R. GRAFFIN — F. NAU

PATROLOGIA ORIENTALIS

TOMUS DECIMUS OCTAVUS

PARIS
FIRMIN-DIDOT ET Cie, IMPRIMEURS-ÉDITEURS
LIBRAIRIE DE PARIS, 56, RUE JACOB
1924

LE SYNAXAIRE ARMÉNIEN

DE

TER ISRAEL

LE SYNAXAIRE ARMÉNIEN

DE TER ISRAEL

PUBLIÉ ET TRADUIT

PAR

Le Dr G. BAYAN

V

MOIS DE KALOTZ

A = Paris, Bibliothèque Nationale, Fonds arménien,
N° 180, fol. 123 à fol. 154

B = Édition officielle du Synaxaire arménien de
Ter Israël de Constantinople, 1834 :
Յայսմաւուրք ըստ կարգի ընտրելագոյն օրինակի Յայսմաւուրաց Տէր Իսրայէլի : Կոստանդնուպօլիս 1834.

L'exemplaire dont nous nous sommes servi est
celui des RR. PP. Bollandistes.

Քաղոցի Ա եւ Դեկտեմբերի Թ ։ Աւետիք Աննայի մօր Աստուածածնին, զոր ետ Հրեշտակ Տեառն. եւ յղացաւ ի Յովակիմայ զսուրբ կոյս Աստուածածինն Մարիամ ։

Տօն է ամենասուրբ կուսին Մարիամու Աստուածածնին յղութեան աւետեաց զոր ետ Հրեշտակն Տեառն երանելւոյն Աննայի մօր նորա, եւ յղացաւ ի Յովակիմայ յառնէ իւրմէ. *զոր եւ տօնեն եկեղեցիք ամենայն արդարոց խնդութեամբ եւ ուրախութեամբ * A fol. 123 r° a. մեծաւ, որպէս զհիմնարկութիւն տաճարի Աստուծոյ, յորում հաճեցաւ բնակիլ արարիչն արարածոց եւ ծնանիլ մարդկապէս ։

Գրած է Սեպտեմբերի Ը ։

Յայսմ աւուր վկայաբանութիւն սրբոյն Բարսիմեայ եպիսկոպոսին Եդեսիա քաղաքին, որ է Ուռհայ, եւ Սարբիլիոսի քրմի, որ Թութայէլ անուանեցաւ, եւ քեռն իւրում Բաւէասայ ։

Սուրբ եպիսկոպոսն Բարսիմեա էր ի ժամանակս կռապարիշտ արքային Տրայիա-

9 Վկայաբանութիւն ... Բաւէասայ] վկայութիւն սրբոյն Բարսիմեայ եպիսկոպոսին, եւ որոց ընդ նմա ի յԵդեսիա B || 11 կռապարիշտ] կռապաշտ B.

1er Kalotz, 9 Décembre.

Message à Anne, Mère de Dieu, qu'apporta l'ange du Seigneur, lorsqu'elle conçut de Joachim, la sainte Vierge Marie, Mère de Dieu.

C'est la fête de la bonne nouvelle de la conception de la très sainte vierge Marie, Mère de Dieu, que l'ange du Seigneur apporta à la bienheureuse Anne, sa mère, avant qu'elle conçût de Joachim, son mari*. Les églises de * A fol. 123 r° a. tous les justes la célèbrent avec grande joie et réjouissance, comme étant le fondement du temple de Dieu, en qui le créateur de toutes les créatures s'est plu d'habiter et de naître comme homme.

La description se trouve au 8 Septembre.

En ce jour martyre de saint Barsamias [1] évêque de la ville d'Édesse, qui est Ourfa, du prêtre des idoles Sarbel (*Sarbilios*), qui fut nommé Toutaël [2], et de sa sœur Bebaïa (*Bavias*) [3].

Le saint évêque Barsamias (*Barsimea*) vivait aux jours de l'empereur ido-

1. *H. Delehaye Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris. Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi, adjectis synaxariis selectis*, Bruxelles, 1902 (= *Syn. cp. sel.*) : Βαρσιμαῖος aux 29 ou 30 Janvier. — 2. Θουθαήλ, *Syn. cp. sel.*, aux 10 et 11 Décembre. — 3. Βεβαία est la forme la plus commune dans les synaxaires grecs; mais on trouve aussi Βαβία (gén. Βαβίας,) d'où dérive la leçon arménienne ; cf. *Syn. sel.*, 11 Décembre *C* et *Cc*. L'original syriaque est Βαβαϊ ܒܒܝ.

նոսի ։ Եւ ի միում աւուր տեսանէր ի քաղաքին Եդեսացւոց ի պիղծ տօնի կռոցն հեթանոսաց զՊարթեւսն որ ձեպէին ի զոհսն ։ Եւ Սարբիլիոս քուրմն կռոցն ծեր գոլով զգեցեալ էր յաղագս տօնին պատմուճանս պայծառս եւ երեւելիս, եւ կիդառ նկարագրեալ ոսկւով ի գլուխ իւր. եւ ստիպէր զժողովուրդսն խնդութեամբ կատարել զտօնն ։

Զոր տեսեալ եպիսկոպոսին Բարսիմեայ եւ քահանային Թիրաթայ, եւ Սելեւմայ սարկաւագին գնացին առ քուրմն Սարբիլիոս եւ ասեն ցնա. Ի քէն պահանջելոց է Թագաւորն յաւիտենից Աստուած զհոգիս մոլորեալ ժողովրդեանս այսմիկ, զի ստիպես
* A fol. 123 r° b. զոհել խուլ եւ կոյր եւ անմռունչ կռոցն, նա եւ ի քեզ զխարդ ոչ * խնայեսցես ։ Եւ այլ բազում բանիւք վարդապետութեան խրատու հաւանեցուցին զնա հաւատալ ի Քրիստոս ։

Եւ ի գիշերին յայնմիկ առեալ Սարբիլիոս զքոյր իւր զԲաւէաս, գնաց առ եպիսկոպոսն, եւ մկրտեցաւ յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, եւ անուանեցաւ Սարբիլիոս՝ Թութայէլ ։

Եւ ի վաղիւն տեսեալ զնա կռապաշտիցն սպիտակ զգեստիւք եւ զարհուրեցան զարմացմամբ ։ Ասէ ցնոսա Սարբիլիոս. Ընդէ՞ր զարմացեալ էք ընդ իս եւ նայիք, ի միտ առէք զի այսու մկրտութեամբս՝ թողութիւն ընկալայ ի Քրիստոսէ մեղացն զոր

5 Սելեւմայ] Սելովայ B || 6 Սարբիլիոս] Սաբիւլոս B || 14 զարհուրեցան զարմացմամբ] զարմացան B || 15 Սարբիլիոս] Սաբիւլոս B.

lâtre Trajan. Il aperçut un jour à Édesse, à la fête impure des idoles des païens, les Parthes, qui accouraient aux sacrifices. Et Sarbel, le prêtre des idoles, qui était très âgé, avait revêtu pour la solennité des ornements riches et précieux; il portait sur la tête une tiare rehaussée d'or; et il exhortait le peuple à célébrer la fête avec joie.

Ayant vu cela, l'évêque Barsamias, le prêtre Thiratas et le diacre Selemas se rendirent auprès du prêtre des idoles Sarbel et lui dirent : « Dieu, le roi éternel exigera de toi les âmes de ce peuple égaré que tu incites à immoler
* A fol. 123 r° b. aux idoles sourdes, aveugles et muettes, et toi-même, il ne * t'épargnera pas. » Le conseillant par beaucoup d'autres paroles de doctrine, ils lui persuadèrent de croire au Christ.

La même nuit Sarbel prit sa sœur Bebaïa, se rendit auprès de l'évêque et se fit baptiser au nom du Père, du Fils et du Saint-Esprit. Sarbel fut nommé Toutaël.

Le lendemain, lorsque les idolâtres le virent en vêtements blancs, ils furent saisis d'étonnement. Sarbel leur dit : « Pourquoi êtes-vous étonnés en me regardant? considérez qu'avec ce baptême j'ai obtenu du Christ la rémission des péchés que j'ai commis envers vous; car c'est moi qui étais la cause de votre scandale et (de votre) perdition, en vous trompant par des œuvres indi-

ի ձեզ գործեցի. զի ես էի պատճառ ձերոյ պղծութեանն եւ կորստեան, որ խաբէի զձեզ յանարժան գործս պղծութեան, բայց այսուհետեւ լինիմ ձեզ պատճառ փրկութեան։ Արդ հաւատացէք այսուհետեւ ի ճշմարիտ Աստուած ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Եւ որք լուան ի ժողովրդենէ անտի զբանս նորա՝ արք եւ կանայք՝ հաւատացին ի Տէր, եւ կային առ նմա զցայգ եւ զցերեկ։

Եւ զայն լուեալ Լիւսիաս դատաւորին կոչեցեալ առ ինքն զՍարբիլոս, բազում բանիւք ողոքանօք եւ սպառնալեօք խօսեցաւ ընդ նմա, եւ սուրբն ոչ անսաց բանից նորա ուրանալ զՔրիստոս։ Եւ հրամայեաց զօրականացն բրօք հարկանել զնա։ Եւ քերթեցին երկաթի ըղընգամբք զերեսս նորա. *եւ կապեալ զձեռսն յետս՝ հարին * A fol. 123 v° a.
զորովայն, եւ տարան ի բանդ արկանել։ Եւ զհետ երթային բազումք ի հաւատացելոցն։

Եւ յետ բազում աւուրց հանին ի բանդէն եւ կացուցին առաջի դատաւորին։ Եւ նա դարձեալ խոստովանեցաւ զՔրիստոս ճշմարիտ հաւատով։ Կախեցին զաջոյ ձեռանէն մինչեւ թափեցան յօդքն, եւ այրեցին զարտեւանունսն, եւ քերեցին զծնօտսն եւ զկողսն, եւ քացախ խառնեալ աղիւ հարին ի վերայ վիրացն։ Եւ ապա հանին զնա ի խաչ, վճիռ հատեալ վասն նորա զի սղոցեսցի յետ խաչին, եւ հատցի գլուխ նորա։

Ետուն նմա գինի թմբրեցուցիչ դեղովք, զի մի զգասցի զցաւս տանջանացն։ Եւ

2 բայց այսուհետեւ լինիմ ձեզ պատճառ փրկութեան *om.* B. || 3 այսուհետեւ *om.* B || 6 զՍարբիլոս] զՍաբիւլոս B || 8 հրամայեաց] իշխանն *add.* B. — զնա] զերանելին B || քերթեցին] քերեցին B || 11 հանին] հանեալ B || 12 խոստովանեցաւ] խոստովան եղեւ B || 9 13 քերեցին զծնօտսն եւ զկողսն] քերեալ զծնօտսն, քերեցին նոյնպէս եւ զկողսն B || 14 հարին] հեղին B || 16 դեղովք] դեղօք B.

gnes et immondes, mais dorénavant je serai pour vous une cause de salut. Croyez maintenant au vrai Dieu, à notre Seigneur Jésus-Christ. » Ceux du peuple qui avaient entendu ses paroles, hommes et femmes, crurent au Seigneur, et restèrent auprès de lui jour et nuit.

Ce qu'ayant entendu, le juge Lysias manda auprès de lui Sarbel, lui parla avec beaucoup de paroles douces et de menaces, mais le saint ne l'écouta pas et ne renia pas le Christ. Il (le juge) ordonna aux soldats de le frapper à coups de bâton, on lui laboura la figure avec des onglets de fer, *on lui attacha * A fol. 123 v° a.
les mains derrière (le dos), on lui frappa sur le ventre, on la conduisit à la prison et on l'y jeta. Beaucoup de fidèles le suivirent.

Longtemps après, on le fit sortir de la prison et on le mit en présence du juge. Il confessa de nouveau le Christ avec une vraie foi. On le suspendit de la main droite jusqu'à ce que les jointures se rompirent; on lui brûla les paupières, on lui laboura les mâchoires et les côtes et après avoir mélangé du vinaigre et du sel, on en répandit sur les plaies. Puis on le mit en croix, avec ordre de le scier après crucifixion et de lui trancher la tête.

On lui donna du vin avec des drogues narcotiques pour qu'il ne sentît pas les

ուրբն ասէ. Կամիմ զի առաւելապէս զգացայց ես կտտանացն, եւ ոչ արբ : Եւ համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս աղօթեաց առ Աստուած եւ ասէ. Թողութիւն շնորհեա ինձ Տէր Աստուած իմ առաջին մեղացն իմոց որով բարկացուցի զՔեզ պիղծ զոհիւքն կռոցն, եւ փրկեա զիս ի հանդերձեալ դատաստանացն : Եւ արարեալ զնշան խաչին յինքեան, եմուտ ի մամուլն, եւ սկսան սղոցել զնա, եւ նախ քան զաւանդել հոգւոյն հատին զգլուխն :

Եւ ընկալեալ ի գիրկս իւր Բաւէաս քոյր նորա զգլուխն եւ ասէ. Ընկա՛լ եւ դու
* A fol. 123 v° b. զհոգիս * իմ ընդ հոգւոյդ քում, քաղցրիկ եղբայր իմ, եւ մատո՛ Քրիստոսի յոր հաւատացաքն : Եւ դատաւորն լուեալ հրամայեաց մինչդեռ ի գիրկս իւր ունէր զգլուխն եղբօրն, ի նոյն տեղին հատին եւ զգլուխ նորա, ի նմին աւուր Քաղոցի Ա եւ Դեկտեմբերի Թ : Եւ կատարեցաւ ի Քրիստոս ընդ եղբօր իւրում : Եւ երթեալ քրիստոնէիցն առին զմարմինս նոցա, եւ տարեալ թաղեցին ի հայրենի տապանս իւրեանց :

Եւ մատնեցին դատաւորին Լիւսիայ եթէ զՍարբիլոս քուրմն Բարսիմեա եպիսկոպոսն քրիստոնէից դարձոյց ի հաւատն իւր, եւ եղեւ պատճառ մահու նորա. եւ ոչ միայն զնա այլ եւ զբազումս ի գլխաւորաց քաղաքիս զԱւիդոաս եւ զԱրհաւէաս եւ զԱւսէոս : Եւ հրամայեաց դատաւորն առաջի իւր ածել զԲարսիմեա եպիսկոպոսն :

1 ես] դառնագոյն *add.* B. || 7 զգլուխն *om.* B || 9 եղբօրն] նորա B || 13 զՍարբիլոս] զՍաբիւլոս B || 16 զԲարսիմեա] զԲարսիմէոս B.

douleurs des tourments, mais le saint dit : « Je veux au contraire sentir toutes les douleurs des supplices. » Et il ne but point. Ayant élevé ses mains vers le ciel, il pria Dieu en disant : « Seigneur, mon Dieu, accorde-moi le pardon de mes premiers péchés par lesquels je t'ai irrité, avec les immondes sacrifices aux idoles et sauve-moi du jugement à venir. » Il fit sur soi le signe de la croix, se glissa sous la presse et on commença à le scier; mais, avant qu'il eût rendu son âme, on lui trancha la tête.

* A fol. 123 v° b. Sa sœur Bebaïa prit la tête dans ses bras et dit : « Prends mon âme * avec la tienne, ô mon tendre frère, et offre-la au Christ, en qui nous avons cru. Le juge, ayant entendu, ordonna de lui trancher la tête au même endroit, pendant qu'elle tenait la tête de son frère dans ses bras, en ce même jour du 1er Kalotz, 9 Décembre. Elle mourut dans le Christ avec son frère. Les chrétiens allèrent chercher leurs corps et les ayant transportés, les inhumèrent dans leur caveau de famille.

On dénonça au juge Lysias que c'était Barsamias l'évêque des chrétiens, qui avait converti à sa religion Sarbel, le prêtre des idoles, et avait été la cause de sa mort. Et (il ne s'agissait) pas seulement de lui, mais de beaucoup d'autres notables de la ville : Avidoas, Arhavéas et Auséas. Le juge ordonna d'amener en sa présence l'évêque Barsamias.

Եւ զօրականացն երթեալ յեկեղեցին տարան զերանելին առաջի դատաւորին եւ զայլս բազումս ի քրիստոնէիցն, որք ի մի բերան աղաղակէին եւ ասէին եթէ. Մեռանիմք յօժարութեամբ վասն սիրոյն Քրիստոսի : Եհարց դատաւորն զԲարսիմեա բազում բանիւք. եւ նա խոստովան եղեւ յօժարութեամբ մեռանել վասն անուանն Քրիստոսի : Եւ զան հարեալ զնա ուժգին հնգից արանց, դարձեալ հարցանէր դատաւորն ողոքանօք * եւ ջանայր հաւանեցուցանել զնա : Ասէ Բարսիմեա. Ես զՔրիստոս խոստովանիմ Աստուած, եւ անարգեմ զկուռս քո : Արդ հրամայեա քերել զմարմինս իմ վասն Քրիստոսի, զի լիցի ինձ բարի, քանզի բանքդ ունեթ չեն ինձ յօգուտ : * A fol. 124 r° a.

Եւ հրամայեաց դատաւորն եւ կախեցին զնա, եւ քերեցին երկաթի ըղընգամբք զմարմինն : Եւ նոյնժամայն եհաս հրովարտակ ի մեծ եպարքոսէն Ապալասիոսէ առ դատաւորն Լիւսիաս եթէ. Ելին հրամանք ի թագաւորէն ազատել զքրիստոնեայս ի տանջանաց եւ ի բանդից : Եւ ի նմին ժամու լուծեալ զսուրբ եպիսկոպոսն ի կախաղանէն եւ արձակեցին զնա :

Եւ էր պատճէն թագաւորական հրամանացն այսպէս եթէ. Լուաւ թագաւորութիւնս մեր ի հաւատարիմ իշխանաց մերոց վասն հալածանաց քրիստոնէից, եւ ծանեաք զի օրէնքն նոցա ըստ նմանութեան մերոց օրինացս՝ պիղծ համարի զարիւնահեղս եւ զկախարդս, ի բաց լինել հրամայէ ի շնութենէ, ի գողութենէ, ի նենգութենէ որ առ

16 նոցա] քրիստոնէից B.

Les soldats se rendirent à l'église, et conduisirent le bienheureux devant le juge accompagné de nombreux chrétiens, qui crièrent unanimement et dirent : « Nous mourrons volontiers pour l'amour du Christ. » Le juge interrogea longuement Barsamias et celui-ci avoua qu'il mourrait volontiers pour le nom du Christ. Le juge le fit frapper vigoureusement par cinq hommes; puis il se mit à lui parler avec douceur * en essayant de le persuader. Barsamias répondit : « Je confesse le Christ Dieu, et je méprise tes idoles. Et maintenant ordonne de me labourer le corps pour le Christ, et ce sera un bien pour moi, car tes propos me sont inutiles. » * A fol. 124 r° a.

Le juge ordonna de le suspendre et on lui laboura le corps avec des ongles de fer. A ce moment arriva un décret du grand éparque Abalasius au juge Lysias : « Des ordres sont émanés de l'empereur pour délivrer les chrétiens des supplices et des prisons. » On délia aussitôt le saint évêque du chevalet et on le remit en liberté.

La copie de l'ordre impérial était ainsi libellée : « Notre gouvernement impérial a eu connaissance par nos princes fidèles des persécutions (endurées par) les chrétiens, et nous avons reconnu que leurs lois à l'instar de nos lois, reconnaissent comme abominables les sacrifices de sang et les sorciers, qu'elles ordonnent de s'abstenir de la fornication, du vol, de la déloyauté envers son

ընկերս, ատել ուսուցանէ զվաշխառուս, զոր եւ մեր խսկ օրէնքս հրամայէ զայնպիսիսն մերժել ի բաց եւ տանջել : Եւ վասն զի միով խորհրդեամբ են ի նոցա եւ ի մեր
* A fol. 124 r° b. նոմոսս գրեալքն, հրամայեցաք * դադարեցուցանել քրիստոնէից զհալածանս եւ զսուր եւ զտանջանս, եւ կեալ նոցա ի հանգստեան, եւ խաղաղութեամբ կատարել զկարգ կրօնից եւ զպաշտամանց իւրեանց. ոչ թէ ողորմելով նոցա՝ այլ վասն զի հաւասարապէս են գրեալ նոմոսք նոցա նոմոսաց մերոց : Արդ եթէ ոք արգելու զնոսա ի կատարելոյ զօրէնս իւրեանց կամ հալածիցէ կամ նեղիցէ՝ տանջանս եւ պատիժս ընկալցի ի թագաւորութենէս մերմէ :

Եւ այսպիսի հրամանաւ ազատեցաւ սուրբն Բարսիմէոս ի կապանացն : Եւ առեալ զնա բազմութիւն քրիստոնէից, արանց եւ կանանց, մեծաւ խնդութեամբ եւ սաղմոսիւք եւ օրհնութեամբ տարան յեկեղեցին :

Եւ բարի վարուք եւ առաքինութեամբ կացեալ, ունելով զչարչարանս Քրիստոսի ի մարմնի իւրում՝ զբազումս դարձոյց ի պարթեւական ազգէն յաստուածգիտութիւն : Եւ ապա հանգեաւ խաղաղութեամբ ի Քրիստոս Դեկտեմբերի Թ : Եւ թաղեցին զնա յայտնապէս մեծաւ տօնախմբութեամբ եւ երգովք հոգեւորականօք :

2 միով] մերով B || 10 խնդութեամբ] ուրախութեամբ B || 14 Դեկտեմբերի Թ] եւ Քաղոցի Ա *add.* B || 15 հոգեւորականօք] հոգեւորօք փառաւորելով զՔրիստոս *add.* B.

prochain: qu'elles enseignent de haïr les usuriers comme nos lois même enseignent de repousser de telles gens et de les livrer aux supplices. Et comme ces lois (νόμος) sont édictées dans une même intention, chez eux et
* A fol. 124 r° b. chez nous, nous avons ordonné * de mettre fin à la persécution des chrétiens, (à la peine) du glaive et aux supplices, de les laisser vivre tranquillement, accomplir en paix le rite de leur religion et de leur culte. Ce n'est pas par esprit de pitié envers eux, mais parce que leurs lois sont rédigées avec la même équité que nos lois. A présent, quiconque leur interdirait l'accomplissement de leurs lois, les persécuterait ou les gênerait, sera puni et châtié par notre gouvernement impérial. »

C'est par ce décret que saint Barsamias fut délivré des liens. La multitude des chrétiens, hommes et femmes, l'accueillit et le conduisit à l'église dans une grande joie, avec des psalmodies et des actions de grâces.

Il vécut bonnement et vertueusement en portant sur son corps les stigmates du Christ; il convertit beaucoup de gens de la race des Parthes à la connaissance de Dieu, et reposa en paix dans le Christ le 9 Décembre. On l'inhuma publiquement avec une grande solennité et des cantiques spirituels.

[B * Աւետիք Աննայի մօրն Աստուածածնին, զոր ետ հրեշտակապետն եւ յղացաւ ի Յովակիմայ ամենօրհնեալ սուրբ կոյսն ։ * B p. 279 b.

Տօն է ամենասուրբ կուսին Մարիամու աստուածածնին երանելի յղութեանն աւետեաց, զոր ետ հրեշտակ Տեառն երանելւոյն Աննայի մօր նորա, եւ յղացաւ ի Յովակիմայ յառնէ իւրմէ ։ Զոր եւ տօնեն այսօր ամենայն եկեղեցիք արդարոց խնդութեամբ մեծաւ եւ ուրախութեամբ որպէս զհիմնարկութիւն տաճարի Աստուծոյ, յորում հաճեցաւ բնակիլ արարիչն արարածոց եւ ծնանիլ մարդկապէս ։

Վասն զի ծնօղք սրբուհւոյն ամուլք գոլով, վասն որոյ եւ տրտմէին յոյժ, եւ խնդրուածս առնէին ուխտիւք եւ պատարագօք խնդրէին յԱստուծոյ տալ նոցա որդի ։ Իսկ որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ որ թէպէտ եւ առժամանակ մի փակեաց զարգանդն Աննայի, զի պարտ էր սքանչելեօք լինել ծննդեան սքանչելւոյն, որպէս եւ Աբրահամու ի ծերութեան ծնանիլ զհայրն ընտրելւոյ ազգին, այսպէս եւ սրբուհւոյ կուսին ծնունդ՝ չվայելէր ըստ հասարակաց սովորութեան լինել, որ միայն ընտրելոցն էր յամենայն երկրէ. այլ որպէս յամենայնի գերազանց գտաւ, այսպէս եւ ի յեղանակ ծննդեանն եղեւ սքանչելի ։

Դարձեալ եւ վասն այնորիկ փակեցան ծնօղքն նորա ամլութեամբ, զի զայնպիսի մեծն եւ մեծաց առիթ բարութեանց՝ եւ * ամենայն շնորհաց եւ փրկութեան նախամօրն * B p. 280 a.

[B * Message à Anne mère de la Mère de Dieu, qu'apporta l'archange, lorsqu'elle conçut de Joachim la toute bénie sainte Vierge. * B p. 279 b.

C'est la fête de la bonne nouvelle de la bienheureuse conception de la très sainte vierge Marie, Mère de Dieu, que l'ange du Seigneur apporta à la bienheureuse Anne, sa mère, avant qu'elle conçût de Joachim, son mari. Toutes les églises des justes la célèbrent aujourd'hui avec grande joie et réjouissance, comme étant le fondement du temple de Dieu, en qui le créateur de toutes les créatures s'est complu d'habiter et de naître comme homme.

Car les parents de la sainte étaient stériles, et s'en désolaient fort; aussi adressaient-ils des supplications à Dieu avec vœux et offrandes, en lui demandant de leur donner un enfant. Mais celui qui accomplit les désirs de ceux qui le craignent, et qui avait fermé pour un temps les entrailles d'Anne, pour que par un prodige ait lieu la naissance de la Prodigieuse, de même que pour Abraham c'est en sa vieillesse qu'il engendra le père de la nation élue, de même pour la naissance de la sainte vierge, il ne convenait pas qu'elle eût lieu selon les usages communs, alors qu'elle devait être la première élue de toute la terre. De même qu'elle a été trouvée excellente entre tous, de même la genre de sa naissance a été miraculeux.

Aussi ses parents furent-ils frappés de stérilité, afin qu'une telle grandeur, médiatrice des plus grands biens, * de toutes les grâces et du salut de * B p. 280 a.

ոչ էր պարտ վայրապար տալ Աստուծոյ, այլ զի խնդրուածաց եւ աղօթից եւ մաքուր եւ քրտնաջան մաղթանաց լինի պտուղ՝ որ ամենայն մաքրութեան բնակարանն էր ։

Վասն որոյ եւ յաստուածային ազդմանէ՝ հայր նորա Յովակիմ եւ մայր նորա Աննա թէպէտ եւ միշտ խնդրէին յԱստուծոյ եւ տրտմէին ընդ անզաւակ լինելն, սակայն առաւելապէս անազան ուրեմն շարժեալք ի մեծագոյն փոյթ ։

Յովակիմ յանապատս ապաշխարեալ՝ ուխտէր ոչ ուտել եւ ըմպել եւ կամ տալ քուն աչաց դադարմամբ յաղօթից, կամ հանգիստ իրանաց մարմնոյ մինչեւ գտցէ շնորհս ի տուողէն պարգեւաց առնուլ զխոստումն օրհնեալ զաւակին. որոյ անստուեր տեղի էր լինելոց տնօրէնութեան Աստուծոյ Յակոբայ ։

Նոյն օրինակ եւ Աննա առաւել խստամբերութեամբ ճգնէր ի պահս եւ յաղօթս, եւ ի տուրս առատաձեռնս ։ Եւ առանձնացեալ ի բուրաստանին իւրում մեծակական հառաչանօք լայր եւ թախծէր, գութս արկանելով ամենատեսան որ եւ զանբանսն ոչ առնէ անտես, այլ խնամօք մշտածնունդ լինելոյն պահէ ի յարմնայութիւն զազգս նոցին ։

Զայն ամենայն յիշատակելով իմաստուն կինն, յոյս աղօթիցն եւ օրինակ պնդութեան ունելով զՍամուէլեանն Աննա, վասն որոյ եւ աներկբայ պատահէր խնդրոյն ։ Զի

notre première mère, ne fût pas accordée par Dieu en vain, mais qu'elle fût le fruit de demandes, de prières et de supplications pures et laborieuses, elle qui devait être le receptacle de toute pureté.

C'est pourquoi par l'inspiration divine, son père Joachim et sa mère Anne, bien que toujours ils aient supplié Dieu et se soient affligés d'être sans enfant, furent particulièrement portés à une plus grande ferveur dans un âge avancé.

Joachim, retiré dans le désert, avait fait vœu de ne pas manger, ni b… et de n'accorder ni sommeil à ses yeux par la cessation des prières, ni repo… à son corps, jusqu'à ce qu'il eût trouvé grâce auprès du dispensateur d… grâce… en obtenant la promesse de l'enfant béni, qui devait devenir l'ineffable réceptacle des desseins du Dieu de Jacob.

De son côté, Anne s'adonnait avec plus de rigueur aux jeûnes et aux prières et aux offrandes généreuses. Retirée dans son jardin elle versait des larmes accompagnées de gros sanglots, et se lamentait implorant la clémence du Seigneur de tous les êtres, qui ne néglige même pas les animaux, mais qui par ses soins, au moyen de naissances continues, veille à la perpétuation de leurs espèces.

C'est, sans doute, en réfléchissant à tout cela, en mettant son espoir dans les prières et l'exemple de persévérance d'Anne, (mère) de Samuel, que cette femme intelligente, obtint l'accomplissement de ses vœux. Car, tout à coup,

յանկարծակի լոյս մեծ ծագեաց զնովաւ. եւ երեւեալ ահեղաշուք եւ բերկրալի կերպիւ հրեշտակ Աստուծոյ փարատել զսուգն եւ մխիթարել զտրտմութիւնն, ի խնդութիւն զողբսն փոխարկելով ։

*Որ թուի ինձ չլինել անխորհուրդ, այլ զայն նշանակելով թէ նոյն օրինակ երանելի ծնունդն զտրտմութիւն անիծից կանանց, եւ զանմխիթար սուգ մարդկայինս բնութեան յօրհնութիւն, եւ ի խնդութիւն էր փոխարկելոց ։ Զորմէ աւետիս տայր նմա. Զուարճացիր, ասէ, եւ ուրախ լեր զի նայեցաւ Տէր ի տառապանս քո, եւ ահա ծնանելոց ես զաւակ որոյ * ելցէ անունն ընդ ամենայն երկիր, եւ այրն քո Յովակիմ գայ առ քեզ ։* * B p. 280 b.

Նոյնպէս եւ Յովակիմայ երեւէր յանապատին այլ հրեշտակ եւ ասէր բերկրել եւ ցնծալ, զերանուհւոյն աւետարանելով ծնունդ. եւ պատուիրէր նմա իջանել ի տուն իւր մեծագոյն խոստմանն յուսով ։ Ընդ որ գոհացեալ Յովակիմ էջ առ կինն իւր եւ արար ընդունելի նուէրս պատարագաց Աստուծոյ աներտում ուրախութեամբ ։ Եւ իսկոյն յղացաւ պարկեշտն Աննա զմայրն սրբութեան Մարիամ, յորմէ ծնաւ փառաւորեալն յամենեցունց եւ ուրախութիւնն մարդկան Քրիստոս ճշմարիտն Աստուած, որ է օրհնեալ յաւիտեանս ։

Եւ յայսմ աւուր հանգեաւ ի Քրիստոս բարի ճգնութեամբ ամենամեծ թագուհին Յունաց դուստր Հայոց թագաւորին Լեւոնի, Ըռիթայն, որ կայ ի Կոստանդինուպօլիս ։]

une grande lumière apparut auprès d'elle, et, dans une apparition terrifiante, un ange de Dieu au visage joyeux vint mettre un terme à son deuil, consoler sa tristesse et changer ses plaintes en une grande joie.

Il me semble que ceci n'est pas sans signification, mais que l'heureuse naissance indique la transformation de la tristesse de la malédiction des femmes et du deuil inconsolable de la nature humaine en bénédiction et en joie. Car (l'ange) lui donna la bonne nouvelle : « Réjouis-toi, dit-il, et sois joyeuse, car le Seigneur a considéré tes tribulations; tu mettras au monde un enfant dont le nom * s'étendra sur toute la terre, et voici que ton mari Joachim vient vers toi. » * B p. 280 b.

Pareillement, un autre ange apparut à Joachim dans le désert et lui dit d'être heureux et joyeux, en lui annonçant la naissance de la bienheureuse; il lui ordonna de descendre à sa maison avec promesse d'une plus grande joie. Joachim en rendit grâces, revint auprès de sa femme, fit des offrandes acceptables à Dieu avec une joie sans (mélange de) tristesse. La modeste Anne conçut aussitôt la mère de toute sainteté, Marie, dont naquit Celui qui est glorifié par tous et qui est la joie de l'humanité, le Christ, vrai Dieu, béni éternellement.

En ce jour, également, reposa dans le Christ après une vie de bon ascétisme la très grande reine des Grecs, Hérita, fille du roi d'Arménie Léon; elle gît à Constantinople.]

Քաղոցի Բ և Դեկտեմբերի Ժ ։ Վկայութիւն սրբոցն Մինասայ, Երմոգինեայ, Գրաբոսի ։

* A fol. 124 v° a. Յաւուրս ամբարիշտ արքային Մաքսիմիանոսի * եղեւ խռովութիւն ինչ առ իշխանսն ի մեծ քաղաքին Աղեկսանդրու ։ Եւ լուեալ թագաւորն առաքեաց այր մի հանճարեղ եւ իմաստուն, աթենացի ուսմամբ, որոյ բնական անուն էր Մինաս, եւ մականուն կոչեցեալ Կալիկելաստոս, առ ի խաղաղացուցանել զԱղեկսանդրացւոց իրս առ միմեանս ։

Եւ երթեալ միաւորեաց սիրով զամենեսեան ։ Եւ եղեւ քրիստոնեայ եւ օգնական քրիստոնէից, եւ բժշկէր զհիւանդս եւ բաշխէր զինչս իւր կարօտելոց ։

Եւ լուեալ թագաւորին առաքեաց զեպարքոսն որոյ անուն էր Երմոգինէս, եւ նա եւս Աթենացի գոլով զի դարձուսցէ զՄինաս ի քրիստոնէական հաւատոյն ։ Եւ երթեալ յԱղէկսանդրիա նստաւ յատենի հրապարակաւ ։ Եւ կոչեցեալ զՄինաս առաջի խօսեցան ընդ միմեանս յառաւօտէ աւուրն մինչ յեօթներորդ ժամն, եւ աստուածային իմաստութեամբն յաղթեաց Մինաս եպարքոսին ։

1 Վկայութիւն ... Գրաբոսի] Վկայութիւն սուրբ եւ սքանչելագործ վկային Մինասայ, եւ որոց ընդ նմա Երմոգենի եպիսկոպոսի, եւ Գրաբոսի դպրի յԱղեկսանդրիա B || 3 Աղեկսանդրու] Աղեկսանդրացւոց B || 4 բնական] բնաւորական B || 5 Կալիկելաստոս] Կալիկելաստոս, այսինքն է սոխակ *add.* B. || 13 աստուածային] աստուածեղէն B.

2 Kalotz, 10 Décembre.

Martyre des saints Ménas (*Miñas*), Hermogène, Eugraphus (*Grabos*).

* A fol. 124 v° a. Aux jours de Maximien, * l'empereur impie, il y eut une émeute parmi les notables de la grande ville d'Alexandrie. L'ayant appris, l'empereur envoya un homme intelligent et sage, qui avait fait ses études à Athènes, et dont le véritable nom était Ménas, mais qui était surnommé καλλικέλαδος (*Kalikelastos*)[1], pour apaiser les différends entre les Alexandrins.

Celui-ci s'y rendit et mit l'accord entre tous. Il se fit chrétien et l'aide des chrétiens, il guérissait les malades et distribuait ses biens aux nécessiteux.

L'empereur, qui en eut connaissance, envoya un éparque, dont le nom était Hermogène, Athénien lui aussi, pour détourner Ménas de la foi chrétienne. Celui-ci se rendit à Alexandrie, présida en public le tribunal, et fit comparaître Ménas devant lui; ils conversèrent ensemble du matin jusqu'à la septième heure et par sa divine sagesse Ménas vainquit l'éparque.

1. Cf. *Syn. Cp.* 17 février.

Եւ հրամայեաց եւ հանին զաչսն Մինասայ, եւ կորեցին զոտսն, հատին եւ զլեզուն եւ արկին ի բանդ : Եւ յերրորդ ժամու գիշերոյն երեւեցաւ Տէր ի բանդին եւ ողջացոյց զսուրբն Մինաս :

*Իսկ եպարքոսն Երմոգինէս զղջացաւ յոյժ ընդ չարչարանս սրբոյն Մինասայ, քանզի ի վաղ ժամանակաց հետէ սիրելի էր նորա, եւ զամենայն գիշերն * անքուն լեալ՝ * A fol. 124 v° b. լայր արտասուալից ողբովք : Եւ ընդ առաւօտն առաքեաց ի բանդն բերել զմարմին սրբոյն զի լացցէ ի վերայ նորա եւ օրինօք թաղեսցէ զնա : Եւ իբրեւ ածին զնա զինուորքն տեսանէր ողջացեալ բովանդակ անդամօք եւ աչօքն զի նայէր ուղիղ եւ լեզուաւն զի խօսէր եւ ոտիւքն զի գնայր . եւ նոյնժամայն հաւատաց ի Քրիստոս եւ կոչեաց զամենայն ժողովուրդ քաղաքին, խոստովան եղեւ առաջի նոցա զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :*

Եւ հրամայեաց սուրբն Մինաս Գրաքոսի դպրի կոչել զքահանայսն, որոց եկեալ հեղին ջուր մկրտութեան ի վերայ գլխոյն Երմոգինոսի եւ ասեն . Փառաւոր եպարքոսն Երմոգինէս մկրտի շնորհօքն Քրիստոսի վերստին ծննդեամբ ի թողութիւն մեղաց, ի

1 հրամայեաց] հրաման ետ B — եւ հանին ... զլեզուն] եւ տանջեցին զնա մահուչափ հարուածովք B || 2 ողջացոյց զսուրբն Մինաս] զօրացոյց զնա B || 4 ընդ] մահաբեր *add.* B — սրբոյն *om.* B || 5 նորա] նմա B — լեալ] եղեալ B || 6 ողբովք] զի համարէր մեռանիլ նմա յանտանելի տանջանաց անտի *add.* B || 6-9 առաքեաց ... զի գնայր] առաքեալ ի բանդն եւ ածին առաջի իւր. եւ տեսեալ զնա ողջանդամ B || 12 Գրաքոսի] Եւգրաֆոսի B || 13 փառաւոր] փառաւորեալ B.

Sur l'ordre de celui-ci, on creva les yeux à Ménas, on lui coupa les pieds, on lui trancha la langue et on le jeta en prison. A la troisième heure de la nuit le Seigneur apparut dans la prison et guérit saint Ménas.

Or l'éparque Hermogène se repentit vivement du supplice de saint Ménas, car il était son ami depuis de longue date, il passa toute la nuit * sans som- * A fol. 124 v° b. meil et se lamenta en des gémissements pleins de larmes. Au matin il manda à la prison de lui apporter le corps du saint, pour qu'il puisse pleurer sur lui et le faire ensevelir selon les coutumes. Lorsque les soldats l'eurent amené et qu'il le vit guéri, ayant tous ses membres, avec ses yeux qui regardaient bien, sa langue qui parlait, et ses pieds qui marchaient, il crut aussitôt au Christ, fit venir tout le peuple de la ville et confessa devant eux le nom de notre Seigneur Jésus-Christ.

Saint Ménas ordonna à son clerc Eugraphus de faire venir les prêtres, qui vinrent et répandirent l'eau du baptême sur la tête d'Hermogène et dirent : « Le glorieux éparque Hermogène est baptisé par la grâce du Christ, dans une naissance supérieure pour la rémission des péchés, la résurrection de la

յարութիւն կենացն յաւիտենից, ի արմաւենին բարի յաղթութեան, եւ ընկալցի զպսակ վկայիցն Քրիստոսի, յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ սուրբ Հոգւոյն :

Եւ կոչեցեալ եպիսկոպոսս երկոտասան ձեռնադրեցին զԵրմոգինէս եպիսկոպոս : Եւ երթեալ յամենայն տեղիս կործանէր զպատկերս կռոցն եւ քարոզէր զՔրիստոսի աստուածութիւն :

Եւ լուեալ Մաքսիմիանոսի արքայի եկեալ ինքնին երկոտասան հազար հեծելազօրօք, գնաց յԱղեքսանդրիա. եւ կացուցեալ առաջի իւր զսուրբն Մինաս եւ զԵրմոգինէս

* A fol. 125 r° a. * եւ հարցանէր զնոսա բարկութեամբ : Եւ սուրբն Երմոգինէս պատմեաց արքային զեղեալ սքանչելիսն առ սուրբն Մինաս : Եւ մինչդեռ պատմէին զբանն Աստուծոյ՝ հրեշտակ Տեառն երեւեցաւ նոցա եւ զօրացուցանէր զնոսա :

Եւ հրամայեաց արքայն եւ զսրբոյն Երմոգինեսի պատառեցին զորովայնն եւ հատին զձեռսն եւ զոտսն, եւ այրեցին հրով եւ ընկեցին ի գետն : Եւ զսուրբն Մինաս կախեցին ի խաւարային բանդ զձեռանէն եւ վէմ մեծ ի յոտսն :

Եւ ի գիշերին յայնմիկ հրեշտակ Տեառն ժողովեալ զմանրեալ եւ զայրեալ մասունսն

6 երկոտասան հազար] տասն հազար B || 8-12 Եւ սուրբն Երմոգենէս . . . ի գետն] Եւ տեսեալ զհաստատութիւն հաւատոյ նոցա եւ զսէրն որ ի Քրիստոս Յիսուս՝ հրամայեաց եւ սանջեցին զսուրբն Երմոգենէս սրով եւ հրով, եւ ընկեցին ի գետն B || 13 վէմ մեծ ի յոտսն] վէմ մի մեծ կախեցին յոտսն B || 14 Եւ ի գիշերին . . . յանդիմանեցին] Իսկ սուրբքն երկոքին խնամօքն Աստուծոյ ապրեալ ի մահուանէ՝ վաղ քաջ ընդ առաւօտն եկեալ կացին առաջի արքային, եւ աներկիւղ համարձակութեամբ յանդիմանեցին B.

vie éternelle et la palme de la bonne victoire, et il obtiendra la couronne des martyrs du Christ, au nom du Père, du Fils et du Saint-Esprit. »

Et ayant appelé douze évêques, ils consacrèrent Hermogène évêque; et celui-ci, allant en tous lieux, renversait les simulacres des idoles et prêchait la divinité du Christ.

L'empereur Maximien l'ayant appris, s'étant mis lui-même à la tête de douze mille cavaliers, vint à Alexandrie. Ayant convoqué devant lui saint Ménas et Hermogène,

* A fol. 125 r° a. * il les interrogea avec colère. Saint Hermogène narra à l'empereur les miracles qui avaient eu lieu pour saint Ménas. Pendant qu'ils exposaient la parole de Dieu, l'ange du Seigneur leur apparut et les encouragea.

Sur l'ordre de l'empereur on ouvrit le ventre de saint Hermogène, on lui coupa les mains et les pieds, on brûla au feu et on le jeta dans le fleuve. On suspendit saint Ménas dans un cachot obscur par une main avec une grosse pierre aux pieds.

Dans la même nuit, l'ange du Seigneur recueillit les lambeaux déchiquetés

մարմնոյն Երմոգինեսի, եւ հանեալ ի գետոյն կենդանացոյց հրամանաւ Աստուծոյ ։ Եւ զսուրբն Մինաս իջուցեալ ի կախաղանէն եւ հանեալ ի բանդէն տարաւ զսուրբն Մինաս առ սուրբն Երմոգինէս ։

Եւ ընդ առաւօտն կացեալ առաջի արքային յանդիմանեցին զանաստուած մոլորութիւն նորա ։ Եւ ասէ Դրաքոս դպիր սրբոյն թագաւորին. ընդէ՞ր այդքան տկարանաս, ով արքայ, զանզի եկիր գոչմամբ որպէս առիւծ՝ եւ եղեր որպէս զաղուէս նկուն. եկիր որպէս զարծիւ շառաչմամբ եւ եղեր որպէս չղջիկան անզօր ։

Եւ բարկացաւ թագաւորն ընդ համարձակութիւնն Դրաքոսի, յարեաւ յաթոռոյն եւ ինքնին ձեռամբ * իւրով եսպան զնա ։ Նոյնպէս եսպան զսուրբն Մինաս եւ զսուրբն Երմոգինէս, Դեկտեմբերի Ժ ։ Եւ խնդրեաց յԱստուծոյ սուրբն Մինաս զի մարմինք նոցա ի Բիւզանդիա երթիցէ ։ Եւ հրամայեաց թագաւորն յերկաթի տապանակ արկանել եւ ընկենուլ ի ծովն ։ Եւ հրեշտակ Տեառն առաջնորդեալ տապանակին եհան ի Բիւզանդիա, ի դուռն քաղաքին որ է ընդդէմ Քաղկեդոնի ։ * A fol. 125 rº b.

Եւ յաւուր կիւրակէի երեւեալ հրեշտակ Աստուծոյ ի մէջ գիշերի եպիսկոպոսին Բիւզանդիոյ եւ պատմեաց նոցա վասն սրբոյն ։ Եւ ընդ առաւօտն յարուցեալ հանդերձ ուխտիւ եկեղեցւոյն խնկօք եւ մոմեղինօք լուցելովք, գնացին ի ծովեզրն, եւ առեալ

5 Դրաքոս] Եւգրաքոս B || 7 զարծիւ] զարծուի B || 8 բարկացաւ] բարկացեալ B — Դրաքոսի] Եւգրաքոսի B || 10-11 Եւ խնդրեաց . . . ի Բիւզանդիա] եւ եա ընկենուլ զմարմինս նոցա ի ծով. եւ խնամօքն Աստուծոյ հասին ի Բիւզանդիա B. || 14-16 երեւեալ . . . վասն սրբոյն] ի մէջ գիշերի յայտնութիւն եղեւ առ յԱստուծոյ Մետրոփանէսի եպիսկոպոսի Բիւզանդացւոց B.

et brûlés du corps d'Hermogène, les sortit du fleuve et le ressuscita par ordre de Dieu. Il descendit saint Ménas de la potence, le fit sortir du cachot et le conduisit auprès de saint Hermogène.

Au matin ils se présentèrent à l'empereur et blâmèrent son erreur athée. Saint Eugraphus, le clerc du saint, dit à l'empereur : « Pourquoi t'affaiblis-tu, ô empereur? Tu es arrivé rugissant comme un lion, et te voilà amoindri comme un renard; tu es arrivé avec le tumulte d'un aigle et te voilà faible comme une chauve-souris. » * A fol. 125 rº b.

L'empereur, irrité de la hardiesse d'Eugraphus, se leva de son siège et le tua de sa propre * main. Il tua également saint Ménas et saint Hermogène, le 10 Décembre. Saint Ménas pria Dieu afin que leurs corps fussent transportés à Byzance. L'empereur ordonna de les mettre dans un cercueil de fer et de les jeter à la mer. Mais l'ange du Seigneur guida le cercueil et le fit émerger à Byzance, à la porte de la ville qui est en face de Chalcédoine.

Le dimanche, l'ange du Seigneur apparut au milieu de la nuit à l'évêque de Byzance et lui parla au sujet du saint. S'étant levé au matin, (l'évêque) accompagné de tout le corps ecclésiastique, se rendit avec de l'encens et des

դատապան սրբոցն էած ի քաղաքն, եւ պահեաց ի տեղւոջ թաքստի, մինչեւ ի հրեշտակէ Աստուծոյ Մաքսիմիանոս խոցեալ սատակեցաւ :

Եւ ապա եդին զնշխարս սրբոցն յեզր ծովուն յորում ել տապանն, եւ շինեցին ի վերայ նոցա վկայարանս ի պահպանութիւն քաղաքին : Եւ զկնի այսորիկ հրամանաւ հրեշտակի Տեառն տարան զնշխարս սրբոյն Երմոգինեսի ի քաղաքն Կերասոնդեայ, յորում տեղւոջ բազում սքանչելիք պատմեն լինել ի վկայարանս նոցա :

Յայսմ աւուր յիշատակ սրբոյն Պաւղեայ անապատականի :

* A fol. 125 v° a. * Երանելին Պաւղոս շինական էր աշխարհական կենօք եւ երկրագործ. եւ կին նորա պոռնկէր ընդ առն օտարոտւոյ : Եւ յաւուր միում տեսեալ Պաւղեայ զկին իւր եւ զխլղեխն ի միում անկողնի եւ ասէ ցայրն. Ո՛վ եղբայր այսուհետեւ կինդ այդ եղիցի կին քո, եւ որդիք իմ՝ որդիք քո, եւ տուն իմ՝ տուն քո : Այսօր ազատեցէք զիս ի ձէնջ :

1 դատապան] զմարմին B || 1-3 էած... տապանն] եդին յեզր ծովուն յորում զտին զմարմինն B || 5 հրամանաւ հրեշտակի Տեառն] ապդեցութեամբն Աստուծոյ B || 6 յորում տեղւոջ *om.* B — պատմեն լինել] պատմին եղեալ B || 9 պոռնկէր] պոռնիկէր B || 11 տուն քո] տուն քեզ B.

cierges allumés au bord de la mer, prit le cercueil des saints, l'amena dans la ville et le conserva dans un endroit caché jusqu'à ce que, blessé par l'ange du Seigneur, Maximien mourut.

On déposa par la suite les restes des saints au bord de la mer, à l'endroit où le cercueil était sorti de l'eau, on construisit, au-dessus, un martyrium pour la protection de la ville. Plus tard, par ordre de l'ange du Seigneur, on transporta les restes de saint Hermogène à la ville de Kérassonde, où l'on dit que beaucoup de miracles eurent lieu à son sanctuaire[1].

En ce jour, commémoration de saint Paul, l'ermite.

* A fol. 125 v° a. * Le bienheureux Paul était un paysan, de vie laïque et travaillant la terre. Sa femme forniquait avec un étranger. Un jour, Paul surprit sa femme avec l'amant dans le lit et dit à l'homme : « Frère, dorénavant cette femme sera ta femme, mes fils seront tes fils, ma maison sera ta maison; vous m'avez rendu libre aujourd'hui vis-à-vis de vous. »

1. La texte porte : « à leur sanctuaire ».

Եւ թողեալ զնոսա գնաց առ մեծն Անտոնիոս, եւ այնքան առաքինութեամբ հաճոյ եղեւ Աստուծոյ որ եւ յանուանէն Պաւղեայ դեւք սարսէին ։ Եւ յորժամ հիւանդք եւ ախտաժէտք եւ այսահարք երթային առ Անտոն ի բժշկութիւն առ Պաւղ առաքէր զնոսա. եւ նա ձեռն դնելով աղօթիւք բժշկէր զամենեսեան անուամբն Աստուծոյ ։

Եւ այնպիսի սքանչելի վարուք եւ ճգնութեամբ մեծաւ լցեալ զկեանս իւր հանգեաւ խաղաղութեամբ ի Քրիստոս ։

[B* Եւ յայսմ աւուր փոխեցին զոսկերսն բարեպաշտ թագազնոյն պարոն Զաբլունին՝ հրամանաւ եղբօրորդւոյն չորրորդ Լեւոն թագաւորին եւ տարան ի Դրազարկն ։] * B p. 284 a.

Քաղոցի Դ եւ Դեկտեմբերի ԺԱ ։ Վկայութիւն սրբոցն Այիթալայ եւ Ափսոնի ։

Սոքա էին ի Պարսից աշխարհէն ։ Այիթալա քուրմ էր կռոց, եւ ունէր զախտ արեան տեռատեսութեան ըստ կանացի բնութեան ։ Եւ ի բազում վշտացն տագնապեալ՝

1 գնաց] յանապատն *add.* B || 4 աղօթիւք] աղօթելով B — զամենեսեան] զնոսա B || 9 Վկայութիւն ... Ափսոնի] Վկայութիւն սրբոցն Այիտթալայ քրմի, եւ Ափսոնի սարկաւագի եւ Բարսաբայ B || 10 Այիթալա] Այիտթալլաս B.

Les ayant laissés, il se rendit auprès du grand Antoine, et devint agréable à Dieu par tant de vertus qu'au nom de Paul les démons tremblaient. Lorsque les malades, les infirmes et les possédés se rendaient auprès d'Antoine pour trouver la guérison, il les adressait à Paul, et celui-ci, en leur imposant les mains avec des prières, les guérissait tous au nom de Dieu.

C'est dans une si admirable conduite et un tel ascétisme qu'il accomplit sa vie et reposa en paix dans le Christ.

[B * C'est en ce jour qu'on transféra les ossements du pieux membre de la famille royale, le baron Zabloun, par ordre de son neveu le roi Léon IV, en les transportant à Drazark.] * B p. 284 a.

3 Kalotz, **11 Décembre**.

Martyre des saints Aitalaha et Apsaï [1] (*Aphson*).

Ils étaient du pays de la Perse. Aitalaha (*Ayitala*) était prêtre des idoles, il avait un flux de sang à la manière des femmes; pressé par de violentes dou-

1. La forme syriaque est ܚܦܣܝ *Ḥapsaï* (Bedjan, *Acta Martyrum et sanctorum*, IV, 133-137). Dans les synaxaires grecs 'Αψεής, 'Αψεϊς et aussi 'Αχεψέει, forme contaminée par 'Αχεψιμᾶ.

ելանէր ի պողոտայս եւ ողբայր ձայնիւ, թերեւս յայտնեսցի ոք որ կարող իցէ բժշկել

* A fol. 125 v° b. զնա, եւ ոչ գտանէր ։ Եւ զմտաւ ածեալ ասէր ցանձն․ Երթայց * առ եպիսկոպոսն քրիստոնէից եւ աղօթիւք նորա հաւատամ բժշկել ։ Եւ յորժամ ել յառաջ առժամայն եկաց հոսումն արեանն ։ Եւ երթեալ առ եպիսկոպոսն, մկրտեցաւ եւ հաւատաց յամենայնսուրբ Երրորդութիւնն ։ Եւ տեսեալ զնա քրիստոնէիցն ուրախ եղեն, եւ առաքեցին զնա ի ծածուկ տեղի ինչ առ քահանայս եւ անդ ուսաւ զաստուածային հաւատոյ պատուիրանս ։

Եւ գնացեալ ի քաղաքն իւր Արտաւիլ ուսուցանէր զբանն Աստուծոյ, եւ զբազումս յանհաւատից դարձոյց յաստուածգիտութիւն ։ Եւ ըմբռնեալ զնա կռապաշտիցն տարան առ իշխան քաղաքին, եհարց զնա եւ ասէ․ Զիա՞րդ եղեր քրիստոնեայ ։ Եւ պատմեաց իշխանին զսքանչելիսն եղեալ առ նմա, եւ համարձակապէս խոստովանեցաւ զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։

Եւ հրամայեաց իշխանն տանել զնա զի տեսցէ զմահ սրբոյն Բարսաբայ, քանզի կամէին տանել զնա ի գլխատումն վասն անուանն Քրիստոսի ։ Եւ յորժամ տարան ի տեղին ետես զսուրբ մարտիրոսն սրով կատարեալ․ եւ անկեալ ի վերայ մարմնոյն

9 յաստուածգիտութիւն] ի քրիստոնէութիւն B || 14 տանել զնա ի գլխատումն] գլխատել զնա B.

leurs, il parcourait les rues et gémissait à haute voix dans l'espoir de rencontrer quelqu'un qui puisse le guérir, mais n'en trouvait pas. Après réflexion

* A fol. 125 v° b. il se dit en soi-même : * J'irai trouver l'évêque des chrétiens et j'espère trouver la guérison par ses prières. Pendant qu'il s'y rendait le flux de sang s'arrêta brusquement. Il se présenta à l'évêque, se fit baptiser et crut en la très sainte Trinité. A sa vue les chrétiens en furent remplis de joie et l'envoyèrent dans un endroit caché auprès des prêtres où il apprit les commandements de la foi divine.

Il se rendit ensuite à sa ville d'Arbèles (*Artavil*), y enseigna la parole de Dieu et convertit beaucoup d'infidèles à la connaissance de Dieu. Les idolâtres le saisirent et le conduisirent auprès du gouverneur de la ville, qui l'interrogea et lui dit : « Comment es-tu devenu chrétien? » Il raconta au gouverneur les miracles qui avaient eu lieu pour lui et confessa avec hardiesse le nom de notre Seigneur Jésus-Christ.

Le gouverneur ordonna de le conduire voir la mort de saint Barsabas [1] qu'on amenait pour être décapité pour le nom du Christ. Lorsqu'on l'eut conduit sur les lieux, il vit le saint martyr achevé par le glaive. Il se jeta sur le

1. Cité à cette date par *Syn. sel* (*Mv*).

գիրկս արկեալ համբուրէր, եւ արեամբն օծանէր զերեսս իւր ։ Եւ դարձուցին առ իշխանն, եւ հրամայեաց քրիստոնէի միոյ հատանել զականջս նորա․ որոյ զանգիտեալ յերկիւղէն եհատ դողութեամբ ։ Եւ *նոյնժամայն չորացաւ ձեռնն, եւ յետ այսորիկ * A fol. 126 r° a.
արկին զնա ի բանդ ։

Եւ կալեալ զսարկաւագն Ափսոն ածին առաջի, եւ նա ճշմարիտ հաւատով խոստովան եղեւ զՔրիստոս ։ Եւ զան հարեալ զնա ուժգին ետուն ի մոգպետն, ընդ նմին եւ զսուրբն Այիթալաս․ եւ մոգպետն եմոյծ զնոսա առ թագաւորն, եւ իբրեւ ետես հրամայեաց ի բանդ արկանել ։

Եւ քահանայ ոմն եմուտ ի բանտն տեսանել զսուրբ վկայսն, եւ տեսեալ զերանելին Այիթալաս լուսաւորեալ տեսլեամբ, եւ եղեւ հիացեալ յոյժ ։ Եւ երդմնեցուցեալ զնա Այիթալաս զի մի ումեք ասիցէ զոր ետեսն մինչեւ կատարեսցի մարտիրոսութեամբ ։

Եւ յետ սակաւ աւուրց կացուցեալ զսուրբսն առաջի թագաւորին, եւ եհարց դարձեալ զնոսա ։ Եւ նոքա զնոյն դաւանեցին զհաւատս խոստովանելով զՔրիստոս ճշմարիտ Աստուած ։ Եւ ի նմին ժամու ըստ հրամանի բռնաւորին հատին զգլուխս նոցա Դեկտեմբերի ԺԱ ։

Եւ եկեալ քրիստոնէիցն ամփոփեցին զմարմինս նոցա ի նշանաւոր տեղւոջ ։

3 դողութեամբ] դողմամբ B || 10-11 Եւ երդմնեցուցեալ ... մարտիրոսութեամբ *om.* B || 15 Դեկտեմբերի ԺԱ] եւ Քաղոցի Գ *add.* B || 16 նոցա] սրբոցն B.

corps, l'entoura de ses bras, l'embrassa et se teignit la figure avec son sang. On le reconduisit auprès du gouverneur qui ordonna à un des chrétiens de lui trancher les oreilles. (Le chrétien), saisi de crainte, les lui trancha en tremblant. Sa main * se dessécha aussitôt. Après cela on jeta (le saint) en prison. * A fol. 126 r° a.

On saisit aussi le diacre Apsaï (*Aphson*) et on le fit comparaître. Il confessa la vraie foi au Christ. On le frappa brutalement et on le remit entre les mains du grand prêtre des idoles en même temps que saint Aitalaha (*Ayitalas*). Le grand prêtre les conduisit en présence de l'empereur, et celui-ci aussitôt qu'il les vit ordonna de les jeter en prison.

Un prêtre qui s'introduisit dans la prison pour voir les saints martyrs, aperçut le bienheureux Aitalaha rayonnant de lumière et en fut grandement émerveillé. Aitalaha lui fit jurer de ne rien dire à personne de ce qu'il avait vu jusqu'à ce qu'il eût consommé son martyre.

Peu de jours après, les saints furent mis en présence de l'empereur, qui les interrogea de nouveau. Ils professèrent la même foi en confessant le Christ, vrai Dieu. On leur trancha immédiatement la tête sur l'ordre du tyran, le 11 Décembre.

Les chrétiens étant venus, déposèrent leurs corps dans un endroit célèbre,

Յայսմ աւուր յիշատակ է Դանիէլի սիւնակեցւոյն յԱնապլոս, մերձ ի Կոստանդնուպօլիս ։

Այսմ երանելի ծերունիս Դանիէլ յառաւել եւ յերկարաձիգ ամաց ճգնութեանէն եւ * A fol. 126 r° b. յանձկութենէ խցին յորում բնակէր, * ծունկքն ակարացեալ ի կուրծսն կցէին եւ ոլոքն ի բարձսն, եւ իբրեւ գկոճղ անկեալ դնէր ։ Եւ էին հերք գլխոյն երկոտասան հիւսակս բաժանեալ, երկուց կանգնոց երկայնութեամբ, եւ մօրուսն յերկուս մասունս երեք կանգնոց ։ Եւ քաջուք ճգնութեամբ ի խորին ծերութիւն հասեալ հանգեաւ ի Քրիստոս ։

* B p. 284 a. [B* Յիշատակ սրբոյն Դամասոսի Հռոմայ հայրապետին եւ մեծ վարդապետին ։

Սուրբ Դամասոս արժանապէս ի կոչմանէ հոգւոյն սրբոյ ընկալաւ զառաքելական աթոռն քառասներորդ երկրորդ գոլով յետ սրբոյն Պետրոսի լի բոլոր առաւելօք բարեաց ։ Էր հեզ իբրեւ զՄովսէս, մաքուր որպէս Յովհաննէս, նախանձախնդիր ուղղափառ հաւատոյ հանգոյն Եղիայի, ժուժկալ կրօնաւորութեամբ Յովհաննու համեմատ, հմուտ եւ քաջաբան ի գիրս իբրեւ զերանելին Պօղոս, սքանչելագործ եւ բարենշան անդրդուելի եւ անշարժ վէմ հաստատեալ ուղղափառութեամբ ի յամենայն հերեսիոտական ուխտիցն որպէս մեծն Պետրոս ։

1 Յայսմ] Իսմին B || 2 ամաց *om.* B || 3 յանձկութենէն] յանծածկութենէ B — բնակէր] բնակեալ էր B || 4-5 Եւ էին հերք . . . երեք կանգնոց *om.* B.

En ce jour, commémoration de Daniel le stylite à Anaplous, près de Constantinople.

Les genoux débiles de ce bienheureux vieillard Daniel, à cause des nombreuses et longues années de son ascétisme et à cause de l'étroitesse de la * A fol. 126 r° b. cellule qu'il habitait, rejoignaient * sa poitrine et les chevilles (touchaient) aux cuisses; il se tenait réduit comme un billot. Les cheveux de sa tête étaient partagés en douze tresses longues de deux aunes, et sa barbe en deux parties (longues) de trois. Parvenu à une profonde vieillesse dans un parfait ascétisme, il reposa dans le Christ.

* B p. 284 a. [B * Commémoration de saint Damase (*Damasos*), patriarche de Rome et grand docteur.

Saint Damase, justement appelé au siège apostolique par le choix du Saint-Esprit, étant le quarante-deuxième après saint Pierre, était doué des plus parfaites qualités. Il était doux comme Moïse, pur comme Jean, zélé pour la foi catholique comme Élie, constant dans la piété comme Jean, docte et versé dans les livres (saints) comme le bienheureux Paul, thaumaturge, distingué, roc inamovible et inébranlable de la catholicité contre toutes les sectes hérétiques à l'image du grand Pierre.

Նաեւ ողորմութեամբ եւ առատատուր կարեկցութեամբ նմին ինքեան * մարդասիրին եւ ամենատեառն Յիսուսի նման էր հանապազ : Գրէր միշտ եւ ուսուցանէր հանապազորդ վարդապետութեամբ զպատուիրանս Աստուծոյ : Եւ այնչափ ակնածելի եւ պատկառելի էր ամենեցուն երկնային վարուքն եւ իմաստուն բանիւն մինչ զի եւ հակառակորդքն զահի հարեալ դողային ի նմանէ. զոր եւ զսա յիշէ սուրբն Գրիգոր աստուածաբան ի գիրս իւր պատուով, եւ տայ նշանակ սորա լաւութենէն : * B p. 284 b.

Սա եղեւ գլխաւոր երկրորդ ժողովոյն հարիւր եւ յիսուն եպիսկոպոսացն ի Կոստանդինուպօլիս. եւ հերքեաց զնոր աղանդն Մակեդոնի որ հայհոյէր զսուրբ Հոգին : Եւ դաւանեալ հաստատեաց զճշմարիտ համագոյ աստուածութիւն սուրբ Հոգւոյն ընդ Հօր եւ ընդ Որդւոյ այլովք սրբովք հարբքն. յորոց միջի փայլեաց իբրեւ զարեգակն ի ժամանակի իւրում : Եւ կացեալ յաթոռն ամս տասն եւ ութ եւ ամիս երկու եւ տասն օր փոխեցաւ առ Քրիստոս :]

Քաղոցի Դ եւ Դեկտեմբերի ԺԲ : Տօն է սուրբ առաքելոյն Բարդողիմէոսի :

Առաքեալն Քրիստոսի Բարդողիմէոս մի էր յերկոտասանիցն, հրամանաւ Հոգւոյն

Par sa charité et sa généreuse compassion, il ressemblait * incessamment à notre Seigneur à tous, Jésus, qui aime les hommes. Il écrivait continuellement et enseignait sans relâche avec doctrine les commandements de Dieu. Il fut si respecté et vénéré de tous par sa conduite céleste et sa parole pleine de sagesse, que les ennemis eux-mêmes le craignaient et tremblaient devant lui. Saint Grégoire le théologien le mentionne avec honneur dans ses écrits et donne la preuve de ses bonnes qualités. * B p. 284 b.

Il présida le deuxième concile des cent cinquante évêques à Constantinople, et réfuta la nouvelle hérésie de Macédonius, qui blasphémait le Saint-Esprit. Il professa avec fermeté la véritable divinité consubstantielle du Saint-Esprit avec le Père et le Fils d'accord avec les autres saints Pères, parmi lesquels il brilla à son époque comme le soleil. Il siégea pendant dix-huit années, deux mois et dix jours, et reposa dans le Christ.

4 Kalotz, **12 Décembre.**

Fête du saint apôtre Barthélemy [1].

L'apôtre du Christ Barthélemy (*Bardoghimeos*) était un des Douze. Il se rendit, par ordre du Saint-Esprit, dans la région pour laquelle il avait été élu; il

1. Cf. R. A. Lipsius, *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegender*, II, 2, Braunschweig, 1884, p. 64, 92-101.

որբոյ գնաց ի վիճակ ընտրութեան իւրոյ ։ Եմուտ յԵդոմ քաղաք ի սահմանս Հնդկաց, եւ նստէր առ աղբիւր մի զոր պաշտէր քաղաքն իբրեւ զաստուած զի դիւական ազդմունք լինէր ի նմա ։ Եւ յաւուր միում եկին քաղաքացիքն զոհել աղբերն, եւ կոչէին զնա դուստր Նեղոսի, եւ աղաղակէին մեծամեծս եւ կայտառելով թաւալէին ընդ տիղմն ջրոյն, եւ երեւեալ դիւացն ընդ ակն աղբերն հողմով եւ հրով եւ սաստիկ հնչմամբ ։ Եւ սուրբ առաքեալն ծալեալ զգլխանոցն իւր ձգեաց ընդդէմ ջրոյն, եւ ցամաքեցաւ ջուրն եւ անյայտ եղեն երեւմունքն ։ Եւ եկին բազմութիւնքն առ առաքեալն, եւ նա ուսուցանէր նոցա զբանն փրկութեան, եւ նոքա նեղեալք ի ծարաւոյ՝
* A fol. 126 v° a. սկսան քարինս արկանել ի վերայ * առաքելոյն եւ զիրեարս հարեալ սատակեցին արս երեսուն ։ Եւ մերձեցեալ առաքելոյն ի մեռեալսն կենդանացոյց անուամբն Յիսուսի . եւ բազումք հաւատացին ի Քրիստոս ։

Եւ գնացեալ առաքելոյն յեզր քաղաքին, ի տեղի մի ապառաժ, բղխեցոյց աղօթիւք ջուր յորդ եւ անուշահամ, եւ անդ մկրտեաց զհաւատացեալսն, եւ արար ի սպանելոց անտի քահանայս ։

Եւ շրջեալ քարոզութեամբ ընդ բազում տեղիս եւ եհաս նա ի Բոստր քաղաք խորին Ասորւոց, եւ զորդին հազարապետին Բոստրացւոց մեռեալ տանէին ի թաղումն ։

pénétra dans la ville d'Aden (*Edom*) au pays des Indes, et s'assit auprès d'une fontaine que la ville adorait comme dieu, car il s'y produisait des influences démoniaques. Un jour les habitants de la ville se rendirent pour sacrifier, à une fontaine qu'ils appelaient « la fille du Nil (*Neghos*) », firent un grand tapage et en sautillant se roulèrent dans l'eau boueuse, tandis que les démons apparaissaient à la source de la fontaine, accompagnés de vents, de feu et d'un grand fracas. Le saint apôtre plia son capuchon et le jeta dans la direction de l'eau : l'eau se dessécha aussitôt et les apparitions s'évanouirent. Une multitude se rassembla autour de l'apôtre et il leur enseigna la parole du salut, mais eux, tourmentés par la soif, ils se mirent à jeter des pierres à
* A fol. 126 v° a. * l'apôtre. Mais ils s'atteignirent les uns les autres et il en mourut une trentaine. Alors, l'apôtre s'approcha des morts et les ressuscita au nom de Jésus, et beaucoup crurent au Christ.

L'apôtre se rendit aux alentours de la ville, en un endroit rocheux, y fit surgir par la prière une eau abondante et douce et y baptisa les fidèles. De ceux qui avaient été tués, il fit des prêtres.

Il traversa tout en prêchant bien des endroits et arriva à la ville de Bostra (*Bostr*), en Coelésyrie [1], comme on portait à sa sépulture le fils du gouver-

1. Bosra ou Bostra n'est pas dans la Syrie creuse au sens propre, mais le nom de Coelésyrie a été appliqué dès le temps des Séleucides à toute la Syrie septentrionale et centrale, cf. Bouché-Leclercq, *Histoire des Séleucides*, Paris, 1913-14, p. 522.

Եւ մերձեալ սուրբ առաքելոյն ի դագաղն առժամայն աղօթիւք կենդանացոյց զմեռեալն : Եւ հաւատաց հազարապետն եւ ամենայն տուն նորա յԱստուած : Եւ քարոզեաց նոցա զաւետարանն Մատթէոսի, եւ մկրտեաց զնոսա եւ անուանեաց զանուն պատանւոյն Մատթէոս ըստ անուան աւետարանչին : Եւ հազարապետն խորտակեաց զամենայն կուռս քաղաքին :

Եւ գնացեալ սուրբ առաքելոյն յերկիրն Պարթեւաց եւ Մարաց եւ Ելիմացւոց եւ քարոզեալ նոցա բազումք հաւատացին ի Պարթեւացւոցն : Եւ գնացեալ յաշխարհն մոգուց եւ կալեալ զպատկեր տիրամօրն ընդդէմ արեգականն ի մէջ կրակարանին եւ խաւարեցոյց զնա : Եւ ոչ * հաւատացին բայց ոգիք ութ ի մոգուց անտի, որք երկիր * A fol. 126 v° b. պագին Տեառն ի ծննդեանն Տեառն, զոր ընդ իւր տարեալ առաքեալն եւ եկեալ յաշխարհն Գերմանիկեցւոց, քարոզեաց նոցա զՔրիստոս : Եւ թագաւորն նոցա ըմբռնեալ զառաքեալն եդ ի բանդ եւ հրամայեաց այրել եւ զբանդն եւ զառաքեալն : Եւ որոտ եւ կայծակունք եղեն եւ յիմարեալք անկան յերկիր, եւ ելեալ առաքելոյն բժշկեաց զնոսա :

Եւ հաւատաց թագաւորն եւ ամենայն քաղաքն յԱստուած, եւ մկրտեալ առաքելոյն զնոսա եկն յերկիրն Հայոց ի Գողթն գաւառ, եւ զբազումս դարձոյց ի Տէր :

Եւ զի վախճանեալ էր առաքեալն Թադէոս ի Սանատրկոյ, եւ գրեալ էր Թովմայի

neur de Bostra. Le saint apôtre s'approcha du cercueil et ressuscita aussitôt le mort par ses prières. Le gouverneur crut en Dieu, avec toute sa maison. (Barthélemy) leur prêcha l'évangile de Matthieu, les baptisa et donna au jeune homme le nom de Matthieu, selon le nom de l'évangéliste. Le gouverneur fit briser toutes les idoles de la ville.

Le saint apôtre se rendit ensuite au pays des Parthes, des Mèdes et des Élamites; il leur prêcha et beaucoup crurent parmi les Parthes. Il passa au pays des mages, où ayant présenté l'image de la mère du Seigneur en face du soleil au milieu du feu, elle éclipsa celui-ci. * Il ne se convertit parmi les * A fol. 126 v° b. mages que huit hommes, lesquels avaient adoré le Seigneur à sa naissance; l'apôtre les emmena avec lui, arriva au pays des Germaniciens[1] et y prêcha le Christ. Le roi fit saisir l'apôtre, le fit mettre en prison et ordonna de brûler la prison et l'apôtre. Il se produisit des coups de tonnerre et de foudre, les gens tombèrent à terre affolés et l'apôtre sortant (de la prison) les guérit.

Le roi et toute la ville crurent en Dieu; l'apôtre les ayant baptisés se rendit en Arménie dans la province de Golthen, et y convertit nombre de personnes au Seigneur.

Comme l'apôtre Thaddée avait été mis à mort par Sanatrouk, et que

1. Germanicia en Cilicie, aujourd'hui Mar'aš.

առ Բարդուղիմէոս՝ զի մի՛ անփոյթ արասցէ զայնր վիճակէ, եկն ի Հայս ։ Եւ մինչ երթայր նա ի բլուրն Արտաշատու՝ հանդիպեցաւ նմա այլ ոմն յեօթանասնիցն առաքեալն Յուդա, եւ ուրախացեալք ընդ միմեանս կանգնեցին ի տեղին խաչ, եւ ապա գնաց Յուդա ի վիճակն իւր ։

Եւ Բարդուղիմէոս գնաց ի Հեր եւ ի Սաղմաստ, եւ եկն ի յՈւրբանոս քաղաք եւ քարոզէր անդ զՔրիստոս. եւ առնէր նշանս եւ սքանչելիս ։ Եւ Աւագուհի քոյր Սանատրկոյ՝ որ էր քեռորդի Աբգարու՝ հաւատաց ի Քրիստոս եւ մկրտեցաւ

* A fol. 127 r° a. յառաքելոյն, եւ * զգեցաւ հանդերձ կուսական եւ ոչ մեկնէր յառաքելոյն ։ Եւ լուեալ թագաւորն Սանատրուկ բարկացաւ յոյժ, եւ առաքեաց զհազարապետն Տերենտիոս սպանանել զառաքեալն եւ զքոյր իւր ։ Եւ եկեալ հազարապետն ետես զառաքեալն եւ գթացաւ ի նա, եւ զի բորոտ էր բժշկեաց զնա, եւ հաւատաց յԱստուած եւ մկրտեցաւ յառաքելոյն ։

Եւ առաւել բարկացաւ թագաւորն, եւ առաքեաց զայլ ոմն իշխան սպանանել զառաքեալն եւ զքոյրն եւ զհազարապետն եւ զամենայն հաւատացեալսն ։ Եւ եկեալ իշխանին՝ զան սաստիկ եհար զառաքեալն, մինչեւ անկեալ յերկիր իբրեւ զմեռեալ ։ Եւ յետ երից աւուրց խլրդեցաւ, եւ ձեռն տուեալ նմա նստաւ . եւ աղօթէր առ Աստուած զի մի՛ կորիցէ աշխարհս այս խնդրուածովք Թադէոսի եւ իմ նուաստ ծառայի քո ։

Եւ ահա կամար լուսոյ եկաց ի վերայ սուրբ առաքելոյն, եւ առաքեալն Թադէոս

Thomas avait écrit à Barthélemy de ne pas négliger ce pays, (Barthélemy) s'était rendu en Arménie. Pendant qu'il se dirigeait vers la colline d'Artachat, il y rencontra un autre des soixante-dix, l'apôtre Jude (*Jouda*); ils se félicitèrent, plantèrent une croix à cet endroit, et Jude retourna dans sa région.

Barthélemy se rendit à Her et à Salmast, puis entra dans Arbanopolis et y prêcha le Christ. Ogohi, sœur de Sanatrouk, qui était le fils de la sœur d'Abgar, crut au Christ et se fit baptiser par l'apôtre,

* A fol. 127 r° a. * elle prit l'habit de vierge et ne se sépara plus de l'apôtre. Le roi Sanatrouk en ayant eu connaissance, entra dans une grande colère et dépêcha le chiliarque Térence (*Terentios*) pour tuer l'apôtre et sa sœur. L'officier alla, vit l'apôtre et eut pitié de lui; comme il était lépreux, (l'apôtre) le guérit, il crut en Dieu et fut baptisé par l'apôtre.

Le roi en fut encore plus irrité et envoya un autre prince pour tuer l'apôtre, sa sœur, l'officier et tous les fidèles. Le prince arriva, fit battre cruellement l'apôtre, à tel point qu'il tomba à terre comme mort. Trois jours après, il remua, on l'aida à s'asseoir, et il pria Dieu de ne pas laisser périr ce pays « sur les instances de Thaddée et de moi ton humble serviteur ».

Aussitôt une voûte lumineuse s'éleva au-dessus du saint apôtre, et l'apôtre

իբրեւ մարմնաւորեալ տեսլեամբ գայր առ նա. եւ առժամայն փչեաց զոգին, եւ դարձան ընդ նոյն տեղի ուստի եկն Թադէոս ։ Եւ տեսեալ զայն բազմութեանն հաւատացին յաւուր յայնմիկ ոգիք իբրեւ երեք հազարք ։

Սպանին եւ զքոյր թագաւորին եւ զհազարապետն, եւ թաղեցին զառաքեալն ի * տեղւոջն որ կոչի Բարմ ։ Եւ կատարի տօն սուրբ առաքելոյս Դեկտեմբերի ԺԲ ։ * A fol. 127 r° b.

Յայսմ աւուր վարք Սպիւրիդոնի սքանչելագործ եպիսկոպոսի ։

Սուրբ Սպիւրիդոն հովիւ էր ոչխարաց. եւ ամուսնացեալ ըստ աշխարհի ունէր զաւակս. եւ էր յաւուրս մեծի արքային Կոստանդիանոսի ։ Մեռան նորա որդիքն եւ կինն, եւ մի դուստր միայն մնաց ։ Եւ ձեռնադրեցին զնա եպիսկոպոս քաղաքին իւրոյ ։ Եւ էր ինքն պարզամիտ, հեզ, հանդարտ, խոնարհ, անչար եւ սուրբ ։ Եւ տուան նմա շնորհք յԱստուծոյ առնել նշանս եւ արուեստս, յորոց եւ մեք սակաւ ինչ պատմեսցուք ։

Երաշտութիւն լեալ յաշխարհին եւ աղաչեաց սուրբն Սպիւրիդոն զԱստուած եւ ետ անձրեւ զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս ։

6 Վարք ... եպիսկոպոսի] վարք եւ պատմութիւն սքանչելեաց երանելւոյն Սպիւրիդոնի եպիսկոպոսին Տրիմիդաւլիոյ քաղաքի ի Կիպրոս կղզւոջն B || 8 յաւուրս] յամս B || 10 եւ սուրբ *om.* B || 11 յորոց եւ մեք սակաւ ինչ պատմեսցուք] ունէր եւ զհոգի մարգարէութեան ի գիտել զգաղտնիս մարդկան ... քանզի երաշտութիւն B.

Thaddée, comme dans une vision corporelle, vint à lui ; il rendit aussitôt l'âme, et ils s'en retournèrent par la voie d'où était venu Thaddée. La multitude, ayant vu cela, il s'en convertit, en ce jour, près de trois mille.

On tua la sœur du roi et l'officier, et on enterra l'apôtre * à l'endroit appelé Barme. La fête du saint apôtre a lieu le 12 Décembre. * A fol. 127 r° b.

En ce jour, vie de Spyridon, l'évêque thaumaturge.

Saint Spyridon était berger de troupeaux, il était marié et laïc, ayant des enfants ; il vivait aux jours du grand empereur Constantin. Sa femme et ses fils moururent, il ne lui resta qu'une fille. On l'ordonna évêque de sa ville. Il était d'esprit simple, doux, calme, humble, sans aucune méchanceté, et saint. Les grâces de Dieu lui furent accordées pour accomplir des miracles et des prodiges, dont nous raconterons quelques-uns.

La sécheresse régnant sur le pays, saint Spyridon pria Dieu qui accorda la pluie durant trois jours et trois nuits.

Սով լեալ ի քաղաքին, և աղքատք քաղցնուին յոյժ. և մեծատունքն ունէին ամբարեալ ցորեան, և պահէին ի շտեմարանս և կարօտելոցն ոչ բաշխէին կամ վաճառէին ։ Եւ յանդիմանէր զնոսա երանելին բանիւ և ոչ անսային ։ Եւ աղօթեալ առ Աստուած՝ եկն անձրև սաստիկ և կործանեաց զշտեմարանս նոցա ։ Եւ դիմեալ * A fol. 127 v° a. աղքատացն առ հասարակ լցան ցորենով. զոր և * ինքեանք իսկ մեծատունքն հրամայէին յափշտակել ասելով թէ. Հրամանաւն Աստուծոյ եղև այս՝ ի խնդրուածոց սրբոյ եպիսկոպոսին ։

Ոմն ի սիրելեաց սրբոյն աղքատացաւ, և երթեալ առ նա խնդրէր անօթս ինչ զի դիցէ գրաւական և գնեսցէ զպէտս տան իւրոյ ։ Եւ նա ոչ ինչ ունէր զի տացէ ։ Գնաց ընդ այրն ի պարտէզն և տեսանէ օձ մի զի գնայր. աղաչեաց զԱստուած և եղև ոսկի ի զարդ կանացի փոխեալ, զոր բուռն հարեալ ետ այրն ։ Եւ նորա երթեալ եդ գրաւական և առեալ զպէտս տան իւրոյ, և յորժամ յաւելաւ և դարձոյց զփոխն, առեալ զգրաւականն տարաւ առ եպիսկոպոսն. և նորա ընկալեալ ի ձեռս ընկէց ի պարտէզն, աղաչեաց զԱստուած և կենդանացաւ դարձեալ և եմուտ յորջ իւր ։

2 ցորեան] բազում *add.* B || 5 հրամայէին] հրամայեցին B || 8-15 Ոմն ի սիրելեաց . ... ի մահուանէն *om.* B.

Il y eut une disette dans la ville et les pauvres souffraient beaucoup de la faim; les riches avaient amassé du blé et le gardaient dans leurs greniers sans en distribuer ni en vendre aux nécessiteux. Le bienheureux leur adressa des reproches, mais ils ne l'écoutèrent pas. Il pria Dieu, qui fit tomber une forte pluie et détruisit leurs greniers[1] : tous les pauvres accoururent et firent une * A fol. 127 v° a. ample provision de blé, les riches* eux-mêmes ordonnèrent de piller (les greniers) en disant : « C'est par ordre de Dieu que cela est arrivé sur les instances du saint évêque. »

Un des amis du saint étant tombé dans la misère, se rendit auprès de lui et lui demanda un objet pour le mettre en gage et acheter ce qu'il fallait pour sa maison; mais il ne possédait rien de quoi lui donner. Il se rendit avec cet homme au jardin et aperçut un serpent qui circulait, il pria Dieu, et (le serpent) fut transformé en une parure féminine d'or, qu'il saisit et donna à l'homme. Celui-ci s'en alla, le mit en gage et acheta ce qu'il fallait pour sa maison; lorsqu'il eut amassé de quoi rendre l'argent emprunté, il reprit le gage, l'apporta à l'évêque, qui le prit dans ses mains, le jeta dans le jardin, et pria Dieu; (le serpent) reprit vie et rentra dans son trou.

1. Se rappeler que maisons et toitures sont souvent en torchis et facilement endommageables par la pluie.

Զոմն ի սիրելեաց իւրոց դըպարտեցին ի մահ, եւ հրամայեաց դատաւորն հատանել զգլուխ նորա ։ Այդ եղեւ երանելոյն եւ փութայր ընթանալ զի կեցուցէ զնա, եւ հասեալ ի գետ ոչ եգիտ հուն զի անցանէ, եւ ասէ. Զեզ հրամայէ Տէր Աստուած, ով ջուրք, դադարեցէք մինչեւ անցից նախ քան զմեռանել անիրաւութեամբ ։ Եւ վաղվաղակի արգելաւ ջուրն ի վերուստ, եւ անց սուրբն ցամաքաւ ։ Եւ որք տեսին՝ ընթացեալ պատմեցին դատաւորին զսքանչելի գործն, եւ զահի * հարեալ արձակեաց * A fol. 127 v° b. զայրն դատապարտեալ ի մահուանէն ։

Յաւուր միում մտեալ երանելւոյն ի տուն ինչ եւ մերձ եկեալ կին մի աղաչէր զի լուացէ զոտս նորա ։ Եւ նա ասէ. Ի բաց երթ յինէն, եւ յանդիմանեաց զգործս նորա քանզի պոռնիկ էր ։ Եւ կինըն զղջացեալ ընդ բանսն խոստովան եղեւ զմեղս իւր եւ ապաշխարութեամբ ապրեցաւ ։

Երթեալ երանելւոյն ի Նիկիա քանզի եւ սա մի էր յերեք հարիւր եւ տասն եւ ութ հայրապետացն ։ Եւ իմաստասէր ոմն յարիանոսացն ի վիճումն բանից յաղթէր ուղղափառացն ։ Եւ տեսեալ Սպիւրիդոնի եթէ ոչ ոք կարէ ընդդիմանալ նմա ճարտարութեամբ, յառաջ մատեաւ խօսել ընդ նմա. եւ քանզի անհմուտ էր ուսմամբ իմաստու-

12 ի Նիկիա] ի ժողովն Նիկիոյ B.

Un de ses amis avait été condamné à mort et le juge avait ordonné de lui trancher la tête. On le fit savoir au bienheureux qui s'empressa d'accourir pour le sauver; or, arrivé au fleuve, il ne trouva pas de gué pour le traverser et dit : « Le Seigneur Dieu vous ordonne, eaux, de cesser de couler afin que je passe avant la mort injuste de cet homme ». Aussitôt les eaux supérieures s'arrêtèrent et le saint traversa à sec. Ceux qui en furent témoins coururent raconter au juge le fait miraculeux, et celui-ci, * saisi de frayeur remit en * A fol. 127 v° b. liberté l'homme condamné à la mort.

Un jour que le bienheureux était entré dans une maison, une femme s'approcha de lui et le pria de lui permettre de laver ses pieds. Il lui dit : « Éloigne-toi de moi. » Et il blâma ses actes, car c'était une prostituée. La femme eut un repentir à ces paroles, avoua ses péchés et vécut dans la pénitence.

Le bienheureux se rendit à Nicée, car il fut l'un des trois cent dix-huit évêques. Un philosophe arien dans la discussion remportait la victoire sur les orthodoxes. Spyridon, voyant que personne ne pouvait s'opposer adroitement à cet homme, s'avança pour discuter avec lui, et bien qu'il ne fût pas versé dans la science de la philosophie, seul avec les grâces de l'Esprit, il parla au

թեան, բայց ի շնորհաց Հոգւոյն ասէ օրինակաւ եւ խոնարհ բանիւ հաւանեցոյց զիմաստասէրն. եւ եղեւ նա ուղղափառ :

Եւ մինչ երանելին ի Նիկիա էր մեռաւ դուստր նորա : Եւ յորժամ դարձաւ կին մի եկեալ պահանջէր ի նմանէ զարդս, ասէր եթէ. Առ դուստրն քո եդի յաւանդ եւ ոչ դարձոյց այսրէն : Ասէ երանելին. Ոչ ինչ գիտեմ յայդցանէ զի ոչ եմ տեսեալ : Եւ կինն առաւելապէս յոյժ աղաղակէր : Եւ առեալ սուրբն զկինն տարաւ ի գերեզման դստերն իւրոյ, եւ այլք բազումք ընդ նմա, եւ ասէ բարձր ձայնիւ. * Դուստր իմ Երինէ, ասա ինձ, ուր պահեցեր զկնոջն զզարդսն : Եւ ձայն եղեւ ի գերեզմանէն ասէ. Տէր իմ եւ հայր՝ յայս նիշ տեղւոջ են : Եւ երթեալ գտին ըստ ասացելումն : Եւ որք տեսին եւ լուան փառս ետուն Աստուծոյ :

* A fol. 128 r° a

Թագաւորն Կոստաս, որդի Կոստանդիանոսի Մեծի, վէրս ունէր անբժշկելի ի ձեռսն եւ ի գլուխն : Եւ տեսեալ յանուրջս զերանելին Սպիրիդոն եպիսկոպոսութեան զգեստիւք եւ գտակ գամբիւղայ ի գլուխն, եւ գաւազան արմաւենի ի ձեռին իւրում. եւ լուաւ ձայն որ ասէր. Ոչ այլ ոք բժշկեսցէ զքեզ բայց միայն սա :

Եւ զարթուցեալ ընդ առաւօտն հրաման ետ զի ժողովեսցին առ նա ամենայն

1 բայց ի շնորհաց ... հաւանեցոյց] բայց անուամբն Քրիստոսի պապանձեցոյց B || 3-10 Եւ մինչ երանելին ... ետուն Աստուծոյ *om.* B || 13 զգեստիւք] զգեստուք B || 15 հրաման ետ] հրամայեաց B.

moyen d'exemples et de raisonnements modestes et persuada le philosophe qui devint orthodoxe.

Pendant que le bienheureux se trouvait à Nicée, sa fille vint à mourir. A son retour, une femme vint lui réclamer certains bijoux, en lui disant : « Je les avais mis en dépôt chez ta fille, et elle ne me les a pas rendus. » Le bienheureux lui répondit : « Je ne connais rien de tout cela, car je n'ai rien vu. » La femme se mit à crier de plus en plus fort. Le saint emmena la femme au tombeau de sa fille, de nombreuses personnes l'accompagnaient, et il dit à haute voix : « * Irène, ma fille, dis-moi où gardais-tu les bijoux de cette femme? Une voix se fit entendre du tombeau qui dit : « Mon seigneur et père, ils sont dans tel endroit. » Ils s'y rendirent et les retrouvèrent comme il avait été dit. Ceux qui virent et entendirent rendirent grâces à Dieu.

* A fol. 128 r° a.

L'empereur Constans (*Kostas*), fils du grand Constantin, avait des plaies incurables aux mains et à la tête. Il vit dans un rêve le bienheureux Spyridon revêtu des ornements épiscopaux, ayant une calotte d'osier sur la tête et un bâton de palmier à la main, et il entendit une voix qui disait : « Personne autre que celui-là peut te guérir. »

S'étant réveillé le matin, il ordonna aux évêques de toutes les villes de se

քաղաքաց եպիսկոպոսունքն։ Եւ տեսեալ զբազումս ոչ ծանեաւ զնմանութիւն առնն զոր ետես։ Յետոյ գնաց եւ սուրբն Սպիրիդոն նովին կերպարանաւն։ Եւ տեսեալ թագաւորին ծանեաւ զնա. եւ յարուցեալ յաթոռոյն երկիր եպագ նմա։ Եւ նորա եդեալ զձեռս ի վերայ վիրին առժամայն բժշկեցաւ։

Եւ ի խնդրոյ Սպիրիդոնի առ ի պատիւ նորա գրեաց հրամանս թագաւորականս, զի պաշտօնեայք սուրբ եկեղեցւոյ եւ սպասաւորք ազատ լիցին ամենեւին յարքունական հարկէ եւ ի ծառայութենէ, եւ հաստատ պահի * նոմոսս այս մինչեւ ցայսօր։ * A fol. 128 r° b.

Կնոջ մի այլազգւոյ մեռաւ որդին, եւ աղօթեալ երանելոյն յարոյց ի մեռելոց։ Եւ ի խնդութենէ անտի մեռաւ եւ մայրն, նոյնպէս եւ զնա յարոյց շնորհօքն Աստուծոյ եւ հաւատացին եւ մկրտեցան։

Այր ոմն գնեաց ի հովուապետէ եպիսկոպոսի հարիւր այծ, եւ զմիոյն գինն արգել գողութեամբ։ Եւ մինն յայծիցն ոչ ընթանայր զկնի այլ աղաղակէր. եւ կամս փախչէր, եւ այրն առեալ յուսս իւր գնայր, եւ այծն հարկանէր եղջեւրովք զգլուխն եւ անկեալ ի յուսոյն փախեաւ ի փարախն։ Ասէ երանելին. Տես այր դու, մի թէ թագուցեր զգինս զորա։ Եւ նորա խոստովանեալ ետ զգինս. եւ ապա այծն ինքնին ընթացեալ խառնեցաւ ընկերսն։

4 զձեռս] աղօթիւք *add.* B — վիրին] վիրացն B || 5-12 p. 718 եւ ի խնդրոյ . . . եղեւ ժամանակ մի *om.* B.

rendre auprès de lui. En ayant vu beaucoup, il ne reconnut pas la physionomie de celui qu'il avait vu (dans le rêve). Ensuite arriva saint Spyridon dans le même costume ; l'empereur le vit, le reconnut et se levant de son trône, se prosterna devant lui. Celui-ci posa ses mains sur les plaies et les guérit aussitôt.

Sur les instances de Spyridon et en son honneur, (l'empereur) signa des ordres impériaux afin que les ministres et les serviteurs de la sainte Église fussent exemptés de tout impôt et de la corvée, et cette loi est observée rigoureusement * jusqu'à nos jours. * A fol. 128 r° b.

Le fils d'une femme infidèle vint à mourir, et le bienheureux par ses prières le ressuscita. De joie la mère mourut aussi, et il la ressuscita également par la grâce de Dieu ; ils crurent et furent baptisés.

Un homme avait acheté cent chèvres au chef des bergers de l'évêque et retint frauduleusement le prix de l'une d'elles. Une des chèvres ne suivit pas les autres, elle cria, et voulut se sauver ; l'homme la prit sur ses épaules mais la chèvre lui frappa la tête de ses cornes et tombant de ses épaules se sauva au bercail. Le bienheureux dit : « Regarde, homme, si tu n'as pas caché le prix de son achat. » Il avoua et rendit l'argent ; alors la chèvre courut d'elle-même se joindre à ses compagnes.

Աւուր միում յերեկոյին ժամուն ժողովուրդ ոչ եկին յեկեղեցին, եւ սարկաւագն նուազեցոյց զկանթեղսն : Ասէ երանելին. Պարտ է զկանթեղսն լուցանել եթէ գան եւ եթէ ոչ : Եւ ինքն կատարէր զպաշտօնն միայն ընդ սարկաւագին. եւ յասելն եպիսկոպոսին. Խաղաղութիւն ամենեցուն, պատասխանէին եւ հրեշտակքն. Եւ ընդ հոգւոյդ քում : Եւ յորժամ քարոզէր սարկաւագն. Եւ եւս խաղաղութեան զՏէր աղաչեսցուք, եւ հրեշտակքն ասէին. Տէր ողորմեա : Եւ ի ձայնէ հրեշտակացն եկին ժողովուրդն * մերձ յեկեղեցին, եւ ձայնս բազմութեան լսէին որք պաշտէին ընդ եպիսկոպոսին : Եւ յորժամ մտին ի ներքս ոչ զոք տեսին բայց միայն զերանելի եպիսկոպոսն եւ զսարկաւագն իւր, եւ զարմացեալք տուին փառս Աստուծոյ :

* A fol. 128 v° a.

Խորձեալ ի նուազութենէ ձիթոյն շիջանէին կանթեղքն. եւ աղօթիւք սրբոյն լցան ինքեանք մինչեւ արտաքս հեղուլ, եւ ժողովեալ յանօթս բաւական եղեւ ժամանակ մի :

Այն անհաւատ ունէր կին հաւատացեալ, եւ տեսեալ զնա երանելւոյն մարգարէացաւ զոր ինչ նմա լինելոց էր. եւ յորժամ եղեւ ետես եւ հաւատաց ի Քրիստոս :

Ի միում աւուր գնաց երանելին առ հնձողսն, եւ սկսաւ ցօղել յերկնից եւ լցաւ

15-10 p. 720 Ի միում աւուր ... Դեկտեմբերի ԺԲ] Եւ ոչ այսչափ միայն այլ եւ արգել փայր մի զընթացս գետոյն եւ ազատեաց զանձեղ ոք ի մահուանէ եւ առանց ինչ գործեաց աղօթիւք միայն կործանեաց զբագինն կռոց : Արար եւ զայլ բազում նշանս, եւ սքանչելի վարուք կեցեալ զամս բազումս, ննջեաց խաղաղութեամբ ի Քրիստոս : Եւ մարմին նորա որ կայ ի Կորկիւրա՝ այսինքն ի Քորֆու կղզին՝ մինչեւ ցայսօր առնէ բազում սքանչելիս ի փառս Քրիստոսի : B.

Un jour, aux vêpres, personne ne vint à l'église, et le diacre diminua le nombre des lampes (allumées). Le bienheureux lui dit : « Il faut allumer les lampes, qu'on vienne ou ne vienne pas. » Et il accomplit les offices seul avec son diacre. Lorsque l'évêque disait : « Paix à tout le monde », les anges répondaient : « Et avec ton esprit. » Et lorsque le diacre récitait : « Prions Dieu pour qu'il nous accorde encore plus de paix », les anges répondaient : « Seigneur, ayez pitié. » A la voix des anges, le peuple s'approcha * de l'église et entendit des voix multiples, qui officiaient avec l'évêque; et lorsqu'ils entrèrent à l'intérieur ils n'aperçurent que le bienheureux évêque et son diacre; ils en furent émerveillés, et rendirent grâces à Dieu.

* A fol. 128 v° a.

Une autre fois, les lampes s'éteignaient par manque d'huile; à la prière du saint elles s'en remplirent d'elles-mêmes jusqu'à déborder; on ramassa (cette huile) dans des vases, et elle suffit pour un certain temps.

Un infidèle avait pour épouse une femme fidèle, le bienheureux l'ayant vu, lui prophétisa ce qui lui devait arriver, et lorsque la chose arriva, il vit et crut au Christ.

Un jour le bienheureux se rendit auprès des moissonneurs, la rosée se mit

միայն զգլուխ երանելւոյն ցօղոյն. եւ պշուցեալ հայէին ի նա հնձողքն : Եհարց զնոսա եթէ. Ընդէր հայիք ի գլուխ իմ : Եւ նոքա ասեն. Տեսանեմք զհեր գլխոյ քո, երբեմն սեաւ եւ երբեմն սպիտակ եւ երբեմն խարտեաշ : Ասէ սուրբն. Ճշմարտութեամբ ասեմ, զի զկնի իմոյ վախճանի մեծապէս փառաւորեսցէ Աստուած զյիշատակ իմ յերկրի. եւ ամենայն հոգիք հաւատացելոց ի Քրիստոս որք կատարեն զյիշատակ իմ տօնախմբելով եւ պատուելով, եւ տացէ ինձ Աստուած համարձակութիւն բարեխօսել վասն տօնողաց իմոց :

Ի միում գիշերի մտին * գողք ի փարախ ոչխարաց նորա եւ խաւարեալք մոլորեցան. * A fol. 128 v° b.
Եւ ընդ առաւօտն գտեալ զնոսա տարան առ եպիսկոպոսն : Եւ նա արձակեաց զնոսա պատուէր տուեալ նոցա զի մի այլ եւս արասցեն գողութիւն :

Պատրիարքն Աղեքսանդրու հանդերձ եպիսկոպոսօքն իւրովք շրջէր ընդ ամենայն տեղիս եւ խորտակէր զպատկեր կռոցն ուր եւ գտանէր. եւ մնաց բագին մի զի ոչ կարաց կործանել : Եւ տեսիլ երեւեալ պատրիարգին ասէ. Սուրբն Սպիւրիտոն կոչեսցի զի կործանեսցի պատկերդ : Եւ գրեալ կոչեաց զնա : Եւ իբրեւ գնաց ի տեղին՝ նոյնժամայն անկեալ կործանեցաւ բագինն :

Այր ոմն խնդրեալ ի սրբոյն զանձ ի փոխ եւ ետ. եւ յորժամ եհաս պայման տալոյն՝ տարաւ զգանձն առ նա : Եւ ասէ ցնա. Տարեալ դիցես ի յարկեղն : Եւ նորա բացեալ

à tomber du ciel et couvrit seulement la tête du bienheureux. Les moissonneurs le regardèrent stupéfaits. Il leur demanda : « Pourquoi regardez-vous ma tête? » Ils lui répondirent : « Nous regardons les cheveux de ta tête, qui sont tantôt noirs, tantôt blancs et tantôt châtains. » Le saint leur dit : « En vérité, je vous dis qu'après ma mort Dieu glorifiera grandement mon souvenir sur la terre. Et pour toutes les âmes des fidèles du Christ qui accompliront ma commémoration avec honneur et éclat, Dieu me permettra d'intercéder avec insistance en faveur de ceux qui me fêteront. »

Une nuit les voleurs * s'introduisirent dans le bercail de ses moutons, ils * A fol. 128 v° b.
furent frappés de cécité, et s'égarèrent. Au matin on les arrêta et on les conduisit à l'évêque. Il les remit en liberté en leur enjoignant de ne plus commettre de vol.

Le patriarche d'Alexandrie accompagné de ses évêques circulait partout et faisait briser les statues d'idoles là où il en trouvait. Il n'en resta qu'une qu'il n'arriva pas à briser. Le patriarche eut une vision qui lui dit : « Il faut appeler saint Spyridon pour que cette statue soit brisée. » Il écrivit et le fit venir. Et lorsqu'il fut arrivé à l'endroit la statue tomba aussitôt et se brisa.

Un homme avait demandé en prêt de l'argent au saint, qui le lui donna. A l'expiration du délai accordé, il lui apporta l'argent; (le saint) lui dit : « Tu

պարկեղն եւ փակեաց՝ ոչ եդ ի նմա զդանգն, այլ արգել առ իւրն չար մտածութեամբ, եւ ասաց ցերանելին եթէ եդի եւ գնաց : Եւ սովորեալ այրն՝ յետ ժամանակաց խնդրեաց այլ եւս փոխ ի նմանէ : Ասէ ցնա երանելին . Երթիցես յարկեղն եւ որչափ եւ կամեսցիս առցես : Եւ նորա երթեալ ասէ . Ոչ ինչ գոյ անդ : Ասէ ցնա երանելին . Հաւատա
* A fol. 129 r° a. ինձ որդեակ, որ եթէ յայնժամ եդեալ էիր՝ այժմ գտանէիր . * բայց զի յայնժամ ոչ եդեր, այժմ վասն այնորիկ ոչ գտեր : Եւ այրն ամօթ եդեալ խոստովանեցաւ զմեղսն :

Եւ այլ բազում նշանս արար սուրբն Սպիրիդոն, զոր յաղագս ոչ ձանձրանալոյ ընթերցողացն եւ լսողացն ոչ գրեցաք : Եւ այսպիսի բարիոք քաղաքավարութեամբ եւ սքանչելի վարուք կացեալ ամս բազումս, հանգեաւ խաղաղութեամբ ի Քրիստոս Դեկտեմբերի ԺԲ :

* B p. 286 b. [B՝ Յայսմ աւուր յիշատակ է հանդիպման միմեանց ի Հայս սուրբ առաքելոցն Բարդուղիմէոսի եւ Յուդայի Յակոբեան՝ յորժամ օրհնեցին խաչ ի բլուրն Արտաշատու :

Ի սմին յիշատակ է սուրբ ճգնաւորացն Անտոնի եւ Կրոնիդայ, եւ եօթն խոտաճարակացն Թէոնայ, Պաւղի, Կարպոսի, Սիմէոնի, Եպիփանու, Դէմառիոսի, Յովհաննու եւ այլոց ի Տարօն :

Եւ վկայութիւն չորից կանանցն սրբոց Ամոնարեայ, Մերկուրեայ, Տիոնիսեայ եւ միւս Ամոնարեայ :]

iras le mettre dans le coffre. » L'homme ouvrit le coffre, et le referma, mais n'y déposa pas l'argent et le conserva malhonnêtement par devers soi, tout en disant au bienheureux qu'il l'avait déposé, et il s'en alla. Mais comme il en avait pris l'habitude, il lui demanda quelque temps après un autre prêt. Le bienheureux lui dit : « Tu iras au coffre et tu y prendras autant que tu voudras. » Après y avoir été, il vint lui dire : « Il n'y a rien dedans. » Le bienheureux lui répondit : « Crois-moi, mon fils, si tu y avais déposé (l'argent) à
* A fol. 129 r° a. ce moment-là, tu l'aurais retrouvé à présent, * mais comme alors tu ne l'as pas déposé, tu n'en as pas trouvé maintenant. » L'homme, pris de honte, lui avoua son méfait.

Saint Spyridon accomplit encore beaucoup d'autres miracles, que nous n'avons pas décrits pour ne pas ennuyer les lecteurs et les auditeurs. Il vécut de nombreuses années d'une vie bonne et admirable et reposa en paix dans le Christ, le 12 Décembre.

* B p. 286 b. [B * En ce jour commémoration de la rencontre en Arménie des saints apôtres Barthélemy et Jude (fils) de Jacques, lorsqu'ils bénirent la croix sur la colline d'Artachat.

En ce jour commémoration des saints ascètes Antoine et Cronidas, et des sept anachorètes qui se nourrissaient d'herbes : Théonas, Paul, Carpus, Siméon, Épiphane, Démarius, Jean et d'autres dans (la province de) Taron.

Martyre des quatre saintes femmes : Amonaria, Mercuria, Denise (*Dionisia*) et l'autre Amonaria.]

Քաղոցի Ե եւ Դեկտեմբերի ԺԳ ։ Տօն է սրբոցն Եւստրատիոսի, Աւքսէնտիոսի, Եւգինիոսի, Մարդարիոսի եւ Ովրեստի ։

Սուրբ վկայքս Քրիստոսի էին ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի ամբարիշտ արքային, եւ Ագրիկողայոսի դատաւորին, եւ Լիւսիայ դքսին Սեբաստիոյ քաղաքին ։
Սուրբն Եւստրատիոս էր ի քաղաքէն Արաւրակայ. սկերինիարոս պատուով ի դքսական կարգէն՝ ի մեծ հարկաւորացն. եւ հայրենական անունն էր նորա տէր Յուսիկ. եւ քրիստոնեայ էր ի ծածուկ ։ Եւ տեսանէր զսուրբ վկայսն ի չարչարանս վասն Քրիստոսի, եւ ցանկայր եւ ինքն մարտիրոսութեամբ հասանել անմահ պսակին, բայց զանգիտէր յերկիւղէ տանջանաց ։ Եւ արկեալ վիճակ * զգօտին յեկեղեցւոջն Արաւրակայեցւոց՝ * A fol. 129 r° b.
զի եթէ Աւքսէնտիոս քահանայ ածցէ ընդ միջովն, բարիոք կատարեալ վկայական մրցմանց նորա. իսկ եթէ այլ ոք՝ լռել զայնու ժամանակաւ ։ Եւ յորժամ պատմեաց

1-2 Տօն է... Ովրեստի] Վկայութիւն սուրբ եւ փառաւորեալ նահատակացն եւ բարեհամբաւ ընկերացն մեծին եւ սրբոյն Եւստրատիոսի, Օքսէնտիոսի քահանայի, Եւգինէոսի, Ովրեստէսի եւ Մարդարիոսի B || 4 Սեբաստիոյ քաղաքին] Սեբաստացւոց աշխարհին B || 5 սկերինիարոս] սկեռինարոս B || 6 հայրենական] հայրական B || 8 մարտիրոսութեամբ] մարտիրոսութեան B || 10 միջովն] մէջովն || 11 մրցմանց] մրցանաց B.

5 Kalotz, 13 Décembre.

Fête des saints Eustrate, Auxence, Eugène, Mardarias et Oreste.

Ces saints martyrs du Christ vivaient au temps de Dioclétien, l'empereur impie, et du juge Agricola (*Agrikolaios*) et de Lysias, duc de la ville de Sébaste.

Saint Eustrate était de la ville d'Araurak[1], il avait la fonction d'archiviste[2]; étant de l'ordre des ducs, personnage considérable, son nom de famille était Ter Houssik. Il était chrétien secrètement. Comme il voyait les saints martyrs exposés aux supplices pour le Christ, il aspirait, lui aussi, la couronne immortelle par le martyre, mais il craignait les supplices des tourments. Le sort étant tombé sur * sa ceinture dans l'église d'Araurak, (en disant) que si * A fol. 129 r° b.
le prêtre Auxence l'appliquait sur sa taille, il mourrait par le bon combat du martyre, mais que si c'était une autre (ceinture), il devrait se taire pour le moment. Lorsque le domestique du saint lui eut raconté que le prêtre ayant pris (la ceinture) en avait entouré sa taille, il comprit qu'il fallait se faire

1. En Arménie Ire non loin de Sadala. — 2. *Skeriniaros* = scriniarius.

ծառայն որդոյն՝ եթէ քահանայն ընկալեալ արկ ընդ ինքեամբ, * ծանեաւ եթէ արժան է յայտնի առնել զինքն անօրինացն ։ Եւ երթեալ ի բանդն առ սուրբ վկայսն յանձն առնէր նոցա աղաչել զՏէր, զի արժանաւոր լիցի եւ նա նոցին նահատակութեանն ։

Եւ յորժամ նստաւ յատենի դատաւորն Լիւսիաս, ի քաղաքին Սատաղեայ, եւ տարան առաջի նորա կարգելեալ քրիստոնեայսն, խառնեցաւ եւ սուրբն Եւստրատիոս ընդ նոսա եւ ասէր թէ․ Եւ ես քրիստոնեայ եմ ։ Եւ լուեալ Լիւսիայ մռնչեաց իբրեւ զառիւծ, եւ նախ զքղամիդ պատուոյն հրամայեաց մերկացուցանել ի նմանէ, լուծին եւ զգօտի զինուորութեանն եւ մերկ տարածեալ ի վերայ գետնոյ հարին զմարմինն ուժգին գանիւք ։ Եւ ապա կախեցին զփայտէ եւ հուր վառեալ ի ներքոյ այրէին զնա, եւ հեղուին աղ եւ քացախ ի վերայ վիրացն ։

Եւ ասէր Լիւսիաս․ Զիա՞րդ ոչ փոխեաց զքեզ աստուածն քո յոր յուսայիրն ։
* A fol. 129 v° a. Ասէ սուրբն Եւստրատիոս․ Հայեա՛ց եւ տես այժմ զզօրութիւնն Աստուծոյն իմոյ ։ * Եւ կանգնեալ սուրբն ի վերայ ոտից իւրոց դողումն կալաւ յանկարծակի զմարմին նորա, եւ թօթափեալ զգանալից մորթն ի բաց ընկէց ի մարմնոյն իբրեւ զհանդերձ, եւ եղեւ

4 Լիւսիաս *om.* B || 7 մերկացուցանել] մերկանալ B || 9 գանիւք] գանօք B || 13-14 Եւ կանգնեալ . . . ողջայն] զի՞որ զու մեռեալ կարծէիր զիս այնչափ տանջանօք, ահա ոչինչ անհնար եղեւ Աստուծոյն իմոյ կեցուցանել զիս ։ Եւ եկաց կանգնեալ ի վերայ ոտից իւրոց ակն յանդիման ամենայն բազմութեան քաղաքին իբրեւ կատարեալ ողջ ամենայն անդամօք B.

connaître aux impies. Il se rendit à la prison auprès des saints martyrs, et se recommanda à eux pour qu'ils prient le Seigneur de le rendre digne, lui aussi, de leur victoire.

Lorsque le juge Lysias siégea au tribunal de la ville de Sadala [1], et que l'on introduisit en sa présence les chrétiens détenus, saint Eustrate se mêla à eux et dit : « Moi aussi, je suis chrétien ». L'ayant entendu, Lysias rugit comme un lion et ordonna de le dépouiller d'abord de la chlamyde d'honneur, de lui enlever aussi la ceinture militaire, de l'étendre nu sur le sol et de frapper vigoureusement son corps à coups de bâton. Ensuite on le suspendit à un poteau, on alluma du feu au-dessous de lui, et on répandit du sel et du vinaigre sur ses plaies.

Lysias lui dit : « Pourquoi ton Dieu ne t'a-t-il pas changé en ce que tu espérais? » Saint Eustrate répondit : « Regarde et vois maintenant la puis-
* A fol. 129 v° a. sance de mon Dieu. » * Ce disant, le saint se dressa sur ses pieds, un tremblement saisit tout d'un coup son corps et ayant secoué sa peau meurtrie la fit tomber du corps comme un vêtement, si bien qu'il apparut en parfaite santé,

1. Aujourd'hui : Sadagh.

ողջ կատարեալ եւ մարմինն փափուկ որպէս մանկան տղայոյ : Եւ հիացեալ Հելլենացւոցն ասէին. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից :

Իսկ Լիւսիաս յամօթ եղեալ կորացուցանէր զգլուխ իւր ի խոնարհ : Եւ սուրբն յանդիմանեաց զդատաւորն իմաստասիրական բանիւ յարտաքին գրոց : Եւ մի ոմն յընկերակցաց սրբոյն Եւստրատիոսի՝ Եւգինէոս անուն, եկաց առաջի դատաւորին եւ ասէ. Եւ ես քրիստոնեայ եմ որպէս եւ տէրս իմ Եւստրատիոս : Եւ արկին զերկոսինն ի բանդ :

Եւ յետ աւուրց ինչ հանեալ ի բանդէն ագուցին սրբոյն Եւստրատիոսի կօշիկս երկաթի, եւ բեւեռեցին յոտսն, եւ վարէր զնա դատաւորն առաջի իւր ի հետիոտս երիվարի իւրոյ, կռփահարելով մինչեւ ի քաղաքն Նիկոպօլիս :

Եւ յորժամ անցանէին ընդ Արօրակացւոց քաղաքն, այր ոմն քրիստոնեայ ի շինականաց՝ անուն Մարդարիոս, կազմէր զտանիս տանն իւրոյ, եւ տեսեալ զսուրբն Եւստրատիոս զի տանէին կապեալ, ասէ ցկինն իւր. Տեսանե՞ս զտէրն մեր, Տէր Յուսիկ, զի երթայ ի մարտիրոսութիւն վասն անուանն * Քրիստոսի : Ասէ ցնա կինն. Եւ զի՞նչ արգելու եւ զքեզ գնալ զհետ նորա եւ լինել ժառանգորդ սրբոց : Եւ քաջալերեալ զնա ետ նմա զկօշիկսն : * A fol. 129 v° b.

5 Եւգինէոս] Եւգէնիոս B || 8 Եւստրատիոսի] Եւստրատեայ B || 10 երիվարի իւրոյ *om.* B || 11 քրիստոնեայ *om.* B || 12 անունն Մարդարիոս] որոյ անունն էր Մարդայր B.

son corps était devenu tendre comme celui d'un enfant. Les Grecs émerveillés dirent : « Grand est le Dieu des chrétiens! »

Lysias eut honte et baissa la tête. Le saint réprimanda le juge par des raisonnements philosophiques tirés des écritures profanes. Un des compagnons de saint Eustrate, nommé Eugène, se présenta au juge et lui dit : « Moi aussi je suis chrétien, comme mon maître Eustrate. » On les jeta tous deux en prison.

Quelques jours plus tard, l'ayant fait sortir de prison, on chaussa saint Eustrate avec des chaussures de fer et on (les lui) cloua aux pieds. Le juge le fit marcher devant lui, le suivant à cheval et le frappant à coups de poing jusqu'à la ville de Nicopolis.

Tandis qu'ils traversaient la ville d'Araurak, un chrétien du commun, du nom de Mardarias, qui était occupé à la construction du toit de sa maison, ayant aperçu saint Eustrate qu'on emmenait ligoté, dit à sa femme : « Vois-tu notre seigneur, Ter Houssik qui va au martyre pour le nom * du Christ? » La femme lui répondit : « Et qui t'empêche de le suivre et de devenir cohéritier des saints? » Elle l'encouragea et lui apporta ses chaussures, * A fol. 129 v° b.

Եւ առեալ Մարդարիոսի զերկու որդիսն իւր եւ զկինն տարեալ առ ոմն ի սիրելեացն՝ եւ յանձն արար նմա զնոսա ։ Եւ ինքն ընթացեալ եհաս սրբոյն Եւստրատիոսի, ողջոյն ետ եւ ասէ. Տէր, եւ ես հետեւիմ զկնի ճանապարհի քո առ Քրիստոս, բայց աղաչեմ ուսուցանել ինձ բան իմաստութեան, եթէ յորժամ հարցանիցէ ցիս դատաւորն զինչ տաց պատասխանի, զի մի երբեք պարտիցէ զտգիտութիւնս իմ ։

Ասէ, ցնա սուրբն. Զոր ինչ հարցանիցէ ցքեզ, մի այլ ինչ պատասխաներ, բայց միայն թէ քրիստոնեայ եւ Քրիստոսի ծառայ եմ ։ Եւ նոյնժամայն խոստովան եղեւ զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի առաջի դատաւորին, եւ հրամայեաց կապել եւ զնա, եւ տանել ընդ Եւստրատեայ ։

Եւ յորժամ հասին ի տեղին, նախ զսրբոյն Աւքսէնտի հատին զգլուխն. եւ ապա կացուցին առաջի զՄարդարիոս եւ հարցանէր դատաւորն զանունն եւ զգործս. եւ նա այլ ինչ ոչ ասէր բայց միայն թէ. Քրիստոնեայ եմ ։ Եւ բարկացեալ Լիւսիաս հրամայեաց ծակել զսրունս ոտիցն, եւ արկանել պարան եւ կախել զգլխիվայր, եւ հրացեալ
* A fol. 130 r° a. շամփրօք ծակոտեցին՝ զթիկնամէջսն, վարեցին եւ ընդ ականջսն երկոսին շամփուրսն, եւ այնպէս աղօթելով աւանդեաց զհոգին ։

Տարան առաջի եւ զսուրբն Եւգինէոս, եւ հատին զձեռսն եւ զլեզուն. եւ նա եւս ի պաղատանս յանձն արար զհոգին Աստուծոյ ։

1 Մարդարիոսի] Մարդարի B || 10 Աւքսէնտի] քահանայն *add.* B || 15 զհոգին] Աստուծոյ *add.* B || 17 Աստուծոյ] ի ձեռս Աստուծոյ *add.* B.

Mardarias prit ses deux fils et sa femme, les conduisit chez un de ses amis et les lui confia; quant à lui, il courut rejoindre saint Eustrate, lui donna le salut, et lui dit : « Seigneur, je te suis, moi aussi, dans ta voie, pour le Christ, mais je t'en prie, enseigne-moi des paroles de sagesse, afin que, lorsque le juge m'interrogera, je sache lui répondre et qu'il n'ait pas le dessus sur mon ignorance.

Le saint lui dit : « A tout ce qu'il te demandera ne réponds pas autre chose que : Je suis chrétien et serviteur du Christ. » Il confessa aussitôt le nom de notre Seigneur Jésus-Christ devant le juge, qui ordonna de le lier, lui aussi et de l'emmener avec Eustrate.

Lorsqu'ils arrivèrent à destination, on trancha d'abord la tête à saint Auxence, puis on fit comparaître Mardarias, et le juge lui demanda son nom et sa situation. Il ne répondit autre chose que : « Je suis chrétien. » Lysias irrité ordonna de lui trouer les chevilles des pieds, d'y passer une corde et
* A fol. 130 r. a. de le pendre la tête en bas, on lui troua *l'échine avec des fers rouges, on lui enfonça aussi des broches dans les deux oreilles, et c'est ainsi, en priant, qu'il rendit l'âme.

On fit comparaître également saint Eugène; on lui coupa les mains et la langue, et lui aussi remit son âme à Dieu en priant.

Եւ մի ոմն երիտասարդ որոյ անուն էր Ովրեստիոս, ընթանէր զինուք ի հանդիսի. եւ յարշաւել երիվարին թափ տուեալ բազկին նիզակաւն զի հարցէ զնշաւակն, եւ երեւեցաւ ի պարանոց նորա խաչ ոսկի : Զոր տեսեալ Լիւսիայ դատաւորին հրամայեաց բերել առաջի իւր, եւ ասէ. Զինչ է նշանս այս Գալիլեացւոյն որ ծածկէիր ի ծոց քո : Եւ Ովրեստիոս խոստովան եղեւ եւ ոչ ուրացաւ եթէ. Տեառն եւ Աստուծոյ իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի է սա, յոր հաւատացեալ երկիրպագանեմ նշանի նորա : Եւ հրամայեաց արկանել զնա ի բանդ ընդ սրբոյն Եւստրատիոսի :

Եւ յետ աւուրց ինչ առաքեաց զնոսա Լիւսիաս դատաւորն կապանօք ի քաղաքն Սեբաստացւոց, առ Ագրիկողայոս հեգեմոնն : Գրեաց եւ նամակ իմաստասիրաբար, որպէս զի թէ ոչ դարձցին՝ չար մահուամբ սպանանել զնոսա : Եւ յորժամ երթային ընդ ճանապարհայն եհարց սուրբն Եւստրատիոս ցսուրբն Ովրեստէս վասն մահուն սրբոյն Աւքսէնտիոսի թէ ո՞րպէս եղեւ : * Եւ նա ասէ թէ. Յորժամ տանէին զնա ի * A fol. 130 r° b.
հատանել զգլուխն, ասաց ցիս թաքնաբար եթէ. Ասա տեառն իմոյ Եւստրատեայ հասանել ինձ զի ես նմա մնամ : Եւ արտասուեաց Եւստրատիոս իբրեւ լուաւ, եւ ասէ. Փութացի՛ր եղբայր Ովրեստէս զի եւ մեք հասցուք նմա :

Եւ յորժամ տարան զնա ի Սեբաստիա, կացուցին առաջի Ագրիկողայոսի : Իսկ

1 Ովրեստիոս] Ովրեստէս B | 4 ասէ] հարցանէր B — ծածկէիր] ծածկեալ էր B.

Un jeune homme, dont le nom était Oreste, courait en armes dans une fête; ayant son cheval au galop, il donna un élan à son bras pour atteindre son rival avec sa lance, et fit apparaître à son cou une croix d'or. L'ayant aperçu, le juge Lysias ordonna de le faire venir devant lui et lui dit : « Qu'est-ce que ce signe du Galiléen que tu cachais sur ta poitrine ? » Oreste avoua et ne nia pas : « C'est le signe de mon Seigneur et Dieu Jésus-Christ, en qui j'ai cru et dont j'adore le signe. » (Le juge) ordonna de le jeter en prison avec saint Eustrate.

Quelques jours après le juge Lysias les envoya, enchaînés, à la ville de Sébaste, au gouverneur (ἡγεμών) Agricola. Il lui écrivit aussi une lettre philosophique, pour que, dans le cas où ils ne se convertiraient pas, il les tuât d'une mort atroce. En route, saint Eustrate demanda à saint Oreste de quelle manière était mort saint Auxence. * Il lui répondit : « Pendant qu'on l'emmenait * A fol. 130 r° b.
pour lui trancher la tête, il me dit secrètement : Dis à mon seigneur Eustrate de me rejoindre car je l'attends. » Eustrate se mit à pleurer lorsqu'il apprit cela et dit : « Hâte-toi, frère Oreste, pour que nous le rejoignions. »

Arrivés à Sébaste, on les mit en présence d'Agricola. Saint Eustrate

սուրբն Եւստրատիոս աստուածային իմաստութեամբն խօսեցաւ վասն մարդեղութեանն Քրիստոսի, յանդիմանեալ եւ զանաստուած մոլորութիւն կռոց հելլենական ճարտարութեամբն ։ Եւ մոլեալ Ագրիկողայոսի հրամայեաց զսուրբն Որեստիոս տարածել մերկ ի վերայ հրացեալ երկաթի մահճաց ։ Եւ տեսեալ Որեստոսի ահագին զմեքենայսն՝ երկեաւ յոյժ ։ Ասէ ցնա սուրբն Եւստրատիոս. Մի երկնչիր եղբայր իմ Որեստէս, տեսութիւնդ միայն ունի զերկիւղ ։ Եւ կնքեալ զինքն սուրբն Որեստոսի, տարածեցաւ ի վերայ հրեղէն պատգարակացն, եւ աւանդեաց զհոգին իւր առ Աստուած ։

Եւ զսուրբն Եւստրատիոս արկին ի բանդն, եւ գրեաց ի բանդի անդ կտակ մահու, տանել զմարմին իւր եւ զչորից վկայից ընկերաց իւրոց, Աւքսէնտիոսի, Մարդարիոսի, Եւգինիոսի եւ Որեստոսի յԱրաւրակացւոց քաղաքն ։ Քանզի եւ նոքա ի ժամ կատարմանն
* A fol. 130 v° a. իւրեանց, աղաչեցին զսուրբն * Եւստրատիոս զի ի միասին թաղեսցին ։ Հրամայեաց եւ զստացուածս ընչից իւրոց յերիս մասունս բաժանել, եւ տալ զմինն յեկեղեցին Արաւրակացւոց, յորում եւ նշխարք ոսկերաց նոցա հանգուցեալ, եւ զմինն աղքատաց, եւ զմիւսն քեռն իւրում ։ Եւ կոչեցեալ զեպիսկոպոս քաղաքին ի գիշերի, վերագրեաց եւ նա վկայութիւն ի կտակին հանդերձ կղերիկոսօքն ։ Եւ հաղորդեցաւ ի մարմնոյ եւ յարենէ Տեառն. եւ լոյս ծագեաց ի բանդին, եւ ձայն ի լուսոյն որ ասէր. Եւստրատիէ

1 աստուածային] աստուածեղէն B || 3 մոլեալ] մոլորեալ B — տարածել] տարածանել B || 4 ահագին *om.* B || 15 հաղորդեցաւ] սուրբն Եւստրատիոս *add.* B || 16-2 p. 727 Եւ լոյս ծագեաց ... յերկնային հանգիստն] եւ ցնծացաւ ի հոգի իւր աստուածային ազդեցութեամբն որ կոչէր զնա յերկնային հանգիստն ընդունել զպսակն կենաց՝ զոր կամաւոր չարչարանօք իւրովք ստացաւ B.

parla avec une sagesse divine de l'incarnation du Christ, blâma l'erreur athée des idoles de la sagesse hellénique. Agricola devenu furieux ordonna d'étendre Oreste nu sur un lit de fer enflammé. Oreste apercevant l'atroce instrument de supplice eut une grande peur. Saint Eustrate lui dit : « Ne crains pas, mon frère Oreste ; ce n'est que la vue qui fait peur. » Saint Oreste fit le signe de la croix et s'étendit sur le lit enflammé et rendit son âme à Dieu.

On mit saint Eustrate en prison, et il écrivit en prison, dans son testament, de transporter son corps et celui de ses quatre compagnons Auxence, Mardarios, Eugène et Oreste à la ville d'Araurak, selon qu'ils
* A fol. 130 v° a. avaient prié * saint Eustrate à l'heure de leur martyre afin d'être ensevelis ensemble. Il ordonna de partager ses biens en trois parts, d'en donner une à l'église d'Araurak où reposeraient les restes de leurs ossements, une autre aux pauvres, et une autre à sa sœur. Il fit venir de nuit l'évêque de la ville, qui contresigna le testament avec ses clercs (κληρικός). Il communia au corps et au sang du Seigneur, et une lumière se répandit dans la prison, en même temps qu'une voix disait : « Eustrate, tu as combattu le bon combat, reçois main-

բարւոք նահատակեցար, արդ ընկալ զպսակս զոր կամաւոր չարչարանօք քո ստացար, եւ եկեսջիր յերկնային հանգիստն :

Եւ յետ աւուրց ինչ ածին զսուրբն Եւստրատիոս առաջի ժանտին Ագրիկողայոսի, եւ խօսեցան ընդ միմեանս բազմօք բանիւք : Եւ ասէ անօրէնն յունկն սրբոյն թաքնաբար . Ասա յայտնապէս առաջի ժողովրդեանս եթէ զոհեմ կռոցն եւ զերծիր ի մահուանէ, եւ ծածուկ ապաշխարեա առաջի Աստուծոյն քոյ եւ նա քաւեսցէ զքեզ :

Եւ զայս լուեալ Եւստրատիոսի ի ձայն բարձր աղաղակեաց ի լուր ամբոխին եւ ասէ . Խափանեսցէ Աստուած զխորամանկութիւն խորհրդոց քոց, ո՛վ Ագրիկողայէ, զի կամիս խափանել զիս չար խորհրդակցութեամբ քո ի * մարտիրոսական ճանապարհէս որ տանի առ Քրիստոս : * A fol. 130 v° b.

Եւ նոյնժամայն վճիռ հատեալ զի հրով մեռցի : Եւ դարձաւ յարեւելս համարձակ կալեալ զձեռս յերկինս եւ աղօթեաց առ Աստուած : Եւ մտեալ ի բորբոքեալ հուրն տարածեցաւ ի վերայ բոցոյն, եւ աւանդեաց զհոգին իւր առ Աստուած :

Եւ առեալ երանելի եպիսկոպոսին զմարմին սուրբ վկայիցն, ըստ գրութեան որ ի կտակին, տարաւ յԱրօրակս եւ եդ պատուով ի տապանս :

5 կռոցն] աստուածոցն B || 11-12 Եւ դարձաւ... Աստուած] եւ նա ուրախ եղեւ յոյժ եւ դարձաւ յարեւելս համբարձ զձեռս իւր յերկինս եւ աղօթեաց առ Աստուած B || 14 երանելի] սրբոյ B — սուրբ վկայիցն] սրբոցն B.

tenant les couronnes que tu as acquises par les souffrances volontaires, et viens dans le repos éternel. »

Quelques jours après on conduisit Eustrate en présence du vil Agricola, et ils conversèrent longuement ensemble. L'impie dit tout bas à l'oreille du saint : « Dis ouvertement devant le public que tu immoles aux idoles et je te sauve de la mort, ensuite tu t'en repentiras secrètement devant ton Dieu, et il te pardonnera. »

Entendant cela, Eustrate cria à haute voix de manière à être entendu de la foule et dit : « Dieu mettra obstacle à tes desseins secrets, ô Agricola, car tu veux par ton mauvais conseil me détourner de la * voie du martyre qui conduit au Christ. » * A fol. 130 v° b.

Aussitôt la sentence fut rendue, qu'il mourrait par le feu. (Eustrate) se tourna vers l'orient, éleva avec hardiesse ses mains au ciel et pria Dieu. Il pénétra dans le feu ardent, s'étendit dans les flammes et rendit son âme à Dieu.

Le bienheureux évêque prit les corps des saints martyrs, selon les clauses du testament, les transporta à Araurak et les déposa avec honneurs dans le tombeau.

Կատարեցան ճշմարիտ վկայքս Քրիստոսի Եւստրատիոս, Աւքսենտիոս, Եւգինիոս, Մարդարիոս եւ Ոյրեստէս Դեկտեմբերի ԺԳ :

Յաղագս Զ եւ Դեկտեմբերի ԺԴ Վկայութիւն սրբուհւոյ կուսին Լուկիայ :

Այս երանելի կին էր ի քաղաքէն Սիւրակուսայ յարեւմուտս, ի Սիկիլիայ կղզւոջն, խօսեցեալ առն չհաւատոյ. եւ մայր նորա չհաւատոյ գոլով եւ տեսատես ախտիւ : Իսկ
* A fol. 131 r° a. Լուկիա փափաքէր * սիրով սրբուհւոյ վկային Քրիստոսի Ագաթեայ, եւ յարաժամ հետեւէր ի քաղաքն Կատանի յեկեղեցին ուր վկայեաց սրբուհին :

Եւ յորժամ եհաս յիշատակ սրբուհւոյն Ագաթեայ, ասէ ցմայր իւր . Ե՛կ երթիցուք ի Կատանի, աղաչեսցուք զսուրբն զի բժշկեսցէ զքեզ . եւ պատմեաց մօրն իւրոյ վասն տեսատես կնոջն զոր բժշկեաց Քրիստոս :

Եւ յորժամ գնացին ի քաղաքն մտին յեկեղեցին եւ աղօթեցին առաջի սրբուհւոյ վկային : Եւ տեսանէ Լուկիա զսուրբն Ագաթի եկեալ փառօք եւ երկու հրեշտակք

2 Դեկտեմբերի ԺԴ.] եւ Յաղագս Ե *add.* B || 3 Վկայութիւն ... Լուկիայ] Վկայութիւն սրբուհւոյն Լուկիայ կուսի մեծ եւ փառաւոր վկային Քրիստոսի B || 4 Այս] սուրբ եւ *add.* B — Սիւրակուսայ] Սեռակուսայ B | 6 փափաքէր] փափաքեալ B | 8 յիշատակ] նմին *add.* B 9 Կատանի] առ մեծ վկայն Ագաթի եւ *add.* B — զսուրբն] զնա B || 11 աղօթեցին] աղօթեալ ի միասին նիրհեցին *add.* B.

Ces vrais martyrs du Christ Eustrate, Auxence, Eugène, Mardarias et Oreste furent exécutés le 13 Décembre.

6 Kalotz, 14 Décembre.

Martyre de la vierge sainte Lucie.

Cette bienheureuse femme était de la ville de Syracuse, en Occident, dans l'île de Sicile, fiancée à un infidèle, car sa mère était infidèle et affligée
* A fol. 131 r° a. d'hémorroïdes. Or Lucie brûlait * d'amour pour la sainte martyre du Christ Agathe, et se rendait incessamment à la ville de Catane [*Katani*] à l'église (du lieu) où la sainte avait été martyre.

Et lorsqu'eut lieu la commémoration de sainte Agathe, elle dit à sa mère : « Viens, allons à Catane, et nous prierons la sainte de te guérir. » Et elle raconta à sa mère l'histoire de la femme hémorroïsse que le Christ guérit.

Elles se rendirent à la ville, pénétrèrent dans l'église et prièrent devant la sainte martyre. Lucie aperçut sainte Agathe venant à elle dans toute sa gloire accompagnée de deux anges et celle-ci lui dit : « Ma sœur Lucie,

ընդ նմա, եւ ասէ ցնա. Քոյր իմ Լուկիա, ընդէր խնդրես յինէն զոր դու հանդերձեալ ես այլոց առնել. ահա մայր քո եղեւ ողջ վասն սիրոյ քոյ եւ հաւատոյդ որ առ Աստուած : Եւ որպէս ես բարեգործ եմ քաղաքիս իմոյ Կատանիոյ, նոյնպէս եւ դու հանդերձեալ ես բարի առնել քաղաքին քո Սիւրակուսայ :

Եւ զարթուցեալ եգիտ զմայրն ողջացեալ ի ցաւոց անտի եւ հաւատաց ի Քրիստոս մայր նորա եւ մկրտեցաւ : Եւ դարձեալ ի քաղաք անդր վաճառեցին զինչս իւրեանց եւ բաշխեցին աղքատաց եւ կրօնաւորաց : Եւ զայն տեսեալ խօսնայրն իւր՝ աղաչեաց խոստմամբք եւ ողոքանօք, եւ ոչ կարաց հաւանեցուցանել զԼուկիա լինել ընդ նմա եւ ի բաց կալ ի Քրիստոսէ : Եւ երթեալ մատնեաց զնա առ * իշխան քաղաքին որում անուն էր Պասխասի. եւ ածեալ առաջի զԼուկիա, խոստովան եղեւ յայտնապէս ճշմարիտ Աստուած զՅիսուս Քրիստոս : * A fol. 131 r° b.

Եւ հրամայեաց տանել զնա ի տուն պոռնկութեան, զի լեցին ընդ նա զօրականքն : Եւ ժողովեալ բազմութիւն զօրականացն, եւ բուռն հարեալ լինել ընդ Լուկիայ, եւ շարժել ի տեղւոջէն ոչ կարացին, քանզի Հոգին սուրբ հաստատեաց զնա : Եւ կապեալ պարանս ստուարս ի ձեռսն եւ յոտսն եւ ի մէջն, եւ բազմութիւն արանց քարշելով շարժել անգամ ոչ կարացին, եւ ասէին. Կախարդութեամբ առնէ : Ապա

3 Աստուած] Տէր B || 7 խօսնայրն] խօսեցեալ այրն B || 12-7 p. 730 զի լեցին... հուր բորբոքել եւ արկանել] բայցկարացան շարժել ի տեղւոջէն ուր կեցեալն էր, քանզի Հոգին սուրբ անշարժ հաստատեաց զնա անդ : Յայնժամ բորբոքեցին հուր զնովաւ եւ արկին B.

pourquoi me pries-tu pour une chose que tu es appelée à faire aux autres? voici que ta mère sera guérie à cause de ton amour et de ta foi en Dieu. Et de même que je fais du bien à ma ville de Catane, de même tu es appelée à faire du bien à ta ville de Syracuse. »

Et revenant à elle, elle trouva sa mère guérie de son infirmité; sa mère crut au Christ et se fit baptiser. Retournées à leur ville, elles vendirent leurs biens et les distribuèrent aux pauvres et aux religieux. Ayant vu cela, le fiancé de Lucie la pria avec promesses et supplications, mais sans pouvoir la persuader, d'être à lui et de s'éloigner du Christ. Alors il se rendit auprès du * gouverneur de la ville, dont le nom était Paschase (*Paskasi*) et la dénonça. * A fol. 131 r° b.
Celui-ci fit comparaître Lucie, qui confessa ouvertement Jésus-Christ vrai Dieu.

Il ordonna de la conduire dans une maison de prostituées, pour que les soldats aillent avec elle. Un grand nombre de soldats s'assemblèrent et saisirent Lucie pour aller avec elle, mais ils ne parvinrent pas à la remuer de sa place car le Saint-Esprit la soutenait. Ils attachèrent de grosses cordes à ses mains, à ses pieds et à sa taille et un grand nombre d'hommes halèrent, mais ils ne purent la déplacer de là; ils dirent : « Elle opère par magie. »

բերին լուծ եզանց բազումս, եւ զպարանսն կապեալ ի նոսա եւ ոչ այնու կարացին խախտել զերանելի կոյսն ։

Եւ ասէ ցիշխանն. Եթէ արս տասն հազարս եւ եզինս բիւրս բերցես, ոչ կարասցես զիս փոխել ի տեղւոջէս, զի առ իս կատարեաց Տէր իմ զբան մարգարէին որ ասէ. Անկցին ի կողմանէ քումմէ հազարք եւ բիւրք ընդ աջմէ եւ առ քեզ ոչ մերձեսցին ։

Եւ ի տարակուսի լեալ իշխանն հրամայեաց շուրջանակի նորա հուր բորբոքել, եւ արկանել ձիւթ, եւ ձէթ եւ խէժ եւ մայր փայտ, եւ հուրն ամենեւին ի նա ոչ մերձեցաւ ։ Եւ ապա հրամայեաց սպանանել զնա. եւ ինքն կամաւորութեամբ մինչդեռ կանգուն կայր ձգեալ զպարանոցն հատին սուսերաւ զգլուխն ։

* A fol. 131 v° a. Եւ կատարեցաւ կոյս վկայն Քրիստոսի Լուկիա Դեկտեմբերի ԺԴ* Եւ մայր իւր թաղեաց զմարմին նորա ի նոյն քաղաքին Սիւրակուսայ ։

Յայսմ աւուր կատարեցան սրով սուրբ վկայքն Քրիստոսի Թերսոս, Լեւկիոս եւ Կալինիկոս վասն վկայութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, յաւուրս Դիոկղետիանոսի ամբարիշտ արքային ։

Սուրբն Թերսոս յետ բազում չարչարանաց ի մամուլս հիւսանց սղոցեալ կատա-

7 եւ հուրն ամենեւին ի նա ոչ մերձեցաւ] եւ խնամօքն Աստուծոյ ապրեցաւ B || 10 Դեկտեմբերի ԺԴ] եւ Քաղոցի Ջ *add.* B || 13 Դիոկղետիանոսի] Դեկոսի B.

Ils firent venir beaucoup de couples de bœufs, y attachèrent les cordes, mais ne réussirent pas davantage de cette manière à ébranler la bienheureuse vierge.

Elle dit au gouverneur : « Même si tu fais venir dix mille hommes et dix mille bœufs, tu ne réussiras pas à me faire changer de place, car mon Seigneur a accompli en moi la parole du prophète qui dit : *Ils tomberont mille hommes de ton côté et dix mille à droite, mais ils n'approcheront pas de toi*[1]. »

Le gouverneur, pris d'hésitation, ordonna d'allumer un feu autour d'elle, d'y jeter de la poix, de l'huile, de la résine, du bois de cèdre, mais le feu ne l'atteignit pas du tout. Il ordonna alors de la tuer, et, d'elle-même, spontanément pendant qu'elle se tenait debout, elle tendit son cou, et on lui trancha la tête par l'épée.

* A fol. 131 v° a. La vierge martyre du Christ, Lucie, mourut le 14 Décembre*. Sa mère inhuma son corps dans la ville de Syracuse.

En ce jour furent martyrisés par le glaive les saints martyrs du Christ Thyrsos (*Thersos*), Leucius et Callinicus pour le témoignage du Christ, notre Dieu, aux jours de Dioclétien, l'empereur impie.

Saint Thyrsos, après bien des supplices, mourut scié dans une presse de

1. Ps. xc, 7.

րեցաւ ։ Եւ զսուրբն Լեւկիոս կախեցին զփայտէ եւ քերեցին զամենայն մարմինն եւ ապա հատին զգլուխն ։ Իսկ սուրբն Կալինիկոս քուրմ էր կռոց եւ հաւատացեալ ի Քրիստոս՝ կատարեցաւ սրով յԱպամիա քաղաքին, ի փառս Աստուծոյ ։

Քաղոցի է եւ Դեկտեմբերի ԺԵ ։ Վարք սրբոյն Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին ։

ՄԵԾՆ Յակոբ եպիսկոպոսն Մծբնայ՝ հօրաքեռորդի էր սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաւորչին ։ Եւ էր միայնակեաց եւ բնակէր ի լերինս, ամառն անյարկ կայր եւ ձմեռն բնակէր յայրի միում փոքրկան, եւ կերակուր նորա բանջար եւ մրգ վայրի ։

Եւ եղեւ մեռանել Մծբնայ եպիսկոպոսին, եւ հայրապետն Անտիոքայ աստուածային ընտրութեամբն ձեռնադրեաց զՅակոբոս եպիսկոպոս Մծբնայ. եւ էր ի ժամանակս Կոստանդիանոսի մեծի թագաւորին ։

Եւ սուրբն Յակոբոս նշանօք եւ սքանչելեօք բազմացոյց զհաւատացեալս քաղաքին ։ Եւ յաւուր միում եկեալ առ * նա Մարուգէ միայնակեացն, եւ յորժամ ելին յեկեղեցւոյն * A fol. 131 v° b.

3 Աստուծոյ] Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ B.

charpentier. On pendit saint Leucius à un poteau et on lui laboura tout le corps, puis on lui trancha la tête. Quant à saint Callinicus, il était prêtre des idoles, il crut au Christ et mourut par le glaive dans la ville d'Apamée, pour la gloire de Dieu.

7 Kalotz, 15 Décembre.

Vie de saint Jacques patriarche de Nisibe[1].

Le grand Jacques, évêque de Nisibe, était le fils de la tante paternelle de saint Grégoire, l'Illuminateur de l'Arménie. Il vivait en solitaire et dans les montagnes, l'été, il restait sans abri, l'hiver, il demeurait dans une petite grotte, et sa nourriture consistait en légumes et fruits sauvages.

L'évêque de Nisibe étant venu à mourir, le patriarche d'Antioche, par élection divine, sacra Jacques évêque de Nisibe. Ceci se passait aux jours du grand empereur Constantin.

Saint Jacques, par ses miracles et ses prodiges, augmenta le nombre des fidèles de la ville. Un jour vint à lui * l'anachorète Mar Augin (*Marougé*), et lorsque Jacques et Mar Augin sortirent de l'église, ils aperçurent un paraly- * A fol. 131 v° b.

1. Cf. *P. Peeters*. La légende de saint Jacques de Nisibe, dans *Anal. Boll.* XXXVIII (1920), 285-373.

Յակոբ եւ Մարուգէ տեսին անդամալոյծ մի ի գաւիթս եկեղեցւոյն. եւ կացեալ յաղօթս Յակոբայ ընդ աջմէ նորա եւ Մարուգէ ընդ ահեկէ, եւ խաչ կնքեալ ի վերայ անդամոց նորա՝ առժամայն հաստատեցան անդամք նորա անուամբն Քրիստոսի, երթայր վաղվաղակի եւ օրհնէր զԱստուած :

Եւ էր ի Մծբին քաղաքի այր մի մեծատուն, անուն Կեդրոն, եւ էր Մարկիոնի աղանդոյն, եւ էր որդի մի նորա անդամալոյծ : Եւ տեսեալ զայր անդամալոյծ որ բժշկեցաւ՝ հարցանէր թէ. Ով բժշկեաց զքեզ, եւ ո՞յր անուամբ բժշկեցար : Եւ նա ասէ. Անուամբն Քրիստոսի, ծառայքն Աստուծոյ բժշկեցին զիս Յակոբ եւ Մարուգէ : Եւ կոչեցեալ ի տուն իւր զսուրբսն աղաչէր զնոսա բժշկել զորդին իւր : Եւ նոքա ասեն. Եթէ հաւատաս ի Քրիստոս եւ ի բաց կացցես յաղանդոյդ, տացին քեզ խնդրուածք քո : Եւ յանձն առ հաւատալ : Եւ կացեալ սրբոցն յաղօթս, եւ խաչ կնքեալ ի վերայ անդամոց նորա առողջացաւ :

Եւ զայն տեսեալ այրն հաւատաց ամենայն տամբն իւրով, եւ կամեցաւ գնալ ի վանս Մարուգէի, ընդ իւր ունելով զբժշկեալ որդին, եւ հիւանդացեալ ի ճանապարհին՝ մեռաւ մանուկն, եւ սուգ մեծ եղեւ առն եւ ընդանեացն : Եւ գնացեալ անդ սրբոյն
* A fol. 132 1° a. Յակոբայ եւ կացեալ յաղօթս * յարոյց զմեռեալն :

Դէպ եղեւ երանելոյն անցանել ընդ գեօղ մի եւ աղջկունք լուանային զհանդերձս

tique dans la cour de l'église; Jacques se mit en prières à sa droite et Mar Augin à sa gauche, ils firent le signe de la croix sur ses membres, qui se raffermirent aussitôt au nom du Christ : (*le paralytique*) se mit à marcher sur-le-champ et bénit Dieu.

Il y avait dans la ville de Nisibe un homme riche nommé Cédron, qui était de la secte de Marcion, et qui avait un fils paralytique. Ayant aperçu le paralytique, qui avait été guéri, il lui demanda : « Qui t'a guéri et au nom de qui as-tu été guéri? » Il lui répondit : « C'est au nom du Christ que les serviteurs de Dieu Jacques et Mar Augin m'ont guéri. » (Cédron) invita chez lui les saints et les supplia de guérir son fils. Ils lui dirent : « Si tu crois au Christ et renonces à ta secte, tes prières seront exaucées. » Il consentit à croire. Les saints se mirent en prières, firent le signe de la croix sur ses membres et il fut guéri.

A cette vue l'homme se convertit avec toute sa maison, et il voulut se rendre au couvent de Mar Augin avec son fils qui avait été guéri, mais étant devenu malade en chemin l'enfant mourut, et ce fut un grand chagrin pour
*A fol. 132 r a. l'homme et les siens. Saint Jacques se rendit sur les lieux, se mit en prières * et ressuscita le mort.

Il arriva au bienheureux de passer par un village, où les jeunes filles

լուանային բաց ունելով զսրունս եւ զոտս, եւ լրբաբար ի նա հայէին ։ Եւ նա սաստեաց նոցա, եւ սպիտակացոյց զհերս նոցա եւ ցամաքեցոյց զաղբիւրն ։ Եւ գնացեալ զհետ նորա բնակիչք գեղջն աղաչէին զնա դառնալ եւ բղխեցուցանել զաղբիւրն եւ սեւացուցանել զհերս աղջկանցն ։ Եւ նա դարձաւ եւ բղխեցոյց զաղբիւրն բայց զհերս աղջկանցն ոչ սեւացոյց զի երկիցեն ի Տեառնէ ։

Երկու հրէայք կամէին խաբել զնա, մինն եղեալ սուտ մեռեալ, եւ ընկեր նորա երթեալ աղաչէր զնա զի տացէ պատանս մեռելոյն, եւ նա ընկէց զձորձս իւր ի վերայ նորա եւ ինքն էանց գնաց ։ Եւ ընկեր նորա ձայնէր զնա եւ ասէր . Արի, տես թէ որպէս խաբեցաք զալեւոր քրիստոնեայն ։ Եւ նա ոչ յարեաւ քանզի մեռեալ էր ։

Սա շինեաց եկեղեցի մեծ ի Մծբին քաղաք ։ Սա մի էր յերեք հարիւր եւ տասն եւ ութ հայրապետացն որ ի Նիկիա ժողովեցան ։ Սա անէծ զՄանաճիրհ իշխան Ռշտունեաց եւ ընչեցաւ, որ զսարկաւագունս նորա ի ծով ընկէց ։

Եւ կացեալ բարի ճգնութեամբ հանգեաւ ի Քրիստոս ։

Յայսմ աւուր վկայութիւն սրբուհւոյն Սանդխտոյ ։

Սրբուհին * Սանդուխտ դուստր էր Սանատրկոյ արքային Հայոց, եւ էր գեղեցիկ * A fol. 132 r° b.

lavaient du linge ayant jambes et pieds nus, et elles le regardaient effrontément. Il les réprimanda, fit blanchir leurs cheveux et tarit la source. Les habitants du village se mirent à sa poursuite, le supplièrent de revenir sur ses pas, de faire rejaillir la source et de rendre leur couleur sombre aux cheveux des jeunes filles. Il revint, fit couler la source, mais ne noircit pas les cheveux des jeunes filles, afin qu'elles aient la crainte du Seigneur.

Deux Juifs voulurent le tromper. L'un fit le faux mort et son compagnon alla le prier de lui donner de quoi ensevelir le mort. Il étendit son manteau sur lui et continua son chemin. Le compagnon se mit à crier en disant : « Lève-toi, vois comme nous avons trompé le vieux chrétien. » Mais l'autre ne se réveilla pas, car il était mort.

Il construisit une grande église dans la ville de Nisibe. Il fut l'un des trois cent dix-huit évêques qui tinrent concile à Nicée. Il maudit Manadjirh, prince de la famille des Rechtounikh, qui en mourut, pour avoir fait jeter ses diacres à la mer.

Il vécut dans un bon ascétisme et reposa dans le Christ.

En ce jour martyre de sainte Sandoukht.

Sainte * Sandoukht était la fille de Sanatrouk, roi d'Arménie; elle était si * A fol. 132 r° b.
belle qu'on ne lui trouvait point de pareille sur la terre. Elle fut disciple de

յոյժ որ ոչ գտանէր նման նմա յաշխարհի ։ Եւ աշակերտեալ Թադէոսի առաքելոյն հաւատաց ի Քրիստոս եւ մկրտեցաւ յառաքելոյն եւ ոչ մեկնէր ի նմանէ ։

Եւ հայր նորա աղաչէր դառնալ ի կուռսն եւ ուրանալ զՔրիստոս, եւ ոչ կարաց հաւանեցուցանել զնա ։ Ապա հրաման ետ սրով սպանանել զնա ։ Եւ առաքելոյն մօտ կացեալ քաջալերէր զնա, եւ ոչ ոք տեսանէր զնա ։ Եւ երեւեալ նմա Քրիստոս կոչէր զնա առ ինքն ։ Եւ դահիճն կամէր սպանանել զնա, եսպան զդահճապետն ։ Եւ մի ոմն եհար սրով զստինսն կուսին, եւ ել արիւն յոյժ եւ աւանդեաց զհոգին, եւ սուրբ առաքեալն թաղեաց զնա Դեկտեմբերի ԺԵ ։

Յայսմ աւուր վկայութիւն Եղեւթերիոսի եպիսկոպոսին ։

Կին ոմն էր ի Հռոմ քաղաքին քրիստոնեայ, յաւուրս Ադրիանոսի կռապաշտ արքային, որոյ անուն Այթիան, եւ որդւոյ նորա Եղեւթերիոս, զոր եւ ետ իսկ յաշակերտութիւն Անիկտոսի եպիսկոպոսապետին Հռոմայ, եւ ուսոյց նմա զաստուածային գիրս ։ Եւ յորժամ եղեւ հնգետասան ամաց, ձեռնադրեաց զնա սարկաւագ, եւ ութեւտասան ամաց լեալ՝ կոչեաց զնա ի պատիւ քահանայութեան ։

9 վկայութիւն] սրբոյն *add.* B || 11 Այթիան] Աթիանի B || 13 հնգետասան ամաց] հնգետասանամեայ B.

l'apôtre Thaddée, crut au Christ et fut baptisée par l'apôtre. Elle ne se séparait pas de lui.

Son père la supplia de revenir aux idoles et de renier le Christ, mais ne parvint pas à la persuader. Alors il donna l'ordre de la faire mourir par le glaive. L'apôtre l'assista en l'encourageant, mais personne ne le voyait. Le Christ lui apparut l'appelant à lui. Le bourreau qui devait la tuer, tua le chef des bourreaux. Quelqu'un alors porta un coup d'épée aux seins de la vierge, le sang coula abondamment et elle rendit l'âme. Le saint apôtre l'inhuma le 15 Décembre.

En ce jour martyre de l'évêque Éleuthère.

Il y avait dans la ville de Rome, aux jours d'Adrien, l'empereur idolâtre, une femme chrétienne nommée Anthia (*Aytian*)[1]; elle avait un fils de nom Éleuthère qu'elle confia à l'enseignement d'Anicet (*Aniktos*), archevêque de Rome, et (celui-ci) lui enseigna les écritures divines. Lorsque (l'enfant) eut quinze ans, il l'ordonna diacre, et à l'âge de dix-huit ans il l'appela à l'honneur du sacerdoce.

1. On reconnaît l'accusatif de l'original grec, cf. *Syn. Cp.* μητέρα δὲ εἶχεν ὀνόματι Ἀνθίαν.

Եւ ըստ աստուածահաճոյ վարուց իւրոց ընկալաւ շնորհս ի Տեառնէ, մինչ զի ձեռս դնելով բժշկէր զամենայն ախտս եւ * զհիւանդութիւնս ի ժողովրդենէն ։ Եւ եղեալ քսան ամաց ձեռնադրեցաւ զնա եպիսկոպոս Լիւրիկեցւոց աշխարհին ։ Եւ երթեալ ուսուցանէր եւ քարոզէր անդ զբանն Աստուծոյ, եւ զբազումս դարձոյց յանհաւատից ի հաւատս քրիստոնէութեան եւ մկրտեաց ։ * A fol. 132 v° a.

Եւ լուեալ վասն նորա Ադրիանոսի արքայ առաքեաց զոմն ի նախարարաց իւրոց, որոյ անունն Փիլիկիա, զի ըմբռնեալ զԵլեւթերիոս տարցէ առ նա ։ Եւ իբրեւ գնաց առ նա, եւ լուաւ վարդապետութեան նորա՝ հաւատաց ի Տէր եւ մկրտեցաւ ։ Եւ սուրբն Եղեւթերիոս գնացեալ կամաւորութեամբ առաջի թագաւորին խոստովան եղեւ զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Եւ հրամայեաց եւ պարզեցին զնա ի վերայ հրացեալ պղնձի մահճաց, եւ ոչ լուծաւ ի տապոյ բոցոյն, այլ ել ամբողջ շնորհօքն Աստուծոյ ի հրոյ անտի ։

Եւ երթեալ ուսուցանէր ժողովրդեանն զբանն կենաց. եւ դարձեալ կալան զնա եւ ընկեցին ի վերայ հրացեալ շանթից եւ ցրուեցան շանթքն ։ Եւ ապա ջեռուցին

1 ի Տեառնէ] յԱստուծոյ B || 2 ի ժողովրդենէն] ի ժողովրդեանն B || 3 երթեալ] անդ *add.* B || 7 տարցէ] տարձի B — առ նա] անդր B || 8 վարդապետութեան] զվարդապետութիւն B — Տէր] Քրիստոս B 10 մերոյ *om.* B — պարզեցին] տանջեցին B || 11-2 p. 736 եւ ոչ լուծաւ... ի մէջ ցողոյ] եւ շանթից, եւ ապա ի տապակ ջեռուցեալ ձիթով եւ ճարպով B.

(Éleuthère), par sa conduite agréable à Dieu, reçut les grâces du Seigneur, à tel point qu'en imposant les mains il guérissait toutes les infirmités * et les maladies du peuple. A vingt ans il fut sacré évêque du pays de l'Illyricum (*Liuregetsouotz*). Il s'y rendit, y enseigna et y prêcha la parole de Dieu, il convertit beaucoup d'infidèles à la foi du Christ et les baptisa. * A fol. 132 v° a.

L'empereur Adrien ayant entendu parler de lui envoya un de ses officiers, nommé Philix (*Philikia*)[1], pour s'emparer d'Éleuthère et le lui amener. Lorsque (Philix) arriva auprès (d'Éleuthère) et entendit son enseignement, il crut au Seigneur et se fit baptiser. Saint Éleuthère se rendit de son propre chef auprès de l'empereur et confessa le nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ. (L'empereur) ordonna de l'étendre sur un lit de cuivre enflammé, il ne fut point touché par l'ardeur des flammes, et sortit intact du feu par la grâce de Dieu.

Il se rendit auprès de ses ouailles et leur enseigna la parole de vie. On le saisit de nouveau, on le jeta sur des lingots ardents, mais les lingots

1. Cf. *Pio Franchi de' Cavalieri*, I martiri di S. Teodoto e di S. Ariadne con un' appendice sul testo originale del martirio di S. Eleuterio dans *Studi e Testi*, VI, Rome, 1901, p. 135-161. La forme arménienne dérive de l'accusatif Φιλικα.

տապակ ձիթով եւ ճարպով եւ արկին զնա անդ. եւ մտեալ ի նա ուրախութեամբ կայր որպէս ի մէջ ցօղոյ :

Եւ եպարքոսն Կորեւորոս կազմեաց թոնիր երկաթեղէն, եւ ուժգին ջեռուցեալ կամէր արկանել անդ զսուրբն Եղեւթերիոս : Եւ մինչեւ արկեալ էր՝ ազդեաց ի նա
* A fol. 132 v° b. սուրբ Հոգին, եւ ընթացեալ առաջի թագաւորին խոստովան * եղեւ համարձակութեամբ զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. եւ նոյնժամայն արկին զնա ի թոնիրն զոր գործեաց Կորեւորոս, եւ պահեալ զնա զօրութիւնն Աստուծոյ ոչ այրեցաւ :

Եւ յետ այնորիկ արկին զնա ի բանդ. եւ ի նմանութիւն սպիտակ աղաւնոյ հրեշտակ Աստուծոյ տանէր նմա կերակուր :

Եւ յետ աւուրց ինչ հանին ի բանդէն, կապեցին ի կառս ձիոց, եւ հրեշտակ Աստուծոյ ելոյծ ի կապանացն եւ հանեալ երիվարացն ի լեառն մի բարձր, եւ դարձան անդրէն երիվարքն : Եւ նստեալ ի լերինն սուրբն աղօթելով ուսուցանէր զբանն Աստուծոյ : Եւ գազանք վայրենիք ժողովէին առ նա եւ որպէս բանաւորք երկիր պագանէին նմա եւ նստէին շուրջ զնովաւ :

Իբրեւ լուաւ թագաւորն վասն նորա առաքեաց զօրականս զի իջուսցեն զնա, եւ

6 արկին զնա] արկին զԿորեւորոս B || 7 եւ պահեալ... ոչ այրեցաւ] եւ պահեցաւ կենդանի զօրութեամբն Աստուծոյ B || 8-9 եւ ի նմանութիւն... կերակուր *om.* B || 10 Եւ յետ աւուրց ինչ հանին ի բանդէ] Եւ հանեալ անտի B || 10-4 p. 737 եւ հրեշտակ... նստան առ ոտս նորա] եւ ապա արկին առաջի գազանաց B.

disparurent. Alors on chauffa un chaudron avec de l'huile et de la graisse et on l'y jeta; il y entra et s'y tint avec joie comme au milieu de la rosée.

L'éparque (ἔπαρχος) Korévor (*Korevoros*) fit construire un four en fer, et après l'avoir surchauffé, il voulait y jeter saint Éleuthère. Or avant qu'il fût
* A fol. 132 v° b. jeté, le Saint-Esprit l'inspira, il courut au-devant de l'empereur et confessa * avec hardiesse le nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ. On le jeta aussitôt dans le four qu'avait fait construire Korévor, mais la puissance de Dieu le protégea et il ne fut point brûlé. On le jeta ensuite en prison et l'ange de Dieu, sous la forme d'une colombe blanche, lui apportait à manger.

Quelque temps après, on le fit sortir de prison, on l'attacha à un char attelé de chevaux, mais l'ange de Dieu le délivra des liens, et les chevaux, après l'avoir conduit sur une montagne élevée, retournèrent. Le saint demeura sur la montagne en priant et en enseignant la parole de Dieu. Les bêtes sauvages se rassemblaient auprès de lui et, comme des êtres ayant la raison, se prosternaient devant lui et s'accroupissaient autour de lui.

Lorsque l'empereur l'eut appris, il envoya des soldats pour le descendre de la montagne, mais les fauves se jetèrent ensemble sur eux puis reculèrent,

տեսեալ զազանացն դիմեցին առ հասարակ ի վերայ նոցա, եւ դարձան յետս, եւ զօրականացն անկեալ յոտս նորա խոստովանեցան զՔրիստոս եւ մկրտեցան :

Եւ իջեալ սուրբն միայն եկաց առաջի արքային, եւ հրամայեաց արկանել զնա գազանաց, եւ գազանքն երթեալ նստան առ ոտս նորա : Եւ զայն տեսեալ թագաւորին * հրամայեաց սպանանել զնա սրով : Եւ սուրբն աղօթեաց առ Աստուած, եւ եղեւ ձայն յերկնից առ նա եւ ասէ. Եղեւթերիէ բացան քեզ դրունք երկնից, եւ հրեշտակք սպասեալ մնան քեզ զի պսակեսցեն զքեզ արդարութեամբ պսակաւն : Եւ ապա երկու զօրականք հատին զգլուխ սուրբ եպիսկոպոսին Եղեւթերիոսի՝ Դեկտեմբերի ԺԵ : * A fol. 133 r° a.

Եւ մօր նորա եկեալ անկաւ ի վերայ մարմնոյ որդւոյ իւրոյ ողբալով, եւ գիրկս արկեալ համբուրէր զնա : Եւ մինչդեռ ընդգրկեալ ունէր զմարմին որդւոյն՝ հատին եւ զնորա զգլուխն : Եւ թաղեցին զնոսա ի միում տեղւոջ ի նոյն գաւառի :

[B * Բերումն նշխարաց սրբոյն Յակոբայ ի Հայք եպիսկոպոսին Մծբնայ սքանչելագործին մեծի : * B p. 290 a.

Սուրբ եւ սքանչելագործ հայրապետն Մծբնայ մեծն Յակոբ՝ հօրաքեռորդի էր սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաւորչին :

6 եւ եղեւ ձայն... Դեկտեմբերի ԺԵ] եւ երկու զօրականք հատին զգլուխ սրբոյ եպիսկոպոսի Եղեւթերեայ՝ Դեկտեմբերի ԺԵ եւ Քաղոցի Է B.

les soldats tombèrent aux pieds (d'Éleuthère), confessèrent le Christ et se firent baptiser.

Le saint descendit seul et se présenta devant l'empereur, qui ordonna de le jeter aux bêtes, mais les fauves s'approchèrent de lui et s'assirent à ses pieds. Ce que voyant l'empereur ordonna * de le tuer par le glaive. Le saint pria Dieu et une voix lui parla du ciel en disant : « O Éleuthère! les portes du ciel te sont ouvertes, et les anges t'attendent pour te couronner de la couronne de justice ». Puis, deux soldats tranchèrent la tête de saint Éleuthère, évêque, le 15 Décembre. * A fol. 133 r° a.

Sa mère vint se jeter sur le corps de son fils en sanglotant, et l'ayant pris dans ses bras elle l'embrassait; et tandis qu'elle tenait dans ses bras le corps de son fils on lui trancha également la tête. On les inhuma dans un même endroit, dans la même province[1].

[B * Translation en Arménie des restes de l'évêque Jacques évêque de Nisibe, le grand thaumaturge. * B p. 290 a.

Le saint et thaumaturge évêque de Nisibe, le grand Jacques, était le fils de la tante paternelle de saint Grégoire, l'Illuminateur des Arméniens.

1. Dans la province d'Illyricum où Éleuthère était évêque.

Սա՝ մի էր յերեք հարիւր եւ տասն եւ ութ սուրբ հայրապետացն որ ժողովեցան ի Նիկիա մայրաքաղաքն վասն կործանմանն Արիոսի : Սա շինեաց եկեղեցի մեծ զոր եցոյց նմա հրեշտակն ի տեսլեան եւ գչափն, եւ կարգեաց երիցունս եւ սարկաւագունս ի սպասաւորութիւն սրբոյ տաճարին :

Սա զանդամալոյծ մի զօսացեալ ամենայն անդամօք ամաց հնգետասանից՝ զոր բարձեալ եղին ի գաւիթն եկեղեցւոյն՝ աղօթիւք բժշկեաց . եւ որք տեսինն փառս ետուն Աստուծոյ :

Այլ եւ զուրումն իշխանի որ էր երեւելի ի դրան արքայի, Կեդրոն կոչեցելոյ, զի էր որդի նորա անդամալոյծ ի ծնէ, եւ պատատէին ոտքն իբրեւ զփոկ զմիմեամբ՝ ի
* B p. 290 b. թաթէ ոտիցն մինչեւ *ցծունկսն եւ անկեալ դնէր ի մահիճսն, որ էր ութ ամաց, իջուցեալ յաւազան եւ օծ զամենայն մարմինն. եւ ապա մկրտեալ յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ սուրբ Հոգւոյն հանեալ յաւազանէն եւ պարզեցին զամենայն անդամս նորա, եւ կալեալ զձեռանէ նորա կանգնեցին. եւ հրամայեաց նմա գնալ, եւ նա գնայր համարձակ :

Սա ցանկացաւ գնալ ուր հանգեաւ տապանն ի լեառն Արարատայ. եւ իբրեւ եհաս ի ստորոտ լերինն ննջեաց զի էր աշխատեալ : Եւ առեալ հրեշտակն տախտակ մի եւ բերեալ եդ ընդ սնարօք սրբոյն, եւ ասէ. Խնայեաց Տէր ի քեզ զի մի վաստակեսցես, արդ ա՛ռ զտախտակդ զայդ ըստ փափաքանաց քոց, եւ դարձիր ի տուն քո : Եւ սուրբն

Il fut l'un des trois cent dix-huit saints évêques qui tinrent concile dans la métropole de Nicée pour la défaite d'Arius. Il construisit une grande église, selon ce qu'un ange lui avait montré dans une vision, et d'après ses plans, et il y établit des prêtres et des diacres pour le service du saint temple.

Il guérit par ses prières un paralytique, âgé de quinze ans, dont tous les membres étaient desséchés, et qu'on transporta dans la cour de l'église ; et, ceux qui (le) virent rendirent grâces à Dieu.

Il fit de même pour un notable, personnage considérable à la cour de l'empereur nommé Cédron, dont le fils était estropié de naissance, ses pieds
* B p. 290 b. s'enroulant l'un sur l'autre comme des cordes de la plante jusqu'aux genoux* ; on (le) tenait couché sur un lit ; il avait huit ans. (Saint Jacques) le fit descendre dans les fonts baptismaux et oignit tout son corps, puis le baptisa au nom du Père, du Fils et du Saint-Esprit ; on le sortit des fonts, on redressa tous ses membres et, le prenant par la main, on le mit debout. (Saint Jacques) lui ordonna de marcher, et il se mit à marcher librement.

(Saint Jacques) désira monter sur le mont Ararat où s'était arrêtée l'arche (de Noé). Or, lorsqu'il arriva au pied de la montagne, il s'endormit de fatigue ; un ange ayant pris une planche de (l'arche) l'apporta, la mit sous la tête du saint, et dit : « Dieu a eu pitié de toi, il n'a pas voulu que tu te fatigues : voici une planche de ce que tu désirais, et retourne chez toi. » Saint

Յակոբ առեալ զտախտակն գնաց ի քաղաքն իւր եւ շինեաց վանս՝ եւ եդ զտախտակն ի նմա :

Ընդ այն ժամանակս մեծն եւ հրաշալին Կոստանդիանոս փոխեցաւ յաշխարհէս, եւ յաջորդեն զաթոռ թագաւորութեանն որդիք իւր : Իսկ Շապուհ արքայ Պարսից նախատեաց զորդիս թագաւորին եւ ասէ . Ոչ կարեն լինել նոքա որպէս զհայր իւրեանց : Եւ եկեալ գայր յերկիրն Միջագետաց ի Մծբին քաղաք բազում հեծելօք եւ հետեւակօք տալ պատերազմ . եւ բազում հնարիւք ոչ կարաց առնուլ զքաղաքն, զի զոր ինչ խորհէր Շապուհ՝ ի ձեռն սրբոյն Յակոբայ խափանէր ամենայն խորհուրդ նորա : Եւ տեսեալ Շապուհոյ արքայի եթէ ոչ յաղթէ, յոյժ խռովեցաւ յոգի իւր . յերկիւղ մեծ եղեալ՝ եւ գնաց յերկիր իւր :

Իսկ Մանաճիհր Ռշտունեաց առեալ գերի յերիցանց եւ ի սարկաւագաց գեղջիցն որ շուրջ զքաղաքաւն, եւ տարեալ ի բերդն որ է մերձ ի սահմանս Ռշտունեաց, որ կոչի Մանազկերտ : Եւ սուրբն խնդրէր արձակել զերիցունսն եւ զսարկաւագունսն, եւ նա ոչ առնոյր յանձն կատարել զխնդրուածսն : Իսկ սուրբն գայր հասանէր ի գաւառն * մերձ Աղձնեաց, ի ձորն երկաթահատաց, եւ ելեալ ի բարձրաւանդակ տեղի * B p. 291 a.
մի տեսանէր զերկիրն Ռշտունեաց, եւ անէծ զՄանաճիհր եւ զերկիր նորա՝ վասն արանցն որ ծովահեղձոյցն արար : Եւ ինքն չուեալ գնաց յերկիր իւր եւ անդ լինէր,

Jacques prit la planche, se rendit à sa ville, fonda un couvent et y déposa la planche.

A cette époque le grand et merveilleux Constantin trépassa, et ses fils lui succédèrent sur le trône impérial. Sapor, roi des Perses, méprisa les fils de l'empereur, et dit : « Ils ne peuvent pas être comme leur père. » Il envahit la Mésopotamie, et arriva devant Nisibe pour livrer bataille, à la tête d'une cavalerie et d'une infanterie nombreuses. Malgré bien des tentatives, il ne réussit point à prendre la ville, car tous les desseins de Sapor étaient défaits par saint Jacques. Le roi Sapor, voyant qu'il ne l'emportait pas, fut très troublé en son âme, il eut grand'peur et retourna dans son pays.

Manadjihr des Rechtouni ayant fait prisonniers des prêtres et diacres des villages qui sont autour de la ville, les conduisit à la citadelle proche de la frontière du Rechtounikh, appelée Manazkert. Le saint lui demandait de remettre en liberté les prêtres et les diacres, mais il n'accepta pas d'obtempérer à ses prières. Alors le saint se mit en route et arriva dans la province* * B p. 291 a.
proche d'Aghtznik, dans la vallée des mines de fer, monta sur un plateau élevé d'où il apercevait le pays de Rechtounikh, et de là il maudit Manadjihr et son pays, à cause des hommes qu'il avait fait jeter à la mer. Il revint ensuite dans son pays et y vécut, en supportant de grandes mortifications et

բազում ծգանց համբերեալ, և բազում նշանս արարեալ, որ գրեալ կայ ի լիակատար պատմութեան իւրում ։ Եւ յետ սակաւ աւուրց փոխեցաւ յաշխարհէս ի յերկիրն կենդանեաց ի Քրիստոս ։

Եւ զկնի մահուան սրբոյն Յակոբայ պակասեաց զօրքն Հոռոմոց ի քաղաքէ անտի, և եկեալ արքայն Պարսից առեալ զքաղաքն՝ ոչ պատերազմաւ այլ սիրով ։

Յետ այսորիկ այլ եղեւ արանց խարազնազգեացից ի Հոգւոյն սրբոյ եթէ՝ ոչ է հնար օրհնիլ երկրին Ռշտունեաց եթէ ոչ երթեալ բերցեն մասն ինչ ի նշխարաց սրբոյն Յակոբայ ։ Եւ նոքա եկեալ պատմեցին որ անիծիւք նորա անբեր եղեալ էր երկիր իւրեանց, և բազում աղաչանօք խնդրեցին զմասն ինչ ի նշխարաց սրբոյն Յակոբայ, և ընկալեալ դարձան յերկիրն իւրեանց մեծաւ ուրախութեամբ. և ի ձեռն սուրբ նշխարացն օրհնեցաւ երկիր նոցա, և դարձաւ ի պտղաբերութիւն ։ Եւ բնակիչք երկրին և ամենայն եկեղեցիք տօն մեծահանդէս կատարեն զյիշատակ սրբոյն՝ Քաղոցի է և Դեկտեմբերի ԺԵ, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ։

* B p. 290 a. * Ի սմին աւուր վկայութիւն առաքելուհւոյ կուսին Սանդխտոյ՝ դստեր թագաւորին Հայոց Սանատրկոյ ։

Քրիստոսի առաքեալն Թադէոս յետ բժշկելոյ զթագաւորն Ուռհայոյ զԱբգար, եկն ի Հայս ի թագաւորանիստ քաղաքն Շաւարշան, յԱրտազու գաւառի. և բնակեալ

accomplissant beaucoup de prodiges, qui sont décrits dans sa vie complète. Peu de jours après il quitta ce monde pour la terre de ceux qui vivent dans le Christ.

Après la mort de saint Jacques, les troupes grecques diminuèrent dans la ville, et le roi des Perses vint s'emparer de la ville, non par la guerre, mais à l'amiable.

Plus tard il fut révélé par le Saint-Esprit à des religieux revêtus de cilices qu'il était impossible à la province de Rechtounikh d'être bénite, s'ils ne faisaient pas apporter une partie des restes de saint Jacques. Ils vinrent raconter que par les malédictions (du saint) leur terre était devenue stérile et demandèrent avec grandes supplications une partie des restes de saint Jacques; l'ayant obtenu, ils retournèrent dans leur pays avec une grande joie. Leur pays fut béni par les saints restes et revint à la fertilité. Les habitants du pays et toutes les églises fêtent avec grande solennité la commémoration du saint, le 7 Kalotz, le 15 Décembre, pour la gloire du Christ, notre Dieu.

* B p. 290 a. * En ce jour martyre de la vierge apôtre Saudoukht, fille de Sanatrouk, roi d'Arménie.

L'apôtre du Christ, Thaddée, après avoir guéri le roi d'Édesse, Abgar, se rendit en Arménie, dans la ville de Chavarchan, résidence du roi, dans la

զՔրիստոս բազումք հաւատացին ։ Ընդ որս եւ դուստր թագաւորին Սանատրկոյ եկն առ սուրբ առաքեալն, եւ լուեալ զբանն կենաց հաւատաց ի Քրիստոս ։

Սա էր կոյս՝ մանկամարդ տիովք եւ գեղեցիկ տեսլեամբ, եւ առեալ զնա առաքեալն մկրտեաց ։ Եւ լոյս սաստիկ փայլատակեաց զերանելի կուսիւն ի մկրտելն ։ Զայս լուեալ հայր նորա՝ բարկացաւ եւ հրաման ետ դնել զնա ի բանդ հանդերձ այլ հաւատացելովքն ։

Իսկ առաքեալն եկն ի գիշերի առ նոսա, եւ բացեալ զդուրս բանդին եմուտ ի ներքս, եւ քաջալերէր զերանելի կոյսն ։ Եւ յետ աղօթելոյն ընդ նոսա՝ եղեւ շարժումն եւ լուծան կապանք նոցա ։ Զայս տեսեալ բանդապետացն հաւատացին ի Քրիստոս եւ անկան առ ոտս առաքելոյն, զորս մկրտեալ ի նմին գիշերի արս երեսուն եւ երեք ։

Իբրեւ առաւօտ եղեւ առաքեաց թագաւորն իշխան մի ածել զՍանդուխտ առ ինքն զի աղերսիւ հաւանեցուսցէ ։ Եւ եկեալ այրն ի դուրս բանդին եւտես զնոսա ընդարձակս եւ յուրախութեան, սքանչացեալ անկաւ առ ոտս առաքելոյն եւ հաւատաց ի Քրիստոս ։

Դրդռեալ թագաւորն ի սատանայէ՝ հրաման ետ սպանանել զիշխանն եւ զկապեալսն ի բանդին ։ Եւ յետ սպանմանն իբրեւ եղեւ գիշեր՝ էջ լոյս սաստիկ յերկնից եւ եկաց համատարած * ի վերայ սուրբ վկայիցն ։ Յայնժամ սուրբն Սանդուխտ յղեաց * B p. 292 b.

province d'Artavaz, et y prêcha le Christ. Beaucoup se convertirent, parmi lesquels se trouvait la fille du roi Sanatrough ; s'étant rendue auprès du saint apôtre et ayant entendu la parole de vie, elle crut au Christ.

Elle était vierge, jeune d'âge et belle de figure ; l'apôtre l'accueillit, la baptisa. Une lumière resplendissante enveloppa la bienheureuse vierge au moment du baptême. L'ayant appris, son père eut une grande colère et ordonna de la mettre en prison avec d'autres fidèles.

L'apôtre vint nuitamment auprès d'eux, ouvrit les portes de la prison, y pénétra, et encouragea la bienheureuse vierge. Après qu'il eut prié (avec les prisonniers), il se produisit un tremblement et leurs liens tombèrent. A cette vue les geôliers crurent au Christ, tombèrent aux pieds de l'apôtre qui les baptisa la même nuit, au nombre de trente-trois.

Au matin, le roi envoya un des princes pour lui amener Sandoukht (espérant) la persuader par des supplications. L'homme arrivé aux portes de la prison, les aperçut en liberté et, ravi de joie, il se jeta aux pieds de l'apôtre et crut au Christ.

Le roi, excité par le démon, donna ordre de tuer le prince et les détenus dans la prison. Après leur mort, à la tombée de la nuit, une vive lumière descendit du ciel et se répandit * sur les saints martyrs. Alors, sainte Sandoukht envoya à sa maison quelques-uns de ses fidèles serviteurs, en cachette * B p. 292 b.

զոմանս ի հաւատարիմ պաշտօնէից իւրոց ի տուն իւր գաղտ ի հօրէն իւրմէ, եւ ետ բերել մաքուր կտաւս, եւ պատեաց ինքնին զմարմին սուրբ ընկերաց իւրոց, եւ տարեալ ամփոփէր զնոսա ի ձեռն սպասաւորաց իւրոց մօտ յապարանս իւր. եւ տայր զգուշութիւն զի մի ոք գիտասցէ յարքունի տանէ. եւ ինքն փութով հասանէր ի բանդն առ սուրբ առաքեալն :

Իսկ աղօթեալ առաքելոյն վասն նորա՝ ազդմամբ սուրբ Հոգւոյն գիտաց թէ կատարի Սանդուխտ մարտիրոսութեամբ, եւ ասէ ցՍանդուխտ. Ուրախ լեր դուստր զի ահա առնուս պսակ լուսեղէն ի ձեռաց Տեառն ի գլուխ քո :

Իսկ առաւօտուն տարան զառաքեալն կապանօք առ թագաւորն եւ զՍանդուխտ առանց կապանաց, եւ ածին զՍանդուխտ միայն առաջի հօրն : Ասէ թագաւորն. Ուրացար զիս եւ սիրեցեր զմոլորեցուցիչ օտար այրդ. արդ եթէ ոչ դառնաս՝ չարաչար մեռանիս :

Պատասխանի ետ Սանդուխտ. Զոր ասես մոլորեցուցիչ՝ նա լուսաւորեաց զհոգի իմ : Եւ բարկացեալ թագաւորն հրաման ետ կապել զնա եւ քերել : Աղաղակեաց սրբուհի կոյսն. Քրիստոս օգնեա ինձ : Եւ փայլեալ լոյս յերկնից, եւ եղեւ շարժումն եւ լուծան կապանք նորա. եւ ապշութիւն երկիւղիւ անկաւ ի վերայ թագաւորին եւ ամենայն զօրացն :

Իսկ սուրբ կոյսն փութացեալ եհաս ի փոքր ձորակն ուր պահէին զսուրբ առա-

de son père, et fit apporter du linge propre avec lequel elle enveloppa elle-même les corps de ses saints compagnons, et les fit inhumer par ses serviteurs auprès de son palais; elle mit tout son soin à ce que ne le sût personne de la maison royale; puis elle revint en hâte à la prison, auprès du saint apôtre.

L'apôtre pria pour elle et connut par inspiration du Saint-Esprit que Sandoukht allait mourir par le martyre, et il dit à Sandoukht : « Sois heureuse, ma fille, car tu vas recevoir la couronne lumineuse sur ta tête par les mains du Seigneur. »

Au matin, on conduisit l'apôtre chargé de chaînes, et Sandoukht sans liens, auprès du roi. Sandoukht fut introduite seule en présence de son père. Le roi lui dit : « Tu m'as renié, et tu as aimé ce séducteur étranger; si tu ne te convertis pas, tu mourras d'une mort violente. »

Sandoukht lui répondit : « Celui que tu appelles séducteur a illuminé mon âme. » Le roi irrité ordonna de l'attacher et de l'écorcher. La vierge sainte s'écria : « Christ, aide-moi. » Une lumière jaillit du ciel, il se fit un tremblement de terre, et ses liens se défirent. La stupeur et la crainte s'emparèrent du roi et de tous les soldats.

La vierge sainte s'empressa de se rendre dans un petit vallon où le saint

բեալն՝ որ չէր ինչ հեռի ի տեղւոջէ անտի. եւ անկեալ առ ոտս նորա ասէր. Եհաս ինձ Քրիստոս այսօր յօգնականութիւն :

Յայնժամ թագաւորն յղեաց զիշխան մի առ սուրբ առաքեալն եւ ասէ. Մեղայ, աղաչեմ զԱստուած քո զի կործանիմք յահեղ շարժմանէս : Եւ ընդ աղօթել առաքելոյն դադարեաց շարժն : Զոր տեսեալ պատգամաւորն սքանչացեալ հաւատաց եւ մկրտեցաւ : Զսա սպան թագաւորն, եւ կռոցն համարէր զդադարեցուցանելն զշարժումն : *Իսկ Սանդուխտ պատեաց ի գիշերի զսպանեալն եւ ամփոփեաց եւ մխիթարէր (* B p. 293 a.) զհաւատացեալսն անշարժ կալ :

Յայնժամ հաւատաց կին մի յազգէ թագաւորին որում անուն էր Զարմանադուխտ ամենայն տամբ իւրով, եւ մկրտեցաւ յառաքելոյն. եւ ետ զնա թագաւորն սպանանել, ի վերայ որոյ լոյս սաստիկ էջ, եւ հաւատացին բազումք :

Իսկ թագաւորն մռմռեալ ասէ. Զամենեսեան Սանդուխտ հրապուրէ, եւ հրաման ետ սպանանել զնա : Իսկ Սանդուխտ առաւօտուն տեսիլ պատմէր առաքելոյն եւ ասէր. Այր մի զգեցոյց ինձ լոյս, եւ եդ պսակ սքանչելի ի գլուխ իմ : Ասէ առաքեալն. Այսօր փոխիս առ Քրիստոս : Աղաչէր զնա Սանդուխտ եւ ասէր. Աղաչեմ զի յորժամ փոխիմ՝ մերձ կայցես : Եւ մինչդեռ խօսէր զայս՝ հասին ի դուռն բանտին իշխանք որոց

apôtre était détenu et qui n'était pas éloigné de l'endroit où elle se trouvait : elle tomba à ses genoux et dit : « Le Christ est venu à mon secours aujourd'hui. »

Alors, le roi expédia un prince au saint apôtre et lui fit dire : « J'ai péché, prie ton Dieu pour nous car nous périssons par ce terrible tremblement de terre. » Aussitôt que l'apôtre se fut mis à prier, le tremblement de terre cessa. Ce que voyant, l'ambassadeur émerveillé crut et fut baptisé. Mais le roi le fit mourir en attribuant à ses idoles la cessation du tremblement de terre*. Sandoukht ensevelit le mort pendant la nuit, l'inhuma, et consola les (* B p. 293 a.) fidèles (en les encourageant) à demeurer inébranlables.

Une dame de la famille royale nommée Zarmanadoukht crut alors avec toute sa maison et fut baptisée par l'apôtre. Le roi ordonna de la faire mourir. Une lumière resplendissante descendit sur elle, et beaucoup se convertirent.

Le roi dit en grommelant : « C'est Sandoukht qui les attire tous. » Et il donna l'ordre de la tuer. Au matin, Sandoukht raconta à l'apôtre un songe qu'elle avait eu et dit : « Un homme me revêtit de lumière et me mit une splendide couronne sur la tête. » L'apôtre lui répondit : « Tu trépasseras aujourd'hui dans le Christ. » Sandoukht le pria et dit : « Je te prie de m'assister au moment du trépas. » Pendant qu'elle disait cela, les princes qui avaient reçu l'ordre de faire mourir la vierge sainte arrivèrent à la porte de la

հրաման առեալ էր սպանանել զսուրբ կոյսն ։ Կապեցին զսուրբ կոյսն զՍանդուխտ, և գնացին տանել ի տեղի սպանմանն, և առաքեալն քաջալերէր զկոյսն ։ Իբրև եկն ի տեղին՝ աղօթեաց վասն աշխարհին Հայոց, և ասէ. Տէր, Յիսուս, ընկա՛լ զիս ։ Եւ ապա մատոյց զպարանոցն և ասէ. Կատարեցէք զկամս ձեր ։ Եւ երիտասարդ մի հարեալ սրով մօտ ի ստինսն, և աւանդեաց զհոգին ի ձեռս Տեառն աղախինն Քրիստոսի ։

Ապա անդէն փայլակնի լոյս ծագեաց որպէս սիւն հրոյ ի վերայ սուրբ մարմնոյն զերիս տիւս և զերիս գիշեր. և հաւատացին ի Տէր որք տեսին՝ ողջ իբրև երկու հազարք ։ Իսկ առաքեալն եկեալ գիշերի մկրտեաց զնոսա, և առեալ զմարմին սրբոյ կուսին եդ ի նմին տեղւոջ. և զհանգստարան նորա անյայտ արար զի մի անպատուեսցի յանօրինաց, այլ ըստ ժամանակին ինքնին Տէր յայտնեսցէ իւրոց հաւատացելոց, և աղօթեալ գնաց առ աշակերտսն իւր ։

Կատարեցաւ սուրբն Սանդուխտ Քաղոցի ամսոյ Է և Դեկտեմբերի ԺԵ ի փառս Աստուծոյ ։]

Քաղոցի Ը և Դեկտեմբերի ԺԶ ։ Տօն է սրբոյն Փիլիմոնի փողահարի և Ապողոնոսի և Արիանոսի դատաւորի ։

Սուրբ և փառաւորեալ վկայքն Քրիստոսի էին ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի

14 Տօն է ... դատաւորի] Վկայութիւն սրբոյն Փիլիմոնի փողահարի, և Ապողոնի ընթերցողի և Արիանոսի ՝դատաւորի B.

prison. Ils attachèrent la vierge sainte Sandoukht et l'emmenèrent à l'endroit de l'exécution. L'apôtre encourageait la vierge. Lorsqu'elle arriva à l'endroit elle pria pour le pays d'Arménie et dit : « Seigneur Jésus, reçois-moi. » Elle tendit ensuite son cou et dit : « Exécutez vos volontés. » Un jeune homme donna un coup d'épée près des seins et la servante du Christ rendit l'âme entre les mains du Seigneur.

Aussitôt il se produisit une lumière comme une colonne de feu sur le saint corps, qui dura trois jours et trois nuits. Ceux qui en furent témoins, crurent au Seigneur, au nombre d'environ deux mille. L'apôtre vint la nuit les baptiser, prit le corps de la sainte vierge et l'inhuma au même endroit; mais il rendit invisible sa tombe, afin qu'elle ne fût pas déshonorée par les impies, laissant au Seigneur le soin de la révéler à ses fidèles en son temps. Après avoir prié, il retourna auprès de ses disciples.

Sainte Sandoukht fut exécutée le 7 du mois de Kalotz, le 15 Décembre, pour la gloire de Dieu.]

8 Kalotz, 16 Décembre.

Fête de saint Philémon le joueur de flûte, d'Apollonius et d'Arrien (*Arianos*) le juge.

Les saints et glorieux martyrs du Christ vivaient aux jours de Dioclétien,

մբարիշտ արքային : Արիանոս՝ դատաւոր էր Թեբայիդոյ քաղաքին Եգիպտացւոց · իսկ սուրբն Ապողոն ի քաղաքէն Անդինու, եւ Փիլիմոն :

Եւ յաւուր միում տարան առաջի դատաւորին երեսուն եւ եօթն քրիստոնեայս ի քննութիւն, յորոց մինն Ապողոնիոս էր ընթերցող եկեղեցւոյն Աստուծոյ, որոյ զանգիտեալ ի տանջանացն՝ ետ չորս դահեկանս Փիլիմոնի փողահարի, զի փոխանակ * նորա զոհեսցէ կռոցն. եւ Փիլիմոնի առեալ զհանդերձն Ապողոնի զգեցաւ եւ գնաց զի զոհեսցէ : Եւ նախ քան զմտանել նորա ի տաճարն՝ ազդեալ ի նա Հոգւոյն սրբոյ, ասէ. Եւ ես քրիստոնեայ եմ : * A fol. 133 r° b.

Եւ կարծեցեալ դատաւորին եթէ Ապողոնն իցէ՝ հրամայեաց կոչել զՓիլիմոն փողահար զի ուրախասցի Ապողոն եւ զոհեսցէ : Եւ յորժամ ծանեաւ եթէ Փիլիմոնն է՝ կոչեաց առ ինքն եւ խոստանայր ողոքանօք պարգեւ եւ պատիւ. նոյնպէս եւ ժողովուրդքն աղաչէին զնա դառնալ զի յոյժ սիրէին վասն զուարճական երգոց նորա. եւ ամենեւին ոչ հաւանեցաւ :

Ասէ դատաւորն. Ոչ ընկալցի զքեզ Քրիստոս իբրեւ զքրիստոնեայ քանզի չես մկրտեալ : Եւ լուեալ Փիլիմոնի տրտմեցաւ յոյժ, եւ աղաչէր զքրիստոնեայսն զի մկրտեսցեն զնա, եւ ոչ համարձակէին : Եւ աղաղակեաց առ Աստուած առաջի ամե-

2 Անդինու] Անթենոյի B || 7 ազդեալ... սրբոյ] ազդեաց ի նա Հոգին սուրբ B || 9 կարծեցեալ] կարծեալ B || 10 փողահար զի] խաղասցի առաջի նոցա եւ *add.* B.

l'empereur impie. Arrien était juge dans la ville de Thèbes (*Thebayido*) en Égypte, saint Apollonius (*Apoghon*) était de la ville d'Antinoé, ainsi que Philémon.

Un jour on amena devant le juge, pour être interrogés, trente-sept chrétiens dont l'un, Apollonius, était lecteur dans l'église de Dieu, lequel, par crainte des supplices, donna quatre écus à Philémon le joueur de flûte, pour qu'il sacrifiât à sa place * aux idoles. Philémon prit les vêtements d'Apollonius, s'en revêtit et alla pour sacrifier. Mais, avant de pénétrer dans le temple, le Saint-Esprit l'ayant inspiré, il dit : « Moi aussi, je suis chrétien. » * A fol. 133 r° b.

Le juge le prenant pour Apollonius, ordonna d'appeler Philémon le joueur de flûte pour réjouir Apollonius et le faire sacrifier. Mais lorsqu'il connut qui était Philémon, il l'appela à lui et lui promit, avec supplications, des cadeaux et des honneurs. Le public également le suppliait de revenir à sa religion, car on l'aimait beaucoup à cause de ses chansons comiques. Mais il ne consentit aucunement.

Le juge lui dit : « Le Christ ne te recevra pas comme chrétien, car tu n'es pas baptisé. » Ce qu'ayant entendu, Philémon en fut très attristé et il suppliait les chrétiens de le baptiser, mais ils n'osaient pas. Alors il cria au Sei-

նեցուն տալ նմա զշնորհս մկրտութեան ։ Եւ ամպ լուսաւոր հովանի եղեւ նմա ի վերուստ, եւ էջ անձրեւ յամպոյ անտի ի վերայ սրբոյն Փիլիմոնի եւ մկրտեաց զնա. զոր տեսեալ անհաւատիցն զարմացան յոյժ ։

Եւ առեալ Ապողոնի զփողսն եւ զխաղալիկսն զոր տուեալ էր ցնա Փիլիմոն ի պահեստի՝ ընկէց ի հուր եւ այրեաց, պատմեցին զայն դատաւորին. եւ զի նա եղեւ
* A fol. 133 v° a. պատճառ Փիլիմոնի քրիստոնէութեանն՝ հրամայեաց առաջի իւր կացուցանել. * եւ նա համարձակութեամբ խոստովան եղեւ զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Եւ հատեալ զջիլս ոտից նորա քարշեցին ընդ քաղաքն ամենայն ։ Եւ զՓիլիմոն կախեցին զծառէ սնճոյ, եւ նետաձիգ լինէին ի նմա, եւ մի ի նետից անտի ոչ խոցեաց զնա, այլ կախեցան յօդքն ։

Եւ երթեալ դատաւորին տեսանել զնա, եւ նայեցեալ ի վեր՝ անկաւ մի ի նետիցն եւ եհան զակն նորա, եւ նա անկեալ առաջի նորա հայցէր զթողութիւն եւ զբժշկութիւն ։ Ասէ ցնա Փիլիմոն. Յորժամ առ Աստուած փոխիմ՝ եկեսջիր ի տապան իմ եւ ի հողոյ անտի դիցես ի վերայ աչացդ եւ բժշկեսցիս ։ Եւ նոյնժամայն հատին զգլուխն Փիլի-

1 նմա ի վերուստ] ի վերայ նորա B || 2 եւ մկրտեաց զնա *om.* B || 3 յոյժ] եւ հաւատացին բազումք ի Տէր *add.* B || 9 եւ մի ի նետից... յօդքն] բայց ոչ մխածեցաւ նա B || 13 եւ ի հողոյ անտի դիցես ի վերայ աչացդ *om.* B || 14 նոյնժամայն] առժամայն հրամայեաց եւ *add.* B.

gneur devant tout le monde de lui accorder la grâce du baptême. Un nuage lumineux se forma au-dessus de lui, et la pluie tomba de la nuée sur saint Philémon, et le baptisa. A cette vue, les infidèles furent grandement émerveillés.

Apollonius saisit la flûte et les instruments que Philémon lui avait laissés en dépôt, les jeta au feu et les brûla. On raconta cela au juge, et que c'était lui la cause de la conversion de Philémon au christianisme. Il ordonna de le faire
* A fol. 133 v° a. venir en sa présence. * Celui-ci confessa avec hardiesse le nom de Notre Seigneur Jésus-Christ. On lui coupa les nerfs des pieds et on le traîna par toute la ville. On suspendit Philémon à un pin [1] et on lui lança des flèches, mais aucune des flèches ne l'atteignit, car elles restèrent suspendues en l'air.

Le juge étant allé pour le voir, tandis qu'il regardait en l'air, une des flèches retomba sur lui et lui creva un œil, il tomba à genoux devant (le saint), implora le pardon et la guérison. Philémon lui dit : « Lorsque j'aurai trépassé à Dieu, tu te rendras à ma tombe, tu y prendras un peu de terre, tu la mettras sur tes yeux, et tu seras guéri. » On trancha aussitôt la tête à Philémon

1. Pêcher, *Syn. Cp.*

մոնի եւ Ապողոնի եւ թաղեցին զնոսա ։ Եւ առեալ ի հողոյն եդեալ ի վերայ խաւարեալ աչացն եւ առժամայն ողջացաւ, եւ հաւատաց ի Քրիստոս ամենայն տամբ իւրով. եւ բերեալ եպիսկոպոսս երկուս՝ մկրտեցաւ. եւ զայլ երեսուն եւ վեց քրիստոնեայսն արձակեաց ի կապանաց անտի ։

Եւ լուեալ Դիոկղետիանոսի թագաւորին եթէ Արիանոս դատաւորն Թեբայեցւոց հաւատաց ի Քրիստոս, առաքեաց չորս զօրագլուխս զի ըմբռնեալ զնա տարցեն առաջի նորա ։ Եւ յորժամ հասին առ նա ետ նոցա կաշառս, զի ներեսցեն նմա սակաւ մի. եւ երթեալ ի տապան սրբոցն աղօթեաց արտասուօք, եւ աղաչէր զնոսա հասանել նմա յօգնականութիւն ։ Եւ ձայն եղեւ ի * տապանէն Փիլիմոնի ասէ. Երթ աներկիւղ * A fol. 133 v° b. առ թագաւորն որ եւ զչորս զօրագլուխսդ շահեսցես ի Քրիստոս հաւատով, եւ դու առցես զպսակ մարտիրոսութեան ։

Եւ առեալ ընդ իւր ութ ի ծառայից իւրոց պատուէր ետ նոցա եւ ասէ եթէ. Հանդերձեալ է թագաւորն ի ծով ընկենուլ զիս եւ դլփինք հանցեն զիս ի ցամաք, արդ մնացէք դուք յեզր ծովուն, զի առջիք զմարմինս իմ եւ թաղեսջիք ընդ սրբոյն Փիլիմոնի եւ Ապողոնի ։

1 հողոյն] հողոյ գերեզմանի *add.* B — խաւարեալ *om.* B || 5 թագաւորին] արքային B — Թեբայեցւոց] Թեբայիդոյ B || 8 սրբոցն] սրբոց վկայիցն B || 9-11 Եւ ձայն... մարտիրոսութեան *om.* B || 12 պատուէր ետ նոցա] զուշակեաց || 13 դլփինք] ալիք B || 14 ծովուն] Աղեկսանդրիոյ *add.* B.

et à Apollonius, et on les enterra. (Le juge) prit un peu de terre, la mit sur son œil obscurci et fut aussitôt guéri; et il crut au Christ avec toute sa maison. Il fit venir deux évêques, fut baptisé, et délivra des liens les trente-six autres chrétiens.

L'empereur Dioclétien ayant appris qu'Arrien, le juge de Thèbes, croyait au Christ, envoya quatre officiers pour le saisir et l'amener en sa présence. Lorsqu'ils arrivèrent à lui, (Arrien) leur donna de l'argent pour qu'ils lui accordassent quelque temps, et s'étant rendu à la tombe des saints il pria avec des larmes et les supplia de lui venir en aide. Une voix se fit entendre de la * tombe de Philémon qui dit : « Va sans crainte auprès de l'empereur, * A fol. 133 v° b. tu gagneras les quatre officiers à la foi du Christ et tu recevras la couronne du martyre. »

(Arrien) prit avec lui huit de ses serviteurs, leur donna des instructions et dit : « L'empereur me fera jeter à la mer et les dauphins me ramèneront à terre, tenez-vous donc sur le rivage de la mer pour recevoir mon corps et vous m'enterrerez auprès des saints Philémon et Apollonius.

Եւ կացեալ դատաւորն առաջի թագաւորին խոստովանեցաւ զՔրիստոս եւ անգոսնեաց նախատանօք զառաջին անհաւատութիւն իւր : Կապեցին զԱրիանոս շղթայիւք եւ կապեցին ի պարանոց նորա վէմ մի մեծ եւ ընկեցին ի փորեալ վիհ, եւ քարկոծ արարեալ զնա ծածկեցին քարամբք : Եւ նստեալ թագաւորն ի վերայ քարակուտին ասէ . Տեսցուք եթէ եկեսցէ Քրիստոս եւ հանցէ զսա ի գբոյ աստի : Եւ հրամայեաց ժողովրդեանն խաղալ առաջի իւր եւ անգոսնել զանունն Քրիստոսի :

Եւ յարուցեալ գնաց յապարանս իւր, եւ մտեալ ի սենեակն ետես ի վերայ բազմականի իւրոյ բազմեալ զԱրիանոս եւ զարհուրեցաւ, քանզի կարծեաց եթէ թշնամիք յարեան ի վերայ իւր, աղաղակեաց մեծաձայն . Ո՞ր էք զօրականք իմ եւ սպասաւորք :
* A fol. 134 r° a. Ասէ Արիանոս . Ես եմ, մի երկնչիր, եհան զիս * ի գբոյ անտի զորմէ ասացեր . Տեսից եթէ հանէ զսա Քրիստոս ի գբոյ աստի : Եւ առժամայն հաւատացին չորս զօրականքն ի Քրիստոս :

Եւ ցասուցեալ բարկութեամբ թագաւորն հրամայեաց եւ արկին զԱրիանոս եւ զչորս զօրագլուխսն ի քուրձ եւ ընկեցին ի ծով . եւ այնպէս աւանդեցին զհոգիս իւրեանց առ Աստուած :

1 խոստովանեցաւ] խոստովան եղեւ B — զՔրիստոս] զանունն Քրիստոսի B || 2 շղթայիւք եւ կապեցին ի պարանոց նորա վէմ մի մեծ *om.* B || 3 եւ քարկոծ... քարամբք *om.* B || 4 Եւ նստեալ թագաւորն ի վերայ քարակուտին ասէ] եւ թագաւորն ասէ B || 14 զօրագլուխսն] զօրականսն B.

Le juge se présenta à l'empereur, confessa le Christ et blâma avec injures son ancien athéisme. On lia Arrien avec une chaîne, on lui attacha une grosse pierre au cou et on le jeta dans un grand trou qu'on avait creusé, on le lapida et on combla le trou avec des pierres. L'empereur s'assit sur le monceau de pierres et dit : « Voyons si le Christ viendra et le sortira de cette fosse. » Il ordonna à la population de danser devant lui et d'insulter le nom du Christ.

Puis, s'étant levé, il se rendit à son palais, entra dans sa chambre et aperçut Arrien assis sur son canapé. Il fut saisi de frayeur en croyant que des ennemis s'étaient levés contre lui et il cria de toute sa voix : « Où êtes-vous, mes soldats et mes serviteurs? » Arrien lui dit : « C'est moi, ne crains rien,
* A fol. 134 r° a. celui qui m'a fait sortir * de la fosse est celui dont tu as dit : « Je verrai si le Christ le tirera de cette fosse. » Aussitôt les quatre officiers crurent au Christ.

L'empereur entra dans une grande colère, ordonna de mettre Arrien et les quatre officiers dans un sac, et de les jeter à la mer. C'est ainsi qu'ils rendirent leur âme à Dieu.

Եւ ի ժամադրեալ աւուրն գնացին ծառայքն ի ծովեզրն, եւ տեսին զդելփինսն զի բարձեալ բերէին զքուրձսն մարմնովք սրբոցն, եւ առեալ հանին ի ցամաք, եւ ոչ գիտէին զտէրն իւրեանց եթէ յորում քուրձն իցէ ։ Եւ դելփին մի մարդկային բարբառով խօսեցաւ եւ եցոյց նոցա զԱրիանոս դատաւորն, եւ եդեալ ի նաւ եւ զերիս աւուրս նաւեալք հասին ի քաղաքն Անդինոյի ։

Եւ ի տեսեան հրամայեցին չորս զօրագլուխքն զի անդ թաղեսցեն զնոսա, եւ այնպէս արարին ։ Եւ զմարմին սրբոյն Արիանոսի տարեալ եդին ընդ սրբոցն Փիլիմոնի եւ Ապողոնի ։ Կատարի տօն սրբոց վկայիցս Քրիստոսի Դեկտեմբերի ԺԶ ։

[B * Յիշատակ է սուրբ մարգարէին Անկէի ։ * B p. 293 b.

Սուրբ մարգարէն Անկէաս՝ որ թարգմանի տօն եւ տօնելի՝ էր ի ցեղէն Ղեւեայ ։ Սա ծնաւ ի գերութեանն Բաբելացւոց, եւ էր մանուկ յորժամ ի Բաբելոնէ եկն յԵրուսաղէմ ։ Եւ մարգարէացաւ ընդ Զաքարիայ ի դարձին ամս երեսուն եւ վեց . եւ զուշակեցին եւ մերձաւորապէս եւ յայտնի զգալուստն Յիսուսի Քրիստոսի նախ քան զչորս հարիւր եւ եօթանասուն ամ ։

Այս Անկէաս յայտնապէս մարգարէացաւ վասն գերելոցն զի դառնալոց էին, եւ

1 Եւ ի ժամադրեալ աւուրն] Եւ ըստ յառաջագոյն գուշակելոյ նորա B — ծովեզրն] Աղեկսանդրիոյ *add.* B || 1-4 եւ տեսին զդելփինսն... դատաւորն] եւ տեսին զի ալիք ծովուն վարէին ի ցամաք զքուրձսն հանդերձ մարմնովն, եւ առեալ հանին ի ցամաք B || 6 թաղեսցեն] հանգուսցեն B || 7 տարեալ] տարան եւ B || 8 Քրիստոսի] այսոցիկ B — Դեկտեմբերի ԺԶ] եւ Քաղոցի Ը, ի փառս Աստուծոյ *add.* B.

Au jour indiqué les serviteurs se rendirent au rivage et aperçurent des dauphins qui apportaient des sacs avec les corps des saints, et les déposaient à terre. Ils ignoraient dans quel sac se trouvait leur maître. Un dauphin leur parla le langage humain et leur montra le juge Arrien. L'ayant porté sur un bateau, ils naviguèrent pendant trois jours et arrivèrent à la ville d'Antinoé.

Les quatre officiers leur ordonnèrent dans un rêve de les enterrer là et ils firent ainsi. Quant au corps de saint Arrien ils l'emportèrent et le déposèrent auprès des saints Philémon et Apollonius. La fête des saints martyrs du Christ se célèbre le 16 Décembre.

[B * Commémoration du saint Prophète Aggée (*Ankēi*). Le saint prophète Aggée (*Ankēas*), nom qui se traduit « fête » ou « à fêter », était de la tribu de Lévi. Il naquit pendant la captivité de Babylone et était encore enfant lorsqu'il revint de Babylone à Jérusalem. Il prophétisa avec Zacharie, à leur retour, pendant trente-six ans, et annoncèrent approximativement et clairement la venue de Jésus-Christ avant quatre cent soixante-dix ans. * B p. 293 b.

Aggée prophétisa ouvertement aux captifs leur retour et que Jérusalem

Երուսաղէմ շինելոց յետ քակմանն Նաբուգոդոնոսորայ, եւ այլ բազում բանս մարգարէութեամբ խօսեցաւ, եւ ետես ի մօտէ զշինուածս տաճարին : Հանգեաւ եւ թաղեցաւ յԵրուսաղէմ քաղաք :

Զմանէ գրեալ է թէ մահու խաչիւ կատարեցաւ. եւ վասն զի էր յազգէ քահանայից յԵրուսաղէմ թաղեցին զնա փառաւորապէս : Էր սա խոշոր հերօք, բոլոր եւ սակաւ ունելով զմօրուսն եւ կարճահասակ :]

* A fol. 134 r° b.

Քաղոցի Թ եւ Դեկտեմբերի ԺԷ : Յիշատակ Դանիէլի մարգարէին եւ երից * մանկանցն Անանիայի, Ազարիայի եւ Միսայէլի, եւ պատմութիւն վկայական մահու նոցա :

Երեք մանկունքն էին ի քաղաքէն Երուսաղէմի, աստուածապաշտք Եբրայեցիք՝ որդիք Եզեկիայ թագաւորին, որ համարձակեցաւ ասել ցԱստուած թէ. Արարի զհաճոյս քո, եւ պահեցի զպատուիրանս քո. եւ յաւելաւ յաւուրս կենաց իւրոց ամս հնգետասան : Եւ յետ մահու նորա երթեալ Նաբուգոդոնոսոր արքայն Բաբելացւոց պաշարեաց զԵրուսաղէմ եւ առ զնա, եւ խաղացոյց ի գերութիւն ընդ բազումս եւ զերիս եղբարսն

7-8 Յիշատակ ... մահու նոցա] Պատմութիւն սրբոյն Դանիէլի մարգարէին եւ երից մանկանցն՝ Անանիայի, Ազարիայի եւ Միսայէլի B || 11 յաւուրս] յամս B || 12 մահու] մահուան B || 13 ի գերութիւն ընդ] ընդ գերութիւնս B.

serait reconstruite après la destruction de Nabuchodonosor; il annonça prophétiquement bien d'autres choses et vit de près la reconstruction du temple. Il reposa et fut inhumé dans la ville de Jérusalem.

On a écrit de lui qu'il avait trouvé la mort sur la croix, et que, comme il était de la caste des prêtres on l'avait inhumé magnifiquement à Jérusalem. Il avait une chevelure hirsute, une figure ronde, peu de barbe et était petit de taille.

9 Kalotz, **17 Décembre.**

* A fol. 134 r° b.

Commémoration du prophète Daniel et des trois * jeunes gens Ananie, Azarias et Misaël, et récit de leur mort en martyrs.

Les trois jeunes gens étaient de la ville de Jérusalem, Juifs pieux, fils du roi Ézéchias qui osa dire à Dieu : « J'ai accompli ce qui te faisait plaisir et j'ai observé tes commandements' », et aux jours de qui furent ajoutées quinze années. Après sa mort Nabuchodonosor, roi de Babylone, assiégea Jérusalem, la prit et emmena en captivité avec bien d'autres les trois frères Ananie, Aza-

զԱնանիա, Ազարիա եւ զՄիսայէլ, ընդ նոսին եւ զԴանիէլ մանուկ եւ տեսեալ զնոսա այր իմաստուն եւ խոհական, կացոյց զնոսա ի վերայ ամենայն գաւառականաց եւ գործակալաց իւրոց ։

Եւ արար Նաբուգոդոնոսոր ըստ գրեցելոյն ի Դանիէլէ պատկեր ոսկի, եւ երկրպագեաց ինքն եւ ամենայն Բաբելացւոյն հրաման ետ զի երկիր պագցեն նմա ։ Իսկ երեք եղբարքն այնոքիկ արհամարհեցին զհրամանս թագաւորին եւ ոչ երկիրպագին պատկերին ։

Յայնժամ բարկութեամբ լցեալ Նաբուգոդոնոսոր՝ հրամայեաց արկանել զնոսա ի բորբոքեալ հնոցի. եւ էջ հրեշտակ Տեառն յերկնից եւ շիջոյց զհուրն հողմաբեր ցօղովն եւ զբոցն տարածեաց իբրեւ զկամար ի վերայ նոցա, եւ երեք մանկունքն *երգէին ընդ նմին զերգս օրհնութեան ։ Եւ զայն տեսեալ արքային ի սքանչելի * A fol. 134 v° a.
տեսլենէն զահի հարեալ, խոստովան եղեւ զԱստուածն Իսրայէլի ։ Եւ հանեալ զնոսա ի հնոցէն կարգեաց յեւս առաւել մեծագոյն պատիւս եւ պետութիւնս ։

Եւ տուան շնորհք մարգարէութեան Դանիէլի, եւ մեկնէր զերազս արքային, եւ յոյժ սիրեաց զնոսա որքան եկաց կենդանութեամբ ։

5 հրաման ետ] հրամայեաց B || 6 եղբարքն] մանկունքն B || 6 թագաւորին] արքային B — երկիրպագին] երկրպագեցին B || 9 հնոցի] հնոց բոցոյն B — եւ շիջոյց զհուրն հողմաբեր ցօղովն] եւ ցօղաբեր հողմովն թօթափեաց զհուրն ի հնոցէ անտի B.

rias et Misaël, et avec eux le jeune Daniel, et ayant reconnu en eux des hommes sages et sérieux il les mit à la tête de ses préfets de provinces et de ses agents.

Nabuchodonozor se fit construire, ainsi qu'il a été écrit par Daniel, une statue en or devant laquelle il se prosterna lui-même et qu'il ordonna à tous les Babyloniens d'adorer. Mais les trois frères méprisèrent les ordres du roi et n'adorèrent pas la statue.

Alors Nabuchodonozor plein de rage ordonna de les jeter dans une fournaise ardente, mais l'ange du Seigneur descendit du ciel et éteignit le feu par une rosée qui produisit du vent et élargit les flammes comme une voûte au-dessus d'eux, en même temps que les trois jeunes gens chantaient *, avec * A fol. 134 v° a.
l'ange, des chants de bénédiction. Ce qu'ayant vu, le roi saisi d'épouvante devant ce merveilleux spectacle confessa le Dieu d'Israël. Il les fit sortir de la fournaise et les plaça dans les honneurs et les commandements les plus grands.

Des grâces de prophétie furent accordées à Daniel, qui expliqua les rêves au roi qui l'aima beaucoup tant qu'il vécut.

Եւ եղեւ յետ վախճանելոյ Նաբուգոդոնոսոր արքային, յարեաւ այլ թագաւոր որ ոչ ծանեաւ զԱստուած, որոյ անուն էր Ատտիկոս, զոր բազում անգամ յանդիմանէին բանիւք՝ մարգարէն Դանիէլ եւ երեք մանկունքն յաղագս ամպարշտութեան իւրոյ, եւ շարժեալ բարկութեամբ ի վերայ նոցա, հրաման ետ զինուորացն սպանանել զնոսա :

Եւ ի հատանելն զգլուխն Միսայելի՝ տարածեաց Ազարիա զքղամիդ իւր եւ ընկալաւ զգլուխ նորա, նոյնպէս եւ Անանիա ընկալաւ ի պատմուճանս իւր զգլուխն Ազարիայ. ընկալաւ Դանիէլ ի զգեստս հանդերձի իւրոյ զգլուխն Անանիայ եւ զերկուցն եւս յառաջ սպանելոցն : Ապա հատին զգլուխն Դանիէլի մարգարէի :

1-5 p. 753 *Եւ եղեւ յետ վախճանելոյ ... ի մեռելոց*] *Եւ յետ վախճանին Նաբուգոդոնոսորայ՝ յաւուրս թագաւորութեան Բաղդասարայ որդւոյ Նաբուգոդոնոսորայ արքայի, երեւեցան ի ժամ ընթրեաց յանկարծակի թաթ ձեռին մարդոյ որ գրէր գիր անծանօթ ի վերայ որմոյ տաճարի թագաւորին : Եւ եկեալ ընթերցաւ Դանիէլ զգիրն, եւ մեկնեաց վասն բառնալոյ թագաւորութեան ի տանէն Նաբուգոդոնոսորայ, որ կատարեցաւ ի նմին աւուր : Քանզի ի գիշերին յայնմիկ սպանաւ Բաղդասար արքայ, եւ Դարեհ Մար էառ զթագաւորութիւնն Քաղդէացւոց ձեռնտուութեամբ մեծին Կիւրոսի պարսկի : Եւ Դարեհ կարգեաց հարիւր եւ քսան նախարարս եւ գերիս հրամանատարս ի վերայ ամենայնի նոցա եւ Դանիէլ մի էր յերից անտի : Եւ նախարարքն նախանձեալ ընդ նա չարախօս եղեն առ արքայ, եւ նա ետ ընկենուլ ի գուբն առիւծոց, եւ Աստուած եփակ զբերանս առիւծոց եւ ոչ արարին նմա չար . եւ փոխանակ նորա ընկեցան չարախօսքն նորա անդր եւ առժամայն եղեն կերակուր գազանաց : Եւ ապա համարձակութիւն գտեալ ի Դարեհէ կործանեաց զբագինն Բելայ զոր պաշտէին Բաբելացիք, եւ զմեծ վիշապն սպան եւ զքուրմսն կոտորեաց : Վասն որոյ ամբոխ արարեալ անհաւատից կուտեցան ի վերայ թագաւորին եւ խնդրեցին զԴանիէլ զի սպանցեն զնա : Եւ թագաւորն հարկեցաւ տալ ի ձեռս նոցա, եւ առեալ արկին զնա ի գուբն առիւծոց : Եւ եկաց անդ Դանիէլ զաւուրս վեց . առ որ եբեր ճաշ Ամբակում մարգարէ յԵրուսաղեմէ ի ձեռն հրեշտակի Տեառն : Եւ փրկեաց Աստուած զԴանիէլ ի ձեռաց առիւծոց, եւ փոխանակ նորա արկան անդր գլխաւորք թշնամեաց նորա, եւ վաղվաղակի զիշատեցան առաջի թագաւորին : Եւ վախճանեցաւ Դանիէլ ի խորին ծերութեան իբրեւ հարիւրամեան . նոյնպէս եւ երեքին նոքա Անանիա, Ազարիա եւ Միսայէլ, լի աւուրբք փոխեցան առ Տէր* B.

Après la mort du roi Nabuchodonosor vint un autre roi qui ne reconnut point Dieu, dont le nom était Atticus [1], et que souvent le prophète Daniel et les trois jeunes gens réprimandèrent pour son impiété; rempli de colère contre eux, il ordonna à ses soldats de les mettre à mort.

Pendant que l'on tranchait la tête à Misaël, Azarias étendit son manteau et y reçut la tête; de même Ananie recueillit dans son vêtement la tête d'Azarias. Daniel reçut dans son vêtement la tête d'Ananie et des deux autres précédemment mis à mort. On trancha ensuite la tête au prophète Daniel.

1. Ainsi dans *Syn. Cp.* Ἀττικός.

Եւ երթեալ ոմանց ի Հրէից բարձին զմարմինս նոցա եւ եդին յարծաթեղէն տապանս, եւ մերձեալ կցեցան գլուխքն յիւրաքանչիւր մարմին ։ Եւ հրեշտակ Տեառն առեալ զնոսա տարաւ ի լեառն Գեբաղ, * վասն սպառնալեաց թագաւորին. եւ էին ի * A fol. 134 v° b. թաքստեան անդ ի լերինն ի ներքոյ երկրի ամս եօթն հարիւր, մինչեւ ի յարութիւն Քրիստոսի ի մեռելոց ։

Եւ յետ բազում ժամանակաց թագաւորն Հոռոմոց Լեւոն, խնդրեալ յարքայէն Պարսից զնշխարս Դանիէլի մարգարէին, եւ առեալ ի Բաբելոնէ տարաւ ի Կոստանդինուպօլիս, եւ եդ յեկեղեցւոջ սրբոյն Ռոմանոսի, ի տապանի յորում էին նշխարք Անբակումայ մարգարէին ։ Կատարի յիշատակ Դանիէլի մարգարէի եւ երից մանկանցն Դեկտեմբերի ԺԷ ։

Քաղոցի Ժ եւ Դեկտեմբերի ԺԸ ։ Տօն է տեսլեան սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչին եւ Պրոմոսի, Արէսի եւ Եղիայի ։

Սոքա էին ազգաւ Եգիպտացիք եւ հաւատով քրիստոնեայք ։ Եւ լուեալ թէ զհարդ

6 խնդրեալ] խնդրեաց B | 7 մարգարէին] փառաւորելով զՔրիստոս *add.* B || 9 մարգարէի *om.* B || 10 Դեկտեմբերի ԺԷ] եւ Քաղոցի Թ *add.* B || 12 Արէսի] Արէոսի B.

Quelques juifs allèrent s'emparer de leurs corps et les déposèrent dans des cercueils en argent, les têtes s'approchèrent et se soudèrent à leur corps respectif. L'ange du Seigneur les enleva et les transporta à la montagne Gébal [2]. * à cause des menaces du roi, et ils restèrent cachés sous terre dans * A fol. 134 v° b. la montagne pendant sept cents ans, jusqu'à la résurrection du Christ d'entre les morts.

Longtemps après, le roi des Grecs, Léon, demanda au roi des Perses les restes du prophète Daniel, il les fit prendre à Babylone et conduire à Constantinople, puis il les déposa dans l'église de Saint-Romain (*Romanos*), dans le tombeau où se trouvaient les restes du prophète Habacuc (*Anbagoum*). La commémoration du prophète Daniel et des trois jeunes gens a lieu le 17 Décembre.

10 Kalotz, **18 Décembre.**

Fête de la vision de saint Grégoire, l'Illuminateur de l'Arménie, et de Promus, Arès (*Arēsi*) et Élie.

Ils étaient de nationalité égyptienne et de foi chrétienne. Ayant appris

1. Ainsi dans *Syn. Cp.* Γεβάλ.

ի Կիլիկիա տանջեն զխոստովանող վկայսն վասն անուանն Քրիստոսի, յուղի անկեալ երթային ի տեսանել, յողջունել եւ ի բժշկել զվէրս նոցա ։

Եւ յորժամ գնացին յԱսկաղոն քաղաք, տեսեալ դռնապանացն զնոսա օտարս, եւ ըմբռնեալ իբրեւ զչարագործս՝ կապեցին եւ տարան առաջի Փիրմիլիանոս իշխանի քաղաքին ։ Եհարց զնոսա իշխանն եւ ասէ. Ուստի՞ էք ։ Եւ նոքա ասեն. Քրիստոնեայք եմք * յԵգիպտոսէ ։ Ասէ ցնոսա. Եւ ո՞ւր երթայք ։ Եւ նոքա ասեն. Երթամք այց առնել խոստովանող վկայիցն Քրիստոսի որ վասն անուան նորա մարտիրոսանան ։

* A fol. 135 r° a.

Ասէ Փիրմիլիանոս իշխանն. Առնեմ ես եւ զձեզ իբրեւ զխոստովանող վկայս Քրիստոսի եթէ ոչ ուրանայք զնա եւ զոհէք աստուածոցն ։ Եւ նոքա ասեն. Եթէ զայդ առնես՝ բարերար եւ երախտաւոր լինիցիս մեզ ։ Եւ հրամայեաց տանջել զնոսա ամենահնար տանջանօք եւ յետ տանջանացն հրաման ետ եւ զսուրբն Արէոս ի հուր ընկեցին, եւ զսուրբն Պրոմոսի փորել զաչսն եւ հատանել զոտսն, եւ զսուրբն Եղիա սպանանել սրով ։

Եւ այսպիսի բարի խոստովանութեամբ աւանդեցին զոգիս իւրեանց առ Աստուած Դեկտեմբերի ԺԸ ի փառս Քրիստոսի ։

1 զխոստովանող] զնոսա խոստովանողս եւ B || 12 ընկեցին] ընկենուլ B || 14 զոգիս] զհոգիս B || 15 Դեկտեմբերի ԺԸ] եւ Քաղոցի Ժ *add.* B.

comment étaient torturés les confesseurs martyrs pour le nom du Christ, ils se mirent en route pour aller les voir, les saluer et soigner leurs plaies.

Lorsqu'ils arrivèrent à la ville d'Ascalon, les gardiens des portes les ayant vus étrangers, les arrêtèrent comme malfaiteurs, les lièrent et les conduisirent en présence de Firmilien (*Phirmilianos*), le gouverneur de la ville. Le gouverneur les interrogea et dit : « D'où êtes-vous? » Ils répondirent : « Nous sommes des chrétiens * d'Égypte. » Il leur demanda : « Et où allez-vous? » Ils répondirent : « Nous allons visiter les martyrs confesseurs du Christ, qui acceptent le martyre pour Son nom. »

* A fol. 135 r° a.

Le gouverneur Firmilien leur dit : « Je vous ferai aussi comme les martyrs confesseurs du Christ si vous ne le reniez pas et ne sacrifiez pas aux dieux. » Ils répondirent : « Si tu le fais, tu seras notre bienfaiteur et nous te serons obligés. » Il ordonna de les soumettre à toutes sortes de supplices, et après les tortures, il donna l'ordre de jeter saint Arès (*Arēos*) dans le feu, d'arracher les yeux à saint Promus et de lui couper les pieds, et de mettre à mort saint Elie par l'épée.

C'est d'une telle bonne confession qu'ils rendirent leur âme à Dieu, le 18 Décembre, pour la gloire du Christ.

Յայսմ աւուր վկայութիւն սրբոյն Բաքոսի ։

Սուրբ մարտիրոսն Քրիստոսի Բաքոս նախ իսմայէլացի էր, ոչ ազգաւ՝ այլ հաւատով. քանզի հայրն նորա յառաջ քրիստոնեայ էր եւ յետոյ տաճիկ եղեւ. բայց մայր նորա պահեաց զհաւատս քրիստոնէութեան ։

Եւ յորժամ մեռաւ հայրն, ի բանից մօրն շարժեալ ցանկացաւ քրիստոնէական հաւատոյն ։ Եւ էր այս յաւուրս թագաւորութեան Կոստանդիանոսի եւ մօր նորա Երինեայ՝ եւ ի պատրիարքութեան Երուսաղեմի Եղիայի, ի ժամանակս վերջինս յորում Իսմայէլացիք տիրէին սուրբ տեղեացն Երուսաղեմի ։

Սոյն երանելի * մանուկս այս երթեալ ի վանս երանելի հօրն Սաբայի, մկրտեցաւ եւ անուանեցաւ Բաքոս, քանզի նախ Դահակ անուանիւր. եւ կրօնաւորեցաւ ի նմին յանապատի. եւ էր ամաց ութ եւ տասանց ։ Ապա գնաց յԵրուսաղէմ եւ մտեալ ի սուրբ Յարութիւնն եւ յայլ սուրբ տեղիսն եւ աղօթեաց առ Աստուած ։ * A fol. 135 r° b.

1 Յայսմ աւուր վկայութիւն] Ի սմին աւուր նահատակութիւն B || 3 նորա] իւր B — տաճիկ եղեւ] ուրացաւ B || 6 թագաւորութեան] թագաւորաց Հոռոմոց B.

En ce jour martyre de saint Bacchus [1].

Le saint martyr du Christ Bacchus fut d'abord ismaélite, non de nationalité mais de religion, car son père qui avait été d'abord chrétien, s'était converti ensuite à l'islamisme [2]. Mais sa mère conserva la foi chrétienne.

A la mort de son père, encouragé par les conseils de sa mère, il aspira à la foi chrétienne. Ceci se passait aux jours du règne de Constantin [3] et de sa mère Irène (*Erineay*) [4], Élie étant patriarche de Jérusalem, dans les derniers temps de la domination des Ismaélites sur les lieux saints de Jérusalem.

Or, ce bienheureux * enfant se rendit au monastère du bienheureux père Saba, y fut baptisé et appelé Bacchus, car son premier nom était Dahak [5] ; il se fit moine dans la même solitude à l'âge de dix-huit ans. Ensuite il se rendit à Jérusalem, visita l'église de la sainte Résurrection et autres saints lieux et pria Dieu. * A fol. 135 r° b.

1. Saint Bacchus le jeune, mort au VIIIe siècle. — 2. Mot à mot : devint arabe. *Tacik*, souvent traduit dans les dictionnaires arméniens par « turc », vient de *Ṭayy*, nom d'une tribu particulière du désert de Syrie et Mésopotamie, étendu en syriaque à tous les musulmans. — 3. Constantin VI, fils de Léon IV et d'Irène. — 4. Épouse de Léon IV, régente pendant la minorité de son fils. Le règne simultané de Constantin VI et Irène dura seulement de 780 à 790. — 5. Vraisemblablement *aḍ-ḍaḥḥak* « le rieur ».

Եւ յորժամ ել ի սուրբ ուխտեացն՝ տեսեալ զնա Հագարացւոցն ճանեան, եւ կալան զնա եւ կապեցին, թքանէին յերեսն եւ ասէին եթէ. Ընդէ՞ր թողեր զհաւատս հօրն քո, եւ եղեր քրիստոնեայ եւ աբեղայ։ Մերկացուցին զպարեգօտն եւ տարան առ ամիրայն Երուսաղէմի, եւ տեսեալ զնա մանուկ անմօրուս եւ գեղեցիկ երեսօք՝ հարցանէր քաղցրութեամբ եւ ասէր. Ասա որդեակ, ո՞վ պատրեաց զքեզ թողուլ զհայրենական հաւատն քո եւ լինել քրիստոնեայ։ Եւ նա ոչ ետ պատասխանի։ Եւ դարձեալ հարցանէր խստութեամբ զնոյն բան։ Եւ նա ամենեւին ոչ ետ պատասխանի։ Եւ հրամայեաց ապտակել զծնօտսն։ Ասէ Բաքոս. Ալէլուիա, ալէլուիա, ալէլուիա, փա՛ռք քեզ Աստուած։

Դրկեցին զնա յերկիր եւ հարկանէին գաւազանաւք զլանջսն եւ զթիկունսն. եւ ասէին. Դառնա՞ս ի հաւատսն քո։ Ասէ դարձեալ Բաքոս. Ալէլուիա, ալէլուիա, ալէլուիա, փա՛ռք քեզ Աստուած։

Պարզեցին դարձեալ զմարմինն եւ խորտակէին բրովք զոսկերսն, եւ ասէին.
* A fol. 135 v° a. Դարձի՛ր յառաջին հաւատն քո։ Եւ նա ասէր վերստին *զնոյն բանս օրհնելով զԱստուած։

Եւ կոչեցեալ առ ինքն ամիրայն զԲաքոս ասէ. Գթամ ես ի քեզ վասն մանկութեան

1 ուխտեացն] ուխտիցն B || 4 տեսեալ] ի տեսանել B || 9 Աստուած] եւ այլ ոչ ինչ խօսէր *add.* B || 13 բրովք] բրօք B — եւ ասէին. Դարձիր յառաջին հաւատն քո *om.* B.

Lorsqu'il eût quitté ces saints lieux de pèlerinage, des Sarrasins[1] (*Hagaratsi*) l'aperçurent, le reconnurent, le prirent et le lièrent, lui crachèrent à la figure en lui disant : « Pourquoi as-tu abandonné la religion de ton père et t'es-tu fait chrétien et moine? » Ils lui enlevèrent sa robe et le conduisirent à l'émir de Jérusalem, qui le voyant jeune homme imberbe et beau de visage, l'interrogea avec douceur et dit : « Dis-moi, mon fils, qui t'a trompé pour te faire abandonner la religion de tes ancêtres et devenir chrétien? » Il ne répondit pas. Il lui demanda de nouveau la même chose avec rudesse. Il ne répondit pas du tout. Il ordonna alors de le souffleter sur les joues. Bacchus cria : « Alleluia, alleluia, alleluia. Gloire à toi, Dieu. »

On l'étendit à terre et on lui frappa avec des bâtons la poitrine et le dos, en lui disant : « Reviens-tu à ta religion? » Bacchus répondit de nouveau : « Alleluia, alleluia, alleluia, gloire à toi, Dieu. »

On étendit de nouveau son corps et on lui brisa les os avec des gourdins, en lui disant : « Reviens à ta première religion. » Mais il répondit de nou-
* A fol. 135 v° a. veau * par les mêmes paroles en bénissant Dieu.

L'émir appela à lui Bacchus et dit : « J'ai pitié de toi à cause de ta

1. *Hagaratsi,* descendant d'Agar, Ἀγαρηνός.

քո եւ զեղեցկութեանդ, վասն որոյ ասա միայն եթէ ոչ հաւատամ ես որպէս հաւատան քրիստոնեայքն. եւ ազատեմ զքեզ ։ Եւ սուրբն Բաքոս ասէ մեծաւ բարբառով. Հաւատացի եւ հաւատամ յամենասուրբ Երրորդութիւնն այնպէս որպէս հաւատան քրիստոնեայք ։

Եւ վճիռ մահու հատեալ ի վերայ նորա ամիրային հրամայեաց եւ հանին արտաքոյ պարսպին Երուսաղէմի, եւ հատին զգլուխ նորա Դեկտեմբերի ԺԸ ։

Եւ խնդրեալ զմարմին նորա քրիստոնէիցն թաղեցին պատուով յեկեղեցւոջ սրբոյն անարծաթացն Կոզմայի եւ Դամիանոսի ։ Էր երանելին Բաքոս ի Պաղեստինեայ ի քաղաքէն Մայումոյ, երկու օթեւանօք հեռի յԵրուսաղեմէ ։

[B * Տօն է տեսլեանն սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ։ * B p. 296 b.

Սուրբ եւ մեծ խոստովանողն Քրիստոսի երանելի հայրն մեր եւ Լուսաւորիչն Հայոց Մեծաց, մինչդեռ թագաւորն Հայոց Տրդատիոս եւ ամենայն զօրքն եւ աշխարհն տակաւին հարուածեալք կային ահագին պատուհասին Աստուծոյ, աղօթեաց զի ի միտս մարդկային եկեսցեն, մինչդեռ չեւ էր զկերպարանս նորա բժշկեալ ։

Եւ զեօթն օր ուսուցեալ նոցա զկենարար բանն՝ յորժամ աղաչեցին զի զկերպարանս թագաւորին բժշկեսցէ, հրամայեաց թէ նախ փութացէք շինել հանգիստ վկայիցն զոր սպանիք եւ տաճար Աստուծոյ, եւ յայնժամ կատարեալ ողջութիւն ընկալջիք ։

1 միայն] բանիւ *add.* B || 7 նորա] սրբոյն B || 8 անարծաթացն] անարծաթ բժշկացն B.

jeunesse et de ta beauté, c'est pourquoi, dis seulement, que tu ne crois pas comme croient les chrétiens, et je te délivre. » Saint Bacchus dit à haute voix : « J'ai cru et je crois en la très sainte Trinité de la même manière que croient les chrétiens. »

L'émir prononça sur lui l'arrêt de mort, ordonna de l'emmener hors des remparts de Jérusalem et on lui trancha la tête le 18 Décembre.

Les chrétiens demandèrent son corps, et l'inhumèrent avec honneur dans l'église des saints anargyres Cosme et Damien. Le bienheureux Bacchus était de la Palestine, de la ville de Mayouma, à deux étapes de Jérusalem.

[B * Fête de la vision de saint Grégoire l'Illuminateur. * B p. 296 b.

Le saint et grand confesseur du Christ, notre bienheureux père, l'Illuminateur de la grande Arménie, pendant que le roi d'Arménie Tiridate (*Terdadios*) et toutes ses troupes et son pays se trouvaient frappés par le terrible châtiment de Dieu, pria pour qu'ils revinssent à la raison humaine, bien que leur aspect ne fût pas encore rétabli.

Il leur enseigna sept jours durant la parole vivifiante, et lorsqu'on le pria de guérir l'aspect du roi, il leur ordonna de s'empresser d'abord à construire un sanctuaire pour les martyrs qu'ils avaient mis à mort et un temple à Dieu, et (leur dit) qu'ils obtiendraient alors la parfaite guérison.

Եւ սկսաւ պատմել զաստուածային տեսիլն զոր եանես այսպէս. Ի հասարակել գիշերոյս այսօրիկ զի խոնջեալ դուք ի քուն կայիք ի ծանրութենէ աշխատութեանն ի տքնութենէ անտի, եւ ես դեռ եւս ի զարթնութեան էի եւ մտախոհ լինէի վասն յանկարծահաս դիպելոյ յանքննին սքանչելեաց ողորմութեան աստուածութեանն՝ այց առնել ձեզ, արկանել զձեզ ի բովս խրատու հանճարագիտութեան աստուածակերտ վարդապետութեանն, զմտու ածէի եւ զսէր վկայիցն առ իւրեանց սիրեցեալ արարիչն :

Յանկարծակի եղեւ սաստկութեան թնդիւն որոտման, իբրեւ զձայն եռանդեան կուտակելոյ ալեաց ծովու խռովութեան երկնից : Եւ իջեալ այր մի ի կերպարանս լուսոյ կոչեցեալ զանուն իմ եւ ասէ. Գրիգորիոս : Եւ իմ հայեցեալ տեսի զկերպարանս նորա, եւ զարհուրեալ դողացեալ յերկիր կործանեցայ : Եւ ասէ ցիս. Հայեա՛ց ի վեր եւ տես զսքանչելիսդ որ ցուցաւ քեզ :

Եւ իմ հայեցեալ տեսի զհաստատութիւն երկնից բացեալ. եւ զջուրսն որ ի վերայ նորա ըստ հաստատութեան պատառելոյն ըստ նմանութեան ձորոյ իբրեւ զկատարս
* B p. 297 a. լերանց յայսկոյս եւ յայնկոյս բաժանեալ, եւ դիզեալ կային ամբաւութիւն * անկշռելի ական տեսանելոյ զայն : Եւ լոյս հոսեալ ի վերուստ ի վայր մինչեւ յերկինս հասանէր եւ ընդ լուսոյն զօրք անչափք լուսեղէնք երկթեւեանք երեւեալ ի տեսիլ մարդկան. եւ

Et il se mit à leur faire le récit de la vision divine qu'il avait eue, en ces termes : Aujourd'hui à minuit, pendant que vous dormiez de fatigue, accablés des labeurs de la veille, j'étais encore éveillé et je songeais à ce qui venait d'arriver, brusquement] par l'insondable et prodigieuse miséricorde divine, intervenant en votre faveur, comme pour vous éprouver dans le creuset des conseils et de la science élevée de la doctrine établie par Dieu, je songeais également à l'amour des martyrs pour leur créateur aimé.

« Il se fit tout à coup un fracas épouvantable de tonnerre, comme le bruit des vagues bouillonnantes, et soulevées de la mer, dans une perturbation des cieux. Un homme en descendit dans une forme lumineuse, qui m'appela de mon nom et dit : Grégoire! Je levai les yeux et je vis son aspect, et tout en tremblant d'épouvante je tombai à terre. Il me dit : Lève ton regard et regarde les prodiges qui te sont révélés.

Je regardai et je vis le firmament céleste entr'ouvert, et les eaux qui sont au-dessus de lui, par cette déchirure du firmament, séparées d'un côté et de l'autre à l'instar d'une vallée, comme les crêtes des montagnes, amon-
* B p. 297 a. celées dans une immensité * que ne peut mesurer le regard observateur. La lumière répandue de haut en bas touchait le ciel, et dans ce rayon de lumière une multitude de milices lumineuses à deux ailes, apparaissaient en forme humaine. Leurs ailes étaient comme de feu, ressemblant aux atomes d'une

թեւք, իբրեւ զհուր նմանութեան մանրամաղ փոշւոյ հիւղէի որ ի ժամանակս արեգակնակէզ գարնայնոյն ընդ պատուհանս երդոյն ի շողս խաղացեն բազմութիւն մանրամաղ փոշոյն ։ Նոյնպէս եւ զօրքն ընդ լուսոյն լցին զառ ի ստորինս ամենայն, եւ առ այն ցռուկցեալ յառաջանալ լուսոյն եւ զօրքն ընդ նմին ։

Եւ մի ահաւոր տեսիլ մարդոյ բարձր եւ ահաւոր, որ զառաջն ունէր զէջման ի վերուստ մինչեւ ի խոնարհ, առաջապահ յառաջեալ եւ ի ձեռին իւրում ուռն ոսկի · եւ այն ամենայն զհետ խաղացեալ գայր ։ Եւ ինքն սլացեալ խոյացեալ ըստ նմանութեան արագաթեւ արծուոյ, եւ եկն եհաս մինչեւ ի մօտ յատակս երկրի · եւ բախեաց զթանձրութիւն լայնատարած գետնոյս, որ եւ մեծ եւ անչափ թնդիւնս հնչեցին ի անդնդաձեւս անդնդոց, եւ ամենայն երկիր յերեւելիս ըստ ակին տեսանելոյ բաւականի հարթ հաւասար դաշտաձեւ յատակեցաւ ։

Եւ այլ ամենայն հրաշք սքանչելի տեսլեանց սրբոյն Գրիգորի գրեալ է լիով ի պատմութիւնս Ագաթանգեղոսի պատմագրի ։]

Քաղոցի ԺԱ եւ Դեկտեմբերի ԺԹ ։ Վկայաբանութիւն սուրբ խոստովանողացն Եւգինոսի եւ Մակարիոսի ։

Սուրբ վկայքս Քրիստոսի էին յաւուրս ուրացող արքային Յուլիանոսի · եւ

14 Վկայաբանութիւն ... Մակարիոսի] վկայութիւն սուրբ քահանայավկայիցն եւ խոստովանողացն Քրիստոսի Եւգինէոսի Մակարիոսի եւ Տիմոթէոսի սարկաւագի B.

poussière très fine qui, aux jours ensoleillés du printemps, dansent dans les rayons par les ouvertures des lucarnes, poussière menue et innombrable. Ainsi, les milices remplissaient de lumière toutes les parties inférieures, et comme une proue de navire, la lumière avançait et les milices avec elle.

« Une forme effrayante d'un homme élevé et terrible, précédait cette descente de haut en bas et marchait en avant-garde ayant en sa main un marteau d'or: tout le reste s'avançait à la suite. Ayant pris son essor, (l'homme) s'abattit à la manière d'un aigle aux ailes rapides, il vint, arriva jusqu'auprès de la surface de la terre, et frappa sur une large étendue la masse coagulée de la terre, ce qui fit retentir de grandes et immenses détonations les abîmes infernaux; la terre visible à l'œil d'un observateur fut nivelée comme une plaine unie.

Toutes les autres merveilles des visions prodigieuses de saint Grégoire sont décrites dans l'histoire de l'historien Agathange.]

11 Kalotz, 19 Décembre.

Récit du martyre des saints confesseurs Eugène et Macaire.

Les saints martyrs du Christ vivaient aux jours de l'empereur apostat,

կացեալք առաջի յանդիմանեցին զնա հրապարակաւ վասն ուրանալոյն զՔրիստոս, եւ դառնալոյն ի կուռսն ։ Եւ բարկացեալ յոյժ Յուլիանոս՝ հրամայեաց եւ կապեցին
* A fol. 135 v° b. զնոսա յերկուս սիւնս, եւ բարակ չուանօք * պարապնդեցին զմարմինս նոցա, եւ գան հարկանէին բրովք դալարովք ։ Եւ իջուցեալ ի սեանցն կախեցին գլխիվայր, եւ հրացեալ շանթիւք այրեցին զմարմինս նոցա, եւ թիւնաւոր սողունս թողին ի վերայ վիրացն նոցա . եւ յամենայնէ անվնաս պահեցան շնորհօքն Աստուծոյ ։

Եւ տեսեալ ամբարշտին Յուլիանոսի զի յայնքան տանջանացն ոչ զանգիտեցին, հրամայեաց կապեալ ոտիւք եւ ձեռօք աքսորել ի հեռաստան աշխարհն Մավրիտանացւոց, ի քաղաքն Անտիդոնեայ յարեւմուտս ։ Եւ ըստ հրամանի արքային տարան զնոսա անդ . եւ քրիստոնեայ ոչ էր ի նմա՝ քանզի պաշտօնատարք էին արեգական բնակիչք աշխարհին ։ Որոց քարոզեալ սրբոցն զաւետարանն Քրիստոսի դարձուցին զամենեսեան յաստուածպաշտութիւն ։

Եւ էր լեառն մի յաշխարհին յայնմիկ, բարձրութիւն նորա ութ եւ տասն մղոն, եւ ստորոտ լերինն ջերմ յոյժ, մինչ զի ի տօթոյն արեգականն քարինքն որպէս հուր վառէին, եւ բնակէր անդ յայրի միում վիշապ մի ահաւոր տեսլեամբ եւ յոյժ վնասէր զմերձակայ

4 դալարովք] դալարօք B || 5 նոցա *om.* B || 6 Աստուծոյ] եւ մնացին կենդանի *add.* B || 8 հրամայեաց] հրաման ետ B — հեռաստան] հեռաւոր B || 13-11 p. 761 Եւ էր լեառն... Հոգւոյն սրբոյ *om.* B.

Julien. Mis en sa présence, ils le blâmèrent publiquement pour avoir renié le Christ et être revenu aux idoles. Julien fort irrité ordonna de les attacher
* A fol. 135 v° b. à deux colonnes, de garrotter leur corps avec des cordes fines * et de les flageller avec des branches vertes. On les descendit ensuite des colonnes, on les pendit la tête en bas, et on leur brûla le corps avec des fers rouges, on fit promener des reptiles venimeux sur leurs blessures, et malgré tout ils furent conservés sains et saufs par la grâce de Dieu.

L'impie Julien voyant que dans tant de supplices, ils n'avaient éprouvé aucune crainte, ordonna de les exiler, pieds et mains liés, dans le pays lointain de la Mauritanie, dans la ville d'Antidonia[1] en Occident. On les y conduisit donc, selon l'ordre impérial. Or, il ne s'y se trouvait aucun chrétien, car les habitants du pays étaient adorateurs du feu. Les saints leur prêchèrent l'évangile du Christ et les convertirent tous au culte de Dieu.

Il y avait dans ce pays, une montagne, dont la hauteur était de dix-huit milles, et la base de la montagne était très chaude, à tel point qu'à la chaleur du soleil les pierres s'enflammaient comme du feu. Là, dans une grotte habitait un dragon d'aspect horrible et qui nuisait beaucoup aux habitants de la

1. *Syn. Cp.* : Anthédon.

բնակիչս գաւառին ։ Եւ երթեալ աղաչեցին զսուրբ վկայսն, զի հնարեսցեն զազատութիւն ի չարութենէ վիշապին ։

Եւ ելեալ նոքօք ի լեառն աղօթեցին առ Աստուած, եւ եղեւ յանկարծակի * շարժումն, եւ ել վիշապն յայրէ անտի, եւ յաչաց նորա եւ ի ռնգացն հուր բորբոքեալ ելանէր ։ Եւ աղօթեալ սրբոցն էջ հուր յերկնից սաստիկ, եւ սատակեաց զվիշապն, եւ սրբոցն մտեալ ի այրն մաքրեցին աղօթիւք զտեղին եւ արարին անդ աւուրս բազումս ։ * A fol. 136 rº a.

Եւ յաւուր միում տեսին յարեւելս աստղ անկեալ յերկնից, եւ ծանեան զկորուստն Յուլիանոսի պղծոյ ։

Եւ ի լերինն յայնմիկ ջուր ոչ գոյր. եւ աղօթիւք նոցա բղխեաց աղբիւր եւ զայն ըմպէին սուրբքն, եւ կերակրէին ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ, եւ ճգնելով ի լերինն անդ աստուածահաճոյ վարուք խաղաղութեամբ հանգեան ի Քրիստոս ։ Եւ եկեալ հաւատացելոցն թաղեցին զնոսա յայրի վիշապին փառօք եւ պատուով ։

Ննջեցին սուրբ խոստովանող վկայքն Դեկտեմբերի ԺԹ ։

Յայսմ աւուր կատարեցաւ սուրբ վկայն Քրիստոսի Տիմոթէոս սարկաւագն, ի նոյն երկիրն Մաւրիտանի, եւ սուրբն Պօղիքտոս հրով կատարեցաւ ի Կեսարիա քաղաքն ։

11 ճգնելով ի լերինն] կեցեալ B || 12 աստուածահաճոյ] բարի B || 12-14 Եւ եկեալ.. Դեկտեմբերի ԺԹ] եւ թաղեցան պատուով Դեկտեմբերի ԺԹ B.

région environnante. Ces derniers vinrent prier les saints martyrs de trouver un moyen de les délivrer de la méchanceté du dragon.

Ils se rendirent avec eux à la montagne et prièrent Dieu. Tout à coup * il se fit un tremblement de terre et le dragon sortit de la caverne; des flammes ardentes sortaient de ses yeux et de ses narines. Les saints se mirent en prières, un feu ardent descendit du ciel et tua le dragon. Les saints pénétrèrent dans la grotte, la purifièrent par des prières et y habitèrent de nombreux jours. * A fol. 136 rº a.

Un jour ils aperçurent à l'est une étoile qui tombait du ciel, et connurent par là la perdition de l'immonde Julien.

Il n'y avait pas d'eau dans cette montagne et par leurs prières une source surgit; les saints buvaient de cette (eau) et ils étaient nourris par les grâces du Saint-Esprit. Ils menèrent sur cette montagne une vie agréable à Dieu et reposèrent paisiblement dans le Christ. Les fidèles vinrent les inhumer dans la grotte du dragon avec cérémonies et honneurs.

Les saints confesseurs martyrs moururent le 19 Décembre.

En ce jour fut mis à mort le saint martyr du Christ le diacre Timothée, également en Mauritanie, et saint Polyeucte mourut par le feu dans la ville de Césarée.

* B p. 298 b. [B * Յայսմ աւուր կատարեցաւ սուրբ մարտիրոսն Քրիստոսի Տիմոթէոս սարկաւագն ։

Սա էր յերկրէն Մաւրիտանիոյ հզօր բանիւք եւ արդեամբք, եւ աստուածային իմաստութեամբ յաղթահարէր զկռապաշտս, եւ զբազումս ի նոցանէ դարձուցանէր ի հաւատս Քրիստոսի եւ մկրտէր ։ Եւ կալեալ զնա ածին առաջի իշխանին, եւ նա համարձակ խոստովանեցաւ զանունն Քրիստոսի. եւ խոշտանգեալ զնա ուժգին արկին ի բանդ ։

Եւ զկնի բազում չարչարանաց եւ ազգի ազգի տանջանաց եւ սովոյ եւ ծարաւոյ տեսեալ զնա հաստատուն ի հաւատս Քրիստոսի, հրամայեաց եւ կենդանւոյն արկին զնա ի հուր բորբոքեալ. զորոյ զմնացեալ նշխարս ժողովեցին հաւատացեալք յորոց բազում բժշկութիւնք լինէին յախտաժէտս ։

Նոյնպէս նահատակեցաւ եւ սուրբ վկայն Պօղիկտոս ի Կեսարիա ։ Զսա կալեալ իշխանին Կեսարու Կապադովկեցւոց վասն ի Քրիստոս հաւատոյ էարկ ի բանդ ։ Եւ յետ բազում ողոքանաց եւ սպառնալեաց իբրեւ ետես զհաստատութիւն մտաց նորա հրամայեաց եւ քերեցին զմարմին նորա երկաթի եղնգամբք, եւ հանին զատամունսն եւ այլ եւս կտտանօք չարչարեցին ։ Եւ ապա կապեալ զնա արկին ի հնոց հրոյ, եւ անդ ողջակիզեալ երանելին Պօղիկտոս պսակեցաւ ի Քրիստոսէ ։]

* B p. 298 b. [B * En ce jour fut mis à mort le saint martyr du Christ le diacre Timothée.

Il était de la province de Mauritanie, homme considérable en paroles et en actions, et par la sagesse divine, il remportait la victoire sur les idolâtres. Il en convertit beaucoup à la foi du Christ et les baptisa. On l'arrêta et on le conduisit en présence du gouverneur; il confessa avec hardiesse le nom du Christ; on le tortura et on le jeta en prison.

Après bien des supplices et toutes sortes de tourments et la faim et la soif, le voyant ferme dans la foi du Christ, (le gouverneur) donna l'ordre qu'il fût jeté vivant dans un feu ardent. Les fidèles recueillirent les restes qui opérèrent de nombreuses guérisons sur les infirmes.

De même fut martyrisé le saint martyr Polyeucte à Césarée. Le gouverneur de Césarée de Cappadoce le fit saisir à cause de sa foi au Christ et le fit jeter en prison. Après bien des supplications et des menaces, ayant vu la fermeté de sa volonté, il ordonna de lui labourer le corps avec des onglets de fer, on lui arracha les dents et on le tortura par beaucoup d'autres supplices. Ensuite on le lia et on le jeta dans une fournaise ardente. Le bienheureux Polyeucte s'offrit comme un sacrifice vivant, et fut couronné par le Christ.]

Քաղոցի ԺԲ եւ Դեկտեմբերի Ի : Նահատակութիւն եւ տօն սրբոյն Իգնատիոսի Անտիոքայ հայրապետին որ աստուածազգեցն անուանեցաւ :

Սուրբն Իգնատիոս աստուածազգեցն եւ սուրբն Պօղիկարպոս * Զմիւռնացւոց * A fol. 136 rº b.
եպիսկոպոսն՝ աշակերտք էին սրբոյն Յովհաննու աւետարանչին եւ առաքելոյն : Եւ սուրբն Իգնատիոս երրորդ յետ առաքելոյն եկաց հայրապետ Անտիոքայ :

Եւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ ձեպէր անօրէն արքայն Տրայանոս գնալ ի պատերազմ ի Պարս եւ ի Պարթեւս : Եւ յորժամ եհաս յԱնտիոք կացուցին առաջի նորա զաստուածազգեցն Իգնատիոս, եւ յոլովագոյն ընդ միմեանս խօսեցեալք վասն ճշմարտին Աստուծոյ եւ կռոցն, յայտնապէս յանդիմանեաց ի սրբոյն Իգնատիոսէ եղեն սնոտի պաշտամունքն հեթանոսաց :

Եւ Տրայիանոս նախ ողոքական բանիւք եւ խոստմամբ եւ ապա սպառնալեօք ջանայր դարձուցանել զնա ի ճշմարիտ հաւատոյն, բայց ոչ կարաց թիւրել զերանելին յուղիղ դաւանութենէն, եւ հրամայեաց տասն զօրականաց տանել զԻգնատիոս ի Հռոմ, եւ տալ զնա կերակուր գազանաց յուրախութեան քաղաքին :

Եւ մտեալ ի նաւ գնաց ի Սելեւկիա եւ անտի ի Զմիւռնա քաղաք, եւ ելեալ ետ ողջոյն Պօղիկարպոսի եպիսկոպոսի եւ ամենայն եկեղեցեացն, եւ անտի գրեաց թուղթ առ ամենայն հաւատացեալսն ի Հռոմ, զի մի խափան լիցին նմա ի կերակուր լինելոյ գազանաց : Եւ էր գրեալ ի թղթի անդ եթէ. Ցորեան եմ ես Աստուծոյ եւ ժանեօք

12 Kalotz, 20 Décembre.

Martyre et fête de saint Ignace, patriarche d'Antioche, qui fut surnommé Théophore.

Saint Ignace Théophore et saint Polycarpe, évêque de * Smyrne, étaient * A fol. 136 rº b.
disciples de saint Jean, évangéliste et apôtre. Saint Ignace fut, après les apôtres, le troisième évêque d'Antioche.

En ces jours, l'empereur impie Trajan se hâtait de marcher contre les Perses et les Parthes. Lorsqu'il arriva à Antioche on mit en sa présence Ignace Théophore et ils s'entretinrent longuement ensemble, au sujet du vrai Dieu et des idoles. Saint Ignace blâma ouvertement le culte vain des païens.

Trajan, d'abord par de douces paroles et des promesses, ensuite par des menaces essaya de le faire revenir de la vraie foi, mais il ne put détourner le bienheureux de la vraie confession et il ordonna à dix soldats de conduire Ignace à Rome et de le jeter en pâture aux fauves pour la joie de la ville.

S'étant embarqué, (Ignace) se rendit à Séleucie, et de là à Smyrne; il débarqua, alla donner le salut à l'évêque Polycarpe et à toutes les églises, et de là il écrivit une épître à tous les fidèles de Rome, pour qu'ils ne l'empêchent pas de devenir la pâture des fauves. Dans cette épître il était écrit : « Je

* A fol. 136 v° a. առիւծուց * մանրեալ լինիմ, զի հաց սուրբ գտայց Քրիստոսի : Եւ եթէ. Ես աստուածազգեացս Իգնատիոս գրեմ եւ աղաչեմ զձեզ զի մի խափանիցէք զընթացս իմ որ առ Քրիստոս, թող տուք ինձ զի մտից ընդ այսմ արեգակամբ, զի յառաւօտու գալստեանն ծագեցայց ընդ անմուտ արեգականն արդարութեանն : Եւ այլ յոլովագոյն բանս գրեաց առ նոսա :

Եւ իբրեւ հասին ի Հռոմ, մուծին զերանելի հայրապետն ի թէատրոնն, եւ արկին զնա գազանաց երկուց առիւծուց եւ նոյնժամայն հեղձուցին եւ կերան, եւ ոչ մնաց ի մարմնոյն բայց սակաւ ինչ ի մեծագոյն ոսկերացն, զոր յետոյ տարան յԱնտիոք Ասորոց յաթոռ իւր :

Եւ յետ կատարման նորին տեսին ոմանք յեղբարցն յանուրջս զսուրբն Իգնատիոս զի ողջոյն տայր նոցա, եւ համբուրէր զնոսա : Եւ այլք տեսին զնա առաջի Քրիստոսի, եւ քրտունք հոսէին յերեսացն իբրեւ թէ յաշխատութենէ եկեալ :

Այս երանելի հայրապետս մինչ տղայն էր սա էր զոր Քրիստոս առեալ ի գիրկս իւր օրհնեաց եւ ասէ. Եթէ ոք ոչ խոնարհեցուցանէ զանձն իւր իբրեւ զմանուկս զայս, ոչ մտցէ յարքայութիւնն Աստուծոյ : Եւ դարձեալ. Որ ընդունի զմի ի փոքրկանցս յայսցանէ յանուն իմ զիս ընդունի :

Կատարեցաւ աստուածազգեացն Դեկտեմբերի Ի :

* A fol. 136 v° a. suis le blé de Dieu; je serais broyé par les dents des lions * pour devenir le pain béni du Christ »; et encore : « Moi, Ignace Théophore, je vous écris et vous prie de ne pas mettre d'obstacle sur ma voie vers le Christ, laissez-moi me coucher avec ce soleil, pour qu'à l'aube de sa venue je puisse me lever avec le soleil de justice qui ne se couche point. » Il leur écrivit bien des choses encore.

Lorsqu'ils arrivèrent à Rome, on introduisit le bienheureux pontife dans l'arène et on le jeta aux bêtes fauves, à deux lions, qui le déchirèrent aussitôt et le dévorèrent; il ne resta de tout le corps que quelque peu des gros os, qu'on transporta plus tard à Antioche de Syrie, son diocèse.

Après sa mort quelques-uns des frères virent en songe saint Ignace qui leur donnait le salut, et les baisait. D'autres le virent en présence du Christ, avec des gouttes de sueur qui lui coulaient sur le visage, comme s'il revenait d'un travail fatiguant.

C'est ce bienheureux pontife, lorsqu'il était encore enfant, que le Christ prit dans ses bras, bénit et dit : « *Quiconque ne se fait pas humble comme cet enfant n'entrera pas dans le paradis de Dieu*[1]. » Et aussi : « *Celui qui reçoit un de ces petits en mon nom, me reçoit*[2]. Théophore fut martyrisé le 20 Décembre.

1. Matth. XVIII, 3. — 2. *Ibid.*, 5.

[B * Տօն և վկայութիւն սրբոյն Իգնատիոսի Անտիոքայ հայրապետին, որ աստուածազգեցն անուանեցաւ : * B p. 299 a.

Սուրբն Իգնատիոս աստուածազգեցն, և սուրբն Պօղիկարպոս Զմիւռնացոց եպիսկոպոսն աշակերտք էին Յովհաննու առաքելոյն և աստուածաբան աւետարանչին : Եւ սուրբն Իգնատիոս երրորդ յետ Պետրոսի առաքելոյն եկաց պատրիարգ Անտիոքացոց եկեղեցւոյն :

Եւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ ճեպէր անօրէն արքայն Տրայանոս գալ ի պատերազմ ի Պարս և ի Պարթևս : Եւ յորժամ եհաս յԱնտիոք կացուցին * առաջի նորա զաստուածազգեացն Իգնատիոս և յոլովագոյն ընդ միմեանս խօսեցեալք վասն ճշմարտին Աստուծոյ և կռոցն յայտնապէս յանդիմանեալ ի սրբոյն Իգնատիոսէ եղեն անոտի պաշտամունքն հեթանոսաց : * B p. 299 b.

Յայնժամ թագաւորն բարկացեալ հրամայեաց և կուտեցին փայտ բազում, և լուցեալ արարին կայծակունս. և տարածեալ զայն ի գետնի՝ և զսուրբն կացուցին ի վերայ զմեծ ժամս զի յոյժ այրեցաւ. և սակայն պինդ կայր ի Տէր :

Ասէ թագաւորն. Կարծեմ եթէ կախարդ ես դու : Սուրբն Իգնատիոս ասաց. Ծառայք Աստուծոյ որք զկուռս և զսատանայ անարգեն, յորոց դևք փախչին, զիա՞րդ իցեն կախարդք. այլ դուք էք որ պաշտէք զնոսա :

Իսկ Տրայանոս ասաց և բերին երկաթի եղնգունս քերիչս, և սկսան չարաչար

[B * Fête et martyre de saint Ignace, patriarche d'Antioche, qui fut surnommé Théophore. * B p. 299 a.

Saint Ignace Théophore et saint Polycarpe, évêque de Smyrne, étaient disciples de Jean, l'évangéliste, apôtre et théologien. Saint Ignace fut, après l'apôtre Pierre, le troisième patriarche de l'église d'Antioche.

En ces jours Trajan, l'empereur impie, se hâtait de partir en guerre contre les Perses et les Parthes. Lorsqu'il arriva à Antioche, on mit en sa * présence Ignace Théophore; ils s'entretinrent longuement ensemble au sujet du vrai Dieu et des idoles; saint Ignace blâma ouvertement le vain culte des païens. * B p. 299 b.

Alors l'empereur irrité ordonna d'amasser beaucoup de bois; l'ayant allumé on en fit des charbons ardents que l'on répandit à terre; et on y tint le saint pendant de longues heures; il fut violemment brûlé, pourtant il resta ferme dans le Seigneur.

L'empereur lui dit : « Je crois que tu es sorcier. » Saint Ignace répondit : « Les serviteurs de Dieu qui méprisent les idoles et le démon, et devant qui les diables s'enfuient, comment seraient-ils des sorciers? C'est plutôt vous qui l'êtes, vous qui adorez ceux-ci. »

Alors Trajan ordonna d'apporter des ongles de fer et on se mit à en labourer atrocement le dos et les côtes du bienheureux, en lui disant : « Immole aux

բերել զԹիկունս եւ զկուռս երանելոյն, եւ ասէին. Զոհեա աստուածոցն : Եւ սուրբն ասէ. Աստուածային հրամանն ասէ. Մի լիցին քեզ այլ աստուածք բաց յինէն. Թագաւորի եւ սինկղիտոսի ոչ լսեմ, զի գրեալ է. Մի ակն առնուք հզօրի, եւ մի միաբանիք բազմաց ի չարիս :

Եւ յետ բազում եւ այլ եւ այլ կրից տանջանաց, եւ հարց եւ փորձ քննութեանց` իբրեւ ոչ կարաց հաւանեցուցանել զսուրբն, յայնժամ ետ վճիռ եւ ասէ. Զիգնատիոս որ ասաց յինքեան ունել զխաչեալն` հրամայեմք կապել եւ զինուորօք տանել ի Հռոմ զի կերակուր լիցի գազանաց ի զբօսանս խաղուն :

Եւ լուեալ սուրբն զվճիռն զայն ուրախ եղեւ, եւ մեծ խնդութեամբ ասէր. Գոհանամ զքէն Տէր Յիսուս Քրիստոս զի արժանի արարեր զիս պատուոյ առաքելոյն Պօղոսի, նոյնպիսի կապանօք կապիլ եւ երթալ ուր եւ նա գնաց կապանօք : Եւ արկեալ զիւրեաւ զշղթայսն եւ զուարճանայր : Եւ նախ մտեալ յեկեղեցին եկաց յաղօթս եւ յանձնեաց զինքն Տեառն : Եւ նոյնժամայն յափշտակեալ զնա գայլաբարոյ եւ դժնդակ զինուորքն տանէին ի Հռոմ : Եւ նա մեծաւ յօժարութեամբ իջեալ ի Սելեւկիա, եւ
* I անտի *նաւեալ տառապանօք էջ ի Զմիւռնիա եւ փութացեալ առ Պօղիկարպոս
p. 30[illegible] աշակերտակիցն իւր : Առ որ մտեալ եւ հաղորդեալ ընդ նմա խորհրդոյն` յանձն առնէր զինքն աղօթից, եւ ելեալ գնայր :

dieux. » Le saint répondit : « Le commandement de Dieu dit : Tu n'auras pas d'autre Dieu que moi[1]. Je n'écoute ni l'empereur ni le Sénat (σύγκλητος), car il est écrit : Ne vous laissez pas influencer par le puissant, et ne vous unissez pas à la multitude pour faire le mal. »

Après des tourments et des supplices nombreux et variés, après des questions et des interrogatoires, comme il ne pouvait arriver à persuader le saint, (l'empereur) donna l'ordre suivant : « Nous ordonnons de lier Ignace qui dit avoir en lui le crucifié, et de le conduire sous escorte à Rome pour être jeté en pâture aux fauves pour les divertissements du cirque. »

Lorsque le saint connut cet ordre, il se réjouit et dit avec une grande joie : « Je te remercie, Seigneur Jésus-Christ, de m'avoir rendu digne de l'honneur de l'apôtre Paul, d'être comme lui mis aux liens et d'aller là où il est allé dans les chaînes. » Et il se mit lui-même les chaînes, et s'épanouit. Étant d'abord entré dans l'église, il se mit à prier et se recommanda au Seigneur. Mais, semblables à des loups et brutaux, les soldats l'en arrachèrent aussitôt
* B pour le conduire à Rome. Il descendit avec grande joie à Séleucie et de là *
p. 300 a. naviguant au milieu des tribulations il parvint à Smyrne et s'empressa d'aller trouver son condisciple Polycarpe. Il entra chez lui, communia avec lui du saint sacrifice, se recommanda à ses prières, et repartit.

1. Ex. xx, 3.

Ընդունէին զնա ամենայն եկեղեցիքն Ասիայոյ, եւ փութային ամենեքեան տեսանել զնա : Եւ նա աղաչէր զամենեսեան մի խափան լինել նահատակութեան նորա, այլ աղօթս խնդրէր յամենեցունց զի վաղվաղակի ի ձեռն գազանացն աներեւոյթ լիցի յայսմ աշխարհէս, որպէս զի երեւեսցի առաջի երեսացն Քրիստոսի :

Եւ ընդ առաջ եկեալ եկեղեցեացն տայր թուղթս խրատականս եւ օրհնութիւնս հոգեւորս : Այլ եւ գրեաց եւ ի Հռոմ թուղթս առ եղբարս մեծ աղաչանօք զի մի խափանեսցեն զնա ի կերակուր լինելոյ գազանացն : Եւ էր գրեալ ի թղթի անդ եթէ. Թոյլ տուք մի վնասէք սիրովդ ձերով, զի դուռն բաց է ինձ եւ յաջողեալ, քանզի ցորեան եմ Աստուծոյ, եւ ժանեօք առիւծուց աղացեալ լինիմ, զի հաց սուրբ գտայց Աստուծոյ : Եւ եթէ. Ես աստուածազգեացս Իգնատիոս գրեմ եւ աղաչեմ զձեզ զի մի խափանիցէք զընթացս իմ որ առ Քրիստոս : Այլ եւ աղաչեմ ողոքեցէք զգազանսն զի գերեզման լիցին ինձ, եւ մի ինչ թողցեն ամենեւին ի մարմնոյս իմոյ, զի մի ննջեցեալ իմ ծանրացայց ումեք :

Գրէր եւ առ այլ եկեղեցիս թէ. Յանձն առնեմ ձեզ զեկեղեցին Ասորոց, եւ թէ. Ի տուէ եւ ի գիշերի ընդ տասն ընձու կապեալ կամ, եւ ի սոցանէ միշտ կեղեքիմ տագնապելով յոյժ. ընդ որ ինքն ուրախ լինէր :

Եւ իբրեւ ընդ բազում կղզիս անցին եւ երեւէր Պատիոլոս՝ կամէր ելանել սուրբն,

Dès lors toutes les églises de l'Asie l'accueillirent, et tout le monde se pressait pour le voir. Quant à lui, il les priait tous de ne pas mettre obstacle à son martyre, et demandait les prières de tous, afin qu'au plus tôt, par le moyen des fauves, il disparût de ce monde, et apparût en présence du Christ.

A toutes les églises qui venaient au-devant de lui, il laissait par écrit des conseils et des bénédictions spirituelles. Il écrivit également à Rome une lettre aux frères avec de grandes instances, pour qu'ils ne l'empêchent pas d'être la pâture des fauves. Il écrivait dans sa lettre : « Laissez faire, ne me nuisez pas par votre amour, car la porte m'est ouverte et favorablement, car je suis le froment de Dieu, je dois être broyé par les crocs des lions pour devenir le pain béni de Dieu. » Et aussi : « Moi, Ignace Théophore, je vous écris et vous prie de ne pas entraver ma course vers le Christ, mais je vous prie d'engager les fauves à devenir ma tombe et à ne rien laisser du tout de mon corps, pour qu'étant mort je ne sois à charge à personne. »

Il écrivait aussi aux autres églises : « Je vous recommande l'église de Syrie » ; et aussi : « Jour et nuit je me trouve attaché avec dix léopards, et je suis toujours harcelé péniblement par eux. » Il s'en montrait cependant heureux.

Après qu'ils eurent passé par beaucoup d'îles, lorsque Pouzzoles (*Patiou-*

եւ ըստ հետս գնալ Պօղոսի առաքելոյն, այլ ընդդէմ ելեալ հողմն՝ յանկ ելանէին աղօթք նորա որ փութայր արագ ելանել յաշխարհէ ։ Քանզի որպէս փութային զինուորքն արագ ի Հռոմ ժամանել նախ քան զկատարել աւուրց մեծի խաղուն, իսկոյն

* B p. 300 b. * հասանէր նաւն ի նաւահանգիստն Հռովմայեցւոց ։

Եւ լուեալ եղբարց եկին ընդ առաջ նորա ի տեղին որ կոչէր Պորտոս, զի ի վաղուց ցանկացեալ էին տեսեան Քրիստոսազգեցին ։ Այլ յոյժ երկիւղիւ տրտմէին զի ի մահ եկեալ էր այնպիսի այր, եւ ջերմութեամբ եռային եւ կամէին դադարեցուցանել զամբոխն զի մի կորուսցեն զնա ։

Իսկ նա առաւել քան թէ թղթովն ստիպեալ աղաչէր զնոսա թոյլ տալ նմա մեռանել վասն Քրիստոսի, մինչեւ դադարեալք յակամայս լռէին ։

Եւ սուրբն մտեալ ի Հռոմ եւ ծունր եդեալ կայր յաղօթս վասն ամենայն եկեղեցեաց եւ վասն դադարման հալածանացն, եւ վասն սիրոյ եւ միաբանութեան հաւատացելոցն առ միմեանս ։

Եւ փաղփաղակի փութացեալ մուծաւ ի տեսարան թէատրոնին. եւ կացեալ ի մէջ ամբոխին ասէր. Արք Հռովմէացիք, ես ոչ վասն չար իրիք գործոց կրեմ զայս, այլ վասն վկայութեան ճշմարտին Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ աղացեալ լինիմ որպէս ցորեան ատամամբք գազանացն ։

lous) fut en vue, le saint désira débarquer pour suivre les traces de l'apôtre Paul, mais un vent contraire s'étant levé, ses prières pour être le plus tôt délivré de ce monde furent exaucées. Car les soldats se hâtaient d'arriver à Rome avant la fin des jours des grands spectacles dans l'arène, et le bâtiment

* B p. 300 b. pénétra bientôt * dans le port de Rome.

Les frères l'ayant appris vinrent au-devant de lui à l'endroit appelé Porto (*Portos*), car ils aspiraient depuis longtemps à voir Théophore [1]. Ils étaient bien attristés cependant qu'un tel homme allait à la mort et ils s'agitaient avec ardeur et voulaient apaiser la foule pour qu'il ne fût pas mis à mort.

Ainsi il fut obligé de les supplier plus que par ses écrits de le laisser mourir pour le Christ, jusqu'à ce que, cédant à contre-cœur, ils se tussent.

Le saint, lorsqu'il pénétra à Rome, s'agenouilla et pria pour toutes les églises, pour la fin des persécutions, pour l'amour et l'union des fidèles entre eux.

Il fut directement introduit dans l'amphithéâtre, se dressa devant la foule et dit : « Peuple romain, ce n'est pas pour quelque mauvaise action que je subis ceci, mais pour le témoignage du vrai Dieu, Jésus-Christ Notre-Seigneur, que je vais être broyé, comme du froment, par les crocs des fauves. »

1. L'arménien porte ici Christophe, Քրիստոսազգեցի.

Եւ նոյնժամայն արկին զնա գազանաց յայնմ թէատրոնին դահճքն։ Եւ նա աղօթէր պատառիլ ի նոցանէ։ Եւ ընթացեալ երկու առիւծք հեղձուցին զերանելին եւ ծախեցին զմարմինն, եւ չմնաց բայց սակաւ ինչ ի մեծագոյն ոսկերացն որպէս եւ բղձայր նախ. զի բառ գրոյն. Ցանկութիւն արդարոց ընդունելի է։ Զոր յետոյ տարան յԱնտիոք յաթոռն իւր։

Իսկ եղբարցն մեծապէս տրտմեալ յոյժ, եւ առեալ զսուրբ նշխարսն պահեցին զգուշութեամբ եւ հսկէին արտասուօք եւ նոյնժամայն մխիթարէին յԱստուծոյ։ Զի տեսանէին ի տեսլեան ոմանք զնա աղօթէր ընդ նոսա. եւ այլք զնի փարէր եւ ողջոյն տայր նոցա համբուրելով. եւ այլք տեսանէին զնի մեծաւ փառօք էր առաջի Քրիստոսի ի մեծ աշխատութենէ եկեալ զի սրբէր զքրտունսն։

Զսա վկայէ Երանիոս հետեւող առաքելոցն * ասելով եթէ. Ասաց ոմն ի մերոցն եթէ * B p. 301 a.
ցորեան եմ Աստուծոյ եւ աղացեալ լինիմ։ Յիշէ եւ Պօղիկարպոս ի թուղթն իւր որ առ Փիլիպեցիսն եթէ. Աղաչեմ ստանալ ճգնութիւն զոր տեսաք աչօք, ոչ միայն յերանելին Իգնատիոս, այլ եւ յամենայն սուրբս. եւ առաքեցաք առ ձեզ եւ զթուղթս, ասէ, զոր գրեալ էր առ մեզ երանելին Իգնատիոս, որպէս խնդրեցէք։

Aussitôt les bourreaux l'exposèrent aux fauves (qui étaient) alors dans l'arène. Et lui, il priait pour être déchiré par eux. Deux lions accoururent, étranglèrent le bienheureux et dévorèrent le corps. Il n'en resta que quelque peu des plus gros os, comme (le saint) l'avait souhaité auparavant ; car il est écrit : Le désir des justes est exaucé [1]. Ces restes furent emmenés plus tard à Antioche, son siège.

Les frères, très affligés, recueillirent les saints restes, les consumèrent avec précautions et veillaient sur eux en pleurant ; mais bientôt ils furent consolés par Dieu : plusieurs d'entre eux le virent dans un songe priant avec eux, et d'autres leur donnant le salut et le baiser ; d'autres le virent avec une grande gloire devant le Christ, comme s'il arrivait d'un lourd travail en essuyant ses sueurs.

Irénée (*Eranios*), le disciple des apôtres, le mentionne en ces termes : * « Un * B p. 301 a.
des nôtres a dit : Je suis le froment de Dieu et je vais être broyé. » Polycarpe le mentionne aussi dans son épître aux Philippiens : « Je vous prie de posséder l'ascétisme que nous avons vu de nos yeux non seulement en la personne du bienheureux Ignace, mais aussi dans tous les saints ; » et : « Nous vous avons également envoyé les épîtres que nous avait écrites le bienheureux Ignace, ainsi que vous l'aviez demandé. »

1. Prov. x, 24.

Ասեն եթէ սա էր մանուկն զոր մինչ տղայ էր, զոր Քրիստոս առեալ ի գիրկս իւր օրհնեաց եւ ասէր եթէ. Որ ոք ոչ խոնարհեցուցանէ զանձն իւր իբրեւ զմանուկս զայս՝ ոչ մտցէ յարքայութիւն Աստուծոյ: Եւ դարձեալ. Որ ընդունի զմի ոք ի փոքրկանցս յայսցանէ յանուն իմ՝ զիս ընդունի: Սորա է այլ կատարեալ պատմութիւն ի պատմագիրս:

Կատարեցաւ աստուածազգեաց հայրապետն Իգնատիոս՝ Քաղոցի ԺԲ եւ Դեկտեմբերի Ի:]

* A fol. 136 v° b.

* Քաղոցի ԺԳ եւ Դեկտեմբերի ԻԱ: Տօն եւ վկայութիւն սրբուհւոյն Յուլիանեայ:

Ի ժամանակս Մաքսիմիանոսի ամբարիշտ արքային՝ էր կոյս այս քրիստոնեայ ի Նիկոմիդեայ քաղաքին, դուստր առն մեծատան եւ կռապաշտի: Եւ յորժամ եղեւ ութեւտասն ամաց՝ խօսեցաւ զնա ի հարսնութիւն իշխանի ուրումն մեծատան եւ կռապաշտի, որոյ անուն էր Եղեւսիոս:

Եւ մինչ եհաս ժամանակ հարսանեացն, եւ խնդրէր զնա այրն, ասէ Յուլիանէ ցԵղեւսիոս. Եթէ ոչ առցես զպատիւ եպարքոսութեանն՝ ոչ հաղորդեցայց ընդ քեզ ամուսնութեամբ: Եւ նորա ծախեալ գանձս բազումս առ զեպարքոսական իշխանութիւն ի դատաւորէն:

8 Տօն... Յուլիանեայ] Վկայութիւն սրբուհի եւ կոյս վկային Յուլիանեայ B || 9 քրիստոնեայ *om.* B || 10 կռապաշտի] որոյ անուն էր Ափրիկանոս, գաղտ ի հօրէն հաւատացեալ ի Քրիստոս *add.* B.

On prétend qu'il (Ignace) fut, étant petit, l'enfant que le Christ prit dans ses bras, et bénit en disant : « Quiconque ne se fera pas humble comme cet enfant, n'entrera pas dans le royaume de Dieu. » Et ainsi : « Quiconque reçoit un de ces petits en mon nom, me reçoit. » Il y a une autre vie complète de ce saint chez les historiens.

Le pontife Ignace Théophore fut martyrisé le 12 Kalotz, le 20 Décembre.]

* A fol. 136 v° b.

* 13 Kalotz, **21 Décembre.**

Fête et martyre de sainte Julienne.

Cette vierge chrétienne vivait à Nicodémie, aux jours de l'empereur impie Maximin. Elle était fille d'un homme riche et idolâtre : lorsqu'elle eut dix-huit ans, on la fiança à un notable riche et idolâtre, dont le nom était Éleusios.

Lorsque l'époque du mariage arriva et que Éleusios la demanda, Julienne lui dit : « Tant que tu n'auras pas obtenu la dignité d'éparque, je ne m'unirai pas avec toi par le mariage. » Il dépensa de fortes sommes et obtint du juge la dignité d'éparque.

Ասէ ցնա դարձեալ Յուլիանէ. Եթէ ըստ մարմնոյ կենացս՝ բաւական է երկոցունցս մեծութիւնդ այդ եւ փառք, բայց արժան է նախ հոգւով կապակցիլ մեզ ընդ միմեանս եւ ապա մարմնով: Արդ՝ եթէ ոչ լինիցիս քրիստոնեայ եւ հաւատաս յամենասուրբ Երրորդութիւնն ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Հոգին սուրբ, ոչ ամուսնացայց ընդ քեզ:

Եւ նորա յարուցեալ գնաց առ հայր աղջկանն եւ պատմեաց նմա զասացեալն ի դստերէն իւրմէ: Եւ հօրն եկեալ առ Յուլիանէ, եւ ողոքական բանիւք աղաչէր *հաւանել ի կամս խօսեցելոյ փեսային. եւ ոչ կարաց զնա փոխել ի սիրոյն Քրիստոսի: * A fol. 137 rº a. Եւ նոյնժամայն ետ զնա ի ձեռս Եղեւսիոսի եպարքոսին:

Եւ նորա մերկացուցեալ զնա եհար ուժգին արջառաջլօք մինչեւ պատառել մարմնոյն, եւ կախեալ զհերացն որ եւ մորթ գլխոյն խախտեցաւ, եւ ակնողքն առ ճակատն վերացան եւ հրացեալ շանթիւք այրեցին զմարմին կուսին. եւ տարան ի բանդ արկանել:

Եւ ի բանդի անդ երեւեալ սատանայ ի կերպարանս հրեշտակի լուսոյ եւ ասէ ցնա. Զոհեա կռոցն եւ զերծիր ի տանջանաց, եւ յետոյ ապաշխարեա առաջի Աստուծոյ: Եւ սրբոյն ծանուցեալ զխաբէութիւն թշնամւոյն ըմբռնեալ զանմարմինն իբրեւ զմարմնաւոր իւր զօրութեամբն Աստուծոյ, տագնապեցոյց զնա գանիւ յոյժ այնքան մինչ

7 փոխել] փոփոխել B || 8 եպարքոսին] անարգելոյ փեսային իւրոյ *add.* B || 13-3 p. 772 Եւ ի բանդի... պարանոցն ունէր *om.* B.

Julienne lui dit alors : « Pour la vie matérielle, ton grade et ta dignité nous suffit à tous deux, mais il faut que nous nous unissions d'abord de l'âme et ensuite de corps. Or, si tu ne te fais pas chrétien et si tu ne crois pas à la très Sainte-Trinité, Père, Fils et Saint-Esprit, je ne me marierai pas avec toi. »

Il se leva, se rendit auprès du père de la jeune fille et lui raconta ce que sa fille lui avait dit. Le père alla trouver Julienne et la supplia avec de douces paroles * de se rendre au désir de son fiancé, mais il ne put la détourner de l'amour du Christ. Alors il la remit entre les mains de l'éparque Éleusios. * A fol. 137 rº a.

Celui-ci la fit mettre à nu et la frapper brutalement avec des nerfs de bœuf jusqu'à déchirer son corps; il la fit pendre par les cheveux, ce qui déplaça la peau de la tête et souleva les paupières jusqu'au front; on brûla ensuite le corps de la vierge avec des fers rouges, et, l'ayant emmenée, on la jeta en prison.

Le démon lui apparut dans la prison sous l'apparence d'un ange de lumière et lui dit : « Immole aux idoles et tu seras délivrée des supplices, et ensuite tu feras pénitence devant Dieu. » La sainte reconnut la tromperie de l'ennemi, le saisit par la puissance de Dieu (lui), incorporel comme s'il eût été corporel, le roua de coups à tel point qu'il lui avoua tous les méfaits qu'il

զի խոստովան լինել նմա զգործեցեալ չարիքն իւր առ մարդիկ ի սկզբանէ աշխարհի մինչեւ ի սպառ ։ Եւ կապեաց զնա սրբուհին անուամբն Քրիստոսի՝ երկաթի կապանօքն զոր ի պարանոցն ունէր ։

Եւ ընդ առաւօտն հանեալ զերանելին ի բանդէն տարան առաջի եպարքոսին ։ Եւ կացեալ յատենի յանդիմանեաց զանաստուած մոլորութիւն նորա ։ Եւ ընկեցեալ զսուրբ կոյսն ի բորբոքեալ հնոցի, եւ ոչ այրեցաւ ի հնոցէն ։ Եւ տեսեալ ժողովրդեանն
* A fol. 137 r° b. զսքանչելիսն՝ * հաւատացին ի Քրիստոս ողիք իբրեւ հինգ հարիւր, ընդ այր եւ ընդ կին ։ Եւ բարկացեալ եպարքոսին հրամայեաց հատանել զգլուխս նոցա. եւ կատարեցան բարի խոստովանութեամբ ի Քրիստոս ։

Եւ զերանուհին արկին ի հալեալ կապարեայ կաթսայ, եւ հերձեալ կաթսայն այրեաց զդահիճսն, եւ սուրբն ոչ ինչ վնասեցաւ ։ Եւ ապա հատին զգլուխ նորա Դեկտեմբերի ԻԱ ։

Եւ կին մի հաւատացեալ որոյ անուն էր Սոփիա, առեալ զմարմին սրբոյն Յուլիանեայ կուսին եդ պատուով ի տապանի, եւ ի վերայ շինեաց մատուռն ։

6 եւ ոչ այրեցաւ ի հնոցէն] եւ զօրութեամբն Քրիստոսի ապրեցաւ B || 7 ողիք . . . ընդ կին] բազումք B || 10 կապարեայ] կապարով B || 11 այրեաց . . . վնասեցաւ] հեղաւ որ ինչ եռայրն ի նմա, եւ զոմանս ի դահճացն կորոյս, եւ զսրբուհւոյն ոչ ինչ վնասեաց B || 14 սրբոյն] սրբոյ կուսին B.

avait commis envers les hommes depuis le commencement du monde jusqu'à la fin. » La sainte le lia au nom du Christ avec les chaînes de fer qu'elle portait à son cou.

Au matin, on fit sortir la bienheureuse de la prison et on la conduisit devant l'éparque, et elle, se tenant au milieu du tribunal, elle blâma son erreur athée. Il fit jeter la vierge sainte dans une fournaise ardente, et elle n'en fut
* A fol. 137 r° b. pas brûlée. Le public témoin du miracle * crut au Christ au nombre de cinq cents, hommes et femmes. L'éparque irrité ordonna de leur trancher la tête et ils moururent en bonne confession du Christ.

On jeta la bienheureuse dans une chaudière remplie de plomb fondu, le chaudron éclata, brûla les bourreaux et la sainte ne souffrit en rien. On lui trancha ensuite la tête le 21 Décembre.

Une femme chrétienne dont le nom était Sophie, prit le corps de la sainte vierge Julienne, le déposa avec honneur dans un tombeau et fit construire une chapelle au-dessus.

Քաղոցի ԺԴ եւ Դեկտեմբերի ԻԲ : Վկայութիւն Թադէոսի առաքելոյն :

Առաքեալն Քրիստոսի Թադէոս՝ հրամանաւ Հոգւոյն սրբոյ եկն ի Միջագետս Ասորոց առ Աբգար թագաւորն Հայոց եւ Ասորւոց. զի զխոստումն Քրիստոսի լցցէ առ նա : Եւ բժշկեաց զԱբգար ի չարաչար ցաւոցն, եւ զամենայն հիւանդս քաղաքին նորա : Եւ մկրտեաց զթագաւորն եւ զամենայն հաւատացեալսն : Եւ շինեաց եկեղեցի եւ զԱդդէ զաշակերտն իւր ձեռնադրեաց եպիսկոպոս եւ փոխանակ իւր թողու արքային գրեալ եւ կանոնս տայ ի ձեռս նորա :

Եւ իւր առեալ հրովարտակ յարքայէ զի ամենեքեան լուիցեն աւետարանի նորա գայ առ Սանատրուկ քուերորդի Աբգարու * զոր կացուցեալ էր զնա թագաւոր : Եւ * A fol. 138 r° a.
եկեալ սուրբ առաքելոյն ի դուռն արքայի քարոզէր զաւետարանն արքայութեան, եւ առնէր նշանս եւ արուեստս մեծամեծս, եւ բժշկէր զամենայն ախտս եւ զհիւանդութիւնս, եւ բազումք հաւատացին ի բանս առաքելոյն եւ մկրտեցան :

Եկեալ եւ չքնաղագեղ դուստր թագաւորին որում անուն էր Սանդուխտ, եւ տեսեալ զքանչելիս առաքելոյն հաւատաց ի Քրիստոս եւ մկրտեցաւ եւ ոչ մեկնէր ի նմանէ : Եւ լուեալ թագաւորին բարկացաւ յոյժ եւ առաքեաց զմեծ իշխանն որ էր երկրորդ թագաւորութեան նորա, զի սպանցէ զառաքեալն եւ զՍանդուխտ :

14 Kalotz, 22 Décembre.

Martyre de l'apôtre Thaddée.

L'apôtre du Christ Thaddée vint par ordre du Saint-Esprit dans la Mésopotamie des Syriens, chez Abgar, roi d'Arménie et de Syrie, pour remplir auprès de lui la promesse du Christ. Il guérit Abgar de cruelles douleurs, ainsi que tous les malades de sa ville. Il baptisa le roi et tous les fidèles. Il construisit une église et sacra évêque son disciple Addaï (*Addè*) et le laissa au prince à sa place, en lui donnant des canons écrits.

Quant à lui, après avoir obtenu du roi un décret que tout le monde devait accepter son évangile, il se rendit auprès de Sanatrough, fils de la sœur d'Abgar, * que ce dernier avait établi roi. Le saint apôtre arriva à la cour du * A fol. 138 r° a.
roi pour y prêcher l'évangile du royaume (des cieux), il y opéra des miracles et de grands prodiges, guérissait toutes sortes d'infirmités et de maladies, et beaucoup crurent aux paroles de l'apôtre et furent baptisés.

La charmante fille du roi, dont le nom était Sandoukht vint aussi, et, après avoir vu les miracles de l'apôtre, elle crut au Christ, fut baptisée et ne se sépara plus de lui. Le roi l'ayant appris en fut très irrité et envoya son grand prince, le second après lui dans le royaume, pour mettre à mort l'apôtre et Sandoukht.

Եւ երթեալ իշխանին եւ տես լոյս շուրջ զառաքելովն եւ հաւատաց ի Քրիստոս, ինքն եւ բազումք ընդ նմա : Եւ եկն մի յազգէ թագաւորին Զարմանդուխտ անուն, եկեալ առ սուրբ առաքեալն եւ տեսեալ զսքանչելիսն հաւատաց ի Քրիստոս : Ընդ որ բարկացեալ թագաւորին Սանատրկոյ՝ հրամայեաց սպանանել զմեծ իշխանն եւ զԶարմանդուխտ եւ զայլս բազումս : Եւ կատարեցան ի նմին ժամու. եւ սիւն լուսոյ եկաց ի վերայ նոցա. եւ Սանդուխտ թաղեաց զնոսա գաղտ :

Եւ հրամանաւ թագաւորին եղին ի բանդի զառաքեալն եւ զՍանդուխտ. եւ լոյս ծագեաց ի բանդին. եւ երեւեալ նոցա Քրիստոս քաջալերեաց զնոսա : Եւ ի վաղիւն * տարան զսուրբ կոյսն Սանդուխտ առաջի թագաւորին եւ ասաց. Մօտ եկ առ իս : Եւ նա ոչ գնաց : Եւ բարկացեալ թագաւորն՝ հրամայեաց սրով սպանանել զնա. եւ դահիճքն կամեցեալ կատարել զհրամանն զմիմեանս սատակէին : Եւ պատանի մի եհար սրով զստինս կուսին, եւ անդէն աւանդեաց զհոգին. եւ լոյս սաստիկ ծագեաց ի վերայ նորա, եւ թաղեաց զնա առաքեալն :

Եւ հրամայեաց թագաւորն եւ արկին զառաքեալն երկուց առիւծուց, եւ ոչ մերձեցան ի նա գազանքն : Եւ ապա արկին ի հնոց եւ ոչ այրեցաւ, եւ ել հողմ ուժգին ի հրոյն եւ արկ զհուրն զերեսօք մարդկանն եւ մեռան բազումք ի հրոյն : Եւ փախեաւ թագաւորն եւ հրամայեաց սրով սպանանել զառաքեալն :

Le prince y alla, aperçut une lumière tout autour de l'apôtre et crut au Christ, lui et plusieurs avec lui. Une femme de la famille royale, nommée Zarmandoukht, vint trouver le saint apôtre et, voyant les miracles, crut au Christ. Le roi Sanatrouk, irrité, ordonna de tuer le grand prince et Zarmandoukht et beaucoup d'autres. Ils furent exécutés immédiatement; une colonne de lumière se produisit au-dessus d'eux, et Sandoukht les inhuma secrètement.

Sur l'ordre du roi, on mit en prison l'apôtre et Sandoukht. Il se produisit une clarté dans la prison, et le Christ leur apparaissant, les encouragea. Le * A fol. 138 r° b. lendemain * on mit la vierge sainte Sandoukht en présence du roi, qui lui dit : « Viens près de moi. » Mais elle n'y alla point. Le roi, irrité, ordonna de la mettre à mort par le glaive. Les bourreaux voulant exécuter l'ordre s'égorgèrent les uns les autres. C'est alors qu'un jeune homme par un coup d'épée frappa les seins de la vierge, et elle rendit l'âme aussitôt. Une forte lumière se répandit sur elle, et l'apôtre l'inhuma.

Le roi ordonna de jeter l'apôtre (en pâture) à deux lions, mais les fauves ne l'approchèrent point. On le jeta ensuite dans une fournaise, mais il ne fut pas brûlé, et un vent violent se leva, qui rejeta les flammes à la figure des assistants, dont plusieurs moururent brûlés. Le roi prit la fuite en ordonnant de tuer l'apôtre par le glaive.

Եւ առին զնա դահիճքն եւ իջուցին ի փոքր ձորակն, խոնարհագոյն քան զգիւղաքաղաքն Շաւարշան, եւ անդ սպանին զնա սրով. եւ պատառեալ վիմին ընկալաւ զմարմին նորա, եւ հոտ անուշ բուրեաց եւ լոյս սաստիկ ծագեաց ի տեղւոջն : Եւ բազումք հաւատացին ի Տէր յաւուր յայնմիկ. եւ առաջնորդ հաւատացելոցն էր սուրբն Զաքարիա, որ եւ նա վկայութեամբ կատարեցաւ : Եւ կատարի տօն սուրբ առաքելոյն Թադէոսի եւ որոց ընդ նմա՝ Դեկտեմբերի ԻԲ :

* Յայսմ աւուր վկայութիւն սրբուհւոյն Անաստասեայ : * A fol. 138 v° a.

Քրիստոսի աղախինն Անաստասիա՝ էր ի Հռոմ քաղաքէն, յաւուրս ամբարիշտ արքային Դիոկղետիանոսի, քրիստոնեայ մօր զաւակ եւ հեթանոս հօր. եւ անուն մօր նորա Փաւստա : Սրոյ տուեալ զդուստր իւր զԱնաստասիա ցայր մի Խռուսոգոնոս անուն, բարեպաշտօն եւ երկիւղէ ի Տեառնէ. եւ նորա առեալ մկրտեաց եւ ուսոյց զդպրութիւն քրիստոնէից : Եւ յետ աւուրց ինչ վկայեաց Խռուսոգոնոս վասն անուանն Քրիստոսի :

Իսկ հայրն Անաստասեայ՝ ամուսնացոյց զդուստր իւր առն հեթանոսի որոյ անուն

7 Վկայութիւն ... Անաստասեայ] վկայութիւն սրբուհւոյ վկային Անաստասեայ եւ Խռուսուգոնոսի, եւ երկու հարիւր վկայիցն որք ընդ նոսա B || 10 ցայր] յայր B || 11 երկիւղէ] երկիւղած B.

Les bourreaux le saisirent et le descendirent dans un petit vallon, un peu plus bas que le bourg de Chavarchan et là ils le tuèrent par le glaive. Un rocher s'entr'ouvrit et reçut son corps; une odeur suave se répandit à cet endroit en même temps que se produisit une vive clarté; et beaucoup crurent au Seigneur ce jour-là. Le chef des fidèles était saint Zacharie qui lui aussi mourut par le martyre. La fête du saint apôtre Thaddée et de ceux qui furent martyrisés avec lui, a lieu le 22 Décembre.

* En ce jour martyre de sainte Anastasie. * A fol. 138 v° a.

La servante du Christ Anastasie était de la ville de Rome, aux jours de l'empereur impie Dioclétien. Elle était fille d'une mère chrétienne et d'un père païen. Sa mère se nommait Fausta; elle donna sa fille Anastasie à un homme du nom de Chrysogone, pieux et craignant le Seigneur, qu'elle fit baptiser et instruisit de la doctrine chrétienne. Quelque temps après, Chrysogone mourut par le martyre pour le nom du Christ.

Alors, le père d'Anastasie maria sa fille à un païen, nommé Sublius

էր Պօպղիոս, զոր առաքեալ թագաւորն հրեշտակութեամբ ի Պարս եւ ի ճանապարհին ընկղմեցաւ ի ծովու :

Յայնժամ Անաստասիա զգեցաւ հանդերձս զձուձս, եւ միով աղախնաւ իբրեւ զմի աղքատաց մտանէր ի բանդն առ վկայսն Քրիստոսի եւ կերակրէր զնոսա, եւ մաքրէր զթարախս վիրացն որ ի սրոյ եւ ի հրոյ խոցեալք համբերէին վասն անուանն Քրիստոսի եւ բաշխէր զամենայն ինչս իւր եւ առն իւրոյ աղքատաց :

Եւ հրամայեաց ամբարիշտն Դիոկղետիանոս զամենայն կալանաւոր քրիստոնեայս որ ի բանդին սպանանել ի միում գիշերի, զոմանս սրով, զոմանս հրով, զոմանս խեղդամահ առնելով : Եւ զայս լուեալ երանելւոյն Անաստասեայ՝ նուաղեցաւ յոգի իւր,
* A fol. 138 v° b. եւ անկեալ *յերկիր՝ ողբայր եւ արտասուէր զսուրբսն :

Եւ տեսեալ զնա կռապաշտիցն կալան եւ տարան զնա առ եպարքոսն Պլորիոս, եւ բազում բանիւք ողոքանօք եւ սպառնալեօք ջանացեալ՝ ոչ կարաց դարձուցանել ի հաւատոյն Քրիստոսի, եւ առաքէ զնա առ թագաւորն, եւ ոչ եւ նա եւս կարաց դարձուցանել զնա :

Ապա հրամայեաց տալ զնա Ուլպիանոսի քրմապետի ի կնութիւն, եւ առեալ

1 Պօպղիոս] Պօլիոս B || 3 զգեցաւ] զգեցեալ B || 4 բանդն] բանդս B || 5 խոցեալք *om.* B || 6 իւր եւ *om.* B — առն իւրոյ] մեռելոյ *add.* B || 8 բանդին] էին *add.* B || 9 երանելւոյն Անաստասեայ] երանելին Անաստասիա B || 11 Պլորիոս] Պօպլիոս B || 13 առաքէ] առաքեաց B || 15 ի կնութիւն] ի կնութեան B.

(*Poplios*) [1], que l'empereur envoya comme ambassadeur en Perse, et qui, en route, se noya dans la mer.

Alors Anastasie revêtit de pauvres habits, et, accompagnée d'une seule servante comme une pauvresse, elle pénétrait dans les prisons, auprès des martyrs du Christ, les nourrissait, et nettoyait le pus des plaies dont ils avaient été blessés par le glaive et le feu, lorsqu'ils souffraient pour le nom du Christ. Elle distribuait tous ses biens et ceux de son mari aux pauvres.

L'impie Dioclétien ordonna de tuer dans la même nuit tous les chrétiens détenus à la prison, les uns par le glaive, les autres par le feu ou par l'étran-
A fol. 138 v° b. glement. La bienheureuse Anastasie l'ayant appris défaillit et tomba * à terre, se désolant et pleurant sur les saints.

Les idolâtres, la voyant, la saisirent et la conduisirent à l'éparque Florus (*Plorios*), qui essaya par beaucoup de douces paroles et de menaces, mais ne réussit pas à la détourner de la foi au Christ, et l'envoya à l'empereur, lequel, lui non plus, ne réussit pas à la convertir.

(L'empereur) ordonna de la donner en épouse à Ulpien (*Oulpianos*), chef

1. Selon la forme grecque Πουπλίος.

զԱնաստասիա տարաւ ի տուն իւր, եւ եդ առաջի նորա զարդս ոսկեղէնս եւ հանդերձս մեծագինս, զորս աղարտեալ աղախինն Քրիստոսի թքալից առնէր ։ Եւ զայն տեսեալ Ուլպիանոսի ետ զնա յազգակից կանանց իւր զերիս աւուրս՝ թերեւս կարասցեն հաւանեցուցանել զնա ողոքանօք, եւ ոչ կարացին ։

Եւ յետ երից աւուրց մերձ երթեալ նմա Ուլպիանոս՝ կամէր համբուրել զնա, եւ նոյնժամայն կուրացան աչքն, եւ լալով աղաղակէր առ Դիայ եւ առ այլ աստուածս իւր, եւ առեալ ծառայիցն զձեռանէն տարան առ Կապետոլինի մեծ տաճար կռոցն, եւ եւս առաւել զայրանային ցաւք աչացն, եւ դարձուցին զնա ի տուն իւր ։ Եւ զԱնաստասիա արկին ի բանդ զի ի սովոյ մեռցի ։

Եւ յետ աւուրց երեսնից հանեալ զնա ի բանդէն եպարքոսին, եւ տեսեալ զնա պայծառ երեսօք, հրամայեաց դարձեալ ի բանդ արկանել. եւ թողին զնա ի * բանդին * A fol. 130 rº a.
այլ եւս աւուրս երեսուն ։ Ապա հրամայեաց եւ արկին զնա եւ այլ քրիստոնեայս ի նաւ, ընդ նոսին եւ արս մահապարտս եւ չարագործս, շնացողս եւ աւազակս եւ մարդասպանս եւ ընկղմեցին ի խորս ծովուն ։

Եւ եհան ծովն զսուրբն Անաստասիա ի կղզին Պալմիւրէի ։ Եւ էր անդ դատաւոր ոմն ամբարիշտ որոյ ժողովեալ զքրիստոնեայս կղզւոյն այնորիկ, արս եւ կանայս եւ

5-12 Եւ յետ երից ... աւուրս երեսուն] վասն որոյ արկին զնա ի բանդ B || 12 արկին] եղին B.

des prêtres d'idoles, qui prit Anastasie et l'emmena dans sa maison; il lui présenta des parures en or et des vêtements de grand prix, que la servante du Christ méprisa en crachant dessus. Alors Ulpien la remit à des femmes de sa parenté pour trois jours, dans l'espoir qu'elles pourraient la persuader par des douces paroles. Elles ne réussirent point.

Trois jours après, Ulpien s'approcha d'elle et voulut l'embrasser, mais aussitôt ses yeux s'obscurcirent et il se mit à implorer en pleurant Zeus (*Dia*) et d'autres de ses dieux; ses serviteurs le prenant par les mains le conduisirent au Capitole, au grand temple des idoles, mais la douleur des yeux ne fit que s'accentuer et on le reconduisit chez lui. On jeta Anastasie en prison pour qu'elle mourût de faim.

Trente jours après l'éparque la fit sortir de la prison et, la voyant resplendissante de visage, ordonna de la reconduire à la prison, où on la * laissa * A fol. 130 rº a.
pendant trente jours encore. Ensuite il ordonna de l'embarquer avec d'autres chrétiens en compagnie de condamnés à mort, de malfaiteurs, de gens de mauvaise vie, de brigands, d'assassins, et on les noya au fond de la mer.

La mer rejeta sainte Anastasie à l'île de Palmyre (*Palmiurey*). Il y avait là un juge impie, qui ayant rassemblé les chrétiens de l'île, hommes, femmes et

մանկունս եդ առաջի նոցա ինչս բազումս եթէ ուրասցին զՔրիստոս, որք ոչ հաւանեցան. եւ հրամայեաց կոտորել զնոսա սրով :

Իսկ զսրբուհի Անաստասիա կապեցին ի ցից եւ հրով այրեցին. եւ այնպէս աւանդեաց զհոգի իւր առ Աստուած :

Եւ կին ոմն Ապողոնիա անուն քրիստոնեայ խնդրեաց ի դատաւորէն զմարմին սրբոյ վկային, եւ թաղեաց ի պարտիզի տան իւրոյ. եւ յետոյ շինեաց ի վերայ վկայարան : Եւ տուաւ շնորհք սրբուհւոյն Անաստասեայ, բժշկել զախտս որ ի կախարդաց եւ յաղանդից լինին :

Յայսմ աւուր դռնաբացէք են սրբոյն Սոփեայ Կոստանդնուպօլսոյ մեծի եկեղեցւոյն :

Յորժամ շինեաց արքայն Յուստիանոս զսուրբն Սոփիա, զմայր եկեղեցեացն որ ի
* A fol. 139 r° b. Կոստանդնուպօլիս Դեկտեմբերի ԻԲ, եւ * օրհնեաց զեկեղեցին հրաշափառ եւ մեծազոյն նաւակատեօք : Եւ յիւրաքանչիւր ամի կատարի մինչեւ ցայսօր փառաւորապէս ի գովեստ եւ ի փառս անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս :

* B p. 302 a. [B * Տօն սուրբ առաքելոյն Թադէոսի լուսաւորչին մերոյ :

1 հաւանեցան] ամենեւին B || սրով *om.* B || 6 տան իւրոյ] ի տան իւրում B || 7 զախտս ... լինին] զախտաժէտս B || 9 դռնաբացէք] դռնաբացք B || 13 որում փառք յաւիտեանս *om.* B.

enfants, leur offrit beaucoup de belles choses, s'ils reniaient le Christ. Mais comme ils refusèrent, il donna l'ordre de les tuer par l'épée.

Quant à sainte Anastasie, on l'attacha à un poteau et on la fit mourir dans les flammes. C'est ainsi qu'elle rendit son âme à Dieu.

Une femme chrétienne, du nom d'Apollonia, réclama au juge le corps de la sainte martyre, elle l'inhuma dans le jardin de sa maison, et plus tard y fit construire un martyrium. Des grâces furent accordées à sainte Anastasie pour guérir les infirmités occasionnées par les sorciers et les hérétiques.

En ce jour ouverture des portes de la grande église de Sainte-Sophie à Constantinople.

Lorsque l'empereur Justinien construisit sainte Sophie, mère des églises
* A fol. 139 r° b. de Constantinople, * il fit bénir cette église, le 22 Décembre, dans de somptueuses et grandioses solennités. Et chaque année jusqu'aujourd'hui la commémoration se renouvelle magnifiquement à la louange et à la gloire du nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ, gloire à lui dans les siècles !

* B p. 302 a. [* Fête du saint apôtre Thaddée, notre Illuminateur.

Առաքեալն Քրիստոսի Թադէոս հրամանաւ Հոգւոյն սրբոյ եկն ի Միջագետս Ասորւոց առ Աբգար թագաւորն Հայոց եւ Ասորւոց : Քանզի եւ նա էր ի ժամանակին յորում Քրիստոս մարմնով երեւեցաւ ի Հրէաստան, եւ լուաւ զնշանսն զոր առնէր Քրիստոս եւ զսքանչելի բժշկութիւնսն : Առաքեաց թուղթ առ Տէրն եւ կոչեաց զնա ի քաղաք իւր, զի էր հիւանդ անբժշկելի ցաւօք :

Այսմ վկայէ աւետարանն Յովհաննու որ ասէ. Էին անդ ոմանք հեթանոսք որք մատեան առ Փիլիպպոս եւ ասեն. Կամիմք զՅիսուս տեսանել : Եւ Անդրէաս եւ Փիլիպպոս ածին զնոսա առ Յիսուս, եւ Յիսուս ասէ. Եհաս ժամ զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ :

Արդ ինքն ոչ գնաց Տէրն, բայց թղթի զնա արժանի արար, եւ խոստացաւ յետ համբառնալոյն իւրոյ առաքել յաշակերտացն եւ բժշկել զնա : Իսկ յետ իջանելոյ Հոգւոյն սրբոյ՝ Թովմաս մի յերկոտասանիցն անուանեալն երկուորեակ առաքեաց զայն Թադէոս յՈւռհայ՝ զոր ոմանք ասեն թէ իւր երկուորակից եղբայրն էր :

Սա եկեալ եմուտ ի տուն Տուբիոյ, եւ առնէր բժշկութիւն ի քաղաքն : Եւ լուեալ Աբգարու ասէ. Նա է զոր խոստացաւ առաքել ինձ Քրիստոս : Յղեաց եւ կոչեաց զառաքեալն, եւ ընդ մտանել առաքելոյն ետես Աբգար նշան սքանչելի ի վերայ նորա,

L'apôtre du Christ Thaddée, sur l'ordre du Saint-Esprit, se rendit en Mésopotamie de Syrie auprès d'Abgar, roi d'Arménie et de Syrie. Car celui-ci régnait à l'époque où le Christ apparut corporellement en Judée, et il apprit les prodiges que le Christ opérait, ainsi que ses guérisons miraculeuses. (Abgar) envoya une lettre au Seigneur, et lui demanda de se rendre dans sa ville, car il était affligé d'une infirmité incurable.

De cela témoigne l'évangile de Jean, lorsqu'il dit : « *Il y avait là quelques Gentils, qui s'approchèrent de Philippe et lui dirent : Nous voulons voir Jésus. André et Philippe les conduisirent auprès de Jésus. Jésus leur répondit : L'heure est venue où le Fils de l'homme doit être glorifié*[1]. »

Or le Seigneur n'y alla pas, mais il honora (Abgar) d'une lettre, et lui promit de lui envoyer, après son Ascension, un de ses disciples pour le guérir. Après la descente du Saint-Esprit, Thomas, un des douze, surnommé Didyme, envoya à Édesse Thaddée, que certains disent avoir été un frère jumeau.

Or celui-ci arriva, descendit à la maison de Tobie (*Toubioy*), et opéra des guérisons dans la ville. Ce qu'ayant appris, Abgar se dit : « C'est celui que le Christ a promis de m'envoyer. » Il manda et fit venir l'apôtre. Aussitôt que l'apôtre pénétra chez lui, Abgar vit s'opérer un miracle sur sa personne;

1. Jean, XII, 20-24.

* B p. 302 b. եւ զարհուրեալ անկաւ ՝ եւ երկիր եպագ նմա ։ Ձեռն եդ առաքեալն եւ բժշկեցաւ թագաւորն եւ զԱբդիոյ որ էր այր մեծ ի դուռն արքունի՝ բժշկեաց եւ զնա ի չարաչար ցաւոցն ։ Եւ զԱդդէ ոմն կերպասագործ որ էր Հրէայ՝ աշակերտեաց եւ ձեռնադրեաց նոցա եպիսկոպոս ։

Եւ մկրտեալ զթագաւորն եւ զիշխանսն եւ զամենայն քաղաքացիսն, ել եւ գնաց ի Հայս թղթովքն Աբգարու, զոր ոչ ընկալաւ թագաւորն Հայոց Սանատրուկ ազգական նորա. բայց դուստրն նորա Սանդուխտ հաւատաց ի Քրիստոս, եւ մկրտեցաւ յառաքելոյն, եւ նահատակեցաւ ի հօրէն, որպէս եւ գրեալ է ի պատմութեան իւրում ։

Իսկ յետ կատարման Սանդխտոյ երեւեցաւ Քրիստոս ի տեսլեան Թադէոսի եւ ասէ. Քաջալերեաց զի այսօր եկեսցես առ իս ։ Եւ ի պատմել զայս առաքելոյն աշակերտք իւր յարտասուս հարան ։

Եւ եկին երկու իշխանք հրամանաւ թագաւորին Սանատրկոյ՝ կապեցին զնա եւ ածին առ թագաւորն ։ Ասէ թագաւորն. Ընդէ՞ր մոլորեցուցեր պչքնազագեղ դուստրն իմ եւ սպանանել ետուր ինձ ։ Պատասխանի ետ առաքեալն. Դուստրն քո փոխեցաւ առ փեսայն իւր Քրիստոս, եւ պսակեցաւ անթառամ պսակօք ։

Իսկ թագաւորն բարկացեալ՝ հրաման ետ ձգել զառաքեալն յարգելանոցս գազանաց. եւ եկեալ գազանքն անկանէին եւ լիզուին զոտս նորա ։ Հրամայեաց

* B p. 302 b. effrayé il * tomba et se prosterna devant l'apôtre. L'apôtre lui imposa les mains et le roi fut guéri. Il guérit également de sa cruelle infirmité Abdion, personnage considérable à la cour royale. Il fit d'Addaï, un fabricant d'étoffes qui était juif, son disciple et le sacra leur évêque.

Après avoir baptisé le roi, les princes et tous les citoyens, il (l'apôtre) se rendit en Arménie muni de lettres d'Abgar, que n'accepta pas Sanatrouk, son parent, roi d'Arménie. Toutefois, la fille de ce dernier, Sandoukht crut au Christ, se fit baptiser par l'apôtre et fut martyrisée par son père; ainsi qu'il est écrit dans son histoire.

Après le martyre de Sandoukht, le Christ apparut en vision à Thaddée et lui dit : « Prends courage, car tu viendras à moi, aujourd'hui. » Lorsque l'apôtre en fit part à ses disciples, ils fondirent en larmes.

Deux princes, sur l'ordre du roi Sanatrouk, vinrent ligoter l'apôtre et le conduisirent au roi. Le roi lui dit : « Pourquoi as-tu trompé ma charmante fille et me l'as-tu fait mettre à mort? » L'apôtre lui répondit : « Ta fille a trépassé à son fiancé, le Christ, elle a été couronnée de couronnes immortelles. »

Le roi irrité ordonna de jeter l'apôtre dans la cage des fauves; les fauves s'étant approchés s'accroupirent et lui léchèrent les pieds. Le roi ordonna

թագաւորն լուցանել հուր եւ ձգել զնա ի ներքս ։ Իսկ հողմ ուժգին ելեալ ցրուեաց զհուրն, եւ մնաց սուրբն ամբողջ ։ Եւ հաւատացին ի Քրիստոս յաւուր յայնմիկ ոգիք իբրեւ չորս հարիւր ։

Ապա երկուցեալ թագաւորն հրամայեաց սրով սպանանել զնա ։ Իսկ առաքեալն օրհնեալ զհաւատացեալսն եւ նոցա առաջնորդ յաշակերտաց իւրոց զոմն Զաքարիաս անուն, եւ ասէ. Եկեք տեսանել զկատարումն իմ ։

Իսկ զինուորքն առեալ զերանելին հանին ի ձորակէն ի բարձրաւանդակ տեղի մի ի վիմամէջս, եւ տարածեալ *զձեռս իւր յաղօթս ասէ. Տէր իմ, Յիսուս Քրիստոս, մի անտես առներ զվիճակս իմ, մի թողուր զսոսա ի մոլորութիւն կռապաշտութեան, այլ լուսաւորեա զսոսա ի դէպ ժամանակի գիտութեամբ հաւատոյ քոյ ։ * B p. 303 a.

Ապա կատարեցին զնա դահիճքն սրով, եւ մարմին նորա ամփոփեցաւ ի մէջ վիմի պատառելոյ յԱրտազ գաւառի. եւ յետ ժամանակաց զկնի Լուսաւորչին, մեծ սքանչելեօք յայտնեցան նշխարք երկոցունց՝ սրբուհւոյ կուսին Սանդխտոյ եւ սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի, եւ շինեցաւ եկեղեցի ի վերայ նոցա ։]

Քաղոցի ԺԵ եւ Դեկտեմբերի ԻԳ ։ Վկայութիւն տասն մարտիրոսացն որ ի Կրետէս կղզւոջ ։

Սուրբ վկայքս Քրիստոսի՝ էին յաւուրս Դեկոսի ամբարիշտ արքային, որոց

15 կղզւոջ] կատարեցան *add.* B.

d'allumer du feu et de l'y jeter ; un vent violent se leva, dispersa les flammes et le saint resta intact. Ce jour-là, près de quatre cents personnes crurent au Christ.

Le roi, saisi de crainte, ordonna de le tuer par le glaive. L'apôtre, après avoir béni les fidèles et leur avoir donné pour chef un de ses disciples nommé Zacharie, leur dit : « Venez assister à ma fin. »

Les soldats s'étant emparés du bienheureux le firent monter du vallon à un endroit élevé au milieu des rochers, là, il étendit* ses bras en prière et dit : « Mon Seigneur Jésus-Christ, n'abandonne pas mon diocèse, ne laisse pas les gens dans l'erreur de l'idolâtrie, mais illumine-les au moment propice de la science de ta foi. » * B p. 303 a.

Les bourreaux l'exécutèrent ensuite par l'épée, et son corps fut inhumé au milieu d'un rocher qui s'était entr'ouvert, dans la province d'Artaz. Plus tard, après l'Illuminateur, par de grands miracles furent manifestés les restes des deux, de Sandoukht la vierge sainte et du saint apôtre Thaddée. On construisit alors une église au-dessus de leurs restes].

15 Kalotz, **23 Décembre.**

Martyre des dix martyrs en l'île de Crète.

Ces saints martyrs du Christ vivaient aux jours de Dèce, l'empereur

անուանքն են այսոքիկ. Թէոդուլոս, Սատուռնինոս, Պաւրոս, Գերասիոս, Նիկիանոս, Զոտիկոս, Պոնտիոս, Ագաթոպիոս, Բասիլիդէս, Առիստոս ։ Որք բազում նեղութեանց համբերեցին յանօրէն կռապաշտիցն, զորս բռնութեամբ եւ քարշանօք տանէին ի տաճար կռոցն, եւ ոչ հաւանեցան ։

Եւ յետ այնորիկ չարչարէին զաւուրս երեսուն, պէս պէս օրինակաւ, կապէին դառն կապանօք եւ քարշէին զնոսա ընդ փողոցս եւ ի հրապարակս, այպն առնէին ամենեքեան, կոփահարէին, ապտակէին, թքալիցք առնէին, փետտէին զհերս գլխոյ եւ մօրուաց նոցա, եւ գլորէին ի վերայ ժահահոտ աղբեաց, եւ ապա ի բանդ եւս եղեալ ճնշէին ի սովոյ զաւուրս բազումս ։

Եւ յաւուր միում նստեալ բդեաշխն կղզւոյն յատենի, եւ մեծաւ բարկութեամբ հրամայեաց կացուցանել առաջի իւր զսուրբսն, եւ գգեցին զմարմինս նոցա տանջա-
* A fol. 139 v° a. նօք ։ Իսկ վկայքն Քրիստոսի * համարձակապէս անարգեալ զմոլորութիւն կռոցն, քարոզեցին զՔրիստոսի աստուածութիւնն ։ Եւ հրամայեաց հատանել զգլուխս նոցա ։ Եւ արք երկիւղածք թաղեցին զմարմինս նոցա գաղտ ի տեղի թաքստի ։ Եւ յորժամ

1 Գերասիոս] Գեյասիոս B || 4 կռոցն] եւ ստիպէին զոհել եւ ուտել ի պիղծ կերակրոցն *add.* B || 8 ժահահոտ] ժանդահոտ B — եւ ապա ի բանդ եւս եղեալ *om.* B || 12 զմոլորութիւն] զմոլութիւն B || 14 գաղտ] գաղտնի B — ի տեղի թաքստի] ի տեղւոջ թաքստեան B.

impie; leurs noms étaient les suivants : Théodule, Saturnin, Evporos (*Pauros*), Gélase (*Gerasios*), Evnicianus (*Nikianos*), Zodicus, Pontius, Agathopous (*Agathopios*), Basilidès, Évariste (*Aristos*)[1]. Ils endurèrent bien des supplices de la part des idolâtres impies qui par force les traînèrent au temple des idoles, mais ils ne cédèrent pas.

On les tortura ensuite de diverses manières durant trente jours; on les lia avec de cruelles chaînes et on les traîna par les rues et les places ; tous les raillaient, leur donnaient des coups de poing, les souffletaient, leur crachaient au visage, leur arrachaient les cheveux de la tête et les poils de la barbe, les roulaient sur des fumiers mal odorants; ensuite on les mit en prison où on fit pression sur eux par la faim pendant de longues journées.

Un jour que le gouverneur de l'île siégeait au tribunal, et dans une grande irritation, il ordonna de faire comparaître les saints et on leur laboura
* A fol. 139 v° a. le corps pour les torturer. Les martyrs du Christ méprisèrent * hardiment l'erreur des idoles et prêchèrent la divinité du Christ. Il ordonna de leur trancher la tête. Des gens pieux inhumèrent leurs corps secrètement dans

1. A noter la suppression en arménien du préfixe Εὐ dans les trois noms Εὔπορος, Εὐνικιανός, Εὐάρεστος.

հալածանքն դադարեցին, եւ եղեւ խաղաղութիւն քրիստոնէից եպիսկոպոսն Գորտինոյ Պօղոս՝ վերափոխեաց զնշխարս սրբոցն ի քաղաք անդր, եւ շինեաց ի վերայ եկեղեցի յանուն սրբոցն :

Յայսմ աւուր դարձեալ նաւակատիս է սրբոյն Սոփիայ մեծի եկեղեցւոյն Կոստանդինուպօլսի :

Քաղոցի ԺԶ եւ Դեկտեմբերի ԻԴ : Յիշատակ է Ադդէ հայրապետին Եդեսիոյ քաղաքին, աշակերտի Թադէոսի :

Արժանին ամենայն գովեստից եւ անդրանիկն ամենայն հաւատացեալ թագաւորաց ի Քրիստոս՝ մեծահաւատն Աբգարիոս, թագաւորն Հայոց եւ Ասորոց, մինչդեռ Քրիստոս մարմնով յերկրի շրջէր, եւ առնէր նշանս աստուածապար եւ սքանչելիս կատարէր, գրեաց առ նա աղաչանս գալ բժշկել զնա եւ կալ առ նա : Եւ Քրիստոս խոստացաւ նմա ի ձեռն գրոյ յետ յարութեան իւրոյ ի մեռելոց զմի յաշակերտաց իւրոց առաքել նմա բժիշկ եւ քարոզիչ եւ աւետարանիչ. * եւ օրհնեաց զնա եւ զթագաւորութիւն նորա * A fol. 139 v° b.
եւ զաշխարհ : Եւ յետ իջման ամենասուրբ Հոգւոյն ի վերնատունն ի դասս առաքելոցն

3 սրբոցն] կատարի տօն սրբոց վկայիցս Դեկտեմբերի ԻԳ ի փառս Քրիստոսի *add.* B.

un endroit caché. Lorsque les persécutions prirent fin et que les chrétiens eurent la paix, Paul, évêque de Gortyne, transporta les restes des saints à la ville et construisit une église au nom des saints.

En ce jour également dédicace de la grande église de Sainte-Sophie à Constantinople.

16 Kalotz, 24 Décembre.

Commémoration d'Addaï, évêque de la ville d'Édesse, disciple de Thaddée.

Abgar (*Abgarios*), le grand chrétien digne de tous les éloges et l'aîné de tous les rois croyant au Christ, roi d'Arménie et de Syrie, à l'époque où le Christ circulait en chair sur la terre et opérait divinement des prodiges et faisait des miracles, lui avait écrit en le priant de venir le guérir et demeurer auprès de lui. Le Christ lui promit, par une lettre de sa main, qu'après sa résurrection d'entre les morts, il lui enverrait un de ses disciples comme médecin, prédicateur et évangéliste, * il le bénit, lui, son royaume et son * A fol. 139 v° b.
pays. Après la descente de l'Esprit très saint au cénacle sur le groupe des apôtres en forme de langues de feu accompagnées de vent violent,

հրեղէն լեզուօք եւ սաստիկ հողմով, Թադէոսի անկաւ վիճակ գնալ յաշխարհն Հայոց եւ առ Աբգար թագաւորն նոցա յՈւռհայ, եւ բժշկել զնա եւ քարոզել աշխարհի նորա, որ տիրէր Պաղեստինոյ մինչեւ ի Թէտալիա եւ ի ծովն Կասբից :

Եւ եկեալ առաքեալն Թադէոսի առ Աբգար, բժշկեաց զնա եւ մկրտեաց զնա եւ զամենայն քաղաքն, եւ շինեաց եկեղեցիս բազումս, եւ ձեռնադրեաց զաշակերտ իւր զԱդդէ եպիսկոպոս Եդեսիոյ : Եւ գրեաց կանոնս եւ ետ ի ձեռս նորա, զի էր յեօթանասուն եւ երկուց աշակերտացն Քրիստոսի : Եւ ինքն գնաց յաշխարհն Հայոց առ Սանատրուկ քուերորդի Աբգարու, եւ անդ կատարեցաւ նահատակութեամբ :

Իսկ սուրբ առաքեալն Ադդէ առնէր նշանս եւ արուեստս մեծամեծս անուամբն Քրիստոսի, քարոզէր Պարսից եւ Մարաց, եւ Ելիմացւոց եւ Ասորեստանեաց, եւ զբազումս դարձոյց ի կռապաշտութենէ :

Եւ յետ վախճանի սրբոյն Աբգարու՝ յերկուս բաժանեցաւ թագաւորութիւնն Հայոց : Անանուն որդին Աբգարու՝ թագաւորեաց յՈւռհայ, եւ Սանատրուկ ի Հայս : Եւ որդին Աբգարու յառաջ քրիստոնեայ էր եւ յետոյ եղեւ ուրացող. առաքեաց առ
* A fol. 140 r° a * Ադդէ եպիսկոպոսն եւ ասէ. Արա ինձ խոյր որպէս եւ առնէիր հօրն իմոյ : Եւ ասէ. Քաւ լիցի ինձ առնել խոյր այնմ գլխոյ որ ուրացաւ զՔրիստոս : Եւ բարկութեամբ

il échut en partage à Thaddée de se rendre au pays des Arméniens et auprès de leur roi Abgar à Édesse, pour le guérir et pour évangéliser son pays, qui s'étendait de la Palestine jusqu'à Thédalie et la mer Caspienne.

L'apôtre Thaddée vint auprès d'Abgar, le guérit, le baptisa, lui et toute sa ville, y construisit de nombreuses églises et sacra son disciple Addaï évêque d'Édesse. Il établit par écrit des canons, qu'il remit en ses mains, car il était l'un des soixante-douze disciples du Christ. De là il se rendit au pays d'Arménie, auprès de Sanatrouk, fils de la sœur d'Abgar, et y mourut par le martyre.

Quant au saint apôtre Addaï, il opéra de nombreux miracles et prodiges au nom du Christ, prêcha aux Perses, aux Mèdes, aux Élamites, aux Assyriens, et en convertit beaucoup de l'idolâtrie.

Après la mort de saint Abgar, le royaume d'Arménie se divisa en deux : Ananoun, fils d'Abgar, régna à Édesse et Sanatrouk en Arménie. Le fils
* A fol. 140 r° a. d'Abgar était d'abord chrétien puis il devint renégat, et il envoya dire à * l'évêque Addaï : « Fais-moi une tiare[1] comme tu l'avais fait à mon père. » Il lui répondit : « Jamais je ne ferai une tiare à cette tête qui a renié le Christ. »

1. Il s'agit d'un bonnet lamé d'or; c'était un travail de la compétence d'Addaï, fournisseur en tissus de la cour.

լցեալ թագաւորն գնաց յեկեղեցին, եւ մինչ նստեալ էր յաթոռ իւր եւ ուսուցանէր ժողովրդեանն առաքեալն Քրիստոսի սուրբն Ադդէ, կտրեաց սրով զերկոսին սրունս նորա ոտիցն ։ Եւ այսպէս կատարեցաւ վկայութեամբ սուրբ առաքեալն Ադդէ Դեկտեմբերի ԻԴ ։ Եւ թաղեցին զնա քրիստոնեայքն ի մեծ եկեղեցւոջն Աբգարու, եւ բազում բժշկութիւնք լինին ի նշխարաց նորա որք ապաւինին ի նա ։

Իսկ անօրէն թագաւորն շինէր իւր ապարանս, եւ մինչ կանգնէին զսիւնն մեծ՝ կայր մօտ եւ խրատ տայր շինողացն, յանկարծակի զերծաւ սիւնն ի մեքենայից եւ անկաւ ի վերայ ոտից ամբարշտին եւ խորտակեաց զսրունս նորա. եւ այսպէս սատակեցաւ չարն չարաւ եւ հատոյց վրէժն զոր արարն Ադդէի ։

[B * Վկայութիւն Ադդէի եպիսկոպոսի Եդեսեայ քաղաքի ։ * B p. 304 b.

Երանելին Ադդէ կերպասագործ էր Աբգարու թագաւորին, զոր եւ առաքեաց նոյն Աբգար թղթով առ Տէր մեր Քրիստոս, աղաչելով զնա գալ առ ինքն, եւ բժշկել զախտ հիւանդութեան իւրոյ զոր ունէր ։ Որ եւ գնացեալ յԵրուսաղէմ՝ երկիր եպագ Տեառն, եւ ետ զթուղթն Աբգարու. եւ ականատես եղեալ ամենայն աստուածագործ սքանչելեացն ։ Եւ Տէրն գրեաց թուղթ պատասխանի Աբգարու թէ. Ես հանդերձեալ եմ տնօրէնութեամբ զփրկութիւն մարդկան կատարել, բայց յորժամ վերացայց՝ առաքեցից առ քեզ զմի յաշակերտաց իմոց, որ լուսաւորեսցէ

Le roi, très irrité, se rendit à l'église, et pendant que l'apôtre du Christ, saint Addaï, était assis sur son trône et instruisait le peuple, il lui trancha les deux jambes avec son épée. C'est ainsi que mourut par le martyre le saint apôtre Addaï, le 24 décembre. Les chrétiens l'inhumèrent dans la grande église d'Abgar, et de nombreuses guérisons ont lieu par ses restes, en faveur de ceux qui ont recours à lui.

Quant au roi impie, pendant qu'il se faisait construire un palais, et qu'on y dressait une grande colonne, lui se tenant auprès pour donner des ordres aux ouvriers, la colonne s'échappa tout d'un coup des machines, s'abattit sur les pieds de l'impie et lui brisa les jambes. C'est ainsi que le méchant mourut par le mal et paya le talion de ce qu'il avait fait à Addaï.

[B * Martyre d'Addaï, évêque de la ville d'Édesse. * B p. 304 b.

Le bienheureux Addaï était le fabricant de soieries du roi Abgar, qu'Abgar envoya, chargé d'une lettre à notre Seigneur le Christ pour le prier de venir auprès de lui et de le guérir de l'infirmité qu'il avait. S'étant donc rendu à Jérusalem, il se prosterna devant le Seigneur et lui présenta la lettre d'Abgar. Il fut témoin oculaire de tous ses miracles divins. Le Seigneur écrivit une lettre en réponse à Abgar en ces termes : « Je suis sur le point d'accomplir par des actes le salut des hommes, mais lors de mon ascension, je t'enverrai un de mes disciples qui t'illuminera toi et ta ville. » Addaï prit (la lettre) en

զքեզ եւ զքաղաքդ քո : Զոր առեալ Ադդէի հանդերձ անարատ կենդանագրութեամբ ծառայական կերպի Որդւոյն Աստուծոյ, զոր ետ ցնա անձեռագործ նկարեալ յերեսաց դաստառակին իւրում, եւ եբեր առ Աբգար :

* B p. 305 a. * Եւ յետ համբառնալոյն Տեառն եկեալ առաքեալն սուրբ Թադէոս յԵդեսիա՝ լուսաւորեաց զթագաւորն եւ զամենեսեան : Եւ յորժամ հանդերձեալ էր երթալ յարեւելս՝ ձեռնադրեաց զԱդդէ եպիսկոպոսութիւն փոխանակ իւր, որ յամենայնի հաւասարեալ առաքելոյն սրբութեամբ, եւ միշտ արթնութեամբ հովուէր զեկեղեցին :

Եւ յետ ամաց ինչ վախճանեցաւ Աբգար թագաւոր, եւ եկաց ի թագաւորութեանն մի յորդւոց իւրոց՝ այր չար եւ ապստամբող, լի ամենայն անօրէնութեամբ, որ ատեայր զխաղաղութիւն եւ ոչ ընդունէր զվարդապետութիւն քարոզութեան աւետարանին :

Յղեաց առ Ադդէ եպիսկոպոս՝ մինչդեռ նստէր յեկեղեցւոջն, եւ խօսէր զպատգամս գրոց սրբոց յականջս ժողովրդեանն, եւ ասէ. Արա ինձ խոյր ոսկեղէն, զոր օրինակ առնէիր յառաջ հարց իմոց : Եւ ոչ առ յանձն Ադդէ : Առաքեաց անդրէն եւ ասէ. Ոչ թողում ես զպաշտօնս Քրիստոսի՝ որ աւանդեցաւ ինձ յաշակերտէն Քրիստոսի Թադէոսէ առաքելոյ, եւ առնեմ խոյր անիրաւութեան : Եւ իբրեւ ետես նա եթէ ոչ

même temps que le portrait immaculé du Fils de Dieu en forme de serviteur, (portrait) qu'Il lui remit, ayant peint son visage sur sa serviette sans le secours des mains, et il le porta à Abgar.

* B p. 305 a. * Après l'ascension du Seigneur, le saint apôtre Thaddée vint à Édesse, illumina le roi et tout le monde. Et lorsqu'il fut sur le point de partir vers l'Orient, il sacra Addaï évêque, à sa place. Et celui-ci fut en tous points l'égal de l'apôtre par sa sainteté; il gouverna toujours l'église avec vigilance.

Quelques années plus tard, le roi Abgar vint à mourir et son successeur dans la royauté fut un de ses fils, homme méchant et réfractaire, rempli d'impiété, qui haïssait la paix et rejetait la doctrine de la prédication évangélique.

Il envoya dire à l'évêque Addaï, pendant que celui-ci siégeait à l'église et exprimait les sentences des Écritures aux oreilles du peuple : « Fais-moi une tiare[1] d'or, ainsi que tu le faisais avant à mes ancêtres. » Addaï n'accepta pas, et il envoya immédiatement dire : « Je ne quitte point le service du Christ, qui m'a été confié par le disciple du Christ, l'apôtre Thaddée, pour faire une tiare d'iniquité. » Lorsque (le roi) vit qu'Addaï ne consentait pas à

1. Cf. *supra*, note de la légende contenue dans A.

հաւանի նմա կատարել զհրամանս նորա, յղեաց խորտակեաց զսրունս նորա մինչդեռ նստէր յեկեղեցւոջն եւ թարգմանէր ժողովրդեանն :

Եւ ի մեռանել իւրում երդմնեցոյց զՓղոտ եւ զԱրշղամայ, եթէ. Աստէն իսկ ի տանս յայսմիկ ուր մեռանիմս վասն ճշմարտութեան սորա, դիք զիս եւ աստէն թաղեցէք : Եւ որպէս երդմնեցոյց՝ նոյնպէս արարին. թաղեցին զնա անդէն ի ներքոյ քան զմիջին դուռն եկեղեցւոյն՝ ի միջի ընդ արս եւ ընդ կանայս : Եւ եղեւ սուգ մեծ եւ դառն յեկեղեցւոջն, եւ յամենայն քաղաքն վասն իրացն եղելոց, որպէս եղեւ սուգ եւ տրտմութիւն՝ յորժամ վախճանեցաւ բարիոք վկայութեամբ Թադէ առաքեալն վարդապետ նորա, ի ձեռաց ամբարշտաց ի կողմանս արեւելից :

Եւ քանզի իբրեւ խորտակեցին զոտս նորա՝ վաղվաղակի մեռաւ եւ ոչ ժամանեաց * ձեռնադրել զՓղոտ : Ապա գնացեալ Փղոտ յԱնտիոք, եւ ընկալաւ անդ զձեռնադրութիւն * B p. 305 b. քահանայութեան ի Սրապիոնէ եպիսկոպոսէ Անտիոք քաղաքի, որոյ էր ընկալեալ զքահանայութիւնն ի Սիմոնէ Վիմէ՝ որ ընկալաւ ի Տեառնէ :]

accomplir ses ordres, il envoya briser ses jambes pendant qu'il siégeait à l'église et commentait (les Écritures) au peuple.

Pendant qu'il se mourait il fit jurer à Phloth et Aršlama qu'ils le déposeraient et l'enseveliraient dans cette maison même où il mourait à cause de sa sincérité. Ils firent comme il le leur avait fait jurer, et l'inhumèrent là au-dessous de la porte médiane de l'église, entre l'emplacement des hommes et celui des femmes. Il y eut une grande et amère tristesse à l'église et dans toute la ville pour les événements qui avaient eu lieu, comme il y eut deuil et tristesse lorsque mourut, en bon martyr, l'apôtre Thaddée, son maître, par les mains des impies, dans les régions de l'Orient.

Or, comme (Addaï) mourut presque aussitôt qu'on lui avait brisé les jambes, il n'eut pas le temps de * sacrer Phloth; celui-ci, s'étant rendu ensuite à * B Antioche, y obtint l'ordination de la prêtrise de Sérapion, évêque de la ville p. 305 b. d'Antioche, qui avait reçu la prêtrise de Simon-Pierre, lequel l'avait reçue du Seigneur.]

Քաղոցի ԺԷ եւ Դեկտեմբերի ԻԵ ։ Տօն է Ծննդեան մեծին Աստուծոյ եւ Փրկչին մերոյ
Յիսուսի Քրիստոսի ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն ։
Յայսմ աւուր տօն է Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբայ եղբօր Տեառն ։

Սկիզբն եւ գլուխ ամենայն տօնից է օր Ծննդեան եւ Յայտնութեանն Քրիստոսի. այլ վարդապետք եկեղեցւոյ աւանդապահք առաքելոցն եդին զտօնքս զայս եօթն, * հաստատեալ չորս անգամ ըստ ծագաց երկրի, ըստ չորից նիւթոց յորմէ գոյացան թանձրագոյնքս, եւ ըստ չորից եդեմաբուղխ գետոցն, եւ ըստ չորից աթոռոցն Եզեկիէլի, եւ չորից կառացն Զաքարիայի, եւ ըստ չորից անկեանց սեղանոյն, եւ ըստ չորից աւետարանչացն սրբոց, եւ եօթն սեանցն յորոյ վերայ շինի իմաստութեան տունն, կաթուղիկէ եկեղեցին, եւ ըստ եօթն աւուրց շաբաթու, եւ ըստ եօթն հազար դարուց կենցաղոյս, եւ ըստ եօթնալոյս աշտանակին, եւ ըստ եօթնարփի շնորհաց Հոգւոյն, զոր միշտ ընդունին պաշտօնեայք նորա ։

* A fol. 140 r° b.

Իբրեւ լցան աւուրք պաշտաման նորա գնաց Զաքարիա ի տուն իւր, եւ յետ աւուրցն այնոցիկ յղացաւ Եղիսաբեթ կին նորա ։ Եւ ի մկրտութենէն թէ էր Յիսուս իբրեւ ամաց երեսնից սկսեալ, ընդդէմ անխորհրդիցն, եդին տօնել նախ Դաւթի մարգարէին եւ Յակոբայ առաքելոյն, իբրեւ հօր Քրիստոսի ըստ մարմնոյ եւ եղբօր, որպէս ասէ

17 Kalotz, 25 Décembre.

Fête de la Nativité de notre grand Dieu et Sauveur Jésus-Christ,
de la sainte Vierge Marie.

En ce jour fête du prophète David et de Jacques le frère du Seigneur.

Le commencement et le principe de toutes les fêtes est le jour de la Nativité et de l'Épiphanie du Christ.

Les docteurs de l'Église, gardiens des dépôts des apôtres, ont institué en outre des fêtes au nombre de sept *, en les établissant par quatre fois, d'après les extrémités de la terre, d'après les quatre éléments dont sont formés les corps solides et d'après les quatre fleuves qui sortent du paradis, d'après les quatre trônes d'Ézéchiel, les quatre chars de Zacharie, les quatre angles de l'autel, et les quatre saints évangélistes; les sept colonnes sur lesquelles est édifiée la maison de sagesse, l'Église catholique (καθολική), et d'après les sept jours de la semaine, les sept mille siècles du monde, les sept candélabres de lumière, les sept grâces flamboyantes de l'Esprit que reçoivent toujours ses ministres.

* A fol. 140 r° b.

Après avoir accompli ses jours de fonctions, Zacharie retourna à sa maison, et après ces jours sa femme Élisabeth conçut. Commençant par le baptême que reçut Jésus, lorsqu'il avait trente ans, on a établi, contre les irréfléchis, de fêter d'abord le prophète David et l'apôtre Jacques, comme

Մատթէոս. Գիրք ծննդեան Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Դաւթի ։ Պօղոս զայլ ոք յառաքելոցն ասէ ոչ տեսի, բայց միայն զՅակոբոս՝ եղբայր Տեառն. զոր երդուաւ Տէր Դաւթի ճշմարտութեամբ եւ ոչ ստեաց, թէ ի պտղոյ որովայնէ քումմէ նստուցից յաթոռ քո ։

Արդ մեռաւ Դաւիթ եւ թաղեցաւ յԵրուսաղէմ ։ Եւ սպանաւ Յակոբոս ի Հրէից վասն վկայութեանն Յիսուսի, թէ. * Նա նստեալ է ընդ աջմէ Հօր եւ գալոց է ընդ ամպս երկնից ։ Եւ ասեն. Ո՜հ, ո՜հ եւ արդարս մոլորեցաւ, եւ ընկեցին յաշտարակէ տաճարին որ շրջեցաւ եւ ծունր եդ եւ ասէ. Տէր մի համարիր սոցա զայս մեղս ։ Եւ հարին տոփանաւ թափչի զգլուխն եւ սպանին զնա, զայն՝ որոյ խստացեալ էին ծունկքն որպէս ուղտու, ի ստէպ ծունր դնելոյն, որ խորգ ագանէր եւ ի բաղանիս ոչ մտանէր, իւղով ոչ օծանէր, եւ ինչ յորում շունչ էր ոչ ուտէր, որ արդարն կոչէր յամենեցունց ։ Եւ թաղեցին զնա ի կողմն տաճարին ։ * A fol. 140 v° a.

Այսպէս կատարի եօթն արանցս չորս օր տօն. Դաւթի եւ Յակոբոսի, Ստեփաննոսի, Պետրոսի եւ Պօղոսի, Յակովբայ եւ Յովհաննու ։ Սոքա են եօթն հովիւքն ըստ մարգարէին եւ ըստ վարիչ սոցուն Քրիստոս, որք փախստական առնեն զգայլսն հերձուածող յեկեղեցւոյ Քրիստոսի ։ Եւ կատարի տօնս Քաղոցի ԺԷ եւ Դեկտեմբերի ԻԵ ։

étant le père et le frère du Christ, selon la chair, ainsi que le dit Matthieu : « *Livre de la généalogie de Jésus-Christ, fils de David*[1]. « Paul dit : « *Je n'ai vu personne autre des apôtres, que Jacques, le frère du Seigneur*[2] », au sujet de qui *le Seigneur avait juré à David en vérité, et il ne se démentit pas : « Je mettrai sur ton trône du fruit de tes entrailles*[3] . »

Or David est mort et fut enterré à Jérusalem, Jacques fut mis à mort par les Juifs pour avoir témoigné de Jésus : « * Il est assis à la droite du Père et viendra sur les nuées du ciel. » A quoi ils répondirent : « Oh! oh! voilà que le juste lui aussi est induit en erreur! » Et ils le jetèrent du haut de la tour du temple. (Jacques) se redressa, s'agenouilla et dit : « Seigneur, ne leur tiens pas compte de ce péché. » On le frappa alors sur la tête avec une masse de foulon, tuant ainsi celui dont les genoux s'étaient endurcis comme ceux d'un chameau à cause de ses incessantes génuflexions, qui se revêtait de bure, qui n'avait jamais pénétré dans un bain, qui ne s'était jamais oint d'huile de parfum, qui ne mangeait pas de ce qui avait eu souffle, et qui était appelé par tous le juste. On l'inhuma à côté du temple. * A fol. 140 v° a.

C'est ainsi qu'on célèbre quatre jours de fête pour ces sept personnages : David et Jacques, Étienne, Pierre et Paul, Jacques et Jean. Ce sont les sept pasteurs, d'après le prophète et d'après leur guide le Christ, qui mettent en fuite les loups hérétiques de l'église du Christ. Leur fête se célèbre le 17 Kalotz, le 25 Décembre.

1. Matth. I, 1-2. — 2. Gal. I, 19. — 3. Ps. CXXXI, 11.

Յայսմ աւուր սուրբն Շուշանիկ դուստր Վարդանայ Հայոց զօրավարին, յառնէ իւրմէ Վազգենայ՝ Վրաց բդեաշխէ, բազում տանջանաց համբերեալ կատարեցաւ ի Քրիստոս ։

* B p. 305 b. [B* Տօն է, մեծի մարգարէին եւ թագաւորին երանելւոյ աստուածահօրն Դաւթին, ընդ որդւոյ իւրոյ եւ սուրբ առաքելոյն Յակոբայ եւ Յովսեփայ ։

Նախապատիւն եւ աստուածահայրն ի մարգարէս՝ եւ առաջին ի կամացն Աստուծոյ օծեալ թագաւորն մեծն Դաւիթ, հարազատ շառաւիղն օրհնութեան Աբրահամու, Սահակայ եւ Յակոբայ, եւ ծաղկեալ արքայութեամբ գաւազանն յորդւոց ցեղին Յուդայ, չորեքտասանն էր յԱբրահամէ, եւ մետասան ի Յուդայէ, որդի Յեսսեայ ի Բեթղեհեմ՝ կրտսեր քան զայլ ամենայն եօթանեսին եղբարսն իւր, որ ի խորհուրդ յետնութեանն հեթանոսաց ընտրեցաւ քան զերէց եղբարսն իւր՝ ի տիպ Հրէիցն խոտելոյ ։

Սա նախ հովիւ էր որպէս զԱբէլն, պարզաբարոյ անմեղութեամբ եւ ուղիղ սրտիւ առաջի Աստուծոյ պայծառացեալ. եւ զխաշինս հօր իւրոյ արածէր, ի խորհուրդ որդւոյն իւրոյ քաջ հովուին Քրիստոսի, զորոյ զյաղթող զօրութիւնն որ զգազանն մեծ եւ իմանալի պարտելոց էր, փոքր այս մարմնով ապացուցանէր յանձին. զի տղայական հասակաւն այնչափ զօրանայր, մինչ զի ձեռամբ զարջս եւ զառիւծս ունելով սատակէր բազում անգամ ։

En ce jour sainte Chouchanik, fille de Vartan, chef des troupes arméniennes, fut mise à mort par son mari Vaskène, gouverneur de la Géorgie, après avoir enduré beaucoup de tortures pour le Christ.

* B p. 305 b. [B* Fête du grand prophète et roi, le bienheureux père de Dieu, David, avec son descendant[1] le saint apôtre Jacques, et Joseph.

Le premier en honneur des prophètes, le père de Dieu, et le premier roi oint par la volonté de Dieu, le grand David, véritable rejeton de bénédiction d'Abraham, d'Isaac et de Jacob, sceptre fleuri parmi les fils de la tribu de Juda, quatorzième à partir d'Abraham et onzième après Juda, fils de Jessé de Bethléem, plus jeune que tous ses sept autres frères, symbole du dernier rang des gentils, fut élu à l'exclusion de ses frères aînés, figure du rejet des Juifs.

Il fut d'abord berger comme Abel, d'une nature simple et innocente, resplendissant aux yeux de Dieu par la droiture de son cœur. Il paissait les brebis de son père, figure de son descendant, le Christ, le courageux pasteur, qui devait vaincre par sa force triomphante la grande bête intellectuelle; bien que petit de corps, (David) représentait (le Christ), car malgré sa taille d'enfant il était si fort, qu'en saisissant de ses mains les ours et les lions il en tuait souvent.

1. M. à m. : fils.

Եւ էր ինքն խարտեաշ եւ կարմիր, աչօք գեղեցիկ, ի տիպ ամենատես բնութեանն Քրիստոսի, որ գեղեցիկն եղեւ տեսանելով քան զամենայն որդիս մարդկան : * Զմանէ վկայեաց ճշմարիտն Աստուած եթէ. Գտի այր ըստ սրտի իմում զԴաւիթ, զորդի Յեսսեայ, ի Բեթղեհեմէ, որ արասցէ զամենայն զկամս իմ : * B p. 306 a.

Վասն որոյ եւ յորժամ զյանցաւորն Սաւուղ խոտեալ մերժեաց ի թագաւորելոյ՝ զոր բարկութեամբ ետ խստասրտութեանն Հրէից, զԴաւիթ հրամայեաց Սամուէլի երթալ օծանել ի Բեթղեհէմ, յօրինակ օծելոյն Քրիստոսի որ ի Բեթղեհէմ ծննդեամբ՝ ի հրեշտակաց օծեալ կոչելոյ, զի անդ աւետին եթէ. Ծնաւ ձեզ փրկիչ որ է օծեալ Տէր ի քաղաքի Դաւթի :

Որպէս պատմի ի գիրս թագաւորութեանն այսպէս եթէ. Յարուցեալ Սամուէլ առ զեղջիւրն իւղոյ, եւ ելից զնա եղով ըստ բանի Տեառն : Եւ առ երինջ մի յարջառոց եւ գնաց ի Բեթղեհէմ եւ ասէ. Ի զոհել Տեառն եկի, սրբեցարո՛ւք ընդ իս այսօր եւ ուրախ լերուք. եւ սրբեաց զՅեսսէ եւ զորդիս նորա եւ կոչեաց զնա ի զոհն :

Եւ իբրեւ եկին եւ ետես զանդրանիկն Յեսսեայ գեղեցիկ հասակաւ, եւ օծանել կամեցաւ. եւ ասէ ցնա Տէր. Մի՛ հայիր ի տեսիլ դորա, զի մարդ հայի յերեսն իսկ Աստուած ի սիրտն : Եւ կոչեցեալ եւ զայլ եւս որդիսն՝ ծանեաւ զի չէր ոք ի նոցանէ ընտրեալ. եւ հարցեալ թէ գուցէ՞ այլ եւս մանուկ, լուաւ թէ է մի փոքրիկ որ արածէ

Il était blond et rose, avec de beaux yeux, dans le type de la beauté physique du Christ qui fut le plus bel homme à admirer parmi tous les fils des hommes. * Le vrai Dieu a témoigné de lui en ces termes : « J'ai trouvé l'homme selon mon cœur, David, fils de Jessé, de Bethléem, qui accomplira toutes mes volontés. » * B p. 306 a.

C'est pourquoi lorsqu'Il méprisa et rejeta du royaume le coupable Saül, qu'Il avait donné par colère aux Juifs au cœur endurci, Il ordonna à Samuel d'aller oindre David à Bethléem, en figure de l'onction du Christ né à Bethléem, et qui fut appelé oint par les anges, lorsqu'ils proclamèrent : « *Il vous est né un Sauveur, qui est l'oint du Seigneur dans la ville de David*[1]. »

Ainsi qu'il est écrit dans le livre des Rois[2], Samuel se leva, prit la corne à huile, la remplit d'huile selon l'ordre du Seigneur. Il prit aussi une génisse et *se rendit à Bethléem et dit : « Je suis venu pour sacrifier au Seigneur, purifiez-vous avec moi aujourd'hui et réjouissez-vous. » Et il purifia Jessé et ses fils et les invita au sacrifice.*

Lorsqu'ils furent venus et qu'il vit l'aîné de Jessé, d'une belle taille, et qu'il voulut l'oindre, *le Seigneur lui dit : « Ne regarde pas à son aspect,* car *l'homme regarde la figure, mais Dieu regarde le cœur.* » Il appela ensuite les autres fils, mais reconnut qu'aucun d'eux n'était l'élu. Il s'informa alors s'il n'y avait point d'autre enfant, et apprit qu'il y en avait un autre *petit qui paissait le*

1. Luc. II, 11. — 2. I Reg. XVI, 1-11.

զխաշն ։ Եւ ասէ Սամուէլ․ Առաքեա՛ ած զնա, զի ոչ բազմեսցուք մինչեւ եկեսցէ նա ։

Եւ իբրեւ ած Դաւիթ, ծանեաւ եղն օծութեան զհայր օծելոյն, եւ եռայ օրինակն առ ճշմարտութեան զաղափարն, եւ հոգի մարգարէութեան ծանեաւ ի նա զգուշակեալն ի մարգարէից ։ Զոր իբրեւ ետես Սամուէլ կարմիր եւ աչօք գեղեցիկ եւ բարի տեսանելով Տեառն, յայնժամ ասաց ընդ նա Տէր․ Արի՛, օծ զդա զի դա է բարի ։ Եւ յարեաւ օծ զնա ի մէջ եղբարց իւրոց ։

Եւ խաղաց հոգի Տեառն ի վերայ Դաւթի յօրէ յայնմանէ եւ առ յապայ, եւ երգէր
* B p. 306 b * սաղմոս տասնաղեան, եւ նուագէր միշտ օրհնութեամբ Աստուծոյ, զոր եւ գրէր իսկ ։ Զի սա եղեւ յետ Մովսէսի երկրորդ մարգարէ Աստուծոյ, որ գիրս գրեաց զսաղմոսարանն օրհնութեան լի պէս պէս աստուածաշնորհ իմաստութեամբ եւ բազմապատիկ գուշակութեամբք յաղագս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։

Վասն որոյ եւ յորժամ չար հոգին խեղդէր զՍաւուղ, զի վերացաւ Հոգին Տեառն ի Սաւուղայ եւ հանգեաւ ի սուրբն Դաւիթ, ասաց Սաւուղ․ Տեսէք ինձ այր մի զի բարւոք երգեսցէ ։ Եւ ասէ մի ոմն․ Տեսի զԴաւիթ, որդի Յեսսեայ Բեթղեհեմացւոյ, եւ գիտէ սաղմոս, եւ է այր իմաստուն եւ պատերազմող, եւ հանճարեղ եւ ճարտարաբան, եւ է գեղեցիկ տեսլեամբ եւ Տէր ընդ նմա ։

troupeau. Samuel dit alors : « *Faites-le venir, car nous ne nous asseyerons pas tant qu'il ne sera venu ici.*

Lorsque David fut amené, l'huile de l'onction reconnut le père du Christ, le modèle mit en effervescence sa véritable copie, et l'esprit de prophétie discerna en lui celui qui avait été prévu par les prophètes. Lorsque Samuel le vit, rouge, avec de beaux yeux et un aspect agréable au Seigneur, il fut dit par le Seigneur : « *Lève-toi, oins-le, car il est bon* ». *Il se leva et l'oignit au milieu de ses frères*[1].

L'esprit du Seigneur s'empara de David dès ce jour-là, et pour toujours; il
* B p. 306 b. accompagnait de la cithare à dix cordes, et chantait * toujours, pour bénir Dieu, des psaumes, qu'il écrivit. Car il fut, après Moïse, le second prophète de Dieu, et il écrivit le psautier de bénédictions, plein d'une excellente sagesse reçue de Dieu et de précieuses prédictions au sujet de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

C'est pourquoi lorsque le mauvais esprit tourmentait Saül, car *l'esprit du Seigneur s'était retiré de Saül* et s'était répandu sur saint David, *Saül dit* : « *Cherchez-moi un homme qui chante bien.* » Quelqu'un lui dit : « *J'ai aperçu David, le fils de Jessé de Bethléem, il sait la psalmodie, et c'est un homme sage et guerrier, prudent, éloquent, beau de visage, et le Seigneur est avec lui*[2].

1. I Reg. XVI, 12 sq. — 2. I Reg. XVI, 14-18.

Եւ իբրեւ բերաւ Դաւիթ լինէր զի յորժամ հասանէր այսն չար ի վերայ Սաւուղայ, առնոյր Դաւիթ քնար եւ նուագէր ձեռամբ եւ հանգուցանէր զՍաւուղ, եւ զխրախոյր նմա, զի մեկնէր ի նմանէ այսն չար. որով եւ սիրեաց զնա Սաւուղ. եւ եղեւ նմա կապարճակիր : Բայց զի Դաւիթ սիրէր զխոնարհութիւն եւ հնազանդէր հօր իւրում՝ վերստին չոգաւ եւ գնաց ի գործ հօր իւրոյ :

Իսկ յորժամ ժողովեցան այլազգիքն պատերազմել ընդ Իսրայէլի, եւ ելանէր հսկայն զօրաւոր Գողիադ հանապազօր հայհոյել զճակատն Իսրայելի եւ զԱստուած : Որում էր բարձրութիւն նորա կանգուն վեց եւ թզաւ, ունելով սաղաւարտ եւ զրահ, որոյ կշիռ զրահիցն էր հինգ հազար սիկղ պղնձոյ եւ երկաթոյ : Ունէր եւ ունապանս պղնձիս բարձիցն, եւ վահան պղնձի թիկանցն : Եւ բուն գեղարդեանն իբրեւ զտորի ոստայնանկաց, եւ տէգ նիզակին ի վեց հարիւր սիկղէ երկաթոյ :

Եւ ելանէր եւ աղաղակէր հանապազօր զի եկեսցէ ոք յԻսրայելէ կռուել ընդ նմա, որում թէ յաղթեսցի, ասէ, դուք ծառայեսջիք մեզ. ապա թէ ինձ յաղթեսցէ՝ մեք ծառայեսցուք ձեզ : Եւ իբրեւ բազում խոստմամբ քարոզն * Սաւուղայ աղաղակէր * B p. 307 a.
եւ չգտաւ ոք յԻսրայելի առ այն քաջական, մատեաւ անդ Դաւիթ վառեալ նախանձու հոգւով : Յորժամ լուաւ զի այլազգին հայհոյէր զճակատն Աստուծոյ կենդանւոյ՝

David fut conduit auprès de Saül, et *lorsque le méchant démon le saisissait, David prenait la cithare, la faisait résonner sous ses doigts et calmait Saül, qui s'en trouvait bien, car le mauvais esprit le quittait alors; aussi Saül le prit-il en affection, et en fit son écuyer*[1]. Mais comme David aimait l'humilité et était obéissant à son père, il retourna chez lui et reprit son travail auprès de son père[2].

Lorsque les Philistins se rassemblèrent pour guerroyer contre Israël, leur chef, le géant Goliath, sortait des rangs chaque jour pour insulter l'armée d'Israël et Dieu. *Sa hauteur était de six aunes et un empan, et il portait un casque et une cuirasse dont le poids était de cinq mille sicles de bronze* et de fer. *Il avait aussi des cnémides de bronze sur les jambes, et un bouclier d'airain aux épaules. Le bâton de sa lance était comme une ensouple de tisserand, et la pointe de sa lance pesait six cents sicles de fer*[3].

Il sortait tous les jours et invitait quelqu'un d'Israël à venir se mesurer avec lui, et disait : « *Si je le bats, vous deviendrez nos serviteurs, mais s'il me bat, nous vous servirons*[4]. » Après que le héraut * de Saül l'eut annoncé avec force * B p. 307 a.
promesses[5] et que personne ne se fut présenté capable d'un tel exploit, David s'offrit enflammé par un esprit de zèle. Lorsqu'il entendit ce Philistin

1. I Reg. xvi, 23 et 21. — 2. La Bible donne une autre raison du retour de David à Bethléem : il était rentré à la maison pour suppléer ses trois aînés partis en guerre avec Saül. — 3. I Reg. xvii, 4-7. — 4. *Ibid.* 9. — 5. Le texte omet la promesse de Saül, que le héraut aurait proclamée, cf. *infra*.

խոցոտեցաւ. քանզի առաքեալ էր զնա հայր իւր ի Բեթղեհեմէ տանել ողջոյն երիցագոյն եղբարցն որք կային ի բանակին :

Եւ լուաւ Սաւուղ զի խօսէր Դաւիթ վասն յաղթելոյ Գողիաթու՝ եւ բերել զնա առաջի իւր : Եւ ասէ ցնա Դաւիթ. Մի ինչ անկցի ի սիրտ տեառն իմոյ, ծառայ քո երթիցէ եւ մարտիցէ ընդ այլազգին : Եւ ասէ Սաւուղ. * Գուցէ ոչ կարիցես զդէմ ունել զի դու մանուկ ես եւ նա այր պատերազմօղ :

Եւ ասէ Դաւիթ. Յորժամ արածէր ծառայ քո զհօտ հօր իմոյ, եւ գայր արջ կամ առիւծ, երանէի զհետ եւ հարեալ զնա կորզէի զհօտն ի բերանոյ նորա : Եւ թէ յառնէր ի վերայ իմ՝ ունէի զփողոց նորա եւ սպանանէի զնա. այնպէս եղիցի եւ այլազգին այդ անթլփատ. զի ո՞ ոք է նա որ նախատեաց զճակատն Աստուծոյ կենդանւոյ : Եւ Տէր Աստուած որ ապրեցոյց զիս յառիւծուցն՝ ապրեցուցէ եւ ի ձեռաց նորա :

Եւ զգեցուցին Դաւթի զրահս եւ զէնս, եւ հեծուցին յերիվար. եւ նա գթեաց միանգամ եւ երկիցս, զի մի մարդկային լիցի յաղթութիւնն. եւ զի նշանակեսցէ զՔրիստոս զորդին իւր ըստ մարմնոյ՝ որ գթելով եւ մարդկային տկարութեամբ խաչին յաղթեաց իմանալի սկային եւ ոչ զօրութեամբ աստուածութեանն :

Վասն որոյ եւ եհան Դաւիթ զզէնսն եւ առ զցուպն հովուական զտիպ նշանի

insulter grossièrement l'armée[1] du Dieu vivant, il en fut froissé, car son père l'avait envoyé de Bethléem prendre des nouvelles de ses frères aînés qui se trouvaient à l'armée[2].

Saül apprit que David parlait de vaincre Goliath, et le fit venir en sa présence. David lui dit : « *Que le cœur de mon Seigneur ne se décourage pas, ton serviteur ira et il combattra avec le Philistin.* » *Saül lui dit :* « *Tu ne pourras peut-être pas lui résister, car tu es jeune et lui un homme de guerre.* »

David répondit : « *Lorsque moi, ton serviteur, je gardais le troupeau de mon père, et que survenait un loup ou un lion, je le poursuivais, je le frappais et j'arrachais la brebis de sa gueule. S'il se levait contre moi, je le saisissais par la gorge et le tuais; il en sera de même avec ce Philistin incirconcis, car qui est-il pour insulter l'armée du Dieu vivant? Le Seigneur Dieu qui m'a préservé des lions me préservera aussi de ses mains*[3].

On fit revêtir à David une cuirasse, et (on lui donna) des armes et on le fit monter à cheval. Il trébucha une et deux fois[4], afin que la victoire ne fût pas humaine, et pour signifier que le Christ, son fils suivant la chair, a vaincu le géant spirituel en trébuchant et par la faiblesse humaine de la croix et non par la force divine.

C'est pourquoi David enleva l'armure, prit en main son bâton de berger,

1. Exactement : l'armée rangée en bataille, *acies*. — 2. I Reg. XVII, 17 sq. — 3. *Ibid.* 31-37. — 4. Détail extra-biblique.

սրբոյ խաչին ի ձեռին, եւ հինգ քարինս եւ պարսն, եւ մերձեցաւ առ այրն այլազգի : Զոր տեսեալ զնա Գողիադ մանկական զիմօք արհամարհեաց եւ ասէ. Զիարդ՝ շուն իցեմ զի ցպով եւ քարամբք գաս ի վերայ իմ : Եւ ասէ Դաւիթ. Վատթար եւս ես քան զշուն, դու գաս ի վերայ իմ սրով եւ աղեղամբք, եւ ես գամ ի վերայ քո անուամբ * Տեառն զօրութեանց բանակին Իսրայելի զոր նախատեցեր : * B p. 307 b.

Եւ պարսեալ՝ եհար քարիւ զայլազգին ի ճակատն, եւ եմուտ քարն ընդ սաղաւարտն, եւ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց : Եւ ընթացաւ Դաւիթ եհան զսուր նորա եւ եհատ զգլուխ նորին, որպէս եւ Տէր մեր՝ զի զզէնն սատանայի որով մարտնէր ընդ մեզ՝ զմահն եւ զանէծս առեալ յինքն եւ նովին սպան զնա, զի մահուամբ զմահ եղծ :

Եւ այսպէս ի փախուստ դարձուցեալ զամենայն զզօրն հեթանոսաց եւ սատակեաց զնոսա : Արուծ ի դառնալն երգէին ժողովուրդն եթէ. Եհար Սաւուղ զհազարս, եւ Դաւիթ զբիւրս : Ընդ որ յոյժ հարաւ նախանձու Սաւուղ, բայց առ ժամայն վասն ուխտին իւրոյ փեսայացոյց զԴաւիթ ինքեան եւ խնդրեաց ի նմանէ հարիւր անթլփատութիւնս ի յայլազգեացն, զի թերեւս միայն երթեալ սպանցի ի նոցանէ : Իսկ Դաւիթ գնացեալ միայն սպան հարիւր այր այլազգի եւ եբեր զանթլփատութիւնս նոցա : Եւ Սաւուղ ակամայ կացոյց զնա ի վերայ զօրացն :

figure de l'arbre de la sainte croix, cinq pierres et la fronde et marcha vers le Philistin. Goliath l'apercevant jeune de visage, le méprisa et dit : « Suis-je donc un chien pour que tu viennes à moi avac un bâton et des pierres ? » David lui répondit : Tu es pire qu'un chien, *tu viens à moi avec l'épée et la lance, mais moi, je viens à toi au nom* * *du Seigneur des armées du camp d'Israël que tu as insulté*[1]. » * B p. 307 b.

Ayant manié sa fronde, (David) atteignit d'une pierre le front du Philistin, *la pierre pénétra* dans le casque, et (Goliath) *tomba sur sa face. David accourut, lui tira son épée et lui trancha la tête*[2]. De même Notre-Seigneur, ayant pris les armes du démon, avec lesquelles il nous combattait (c'est-à-dire) la mort et les malédictions, le tua par elles, car il a détruit la mort par la mort.

C'est ainsi que (David) mit en fuite les forces des païens et les anéantit. A son retour le peuple chantait : « *Saül a frappé mille* (hommes) et *David dix mille*[3]. » Saül en fut très jaloux, mais à cause de son serment il le maria avec sa fille en lui demandant cent prépuces de Philistins, dans l'espoir qu'allant seul contre eux il serait tué par eux. David s'en alla seul, tua cent hommes aux Philistins et apporta leurs prépuces[4]. Saül le plaça de mauvais gré à la tête de ses troupes[5].

1. I Reg. XVII, 40-45. — 2. *Ibid.* 49-51. — 3. I Reg. XVIII, 7. — 4. *Ibid.* 17-27. — 5. Cf. v. 13.

Եւ յաւուր միում ած նմա զգեղարդն իւր զի սպանցէ զնա եւ բեւեռեսցէ յորմն. քանզի լուաւ եւ գիտէր եթէ օծաւ նա ի Սամուելէ եւ Աստուած ընդ նմա է, եւ ինքն է թագաւորելոց ։ Իսկ Դաւիթ զերծեալ ել ընդ դուռն եւ գեղարդն հարաւ յորմն, որպէս եւ Քրիստոս՝ զի յորմն մարմնոյն ընկալեալ զվէրն մահու, մնաց ըստ աստուածութեանն անմահ ։

Յետոյ եւ յանկողին դստերն իւրոյ առաքեաց ունել զնա եւ սպանանել, եւ նա կանխագոյն իմացեալ՝ ել փախեաւ ի գիշերին, թողեալ յանկողինն մորթ եւ լեարդ այծեաց ։

Եւ չոգաւ եւ պատմեաց Դաւիթ զամենայնն Սամուէլի եւ նստաւ առ նմա ։ Եւ առաքեաց Սաւուղ խնդրակս Դաւթի, եւ հանդիպեցան եկեղեցոյ մարգարէացելոց՝ եւ Սամուէլ կայր ի վերայ նոցա, եւ սկսան մարգարէանալ պատգամաւորքն Սաւուղի ։
* B p. 308 a. Եւ լուեալ * Սաւուղ առաքեաց այլ հրեշտակս երկրորդ եւ երրորդ անգամ, եւ ամենեքեան նոքա մարգարէացան եւ ասէին զթագաւորելն Դաւթի ։

Եւ գնացեալ Սաւուղ յԱրեմաթեմ՝ եհարց եթէ. Ո՞ր իցէ Սամուէլ եւ Դաւիթ ։ Եւ լուաւ եթէ ի Նաւաւո Հռամայ ։ Եւ գնացեալ կաստ եւ ինքն մարգարէանալ, մերկացեալ եւ անկեալ զտիւն եւ զգիշերն ։

Իսկ Դաւիթ փախուցեալ անտի եկն առ Յովնաթան թախանձելով զնա զի հնարեսցէ

Un jour, il se fit apporter sa lance pour tuer (David) et le clouer au mur, car il venait d'apprendre qu'il avait été oint par Samuel, que Dieu était avec lui et qu'il devait régner. David s'échappa par la porte et la lance s'enfonça dans le mur[1]. De même, le Christ reçut sur la paroi de son corps les blessures de la mort et resta immortel par la divinité.

Ensuite (Saül) l'envoya surprendre et mettre à mort dans le lit de sa fille, mais (David) l'ayant su à l'avance, se sauva la nuit en plaçant dans le lit une peau et un foie de chèvre[2].

David alla raconter tout à Samuel et demeura auprès de lui. Saül envoya des émissaires à la recherche de David et ils rencontrèrent le groupe des prophètes et Samuel qui les présidait; et les envoyés de Saül se mirent à
* B p. 308 a. prophétiser. L'ayant appris * Saül envoya d'autres messagers une deuxième et une troisième fois, mais tous prophétisèrent et prédirent le règne de David.

Saül s'étant rendu à Rama (*Arimathem*) *demanda : « Où sont Samuel et David?* » Il lui fut répondu : « *A Noval de Rama* (*Hrama*)[3]. » Il s'y rendit et lui-même *prophétisa, se dépouilla de ses vêtements et resta à terre, le jour et la nuit*[4].

David qui s'était échappé de là, vint auprès de Jonathan en le suppliant

1. I Reg. 10-12. — 2. I *Ibid.* XIX, 11-13. La Bible ne mentionne pas le foie. — 3. La Bible arménienne a dans ce passage les deux formes : *Arimathem* (= Αρμαθαιμ) lorsque l'hébreu a המדה (I Samuel, I, 1 הרמותים) et *Hrama* (= Ῥαμά), lorsque l'hébreu omet l'article רמה. — 4. I Reg. XIX, 19-24.

զխաղաղութիւն ընդ հայր իւր ։ Եւ իբրեւ ետես եւ լուաւ ի Յովնաթանէ թէ չիք նմա հնար ապրելոյ ի Սաւուղայ, փախեաւ եւ եկն առ Աբիաթար քահանայապետ՝ եւ խնդրեաց զհինգ նկանակն ի սրբութենէ հացին ։ Եւ էառ եկեր զհացն զառաջաւորութեան ի խորհուրդ Քրիստոսի որդւոյ իւրոյ՝ որ զսրբութիւն քահանայութեանն ընդունելոց էր ․ թէպէտ ըստ օրինացն չէր յազգէն քահանայից, եւ տալոց էր որոց ընդ իւր ։ Զոր տեսեալ Դովեկ ասորի գնաց մատնեաց զնա Սաւուղայ, որպէս եւ Յուդա զՏէրն մեր Հրէիցն ։ Իսկ Սաւուղ առաքեաց կոտորեաց զամենայն քահանայս Տեառն ։

Իսկ Դաւիթ գնաց ի Գէթ առ Անքուս, եւ յորժամ կամեցան ունել զնա՝ այլագունեաց զդէմսն եւ եղեւ յափփիթերս ։ Եւ այնպէս զերծեալ անտի եկն յայրն Ոդողոմայ. եւ ժողովեցան առ նա չորք հարիւրք եւ եղեւ նոցա զօրավար ։ Եւ ասէ Գաթ մարգարէ զԴաւիթ ․ Մի նստիր յանձաւիդ այդ, երթ յերկիրն Յուդայ ։ Եւ արար այնպէս՝ եւ եկն ի Սարեթ ։

Եւ լուաւ Սաւուղ եթէ յայտնեցաւ Դաւիթ եւ ել խնդրել զնա ։ Իսկ Դաւիթ

de trouver le moyen de faire la paix avec son père. Lorsqu'il vit et sut par Jonathan qu'il n'y avait aucun moyen d'échapper à Saül, il se sauva auprès du grand prêtre Abiathar, et lui demanda cinq miches des pains de proposition [1]. Il prit et mangea les pains de proposition, quoique n'étant pas de la caste des prêtres, et bien qu'il dût en donner à ceux qui étaient avec lui en symbole du Christ son fils, qui devait assumer la sainteté de la prêtrise. Ce qu'ayant vu, Doëg (Dovek) le Syrien alla le dénoncer à Saül, de même que Judas (livra) Notre-Seigneur aux Juifs. Alors Saül envoya massacrer tous les prêtres du Seigneur [2].

David se rendit à Geth auprès d'Akiš (*Ankhous*), et lorsqu'on voulut le prendre, il se grima et fit le fou [3]. S'étant ainsi échappé de là, il se rendit à la grotte d'Odollam; quatre cents hommes se réunirent à lui, *et il devint leur chef* [4]. *Alors le prophète* Gad (*Gath*) *dit à David :* « *Ne reste pas dans la grotte* [5], *mais va au pays de Juda.* » Il fit ainsi et s erendit à Sareth [6].

Saül ayant appris que David s'était fait voir, alla à sa recherche. De son côté, David ayant appris que les Philistins assiégeaient la ville de Qeila (*Kela*),

1. L'auteur résume en quelques lignes I Reg. xx et xxi, 1-7. Dans la Bible, le grand prêtre s'appelle Ahimélek; Abiathar est celui de ses fils qui survit à la vengeance de Saül. — 2. I Reg. xxi. 8; xxii, 9-19. — 3. I Reg. xxi, 15-16. — 4. I Reg. xxii, 1 sq. — 5. « Grotte, caverne » au lieu de « forteresse » de l'hébreu et du grec, est la leçon de la Bible arménienne. — 6. I Reg. xxii, 5. La Bible arménienne a *Sarith*. La forme *Sarith* appartient à la traduction grecque par où se manifeste l'origine grecque du présent texte.

լուեալ եթէ այլազգիքն պաշարեալ են զքաղաքն Կեղա. եւ եհարց ցՏէր եթէ. Երթայց հարից զայլազգիսն: Եւ ասէ Տէր միանգամ եւ երկիցս. Երթ: Եւ էջ Դաւիթ եւ եհար զայլազգիսն եւ փրկեաց զքաղաքն: Եւ լուաւ Սաւուղ եթէ Դաւիթ ի Կեղա է, եւ կամեցաւ ելանել զօրօք եւ ունել զԴաւիթ: Եւ հրամայեաց Տէր Դաւթի ելանել ի

* B p. 308 b. *Կեղայ. եւ ելեալ զերծաւ ի Սաւուղայ, եւ գնաց յանապատն Գադայ:

Եւ լուեալ Սաւուղ գնաց զօրօք զկնի. եւ եկեալ իջավանեցաւ ի մեծագոյն այրի միում, յորում էր ի ներքս ի խորշս այրին ծածկեալ Դաւիթ իւրայօքն: Եւ ի գիշերին ստիպեցին արքն Դաւթի զնա ելանել եւ սպանանել զՍաւուղ. Զի, ասեն, այսօր մատնեաց Տէր զթշնամին քո ի ձեռս քո: Եւ ասէ Դաւիթ. Քաւ լիցի ինձ առնել զայդ օծելոյ Տեառն. այլ միայն ել եւ եհատ զտտուն լաւողկին Սաւուղի:

Եւ վաղիւն յորժամ ել Սաւուղ յայրէն եւ հեռացաւ, ել եւ Դաւիթ եւ աղաղակեաց զկնի նորա. եւ անկեալ ի վերայ երեսաց երկիր եպագ եւ ասէ. Տէր իմ արքայ, տես զտտուն լաւողկի քո ի ձեռս իմ, զի մատնեաց զքեզ Տէր ի ձեռս իմ եւ ես ոչ ինչ մեղայ քեզ. զո՞յր զհետ եղեալ ես արքայդ Իսրայելի՝ զհետ լուոյ միոյ:

Եւ այսպէս դարձեալ միւսանգամ փակեաց Տէր զՍաւուղ ի ձեռս Դաւթի. զի մինչդեռ ննջէր Սաւուղ ի մէջ բանակին, էջ Դաւիթ եւ առ զգեղարդն Սաւուղայ

demanda au Seigneur : « *Irai-je et battrai-je les Philistins?* » Le Seigneur lui dit une fois et deux fois : « Va. » David s'y rendit, battit les Philistins et délivra la ville. Saül ayant appris que David se trouvait à Qeila, se proposa de marcher avec des troupes et de prendre David. Le Seigneur ordonna à

* B p. 308 b. David de sortir* de Qeila; c'est ainsi qu'il échappa à Saül et se rendit dans le désert de Gath (*Gad*)[1].

Saül l'ayant appris, le poursuivit avec des troupes, et vint s'abriter dans une grande grotte, à l'intérieur de laquelle, dans un renfoncement, se dissimulait David avec les siens. La nuit venue, les hommes de David l'engagèrent à aller tuer Saül en lui disant : « Le Seigneur t'a livré aujourd'hui ton ennemi. » David répondit : « Loin de moi de faire ceci à l'oint du Seigneur. » Et il se leva et coupa seulement un pan au manteau de Saül.

Le lendemain lorsque Saül quitta la grotte et s'en éloigna, David courut après lui, l'apostropha, *se jeta la face contre terre et se prosterna en disant : « Mon Seigneur et roi, regarde le pan de ton manteau dans mes mains; Dieu t'avait livré entre mes mains, mais moi je ne t'ai fait aucun mal. A la poursuite de qui es-tu, roi d'Israël, à la poursuite d'une puce*[2]? »

De même, une autre fois, le Seigneur livra Saül aux mains de David, car pendant que Saül sommeillait au milieu du camp, David s'y introduisit et prit

1. I Reg. xxiii, 1-13. Il s'agit dans la Bible du désert de Ziph. — 2. I Reg. xxiv, 5-15.

եւ ոչ վնասեաց զնա ասելով թէ. Ոչ մխեցից զձեռն իմ յօծեալն Տեառն. զի թերեւս խրատեացէ յետոյ զհրէայսն ոչ հեղուլ զարիւն ճշմարիտ օծելոյն Քրիստոսի՝ որում նախնի օծեալքն եղեն օրինակ :

Եւ այսչափ էր հեզութիւն անյիշաչարութեանն Դաւթի, զի այնքան ժամանակս անպարտ եւ առանց իրիք յանցանաց փախստական բարւոյ հալածէր զնա Սաւուղ ի լերինս եւ յայրս եւ յերկիրն այլազգեաց եւ սպանանել միշտ ջանայր : Սակայն Դաւիթ ոչ երբէք վնասեաց զնա թէպէտ եւ ձեռնհաս լինէր բազում անգամ. այլ եւ յորժամ լուաւ զմահն Սաւուղայ՝ մեծապէս ողբաց :

Սա օծաւ ի Քեբրոն եւ թագաւորեաց ցեղին Յուդայ, եւ ապա յետոյ միահեծան թագաւորեաց ամենայն Իսրայէլի զամս քառասուն եւ յաւելաւ առ հարս իւր :

* Յայսմ աւուր յիշատակ Յովսեփայ արդարոյ որ վասն խոստմանն աստուածահայր անուանեցաւ, եւ Յակոբայ առաքելոյ որդւոյ իւրոյ : * B 309 a.

Սուրբ եւ արդար աստուածահայրն Յովսէփ ըստ վկայութեան սուրբ աւետարանչացն էր ի ցեղէն Յուդայ եւ յազգէն Դաւթի : Քանզի էր որդի Յակովբայ որ էր ըստ բնութեան որդի Մաթանայ՝ որ քսաներորդ չորրորդ էր ի թոռանցն Սողոմոնի որդւոյն

la lance de Saül sans lui faire aucun mal en disant : « Je ne toucherai pas de ma main à l'oint du Seigneur [1]. » Peut-être voulait-il enseigner aux Juifs, après soi, à ne pas verser le sang du vrai oint, le Christ, dont les oints anciens étaient le symbole.

Tels étaient la mansuétude de David et son oubli du mal, bien que pendant longtemps Saül le poursuivît sur les montagnes et dans les grottes, et au pays des Philistins, cherchant à le tuer, lui qui était innocent et n'avait commis aucun délit. Cependant David ne lui fit aucun mal, bien qu'il fût plusieurs fois en mesure de le faire; et lorsqu'il apprit la mort de Saül, il le pleura beaucoup.

Il fut sacré à Hébron (*Khebron*) et régna sur la tribu de Juda; ensuite il régna seul sur tout Israël pendant quarante ans et alla rejoindre ses ancêtres.

* En ce jour commémoration de Joseph, le juste, qui à cause de sa promesse [2], fut nommé le père de Dieu, et de l'apôtre Jacques, son fils. * B p. 309 a.

Le saint et juste père de Dieu, Joseph, d'après le témoignage des évangélistes, était de la tribu de Juda et de la famille de David. Car il était fils de Jacques [3] qui était, d'après la nature, le fils de Mathan, ce dernier vingt-qua-

1 I. Reg. xxvi, 5-12. — 2. C'est-à-dire, semble-t-il, à cause de la promesse que Joseph avait faite à Marie en se fiançant à elle. — 3. Jacob ou Jacques. L'Évangile distingue Ἰακώβ, Jacob, père de Joseph, et Ἰάκωβος, Jacobus ou Jacques l'apôtre, bien qu'il n'y ait qu'un seul nom en hébreu. L'arménien a aussi les deux formes Յակովբ et Յակոբոս, mais les deux peuvent servir indifféremment pour désigner l'apôtre. Faisant de Jacques un fils de Joseph, l'auteur adopte assez naturellement pour le petit-fils la forme de nom employée pour le grand-père Jacob.

Դաւթի ։ Իսկ ըստ օրինացն համարեալ էր որդի Հեղեայ՝ որդւոյ Մելքեայ՝ որ երեսներորդ հինգերորդ էր ի թոռանցն Նաթանայ միւս որդւոյն Դաւթի ։ Վասն որոյ եւ հրեշտակն զնա որդի Դաւթի կոչէր ասելով. Յովսէփ, որդի Դաւթի, մի երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո ։

Եւ այսու յայտ առնէր զի երկիւղած էր յԱստուծոյ առաւել յամենայնի, եւ յաղագս այնորիկ զի ոչ գիտէր զճշմարտութիւն խորհրդոյ յղութեանն Մարիամու՝ վասն երկիւղին յԱստուծոյ խորհէր արձակել զնա, զի զգուշր յօրինացն ունել զոք ի տան արտաքոյ կամացն Աստուծոյ ։ Բանզի եւ ի վեր հանել կամ քննել ինչ կարծեօք ոչ կամեցաւ վասն արդարութեանն. զի էր ամենեւին լի քաղցրութեամբ, եւ հեզ եւ ողորմած եւ մարդասէր, վշտակից եւ ամենաբարի բնութեամբ ։

Զոր եւ զնոյն վկայէ աւետարանն սուրբ ։ Բանզի արդար էր, ասէ, եւ ոչ կամեցաւ առակել զնա ։ Զի սովորութիւն է սուրբ գրոց արդար կոչել զայն՝ որ յամենայն արատոյ մեղաց մաքուր իցէ, եւ ամենայն տեսակօք բարեաց անթերի լցեալ ։

Արդ եւ յարդեանցն երեւեցաւ ամենակատար արդարութիւնն Յովսեփայ, զի սա միայն ընտրեցաւ յամենայն մարդկանէ սպասաւոր լինել տիրական ծննդեանն եւ աստուածամայր կուսին ։ Զի զայն որում առաջի կացեալ թեւաքօղին սերովբէք եւ դողան հրաբուռնքն երկնայինք, որում գլուխն մարգարէից ցանկացաւ ընդ աղօտ եւեթ

trième des descendants de Salomon fils de David. Mais d'après les lois il était réputé fils d'Héli, fils de Melki, trente-cinquième descendant de Nathan, un autre fils de David. C'est pourquoi l'ange l'appelait fils de David en disant : « *Joseph, fils de David, ne crains point de prendre avec toi Marie ton épouse* [1]. »

Par là il indiquait que (Joseph) craignait Dieu plus que tout, car comme il ne connaissait pas la vérité du mystère de la conception de Marie, par crainte de Dieu, il songeait à la renvoyer, parce que, respectant les lois, il ne voulait pas avoir dans sa maison quelqu'un contre la volonté de Dieu. Et il ne voulait rien révéler ou censurer par conjecture, à cause de sa justice, car il était plein de douceur, humble, charitable, humain, prenant sa part aux douleurs des autres et d'un naturel plein de bonté.

C'est ce que témoigne aussi le saint Évangile en disant : « *Car il était un homme juste, et il ne voulait pas la diffamer* [2]. » Car c'est l'usage des saintes Écritures d'appeler homme juste celui qui est pur de toutes taches de péché et rempli de toutes sortes de bonnes qualités.

La toute parfaite justice de Joseph se manifesta par ses mérites, puisque lui seul fut élu parmi tous les hommes pour être le serviteur du Seigneur naissant et de la Vierge mère de Dieu. Car il servit de près, comme son enfant et son fils, celui devant qui les séraphins en adoration se couvrent de

1. Matth. I, 20. — 2. Matth. I, 19.

նորա տեսութեան, եւ լուաւ թէ ոչ ոք տեսանէ զերեսս իմ եւ ապրի . սա որպէս տղայի եւ որդւոյ սպասաւորեաց հպատակապէս :

* Որ եւ յորժամ երկոտասան ամաց էր եւ մնաց ի տաճարին, առ ինքն խնամօք աղետաց եւ հայրական գթով շրջէր եւ խնդրէր զնա, որպէս ասէր Մարիամ. Ես, ասէ, եւ հայր քո տառապէաք եւ խնդրէաք զքեզ : Ըստ որում ասէ աւետարանիչն եթէ. Գնաց ընդ նոսա եւ էր նոցա հնազանդ : Զոր եւ զայս ամենայն տեսանելով հրեայքն՝ զնա որդի Յովսեփայ կարծէին : * B p. 309 b.

Այսպիսի երանելի աստուածատեսութեան եւ աստուածաբարձրութեան շնորհի արժանացեալ սուրբ աստուածահայրն Յովսէփ, ի բարիոք ծերութեանն կատարեցաւ փոխեալ յանճառ եւ յերանելի հանգիստն :

Էր Յովսէփ քառասուն ամաց յորժամ կոյսն նմա յանձնեցաւ . եւ յերեսուն եւ մի ամին Քրիստոսի շրջելով ի յերկրի փոխեցաւ յաշխարհէ, քանզի ետես զմկրտութիւնն, եւ յետ մկրտութեանն զամ մի զնշանսն եւ զվարդապետութիւնսն ամենայն : Ուր եւ զառաջին նշանսն Տէրն ի հարսանիսն եղբօրն Յովսեփայ, Կղէոպայ, ի կոչելն զՄարիամ եւ զՔրիստոս, անդ սկսաւ եւ արար ի պատիւ նմին : Եւ եղեն ամենայն ամքն Յովսեփայ ամք եօթանասուն եւ մի :

Իսկ յետ փոխելոյն Յովսեփայ սպասաւորէր սրբոյ կուսին արդարն Յակոբ, մինչեւ ի խաչելութիւնն Տեառն : Քանզի Յակոբ երէց էր քան զայլ որդիսն Յովսեփայ : Որով

leurs ailes, et tremblent les flamboyantes milices des cieux, celui qu'aspirait voir, même de loin, le premier des prophètes, et de qui a été entendue (cette parole) : « Personne ne peut voir mon visage et vivre. »

* C'est lui qui, de lui-même, lorsque (Jésus) âgé de douze ans resta au temple, allait et venait en le cherchant avec un souci compatissant et une tendresse paternelle, comme le dit Marie : « *Ton père et moi nous te cherchions tout affligés*[1]. » Et l'évangéliste ajoute : « *Il descendit avec eux, et Il leur était soumis*[2]. » Voyant tout cela, les Juifs le croyaient fils de Joseph. * B p. 309 b

Le saint père de Dieu, Joseph, après avoir été digne de la grâce de Dieu et de l'élever, mourut dans une bonne vieillesse et trépassa au repos ineffable et bienheureux.

Joseph avait quarante ans lorsque la Vierge lui fut confiée, et il trépassa de ce monde la trente et unième année du Christ parcourant la terre; car il vit le baptême, et après le baptême, pendant un an, tous les miracles et connut tous les enseignements. Le premier de ces miracles le Seigneur l'accomplit aux noces de Cléopas, frère de Joseph, où furent invités Marie et le Christ; c'est là qu'il commença et il agit en son honneur. Les années de Joseph furent en tout soixante et onze ans.

Après le trépas de Joseph c'est Jacques le Juste qui servit la sainte Vierge jusqu'à la crucifixion du Seigneur. Car Jacques était l'aîné des autres

1. Luc. II, 48. — 2. Luc. II, 49.

և ականատես եղև ծննդեանն Քրիստոսի, զի մօտ էր ի Բեթղեհէմ ընդ հօրն իւրում յորժամ ծնաւ Քրիստոս ։ Եւ յայնմհետէ յամենայն տիրական սնուցին գործակից էր, և բոլոր տնօրինական խորհրդոցն տեսող ։ Զոր առաւել պատուէր Քրիստոս որպէս զսնուցող և զերէց եղբայր ։ Զի և վարուք չափ կատարեալ էր վասն որոյ և արդար կոչեցաւ ։

Սա շնչաւոր ինչ ոչ եկեր և ի բաղանիս ոչ եմուտ. և զայծս զգենոյր, որ է այծեա. և ծունկքն յառաւել ծնրադրութենէն որպէս ուղտու խառացեալ էր, զոր և նոյն ինքն Քրիստոս առաջին եպիսկոպոս Երուսաղեմի ձեռնադրեաց ։

Զսա հանեալ Հրէայքն յաշտարակ տաճարին վասն վկայելոյն զՔրիստոս արկին

* B p. 310 a. * անտի ի վայր, և սպանին հարեալ զգլուխն թափչաւ ։

Արդ յայսմ աւուր ընդ Դաւթի և Յովսեփայ յիշատակ է, զի սպասաւոր եղև ընդ Յովսեփայ և ընդ Մարիամու աստուածային ծննդեանն ։ Վասն որոյ որպէս նոցա այսպէս և սմա նախընթաց տօնի Ծննդեանն Քրիստոսի յիշատակ կարգեցաւ ։

Զսա Յակոբոս առաւել պատուէին Պետրոս և ամենայն առաքեալքն որպէս փոխանակ Քրիստոսի, ի միջի իւրեանց ունելով երկրի իբրու զաստուածեղբայր ։ Որպէս յայտ առնէ Պօղոս, զի հանապազ ելանէր յԵրուսաղէմ համարս տալ, և որպէս թէ ուղղել և վկայութիւն առնուլ ։ Զի սա է մի ի կարծեալ սեանցն ։ Ելի, ասէ,

fils de Joseph. Il fut témoin oculaire de la nativité du Christ, car il était près de Bethléem avec son père lorsque naquit le Christ. Et depuis lors il coopéra à l'entretien du Seigneur et fut témoin de tous les mystères relatifs à l'économie (de l'Incarnation). Le Christ l'estimait beaucoup comme son nourricier et son frère aîné. Il avait une conduite parfaite et c'est pourquoi il fut appelé le Juste.

Il (Jacques) ne mangea jamais de ce qui avait eu une âme, il n'entra jamais aux bains, s'habillait de poils de chèvres, et ses genoux par ses fréquentes génuflexions s'étaient endurcis comme (des genoux) de chameau. Le Christ lui-même l'ordonna premier évêque de Jérusalem.

Les Juifs l'ayant monté sur la tour du Temple, parce qu'il avait témoigné

* B p. 310 a. en faveur du Christ, le jetèrent * en bas et le tuèrent, un foulon l'ayant frappé sur la tête.

Sa commémoration en ce jour avec David et Joseph a lieu parce qu'il a servi avec Joseph et Marie à la naissance de Dieu. C'est pourquoi, en même temps que pour eux, pour lui aussi fut instituée une commémoration au jour qui précède la fête de la Nativité du Christ.

Pierre et tous les apôtres honoraient beaucoup Jacques, comme le représentant du Christ, le considérant parmi eux comme le frère de Dieu sur terre. Ainsi que le déclare Paul, car il montait fréquemment à Jérusalem pour rendre compte en même temps que pour corriger et prendre une attestation. Or (Jacques) était considéré comme une des colonnes. « Je suis allé, dit (Paul),

տեսանել զկարծեալ սիւնսն՝ զուցէ ընդունայն ինչ ընթանայցեմ, եւ թէ. Զայլ ոք առաքելոցն ոչ տեսի՝ բայց միայն զՅակովբոս զեղբայր Տեառն ։ Զի զՅակովբայ հրամանն եւ զօրինադրութիւնն իբրեւ զբան Աստուծոյ առաքեալքն եւ եկեղեցիքն որ ընդ աշխարհ ընկալան ։ Եւ նորին հրամանաւ ի հեթանոս քարոզութիւնն ի Հրէից փոխեցին. քանզի յամենայնի մեծապատիւ էր համարեալ ի միջի առաքելոցն որպէս եղբայր Քրիստոսի եւ որդի Դաւթի եւ հայրապետ առաջին Երուսաղեմի ։]

Քաղոցի ԺԸ եւ Դեկտեմբերի ԻԶ ։ Յիշատակ Աստուածածնին Մարիամու եւ առաջին նախահարցն ։

Ադամայ, Աբելի, Սէթայ, Ենովսայ, Ենովքայ, Նոյի, Մելքիսեդեկի, Աբրահամու, Սահակայ, * Յակոբայ, Յովսեփայ, Յուդայի եւ երկոտասան նահապետացն, Յոբայ, Մովսէսի, Բարաքեայ, Յեփթայեայ, Սամփսոնի, Դեբովրայ, Դաւթի, Եզեկիէլի, Յովսիայ, եւ այլոց մարգարէիցն, Զօրաբաբելի, Մատաթիայ, Յեսուայ, Յուդայի եւ այլ Մակաբայեցւոցն եւ Յովսեդեկեանցն, եւ ամենայն արդարոցն որք ընդ օրինօքն եւ որ յառաջ քան զօրէնսն ։ * A fol. 140 v° b.

[B * Մեծահանդէս տօն է եւ վկայութիւն սուրբ եւ փառաւորեալ մեծի նախա- * B p. 310 a.

pour voir ceux qui étaient regardés comme les colonnes[1] afin de ne pas poursuivre une carrière inutilement. » Et aussi : « *Je n'y vis aucun des apôtres excepté Jacques, le frère du Seigneur.* » Les apôtres et les églises qui étaient répandues par le monde acceptaient les ordres et les institutions de Jacques comme la parole de Dieu. C'est par son ordre que l'évangile fut transféré des juifs aux gentils, car il avait la prééminence en tout parmi les apôtres comme frère du Christ, fils de David et premier pontife de Jérusalem.]

18 Kalotz, 26 Décembre.

Commémoration de Marie, mère de Dieu, et des premiers patriarches.

Adam, Abel, Seth, Enos, Enoch, Noé, Melchisédech, Abraham, Isaac, * Jacob, Joseph, Juda et les douze patriarches, Job, Moïse, Barachie[2], Jephté, Samson, Débora, David, Ézéchiel, Osée et les autres prophètes, Zorobabel, Mathathias, Josué[3], Juda et les autres Machabées, Josédech et tous les justes qui furent sous la Loi et avant la Loi. * A fol. 140 v° b.

[B * Fête de grande solennité et martyre du saint et glorieux grand proto- * B p. 310 a.

1. Gal. II, 9. — 2. Peut-être Baraq. — 3. Il s'agit vraisemblablement de Josué, fils de Nun, dont le nom aura été mal placé, plutôt que du contemporain de Zorobabel

վկային Քրիստոսի առաջին մարտիրոսին եւ նախապսակելոյ նախասարկաւագին՝ սրբոյն Ստեփաննոսի առաքելոյ եւ աշակերտին Քրիստոսի ։

Երեւելի արեգակնս ընդ երկինս ծագելով՝ զարուսեակն ընդ ինքեան բերեալ ծագէ, բայց արդարութեան արեգակն որ ի ծոցոյ կուսական արգանդէ հանդերձեալ է ծնանել, աստեղական դասուց ընթացակից * լինել լուսոյն՝ ոչ կարօտանայ, այլ զՍտեփաննոս նախավկայ ծագակից իւրոյ անմահից ճառագայթիցն առնէ ։

* B p. 310 b.

Ստեփաննոս՝ պսակ հոգեւոր, բազմածաղիկ հաւատոյ բոյս, սիրոյ անուշահոտ վարդ, յուսոյ անթառամ ծաղիկ ։ Ստեփաննոս՝ մշտաբեր այգւոյն բազմապտուղ որթ, անմահութեան քաղցրաճաշակ ողկոյզ, բարձրացելոյն ի խաչին ձիր օրհնութեան ։ Ստեփաննոս՝ խոստովանութեան անխլելի աշտարակ, համբերութեան անսասանելի նահատակ, ժուժկալութեան խաչազգեաց զինուոր, բարեպաշտութեան ընտիր զօրական ։ Ստեփաննոս՝ Քրիստոսասպանիցն անպարտելի ըմբշամարտ, աստուածաչարչար ազգին յանդիմանիչ անվեհեր, աստուածութեանն Քրիստոսի անլռելի քարոզ ։

Այլ քանզի փանաքիմաց մտօք յօժարեցի եւ փութացիմ հիւսել պսակս Ստեփաննոսի առաջին մարտիրոսին եւ յաղթող զօրականին Քրիստոսի, եւ զարժանաւորութենէ հիւսմանն երբեք բնաւ ոչ կարացի հարկանել ։

Ստեփաննոս՝ այր լի շնորհօք եւ զօրութեամբ, առնէր նշանս եւ արուեստս մեծամեծս ի ժողովրդեանն ։ Որպէս զովեցից զպսակս որ ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ է

martyr du Christ, premier martyr, premier couronné et premier diacre, saint Étienne, apôtre et disciple du Christ.

Le soleil visible, lorsqu'il point aux cieux, fait paraître Vénus qu'il porte avec lui, mais le soleil de la justice, qui doit prendre naissance dans l'intérieur d'un sein virginal, n'a nul besoin de se conformer à l'ordre * de la lumière astrale; pourtant il fait briller Étienne, le premier martyr, son piqueur, de rayons éternels. Étienne, (c'est) la couronne spirituelle, la plante de la foi aux fleurs multiples, la rose parfumée d'amour, la fleur immarcescible de l'espérance. Étienne, (c'est) le cep chargé de fruits de la vigne qui produit toujours, la grappe savoureuse de l'immortalité, le grain de bénédiction de Celui qui fut élevé sur la croix. Étienne, (c'est) la tour indestructible de la confession, l'athlète inébranlable de la patience, le soldat croisé de l'austérité, le chef élu de la piété. Étienne, (c'est) l'adversaire invincible des bourreaux du Christ, le censeur intrépide de la nation qui a supplicié Dieu; le prédicateur, qui ne se tait pas, de la divinité du Christ.

* B p. 310 b.

Malgré mon médiocre esprit, j'aurais envie et je m'efforce de tresser une couronne à Étienne, le premier martyr et le soldat victorieux du Christ, mais quant à la dignité de la composition, quelquefois je n'ai pu y viser.

Étienne, plein de grâce et de force, opérait des miracles et de grands prodiges parmi le peuple [1]. Comment louerai-je les couronnes, dont il fut paré par les

1. Act. vi, 8.

յօրինել ։ Զինչ հատուցից Ստեփաննոսի պատիւ, որ զամենայն գլուխ վկայից պսակեաց ։ Որո՞վք բանիւք զարդարեցից զպայծառացեալն բազմապատիկ սքանչելեօք ։

Ստեփաննոս՝ լի շնորհօք եւ զօրութեամբ ։ Շնորհք եւ զօրութիւն՝ որ զպսակս զայս հիւսեն նմա, եւ յերկոցունց ձեռաց զնա ի բարիոք պատերազմս յայս յարդարեցին ։ Մին՝ արդեօք ի հաւատս զնա, իսկ միւսն՝ ի սպասաւորութիւն սարկաւագութեան առաջնորդէր ։ Մին՝ առ բանն, իսկ միւսն՝ առ վկայութիւնն յօժարեցուցանէր ։ Մին ի սքանչելիսն, իսկ միւսն՝ յուղղութիւնս պատրաստէր ։ Շնորհք եւ զօրութիւն միաբան լծակցութիւն ․ շնորհք եւ զօրութիւն համապատիւ զինուորութիւնք Քրիստոսի ․ շնորհք եւ զօրութիւն Ստեփաննոսի * արթուն պահապանք ։ * B p. 311 a.

Ստեփաննոս, ասէ, այր լի շնորհօք եւ զօրութեամբ ։ Բուրվառ շնորհաց, Ստեփաննոս, զսրբութեանցն պարարբուրելով զխունկս ։ Աղբիւր հոգեւոր, որ անպակաս զառաքինութեան հոսէր զվտակս, եւ բարեպաշտութեամբ զԵրուսաղէմ մաքրէր յորդառատ արեանն հոսանօք ։ Զինուոր էր, վառեալ զինու Հոգւոյն առ ամենայն ընդդիմամարտ եւ հակառակող զօրութիւնս ։ Ախոյեան հզօր առ ամենայն խռովութիւնս արձակմանց՝ զդիմակաց քարաձգութեանցն հալածանացն համբերելով, զխաչեալն աստուածաբանելով, ի բեւեռսն պանծալով, զկապանսն պատուելով, զկողահերձ գեղարդն բարեհամբաւելով, չարչարանացն երկիր պագանելով, զՊիղատոսի դատաւորութեանն ոչ ամօթ համարելով, զգերեզմանն ոչ թաքուցանելով, յարութեամբն մեծապանծ լինելով,

grâces du Saint-Esprit? Quels hommages rendrai-je à Étienne qui a couronné toutes les têtes des martyrs? Par quelles paroles illustrerai-je celui qui a été rendu célèbre par de multiples miracles?

Étienne, plein de grâce et de force! ce sont cette grâce et cette force qui, comme deux mains, lui ont tressé cette couronne, et l'ont préparé au bon combat; l'une, sans doute, le guidait dans la foi, et l'autre dans son ministère de diacre; l'une l'encourageait à la prédication, l'autre au martyre; l'une le préparait aux miracles et l'autre à la correction des mœurs. La grâce et la force, couple unanime; la grâce et la force, soldats du Christ, égaux en dignité; la grâce et la force, gardiens vigilants * d'Étienne. * B p. 311 a.

Étienne, est-il dit, *était un homme plein de grâce et de force;* Étienne, brûle-parfum des grâces, répandant autour de lui le parfum de la sainteté; source spirituelle, qui versait incessamment des ruisseaux de vertus, et qui, par piété, purifiait Jérusalem par d'abondants flots de sang; soldat armé des armes de l'Esprit contre toutes les forces adverses et rivales; athlète puissant contre toutes les séditions et toutes les attaques, tenant tête aux jets de pierres en supportant les persécutions, en exposant la doctrine du crucifié, en glorifiant les clous, en honorant les liens (de Jésus-Christ), en célébrant la lance qui ouvrit le côté, en vénérant[1] la Passion, en n'ayant pas honte du jugement de Pilate, en se glorifiant grandement de la Résurrection, en confondant les

1. M. à m. : adorant, baisant la terre.

զՓարիսեցիսն յամօթ առնելով, զՍադուկեցիսն նախատելով, զդպիրսն կարկամելով, զմարգարէական գիրսն բանալով եւ նոքօք զՔրիստոս քարոզելով, հաւատով համօրէն Հրէիցն անհաւատից յաղթելով :

Յարեան ոմանք ի ժողովրդենէն որ կոչէր Լիբէացւոց եւ Կիւրենացւոց եւ Աղեքսանդրացւոց, եւ որ ի Կիլիկեցւոց եւ յԱսիա վիճել ընդ Ստեփաննոսի, եւ ոչ կարէին զդէմ ունել զիմաստութեանն եւ զհոգւոյն որով խօսէր : Բազում էին ալիք ծովուն այլ երկնային էր նաւավարն. զօրացեալ էին հողմոց հնչմունք բայց անյաղթելի էր նաւն. պէս պէս էին մրրիկքն, իսկ սիւն նաւին ի վերուստ ամրացեալ : Ոչ կարէին ալիք ծովուն յերկինս վերանալ, եւ ոչ դառն շնչմունք երկնային հողմոցն մարտնչել :

Արդ՝ յաղագս որո՞յ էր խնդիրն որք վիճէին ընդ պսակեալ զինուորին Քրիստոսի, եւ ոչ հանդուրժէին իմաստութեան եւ հոգւոյն որով խօսէր : Յաղագս անճառաբար մարմնացելոյն. յաղագս անհասապէս դիեցելոյն, որ հրաշափառագոյն գործէր խոր-
* B p. 311 b. հուրդ թէ *զիա՞րդ՝ կամ որպէս առանց խառնուածի կոյսն մայր լինի. կամ որպէս յետ ծննդեանն կոյս գտանի. կամ որպէս բնութիւնն սքանչելեացն տեղի տայ. կամ որպէս յորովայնի տղայ գոլով, ընդ ամենայն արարածս ստեղծանէ զտղայս. կամ որպէս ծնանի, որ ամենեցուն շնորհէ զծնունդ :

Արդ՝ այսչափ Ստեփաննոսի յաղագս շնորհացն աստուածաբանելով առ Հրէայսն

Pharisiens, en insultant les Sadducéens, en réduisant les Scribes au silence, en ouvrant les livres des prophètes, et par eux prêchant le Christ, en remportant la victoire par la foi sur tous les juifs mécréants.

Quelques hommes de la synagogue qu'on appelle des Libyens[1], *des Cyrénéens et des Alexandrins, et de ceux qui étaient de Cilicie et d'Asie se levèrent pour discuter avec Étienne, mais ne purent résister à la sagesse et à l'esprit avec lesquels il discutait*[2]. Les vagues de la mer étaient nombreuses, mais le capitaine était céleste; le souffle des vents était puissant, mais le vaisseau était insubmersible; les orages étaient multiples, mais le mât du vaisseau était fortifié d'en-haut. Les vagues de la mer ne pouvaient s'élever jusqu'au ciel, ni les souffles amers rivaliser avec les inspirations célestes.

Or, sur quelle question discutaient-ils avec le soldat couronné du Christ, sans pouvoir résister à la sagesse et à l'esprit avec lesquels il parlait? C'était sur l'ineffable incarnation, sur l'incompréhensible allaitement, qui
* B p. 311 b. rend le mystère plus surprenant; * par quel moyen et de quelle façon une vierge sans le concours de l'homme peut devenir mère; et comment elle reste vierge après avoir donné naissance; comment la nature peut céder aux miracles; comment un enfant dans le sein peut créer les enfants de toute la création; comment peut naître Celui qui accorde à tous la naissance?

Or, tandis qu'Étienne discutait ainsi théologiquement sur la grâce avec les

1. Leçon habituelle de la version arménienne, pour rendre Λιβερτίνων. — 2. Act. vi, 9 sq.

տատուածամարտս, որ ըստ գրեցելոյն՝ յափշտակեցին զնա եւ ածին յատեան ։ Ուր յափշտակութիւն է՝ անդ գունդք քրիստոսատեացք. ուր խորհուրդ սպանութեան է՝ անդ դպրացն անօրինացն է ժողով ։ Ընդէ՞ր պղծէք զաթոռն Մովսէսի, ո՛վ անօրէնք. ընդէ՞ր գարշելի առնէք զաթոռն զոր օրէնքն զարդարեցին ։ Նա ասաց. Մի՛ սպանանիցես, եւ մի՛ սուտ վկայիցես. դուք՝ երկոցունցդ յանցաւոր գտայք պատուիրանացդ, եւ կացուցէք սուտ վկայս որ ասէին. Այրս այս ոչ դադարէ խօսել բանս հայհոյութեան զտեղւոյն սրբոյ եւ զօրինաց ։

Զ՞որ բանս խօսի ։ Եւ նոքա ասեն. Լուաք արդեօք ի դմանէ զի ասէր եթէ. Յիսուս Նազովրեցի՝ նա քակեսցէ զտեղիս այս, եւ փոխեսցէ զօրէնս զոր ետ մեզ Մովսէս ։ Եւ թէ. Լուաք ի դմանէ խօսել բանս հայհոյութեան ի Մովսէս եւ յԱստուած ։

Այժմ ընդ Մովսէս զարմանաս ո՛վ զրպարտող ։ Այժմ որպէս զօրէնսդիր պատուես յորմէ մինչ կենդանի էր՝ գարշէիր ։ Այժմ որպէս նախանձորդ օրինացն ջեռնուս ։ Այժմ ջատագով լինիս Աստուծոյ ։ Այժմ որպէս հայհոյելոյ Աստուծոյ վրէժխնդի՛ր լինիս ։ Ոչ դու յառաջ քան զամենայն ի վերայ Մովսէսի քարինս արկանէիր ։ Ոչ դու հանապազ փոխանակ Աստուծոյ զքարինս եւ զփայտս պատուէիր ։

Արդ զնա սպանանես, եւ դարձեալ խղճիւ կեղծաւորիս ։ Այժմ հեղուս զարիւն անբիծ՝ աստուածպաշտութիւն համարելով ։ Դու եւ այժմ եւ յայնժամ զճշմարտութիւնն

Juifs ennemis de Dieu, ainsi qu'il est écrit, *ils l'enlevèrent et le conduisirent au tribunal*[1]. Là où il y a enlèvement, il y a un groupe d'hommes qui détestent le Christ; là où il y a complot de meurtre, il y a concours de scribes iniques. Scélérats, pourquoi souillez-vous la chaire de Moïse, pourquoi rendez-vous abominable la chaire que la Loi a ornée? Il vous a prescrit : « *Tu ne tueras point, tu ne rendras pas de faux témoignages*[2]. » Mais vous vous êtes rendus coupables envers ces deux commandements, car *vous avez constitué de faux témoins qui déclarèrent : « Cet homme ne cesse de proférer des paroles de blasphème contre le lieu saint et la Loi*[3]. »

Qu'avait-il dit? Ils déclarèrent : « *Nous l'avons entendu dire que Jésus de Nazareth renversera ce lieu et changera les lois que Moïse nous a données*[4] ; *nous l'avons entendu proférer des paroles de blasphème à l'égard de Moïse et de Dieu*[5]. »

O calomniateur, tu t'intéresses maintenant à Moïse? Tu l'honores maintenant comme législateur, toi qui, de son vivant, le détestais? Tu t'échauffes maintenant comme défenseur de la Loi? Tu es maintenant le défenseur de Dieu! Et tu cries vengeance contre celui qui a blasphémé Dieu! N'est-ce pas toi, avant tous, qui jetais des pierres à Moïse? N'est-ce pas toi encore qui adorais les pierres et les bois au lieu de Dieu?

Or, tu le tues et tu feins le scrupule! Tu verses maintenant le sang de l'innocent en prétendant faire acte de piété! Maintenant comme jadis, tu

1. Act. vi, 12. — 2. Ex. xx, 13, 16. — 3. Act. vi, 13. — 4. *Ibid.* 14. — 5. *Ibid.* 11.

խառնակես ։ Յայնժամ համարձակապէս թշնամանէիր, եւ այժմ անմաքրապէս պատուես ։

* B p. 312 a. *Որ նախ չարաչար խոկայիր զարիւնն գնել, եւ այժմ ախորժես փախչել ի պատժոց ։ Որ հանապազ սուտ վկայէիր․ քանզի եւ այժմ ասես վասն արդարոյն թէ․ Լուաք զի ասէր եթէ Յիսուս Նազովրեցի նա քակեսցէ զտաճարս եւ փոխեսցէ զօրէնս զոր ետ մեզ Մովսէս ։

Եւ զիա՞րդ, եթէ սպանանես զՍտեփաննոս, տեղիդ այդ ո՞չ քակտեսցի ։ Վասն այդորիկ քակտի տեղիդ այդ՝ զի զՏէրն սպաներ․ որ կանխագէտ գոլով ատտուածամարտութեան ձերում ասաց յառաջագոյն․ Ահաւասիկ թողեալ լիցի տունդ ձեր աւերակ․ եւ թէ․ Մի՛ մնասցէ այդր քար ի քարի վերայ որ ոչ քակտեսցի ։

Դու եղեր այսպիսի աղետից պատճառ, ո՛վ հրէայ․ կանգնեցեր խաչ, եւ զԵրուսաղէմ վերստին կործանեցեր․ հարեր բեւեռս, եւ զտաճարն խախտեցեր ։ Ասացեր․ Արիւն դորա ի վերայ մեր եւ ի վերայ որդւոց մերոց․ ընկա՛լ այսուհետեւ զվրէժն զոր դու սահմանեցեր ։

Արդ․ Լցեալ, ասէ, Ստեփաննոս Հոգւով սրբով, եւ հայեցեալ յերկինս՝ ետես զՅիսուս զի կայր ընդ աջմէ Աստուծոյ ։ Պօղոս նստեալ ասէ զնա ընդ աջմէ մեծութեան աթոռոյն ի բարձունս ։ Արդ՝ զինչ է պատճառ կալոյս այժմ ընդ աջմէ Աստուծոյ․

confonds la vérité : jadis tu étais l'ennemi déclaré de ce que maintenant tu honores impurement.

* B p. 312 a. *Toi, qui naguère songeais méchamment à acheter le sang, tu trouves bon maintenant d'esquiver les châtiments. Toi, qui journellement as témoigné faussement, tu dis maintenant de l'homme juste : « *Nous l'avons entendu dire que Jésus de Nazareth renversera le temple et changera les lois que Moïse nous a données*[1]. »

Et comment, si tu tues Étienne, ce lieu ne serait-il pas renversé? Ce lieu sera renversé parce que tu as mis à mort le Seigneur, qui connaissant d'avance votre inimitié envers Dieu, avait prédit : « *Voici que votre maison sera abandonnée en ruines*[2]. » Et encore : « *Il ne restera pas pierre sur pierre qui ne soit renversée*[3]. »

C'est toi qui es cause de tels désastres, ô Juif! Tu as dressé la croix et tu as ruiné à nouveau Jérusalem; tu as enfoncé des clous et tu as ébranlé le temple. Tu as dit : « *Que son sang soit sur nous et sur nos enfants*[4]. » Reçois maintenant la vengeance que tu as fixée.

Étienne, est-il dit, *rempli du Saint-Esprit, et regardant vers le ciel, aperçut Jésus debout à la droite de Dieu*. Paul le dit assis à la droite du trône des grandeurs au ciel. Or, quelle est la raison pour qu'il soit maintenant à la droite de

1. Act. vi, 14. — 2. Matth. xxiii, 38. — 3. Matth. xxiv, 2, Marc. xiii, 2; Luc. xxi, 6. — 4. Matth. xxvii, 25.

ո՞ր փոյթ էր նմա յառնել ի հայրական աթոռոյն ։ Տեսանէր զինուորն՝ զի նահատակէր պատերազմելով, եւ շնորհել նմա կամելով զյաղթութիւն՝ յառնէր ։ Մի՛ երկնչիր Ստեփաննոս, զմարտ քո ոչ առնեմ առանց բրաբիոնի. ձեռն օգնականութեան խորհելով տալ քեզ՝ յարեայ յաթոռոյս իմէ ։ Յիս ի խաչեցեալս հայելով՝ համարձակ լեր ի ճակատիդ ։ Նա եմ զոր տեսեր կախեալ զփայտէ մարմնովս բեւեռեալ, սովաւ տաց քեզ զյաղթութիւն ։ Վարձատու եմ բայց եւ նահատակից վկայութեան քում լինիմ ։ Ի վերայ խաչին որպէս ի ճակատու մարտեայ. վասն զի ի մէջ առցես դու զընդդիմամարտն քո զբանսարկուն եւ հերքեսցես ։ * Մի՛ երկնչիր ի քարանցդ ի վերայ քո արկելոյ, զի աշտիճանք առ ելս երկնից քարինքդ այդ եղիցին քեզ ։ Մի՛ երկնչիր ի քարաձգողացդ ի քեզ. քանզի զգլուխ անկեան վէմս զիս ընդ քեզ ունիս, որ անխախտելի պահեմ զշարայարեալ շինուածն յիս յարմարեցեալ ։ Եկ այժմ զինուորդ քաջ առ երկնաւոր զօրավարս, եւ պսակեալ անապական պսակաւ՝ հանգիր յաշխատութենէդ ։]

* B p. 312 b.

Քաղոցի ԺԹ եւ Դեկտեմբերի ԻԷ ։ Վերստին տօն Ծննդեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ յիշատակ Ստեփաննոսի նախավկայի ։

Նախավկայն Քրիստոսի սուրբն Ստեփաննոս՝ էր յեօթանասուն եւ երկու աշակերտացն Քրիստոսի ։ Եւ յետ յարութեանն Տեառն ընտրեցին զնա առաքեալքն, եւ զայլ

Dieu? Pourquoi s'empressait-il auprès du trône paternel? Il voyait le soldat qui luttait en athlète, et il se levait pour lui accorder la victoire. « Ne crains rien, Étienne, (disait-il,) je ne laisserai pas ton combat sans récompense, c'est avec l'intention de te prêter une main secourable que je me suis levé de mon trône. En me regardant, moi le crucifié, prends courage pour la lutte. C'est moi que tu as vu suspendu au gibet, le corps cloué, et c'est par cela que je t'accorderai la victoire. Je te donne la récompense, car je participe à ton martyre. J'ai combattu sur la croix comme contre une armée rangée, pour que tu saisisses le démon, ton adversaire, et le mettes en fuite. * Ne crains rien des pierres lancées contre toi, car ces pierres te serviront de degrés pour monter au ciel. Ne crains pas ceux qui te lapident, car je suis avec toi, moi, la pierre de l'angle, qui conserve inébranlable la structure de l'édifice construite à mon intention. Viens maintenant, brave soldat, auprès de ton chef céleste, couronné de la couronne immortelle, repose-toi de tes fatigues. »]

* B p. 312 b.

19 Kalotz, **27 Décembre**.

De nouveau fête de la Nativité de Notre-Seigneur Jésus-Christ et commémoration du protomartyr Étienne.

Le protomartyr du Christ, saint Étienne, était l'un des soixante-douze disciples du Christ. Après la résurrection du Seigneur, les apôtres l'élurent

վեց ընկերս նորա. զՓիլիպպոս և զՊրոքորոն և զՆիկանովրա եւ զՊարմենաս և զՏիմոնեա և զՆիկողայոս, և ձեռնադրեցին զնոսա սարկաւագունս, եւ յանձն արարին նոցա զաղքատս, զորբս և զայրիս : Եւ նոքա հոգային զպէտս նոցա եւ քարոզէին զաւետարանն փրկութեան :

Իսկ սուրբն Ստեփաննոս լի էր հաւատով եւ Հոգւով սրբով, համարձակութեամբ յանդիմանէր զհրէայսն խաչահանուսն ցուցանելով յօրինացն եւ ի մարգարէիցն թէ

* A fol. 141 r° a.

նա է Որդին Աստուծոյ : Եւ յափշտակեալ զնա հրէիցն ածին յատեան : * Եւ լուսաւորեցան երեսք նորա իբրև զհրեշտակի : Եւ եհարց քահանայապետն զնա թէ. Այդպէս է, որպէս ամբաստանեն զքէն : Եւ նա ասէ. Արք եղբարք եւ հարք լուարուք ինձ : Եւ սկսաւ յերեւմանէն Աստուծոյ առ Աբրահամ եւ զելանել նորա յերկրէն Քաղդէացւոց և գալ յերկիրն Քանանու, զկրկնակի երեւումն Աստուծոյ եւ զխոստանալն նորա զԻսահակ, զպատարագելն Իսահակայ, զապրելն նորա խոյիւն, զերդումն Աստուծոյ, զիջանելն Յակոբու յԵգիպտոս, վասն թագաւորութեանն Յովսեփու եւ վաճառելոյն, զչարչարանս ժողովրդեանն, զծնունդն Մովսէսի եւ զսնունդն, զփախչելն ի Մադիամ, զերեւումն Աստուծոյ ի մորենւոջն եւ առաքել զնա յԵգիպտոս, զհանել ժողովրդեանն, զբաժանել ծովուն, զսքանչելիս անապատին, զկռապաշտութիւնն Իսրայելի, զժառանգելն զերկիրն պարգեւաց ի ձեռն Յեսուայ, զԴաւիթ, զշինութիւն

avec six autres compagnons, Philippe, Prochore (*Prokhoron*), Nicanor (*Nikanowra*), Parmenas, Timon et (*Timonea*) Nicolas, les ordonnèrent diacres et leur confièrent les pauvres, les orphelins et les veuves. Ils s'occupaient de leurs besoins et prêchaient l'évangile du salut.

Saint Étienne était plein de foi et du Saint-Esprit, il blâmait avec hardiesse les Juifs qui avaient crucifié (le Seigneur) en leur démontrant par la Loi et les Prophètes qu'Il était le Fils de Dieu. Les Juifs l'enlevèrent et le

* A fol. 141 r° a.

conduisirent au tribunal. * Son visage devint resplendissant comme celui d'un ange. Le grand prêtre lui demanda : « Est-ce bien vrai ce dont on t'accuse? » Il répondit : « Frères et pères, écoutez-moi. » Et il commença à leur parler de l'apparition de Dieu à Abraham, de la sortie de celui-ci du pays des Chaldéens et de sa venue au pays de Chanaan, de la double apparition de Dieu [1] et de sa promesse d'Isaac, du sacrifice d'Isaac [2], de son rachat par un bélier, du serment de Dieu, de la descente de Jacob en Égypte à cause du règne de Joseph et de sa vente, des tribulations du peuple, de la naissance de Moïse, de son éducation, de sa fuite à Madian, de l'apparition de Dieu dans le buisson et de sa mission en Égypte, de la délivrance du peuple, de la division de la mer, des miracles dans le désert, de l'idolâtrie d'Israël, de la conquête de la terre promise par les soins de Josué, de David, de la construction du temple

1. Il s'agit des deux visions relatives à la naissance d'Isaac (Gen. XVII, 15-22, et XVIII, 9-15). Act. VII, 8 ne précise pas à ce point. — 2. Aucune allusion au sacrifice d'Isaac dans le discours des Actes.

տաճարին ի Սողոմոնէ, զխստապարանոցութիւնն ։ Դուք, ասէ, հանապազ Հոգւոյն սրբոյ հակառակ կայք, որպէս եւ հարքն ձեր. զմարգարէսն հալածէիք եւ սպանանէիք ։

Եւ լուեալ զայս հրէիցն կատաղեցան, եւ կրճտէին զատամունս ի վերայ նորա, եւ հանեալ արտաքոյ քաղաքին Երուսաղեմի քարկոծէին զնա ։ Եւ բացեալ * երկնից * A fol. 141 r° b.
երեւեալ նմա Յիսուս քաջալերէր զնա ։ Եւ նա ասէ. Ահա տեսանեմ զերկինս բացեալ, եւ զորդի մարդոյ զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ ։ Եւ նոքա խցին զականջս իւրեանց եւ դիմեցին առ հասարակ ի վերայ նորա, եւ քարկոծէին զՍտեփաննոս որ կարդայր եւ ասէր. Տէր, Յիսուս, ընկա՛լ զոգի իմ. ծունր եդ, Տէր, մի համարիր սոցա զայս մեղս ։ Եւ զայս իբրեւ ասաց՝ ննջեաց ։ Եւ Սաւղոս էր կամակից սպանման նորա ։

Եւ ընկեցեալ զմարմին նորա երկու գիշեր եւ տիւ մի, եւ ապա առեալ Գամաղիէլի թաղեաց զնա յագարակի իւրում, եւ արարին կոծ մեծ ի վերայ նորա ։

Եւ եղեւ հալածումն մեծ ի վերայ եկեղեցւոյն որ յԵրուսաղէմ, եւ սպանին յաւուր յայնմիկ ի հաւատացելոցն երկու հազար ոգի, եւ զՊարմենա զընկերն Ստեփաննոսի ։ Եւ այլքն ցրուեցան ի գիւղս եւ ի գաւառս Հրէաստանի բաց յառաքելոցն ։

Եւ կատարեցաւ սուրբ վկայն Քրիստոսի Ստեփաննոս նախասարկաւագն Դեկտեմբերի Իէ ։

par Salomon, (enfin) de l'endurcissement de (leur) cœur. « Vous, dit-il, *vous résistez toujours au Saint-Esprit; de même que vos ancêtres,* vous avez persécuté les prophètes et les avez tués. »

Entendant cela, les Juifs furent pris de rage, grincèrent des dents contre lui et l'ayant conduit hors de la ville de Jérusalem, ils le lapidèrent. Le ciel * s'entr'ouvrit et Jésus-Christ lui apparaissant, l'encouragea. Il s'écria * A fol. 141 r° b.
alors : « *Voici que je vois les cieux entr'ouverts et le Fils de l'homme qui se tient à la droite de Dieu.* » (Les Juifs) *bouchèrent leurs oreilles, et se jetèrent sur lui tous ensemble et ils lapidaient Étienne qui criait et disait : « Seigneur Jésus, reçois mon âme. » Il s'agenouilla et dit : « Seigneur, ne leur impute point ce péché. » Et en disant cela il mourut. Saul était complice de sa mort*[1].

On laissa son corps deux nuits et un jour, puis Gamaliel l'inhuma dans son terrain, *et on fit sur lui un grand deuil*[2].

Il y eut une grande persécution contre l'église de Jérusalem et on tua ce jour-là deux mille personnes parmi les fidèles, entre autres Parmenas, le compagnon d'Étienne. Les autres *se dispersèrent dans les villages* et *les provinces de la Judée, excepté les apôtres*[3].

Le saint martyr du Christ, le protomartyr Étienne, fut exécuté le 27 Décembre.

1. Act. VII, 1-60. — 2. Act. VIII, 2. — 3. *Ibid.* 1.

Յայսմ աւուր վկայաբանութիւն Թէոմպոմեայ եպիսկոպոսի ։
Դարձեալ յայսմ աւուր վարք երանելի աղախնոյն Քրիստոսի Եւսեբեայ ։

* A fol. 141 v° a. *Սա էր ի Հռոմ քաղաքէն, դուստր մեծատան իշխանի եւ բարեպաշտ քրիստոնէի ։ Հայրն կամեցեալ զնա տալ առն, եւ նա ոչ առնոյր յանձն, այլ ասէր եթէ. Ես Քրիստոսի եմ հարսնացեալ, եւ ոչ տաց զկուսութիւնս իմ յապականութիւն ։ Եւ հայրն չանսացեալ նմա, քանզի ոչ ունէր այլ զաւակ ժառանգորդ ընչից իւրոց, սկիզբն արար հարսանեաց ։ Եւ իբրեւ ետես Եւսեբիա զհայր իւր զի պատրաստէր զհարսանիսն, առ ի գիշերի երկուս աղախնայս համախոհս իւր, եւ զգեցեալ զգեստ առն ելին գաղտ եւ գնացին ի ծովեզրն, եւ գտեալ նաւ պատրաստական չոգան յԱղեկսանդրիա, եւ անտի նաւեալք գնացին ի Կռոն կղզին ։ Եւ վասն անծանօթ լինելոյն զգեցաւ դարձեալ հանդերձ կանացի, եւ անուանեաց զինքն Քսենի, որ թարգմանի օտար ։

Եւ մեծ ճգնութեամբ եւ առաքինի վարուք կացեալ ժամանակ ինչ ի կղզւոջն, հանդիպի կրօնաւորի ուրումն եւ գնաց զկնի նորա ի Միղասոն քաղաքն Կառիայ, եւ արգելեալ ի խցի ։ Եւ յերկուս եւ յերիս աւուրս ուտէր զի եւ ի շաբաթուն միանգամ ճաշակէր. եւ ոչ բանջար եւ ոչ ունդս, եւ ոչ միրգ, ոչ գինի եւ ոչ ձէթ, եւ ոչ այլ ինչ որ ընդ հուր անցանէր ընդունէր կերակուր, բայց միայն սակաւ ինչ հաց թանայր յարտասուաց եւ այնու կերակրէր ։

En ce jour martyre de l'évêque Théompemptos (*Théompomeay*). Aussi en ce jour vie de la bienheureuse servante du Christ Eusébia

* A fol. 141 v° a. * Elle était de la ville de Rome, fille d'un prince riche et pieux chrétien. Son père ayant voulu la marier, elle n'y consentit pas et lui dit : « Je suis fiancée au Christ et je ne livrerai point ma virginité à la corruption. » Son père ne l'écouta pas, et comme il n'avait pas d'autre enfant héritier de sa fortune, il commença les préparatifs des fiançailles. Eusébia, voyant que son père préparait les fiançailles, prit de nuit deux de ses servantes, du même avis qu'elle, et se revêtant d'habits masculins, elles sortirent en cachette et se rendirent au bord de la mer; ayant trouvé un navire en partance, elles se rendirent à Alexandrie, et de là naviguèrent jusqu'à l'île de Cos (*Kron*). Comme (Eusébia) y était inconnue, elle reprit ses vêtements de femme et se fit appeler Xénia, c'est-à-dire étrangère.

Après avoir vécu quelque temps dans l'île dans un grand ascétisme et une vie de vertus, elle fit la connaissance d'un moine, le suivit à la ville de Mylassa (*Milason*)[1] en Carie. Elle se cloîtra dans une cellule. Elle ne mangeait que tous les deux ou trois jours, ou même ne goûtait (quelque chose) qu'une fois par semaine; elle ne prenait comme nourriture ni verdure, ni légumes, ni fruits, ni vin, ni huile, ni aucune autre chose qui passât au feu, mais elle trempait seulement un peu de pain dans ses larmes et s'en nourrissait

1. Corruption dans la tradition manuscrite arménienne de Միղասոն.

* Եւ յերեկորեայ մինչեւ յառաւօտն համբառնայր զձեռս յերկինս եւ տքնութեամբ եւ արտասուօք կատարէր զաղօթս որ առ Աստուած. ի վերայ մերկ ծնկացն սակաւ ինչ ննջէր. եւ զգեստ նորա մազեղէն որպէս խորգ եւ այն մինչեւ ի ծունկսն եւ առանց թեզանեաց, բացագլխով եւ բոկ ի ձմեռայնի եւ յամարայնի : Բայց զանբաւ ճգնութիւն վարուց նորա եւ զխստամբեր ժուժկալութիւնն որ իբրեւ զանմարմին էր ի մարմնի, ով կարասցէ ընդ գրով արկանել : * A fol. 141 v° b.

Եւ ի ժամ հանգստեան իւրոյ տարածեալ զձեռս իւր յերկինս՝ լոյս մեծ ծագեաց ի խցի անդ, եւ ընթացեալք ի տեսլեան տեսին զերանելին Քսենի հանգուցեալ ի Քրիստոս Դեկտեմբերի ԻԷ :

Եւ նշան սքանչելագոյն Աստուած ի պատիւ սրբոյն, քանզի պսակ լուսեղէն աստեղանման իջեալ յերկնից, եւ ի միջի խաչ յայտնապէս փայլեալ՝ եկաց ի վերայ դագաղացն մինչեւ եդին զնա ի գերեզմանի, եւ ապա վերացաւ յերկինս :

Քաղոցի Ի եւ Դեկտեմբերի ԻԸ : Տօն է գլխաւոր առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի :

* Գլխաւորք եւ մեծ առաքեալքն Քրիստոսի Պօղոս եւ Պետրոս, քարոզեցին զաւետարանն փրկութեան ընդ տիեզերս, եւ հաստատեցին զեկեղեցիս կարգօք եւ կանոնօք : * A fol. 142 r° a.

13 Տօն է] սրբոց *add.* B.

* Du soir au matin, elle élevait ses mains au ciel et avec persévérance et larmes elle accomplissait les prières qu'elle (adressait) à Dieu ; elle sommeillait brièvement sur ses genoux nus ; son vêtement de poils était semblable à un sac, qui lui arrivait jusqu'aux genoux, sans manches ; elle avait la tête et les pieds nus l'hiver et l'été. Qui pourra jamais décrire le grand ascétisme de sa vie et sa rigoureuse austérité qui la rendait comme incorporelle dans un corps ? * A fol. 141 v° b.

Lors de sa mort, elle étendit ses bras vers le ciel, une grande clarté illumina sa cellule, et ceux qui accoururent attirés par ce spectacle trouvèrent la bienheureuse Xénia endormie dans le Christ, le 27 Décembre.

Dieu par un magnifique miracle honora la sainte, car une couronne lumineuse comme formée d'étoiles descendit du ciel, avec au milieu, et en évidence, une croix resplendissante, se posa sur son cercueil jusqu'à ce qu'on l'eut mis dans le cimetière, et ensuite remonta au ciel.

20 Kalotz, **28 Décembre.**

Fête des principaux apôtres Pierre et Paul.

* Les principaux et grands apôtres du Christ, Paul et Pierre, prêchèrent l'évangile du salut à l'univers, et établirent des églises avec règles et canons. * A fol. 142 r° a.

Զի Պետրոս զառաջինն քարոզեաց ի Հրէաստանի, ապա ի Գամիրս, ի Պոնտոս, ի Փռիւգիա, ի Գաղատիա եւ յԱնտիոք Ասորոց ։ Անուանեցին զաշակերտսն քրիստոնեայս, եւ շինեալ եկեղեցի եւ ուղղեալ սեղան ։

Անտի գնաց ի Հռոմ վասն Սիմոնի կախարդի, յաւուրս Կղաւդիայ կայսեր, եւ քարոզեալ անդ եւ յամենայն Իտալիա, եւ եկն դարձեալ ի Հռոմ եւ շինեաց զեկեղեցին, կարգեաց քահանայս եւ պաշտօնեայս ։

Իսկ Պօղոս առաքեալ հեթանոսաց քարոզեաց ի վաթսուն եւ վեց քաղաքս, եւ ի բազում ազգս եւ յաշխարհս բարբարոսաց, եւ եկն յԵրուսաղէմ. եւ ի Կեսարիայ կապեալ առաքեցաւ ի Հռոմ ։ Եւ երկու ամ կապանօք կացեալ անդ՝ արձակեցաւ ։ Եւ տասն ամ քարոզեաց ի Հռոմ եւ յամենայն Իտալիա, եւ ապա եկն դարձեալ ի Հռոմ ։

Եւ Ներոն կայսր ի գլուխ մոլորութեան հասեալ՝ յարոյց հալածանս եկեղեցւոյ, եւ սպան զԱգրիպինա զիւր մայրն, եւ զՀոքտաբինա կին իւր, եւ զայլ բազում ազգականս իւր ։ Եւ կալաւ զառաքեալսն զՊետրոս եւ զՊօղոս. եւ նոքա աղօթիւք զՍիմոն
* A fol. 142 r° b. կախարդն ի վերուստ ի վայր կործանեցին, եւ * սպանին օգնականութեամբն Աստուծոյ, որ թռաւ ընդ օդս եւ կամէր ելանել յերկինս մոգական արուեստիւ, խոստացեալ էր եւ զՆերոն հանել յերկինս ։

2 եւ յԱնտիոք Ասորւոց] որ եւ եկեալ նստաւ առ ժամանակ մի յԱնտիոք Ասորոց, ուր անուանեցին B ‖ 3 շինեալ] շինեցին — ուղղեալ] ուղղեցին B ‖ 13 զիւր մայրն] եւ զհօրաքոյր իւր *add.* B ‖ 14 եւ նոքա աղօթիւք... հանել յերկինս] որ զՍիմոն կախարդն նշաւակեցին եւ սպանին աղօթիւք B.

Pierre prêcha d'abord en Judée, puis dans le Gamir(?), dans le Pont, en Phrygie, en Galatie et à Antioche de Syrie (où) on appela les disciples « chrétiens »; il (y) construisit une église et édifia un autel.

De là il se rendit à Rome à cause de Simon le magicien, aux jours de l'empereur Claude, et, y ayant prêché ainsi que dans toute l'Italie, il revint à Rome, y construisit des églises, établit des prêtres et des ministres.

Quant à Paul, l'apôtre des gentils, il prêcha dans soixante-six villes, dans beaucoup de nations et de pays barbares; il alla à Jérusalem et de Césarée fut envoyé à Rome, enchaîné. Après y être resté deux ans dans les chaînes, il fut libéré. Il prêcha durant dix ans à Rome et dans toute l'Italie, et enfin revint à Rome.

L'empereur Néron, parvenu au comble de l'erreur, suscita une persécution contre l'Église, fit mourir sa mère Agrippine, sa femme Octavie (*Hoktabina*) et beaucoup d'autres de ses proches. Il fit arrêter les apôtres Pierre et Paul, qui, par leurs prières, avaient précipité de haut en bas Simon le magicien, et
* A fol. 142 r° b. l'avaient fait * mourir par l'aide de Dieu, car (Simon) s'était élevé dans les airs et voulait monter au ciel par son art magique, et il avait même promis à Néron de le faire monter au ciel.

Վասն որոյ բարկացեալ ընդ մահ կախարդին՝ հրամայեաց զՊետրոս խաչել : Եւ Պետրոս աղաչեաց զդահիճսն շրջել զխաչն գլխիվայր, եւ ասաց. Զեմ արժանի ըստ նմանութեան Տեառն իմոյ խաչել, զի ես զօրինակ նախաստեղծին ունիմ, զի նա գլխիվայր անկաւ որպէս ծնունդ մարդոյ. յայտ առնէ ինձ պարտ է ուղղել ի վեր զոտս զի յերկինս ելանիցեմ եւ ասացեալ զխորհուրդ խաչին՝ աւանդեաց զհոգին իւր առ Աստուած : Եւ Մարկելոս իջուցեալ ի փայտէն եդ պատուով ի տապանի :

Իսկ զՊօղոս հրամայեաց Ներոն գլխատել : Եւ յորժամ գլխատեցին, երեւեցան Ներոնի Պետրոս եւ Պաւղոս, թագ ի գլուխս ունելով, եւ ասեն. Տես ոչ մեռաք այլ կենդանի եմք : Եւ զարհուրեալ Ներոնի փախեաւ ի քաղաքէն եւ գազանակեր եղեւ :

Կատարեցան ընթացք սուրբ առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի՝ յամսեանն Մարգաց ԻԳ եւ Յունիսի ԻԹ, եւ աստ եդաւ խորհրդեամբ վասն տօնին հաստատութեան :

* Յայսմ աւուր վկայաբանութիւն երկուց բիւրուցն, որք հրով կատարեցան ի Նիկոմիդիա քաղաքի. յեկեղեցւոջ սրբոյն Իրինեայ, ի Մաքսիմիանոսէ ամբարիշտ թագաւորէ : * A fol. 142 v° a.

Կռապարիշտ արքայն Մաքսիմիանոս յաւուրս Ծննդեանն Քրիստոսի տեսանէր զբազ-

3 զի ես զօրինակ ... զխորհուրդ խաչին *om.* B || 6 առ Աստուած *om.* B 7 Իսկ զՊօղոս ... հաստատութեան] Իսկ զՊօղոս հրամայեաց Ներոն գլխատել. եւ կատարեցան երկոքին սուրբ առաքեալքն ի միում աւուր B || 12 վկայաբանութիւն ... թագաւորէ] վկայութիւն երկուց բիւրուցն որք ի Նիկոմիդեայ քաղաքի վկայեցին այրմամբ հրոյ յեկեղեցին B || 14 կռապարիշտ] կռապաշտ B.

C'est pourquoi, irrité de la mort du magicien, (Néron) ordonna de crucifier Pierre. Et Pierre pria les bourreaux de renverser la croix, la tête en bas, en disant : « Je ne suis pas digne d'être crucifié comme mon Seigneur, car j'ai l'exemple du premier homme créé, qui, étant tombé la tête la première comme une naissance d'homme [1], m'indique que je dois dresser les pieds en haut pour pouvoir monter au ciel. » Après avoir ainsi expliqué le mystère de la croix, il rendit son âme à Dieu. Marcellus, l'ayant descendu du gibet, l'inhuma avec honneur dans un tombeau.

Quant à Paul, Néron ordonna de le décapiter ; et lorsqu'on l'eut décapité, Pierre et Paul apparurent à Néron, ayant une couronne sur la tête, et ils lui dirent : « Regarde, nous ne sommes pas morts, mais vivants. » Néron, effrayé, s'enfuit de la ville et fut dévoré par les fauves.

Les saints apôtres Pierre et Paul terminèrent (leur) carrière le 23 du mois Markatz, 29 Juin, mais (leur vie) a été placée ici à dessein à cause de la fixation de la fête.

* En ce jour martyre des vingt mille, qui moururent par le feu à Nicomédie, dans l'église de sainte Irène, par ordre de l'empereur impie Maximien. * A fol. 142 v° a.

Maximien, l'empereur idolâtre, ayant aperçu pendant les jours de la fête

1. Allusion à la présentation habituelle de l'enfant dans la parturition.

մութինս քրիստոնէից, արանց եւ կանանց, երիտասարդաց եւ կուսանաց, ծերոց եւ տղայոց միաբան ընթանային յեկեղեցին մեծ որ յանուն սրբոյն Երինեա եւ չարութեամբ նախանձու վառեալ՝ երթեալ բազմութեամբ զօրօք պատեաց շուրջանակի զեկեղեցին, եւ զամենայն դրունս փակեալ մի միայն եթող ի բաց, որոյ առաջի կանգնեաց զբագինս կռոցն ։ Պատգամ առաքէր ի ներքս. Եթէ որ կամեսցի ապրել յայրմանէ հրոյն՝ ելցէ արտաքս եւ զոհեսցէ ։ Եւ աւագերէցն եկեղեցւոյն Կղերիկոս անուն՝ քաջալերէր զժողովուրդսն բանիւ վարդապետութեամբ եւ զերախայսն մկրտէին, եւ կատարեալ զփրկական խորհուրդն՝ զամենեսեան հաղորդեցուցանէին ի պատուական մարմնոյ եւ յարենէ Որդւոյն Աստուծոյ ։

Եւ յորժամ ետես եթէ հաստատուն կային ի ներքս, եւ ոչ որ ել արտաքս ի բազմութենէն, հրամայեաց բորբոքել զեկեղեցին հրով ։ Եւ ելանէր բարձրանայր բոցն, եւ
* A fol. 142 v° b. տոչորէր զամենայն նիւթն զփայտն եւ զքարինսն ։ * Եւ բազմութիւն սրբոցն երգելով ընդ հրեշտակս զերգս երից մանկանցն մինչեւ ի սպառ շնչոյն, աւանդեցին զհոգիս իւրեանց առ Աստուած ։ Եւ փոխեցան ի դաս անմարմնոցն ոգիք իբրեւ քսան հազարք, ընդ այր եւ ընդ կին ։

Ասացին ոմանք յամբարշտաց անտի ցթագաւորն եթէ. Եւ փառաւորեալ իշխանք քո քրիստոնեայք են, Դորոթէոս թագադիրն եւ Մարդէոս սպարապետն

2 սրբոյն] սրբուհւոյն B || 6 Կղերիկոս] Գղեկլիրիոս B || 12 տոչորէր] տոչէր B || 14 փոխեցան] փոխադրեցան B || 16 Մարդէոս] Մարդոնէոս B.

de la Nativité du Christ le grand nombre de chrétiens, hommes et femmes, jeunes gens et jeunes filles, vieillards et enfants, qui se rendaient ensemble à la grande église de sainte Irène, brûlé de jalousie par méchanceté, alla avec de nombreux soldats, cerna l'église de toutes parts et fit fermer toutes les portes à l'exception d'une seule devant laquelle il fit dresser un autel d'idoles. Il envoya un ordre à l'intérieur, que quiconque voudrait éviter d'être brûlé par les flammes sorte et sacrifie. L'archiprêtre de l'église, nommé Clericus, encouragea les assistants par des paroles de doctrine; on baptisa les catéchumènes, et après avoir accompli le mystère du salut, il les communia tous au corps et au sang précieux du Fils de Dieu.

Lorsqu'il vit qu'à l'intérieur ils demeuraient fermes, et que personne de cette multitude ne sortait au dehors, (l'empereur) ordonna d'incendier l'église.
* A fol. 142 v° b. La flamme jaillit et s'éleva, dévorant tous les matériaux, bois et pierres. * Et (cette) multitude de saints, chantant avec les anges jusqu'au dernier souffle le cantique des trois enfants, rendirent leurs âmes à Dieu. Ils trépassèrent dans les rangs des immortels au nombre de vingt mille environ, hommes et femmes.

Quelques impies de cet endroit dirent à l'empereur : « Tes glorieux princes sont aussi chrétiens, Dorothée le ministre de la couronne, Mardonius

եւ Միգդոնէոս բդեաշխն եւ Գորգէոնոս եւ Պետրոս, եւ զայլս ի պատուաւորացն ։ Եւ հրամայեաց կացուցանել եւ զնոսա առաջի իւր. եւ ինքեանք կամաւորութեամբ ի բաց հանին ի պարանոցացն զօսկի մանեակսն, եւ լուծին զգօտիս իւրեանց, եւ մերկացան յանձանց իւրեանց զարքունական զպատմուճանսն, եւ համբարձեալք զձայնս իւրեանց աղաղակէին խոստովանելով զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Եւ հրամայեաց զան հարկանել զնոսա ուժգին. եւ ապա արկին ի բանդ ։

Եւ այլ ոմն զօրական Զենոն անուն հրապարակախօս եղեւ ընդդէմ Մաքսիմիանոսի ամբարշտին, յանդիմանեաց զնա յոյժ հրապարակաւ աստուածախօս բանիւ իւրով, եւ խոստովանեցաւ զՔրիստոս՝ Տէր եւ արարիչ. եւ քարիւ ջախջախեալ զբերանն եւ խորտակեալ զատամունսն՝ հատին զգլուխն ։

Կալան եւ զսուրբն Թէոփիլոս * սարկաւագն, որ բերէր թուղթ ի սրբոյն Անթիմոսէ * A fol. 143 rº a.
եպիսկոպոսէ առ սուրբ վկայսն Քրիստոսի, եւ հատեալ զլեզուն՝ քարկոծ արարին զնա մինչեւ աւանդեաց զհոգին ։

Իսկ զԹէոնաս սարկաւագն որ յառաջագոյն յանդիմանեաց բանիւ իմաստութեամբ զամբարիշտն՝ հրամայեաց բարկութեամբ եւ ձաղկեցին արջառաջլօք զմարմինն. եւ ի

1 Միգդոնէոս] Միգունդէոս B — Գորգէոնոս] Գորթոնիոս B ¦ Պետրոս] մեծ զօրավարքն *add.* B — եւ զայլս ի պատուաւորացն *om.* B — կացուցանել եւ զնոսա առաջի իւր] եւ կացուցին առաջի B ‖ 4 համբարձեալք ... խոստովանելով] համարձակեալք բանիւ խոստովանեցան B ‖ 7 հրապարակախօս եղեւ ... հատին զգլուխն] ի հրապարակախօս լինել եւ ի մեծաբանելն Մաքսիմիանոսի ամբարշտին ընդդէմ ճշմարտին Աստուծոյ՝ յանդիմանեաց զնա յոյժ ի հրապարակի անդ աստուածախօս բանիւ իւրով, եւ խոստովանեցաւ զՔրիստոս Տէր եւ արարիչ ։ Եւ հրամայեաց թագաւորն քարիւ ջախջախել զբերանն եւ խորտակել զատամունսն, եւ յետոյ հատին զգլուխն B ‖ 12 սուրբ *om.* B.

(*Mardeos*) le généralissime, Mygdonios le gouverneur, Gorgonius (*Gorgēonos*) et Pierre et d'autres parmi les notables. » Il ordonna de les faire venir en sa présence. Ils enlevèrent d'eux-mêmes le collier d'or de leur cou, détachèrent leur ceinturon, quittèrent leur manteau royal, et élevant leur voix, ils confessèrent le nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ. Il ordonna de les frapper violemment, puis on les jeta en prison.

Un certain autre soldat, nommé Zénon, parla en public contre l'impie Maximien, le critiquant avec vigueur et publiquement par des paroles remplies de Dieu, et confessa le Christ, Seigneur et créateur. Après lui avoir écrasé la bouche et brisé les dents avec une pierre, on lui trancha la tête.

On saisit également saint Théophile, * diacre, au moment où il apportait * A fol. 143 rº a.
une lettre de saint Anthème, évêque, aux saints martyrs du Christ; on lui coupa la langue, et on le lapida jusqu'à ce qu'il eût rendu l'âme.

Quant au diacre Théonas, qui avait blâmé l'impie par des paroles pleines de sagesse, celui-ci, irrité, ordonna de battre son corps avec des nerfs de

փայտի բեւեռեալ՝ հրով այրեցին զնա, եւ գոհանալով աւանդեաց զհոգին իւր առ Աստուած ։

Բայց զսուրբ իշխանսն այսպէս կոտորեցին. զԴորեթէոս գլխատեցին, զՄարդոնիոս՝ հրով այրեցին, զՄիգդոնիոս՝ ի խորափիտ ընկեցին, եւ ի Գորգոնիոսի եւ ի Պետրոսի պարանոցսն կապեալ երկանաքար՝ ընկեցին ի ծով ։ Այսպէս բարի խոստովանութեամբ կատարեցան ի Քրիստոս ։

Քաղոցի ԻԱ եւ Դեկտեմբերի ԻԹ ։ Տօն է ծննդեան Տեառն եւ յիշատակ սուրբ առաքելոցն Յովհաննու եւ Յակոբու ։

Սիրելի աշակերտքն Քրիստոսի՝ Յակոբոս եւ Յովհաննէս, որդիքն Զեբեթեայ, էին ըստ մարմնոյ քուերորդիք Յիսուսի. զի Սողոմէ մայր նոցա՝ դուստր էր Յովսեփայ աստուածահօրն ։ Եւ էին յառաջագոյն աշակերտեալք Յովհաննու Մկրտչի ։ Եւ յորժամ
* A fol. 143 rº b. լուան ի նմանէ թէ. Ահաւասիկ Քրիստոս գառն Աստուծոյ, * գնացին զկնի Յիսուսի Յովհաննէս եւ Անդրէաս ։ Եւ դարձեալ գնացին առ Յովհաննէս. եւ յորժամ Հերովդէս արկ զՅովհաննէս ի բանդ, գնացին նոքա ի տունս իւրեանց ։

1 գոհանալով] զԱստուծոյ *add.* B || 4 ընկեցին] ընկղմեցին B || 7 Տօն ... Յակոբու] տօն է սուրբ առաքելոցն որդւոցն որոտման Յովհաննու եւ Յակովբայ B || 10 Յիսուսի] Քրիստոսի *add.* B || 14 արկ] էարկ B.

bœuf, ensuite de le clouer à un poteau et de le brûler. Il rendit son âme à Dieu en (le) remerciant.

Voici comment on exécuta les saints princes : on décapita Dorothée, on livra aux flammes Mardonius, on jeta dans un précipice Mygdonios, on attacha de grosses pierres au cou de Gorgonius et de Pierre et on les précipita à la mer. C'est ainsi qu'en bonne confession ils moururent pour le Christ.

21 Kalotz, 29 Décembre.

Fête de la Nativité du Seigneur et commémoration des saints apôtres Jean et Jacques.

Les disciples chers au Christ, Jacques et Jean, fils de Zébédée (*Zebetheay*), étaient, par le corps, fils de la sœur de Jésus, car leur mère Salomé (*Soghomē*) était fille de Joseph, le père de Dieu. Ils avaient été d'abord disciples de Jean-Baptiste. Lorsqu'ils entendirent de lui : « Voici le Christ, l'agneau de
* A fol. 143 rº b. Dieu »[1], Jean et André * suivirent Jésus. Puis ils retournèrent à Jean-Baptiste, mais quand Hérode fit mettre Jean-Baptiste en prison, ils retournèrent à leurs maisons.

1. Joan. i, 36.

Եւ Յիսուս տեսեալ առ ծովակին զՊետրոս եւ զԱնդրէաս՝ կոչեաց զնոսա եւ գնացին զհետ նորա, եւ ընդ նմա շրջէին հանապազ ։

Եւ յետ յարութեանն Քրիստոսի եհաս վիճակ Յակոբայ Սպանիա. եւ սպան զնա Հերովդէս սրով վասն յանդիմանելոյ զՀրէայսն, եւ զմարմին նորա ընկեցին ի ծով. եւ ալիք ծովուն հանին զնա ի վիճակն իւր ի Սպանիա ։ Եւ ի ձեռն նշանացն եւ սքանչելեացն պատուեցաւ ի նոցանէ, մինչեւ կոչեցաւ անդ Պօղոս առաքեալն եւ դարձոյց զնոսա յաստուածգիտութիւն, եւ ծանուցաւ թէ Յակոբոս է առաքեալն նոցա ։

Իսկ Յովհաննէս սպասաւորէր ամենասուրբ կուսին Մարիամու աստուածածնին երկոտասան ամ, որ յանձնեցաւ նմա ի Քրիստոսէ թէ. Ահա մայր քո, եւ սուրբ կուսին թէ. Ահա որդի քո ։ Զի սա միայն է որ երեք մայր ունի. մի՝ Սողոմէ որ ծնաւն զնա, երկրորդ՝ զորոտումն որ անուանեցան որդիք որոտման, եւ երրորդ՝ աստուածածին Մարիամ ։

Եւ յետ փոխման սուրբ կուսին՝ գնաց յԵփեսոս հրամանաւ սուրբ Հոգւոյն, եւ զտաճարն Արտեմեայ կռոցն կործանեաց, եւ արար բազում նշանս եւ սքանչելիս, եւ զբազումս դարձոյց ի կռապաշտութենէ յաստուածպաշտութիւն ։ * Շինեաց անդ * A fol. 143 v° a.

3 վիճակ Յակոբայ Սպանիա] վիճակաւ Սպանիա Յակոբու B || 4 սրով *om.* B || 6 կոչեցաւ] չոքաւ B || 7 ծանուցաւ] ծանուցեալ եթէ սա B — նոցա] ձեր B || 9 սուրբ *om.* B || 10 Զի սա .... Մարիամ *om.* B || 13 սուրբ *om.* B || 15 յաստուածպաշտութիւն] յաստուածգիտութիւն ։ Եւ Դոմետիանոս թագաւոր աքսորեաց զնա ի Պատմոս կղզի ։ Եւ երթեալ անդ դարձոյց զամենեսեան յաստուածգիտութիւն *add.* B.

Jésus ayant aperçu sur le rivage Pierre et André, les appela. Ils le suivirent et circulèrent constamment avec lui.

Après la résurrection du Christ, l'Espagne échut comme lot à Jacques, mais Hérode le fit mourir par l'épée, pour avoir blâmé les Juifs, et on jeta son corps à la mer. Les vagues de la mer le déposèrent dans son diocèse en Espagne. Il fut honoré là, à cause de ses miracles et de ses prodiges, jusqu'à ce que l'apôtre Paul, appelé par eux, les convertît à la science de Dieu et leur fît connaître que Jacques était leur apôtre.

Quant à Jean, il servit pendant douze ans la sainte vierge Marie, mère de Dieu, qui lui avait été confiée par le Christ (lorsqu'il dit) : « Voici ta mère » et à la Vierge : « Voici ton fils[1] ». Il est le seul qui eut trois mères : la première, Salomé, qui l'enfanta ; la deuxième, le tonnerre, c'est pourquoi ils (les deux frères) furent appelés les fils du tonnerre; et la troisième, la mère de Dieu, Marie.

Après l'assomption de la sainte Vierge, il se rendit à Éphèse, par ordre du Saint-Esprit, et y détruisit le temple de l'idole Artémis; il y opéra de nombreux miracles et prodiges, et convertit bien des gens de l'idolâtrie au culte de Dieu. * Il y construisit des églises, y établit des évêques, des prêtres et des * A fol. 143 v° a.

1. Joan. XIX, 26 sq.

եկեղեցիս եւ կացոյց եպիսկոպոսս եւ քահանայս եւ սարկաւագունս ։ Եւ հալածեաց զդեւս ի կղզւոյն եւ ընկղմեաց զԿինոպաս կախարդն ի ծովն եւ կուրացոյց զՆոտիանոս կախարդն ։

Սա ընթերցաւ զերեք աւետարանն՝ զՄատթէոս, զՄարկոս, զՂուկաս. գրեաց եւ ինքն աւետարան ի ձեռն աշակերտի իւրոյ Պրոխորոնի, գրեաց եւ զաստուածական յայտնութիւնն ։

Եւ Ներիաս թագաւորն դարձոյց զնա յաքսորանացն, եւ եկն դարձեալ յԵփեսոս եւ ուղղեաց որ ինչ անդ պակաս էր, որ եւ քառասուն հազար մոլորեալ մարդիկ դարձոյց յԱստուած ։

Եւ ապա յաւուր կիւրակէի կոչեաց առ ինքն զեղբարսն, եւ վարդապետեալ հաղորդեցոյց զնոսա, եւ առեալ ընդ իւր զԲիւռոս, զաշակերտն իւր եւ այլ արս երկուս, թիօք եւ փայտատօք, ել արտաքոյ քաղաքին ի տեղի մի, եւ հրամայեաց փորել անդ խորագոյն ։ Եւ մտեալ տարածեաց զհանդերձս իւր, եւ նափորտամբն յաղօթս կացեալ ասաց. Քարշեցէք զմայր իմ ի վերայ իմ ։ Եւ քարշեցին մինչեւ ի ծունկն եւ ի պարանոցն զհողն, եւ ապա աւանդեաց զհոգին իւր առ Աստուած ։ Եւ կտաւ արկեալ զերեսօքն ծածկեցին, եւ երթեալ ի քաղաքն պատմեցին թէ Յովհաննէս վախճանեցաւ ։

2 կախարդն *om.* B || 7 Ներիաս] Ներուաս B — դարձեալ] վերստին B || 11 առեալ ետ B || 15 առ Աստուած] ի ձեռն Տեառն B.

diacres. Il chassa les démons de l'île[1] et fit noyer le magicien Kynops (*Kinopas*) dans la mer, et rendit aveugle le magicien Noëtianus (*Notianos*).

Il lut les trois évangiles de Matthieu, de Marc, de Luc; il écrivit lui aussi un évangile par l'intermédiaire de son disciple Prochore (*Prokhoron*) et la divine Apocalypse.

L'empereur Nerva (*Nerias*) le fit revenir de l'exil; il se rendit de nouveau à Éphèse et y procura ce qui manquait; il convertit à Dieu quarante mille hommes égarés.

Un dimanche, il appela à lui les frères, leur fit la doctrine, les communia, et prenant avec lui Verus (*Biuros*), son disciple, et deux autres hommes munis de bêches et de pelles, il les conduisit hors de la ville, à un endroit où il leur donna l'ordre de creuser profondément. Puis il descendit, étendit ses vêtements et se mit à prier avec le manteau (sur lui); il dit ensuite : « Tirez sur moi ma mère. » Ils le couvrirent de terre jusqu'aux genoux, puis jusqu'au cou; il rendit alors son âme à Dieu. Ils étendirent un linge pour couvrir sa figure, et retournèrent à la ville pour dire aux frères : « Jean est mort. »

1. Il s'agit de l'île de Patmos; notre auteur a négligé de dire que Jean y avait été exilé.

Եւ յետ երից աւուրց բացին զգերեզմանն եւ ոչ գտին զմարմինն, բայց միայն զհանդերձն եւ զհողաթափն, * զի վերափոխեաց զնա սիրելին իւր Քրիստոս որ ասաց թէ. Կամիմ զի կացցէ դա մինչեւ ես գամ. * A fol. 143 v° b.

Եւ վախճանեցաւ սուրբ առաքեալն եւ աւետարանիչն Յովհաննէս Հոռի ժէ եւ Սեպտեմբերի ԻԶ։

Յայսմ աւուր վկայաբանութիւն սրբոյն Յուլիանոսի բժշկի եւ Սիղուանոսի եպիսկոպոսի Եմեսու քաղաքի եւ Ղուկասու սարկաւագին եւ Մոկկիմոսի ընթերցողի։

Յաւուրս անօրէն արքային Նումերիանոսի բազում խնճոյս լինէր ամբոխից ի տօնի կռոցն, եւ ամենեքեան ճեպէին կատարել զպիղծ զոհսն ի քաղաքն Եմեսու։ Զոր տեսեալ եպիսկոպոսն Սիղուանոս եւ Ղուկաս սարկաւագն եւ Մոկկիմոս ընթերցողն՝ յառաջ մատուցեալք ուսուցանէին զժողովուրդսն ի բաց կալ ի խուլ եւ համր դիւացն, եւ հաւատալ ի մի աստուածութիւն Հօր եւ Որդւոյ եւ սուրբ Հոգւոյն։

Եւ տեսեալ զնոսա անօրէն սպասաւորացն եւ կալեալ կացուցին առաջի դատաւորին։ Եւ եհարց դատաւորն զհաւատոյ նոցա, եւ նոքա յայտնապէս դաւանեցին

2 զհողաթափն] վասն որոյ հաւանեցան ասել աշակերտք նորա թէ վերափոխեաց *add* B || 4 Հոռի ժէ եւ Սեպտեմբերի ԻԶ] յաւուր կիւրակէի B || 10 Սիղուանոս] Սիլվանոս B.

Trois jours après, on ouvrit la tombe et l'on n'y trouva point le corps, mais seulement les vêtements et les pantoufles, * car le Christ avait transporté en haut son bien-aimé, et lui avait dit : « Je veux qu'il vive jusqu'à ce que je vienne [1]. » * A fol. 143 v° b.

Le saint apôtre et évangéliste Jean mourut le 17 Hori, 26 Septembre.

En ce jour martyre de saint Julien le médecin, de Silvain évêque d'Émèse, de Luc le diacre, et de Mocimus le lecteur.

Aux jours de Numérien, l'empereur impie, beaucoup de réjouissances publiques avaient lieu aux fêtes des idoles, et tous s'empressaient d'accomplir les immondes sacrifices dans la ville d'Émèse (*Emesos*). Ce que voyant, l'évêque Silvain, le diacre Luc et le lecteur Mocimus survenaient et enseignaient au peuple d'abandonner les démons sourds et muets, et de croire à l'unique divinité du Père, du Fils et du Saint-Esprit.

Les impies serviteurs les ayant vus, les arrêtèrent et les mirent en présence du juge. Le juge les interrogea au sujet de leur foi, et ils confessèrent

1. Joan. xxi, 22.

զանունն Քրիստոսի Աստուծոյ ։ Եւ հրամայեաց տանջել զնոսա յոյժ եւ գազանաց արկանել ։

* A fol. 144 r° a. Եւ յորժամ տանէին * զսուրբսն արտաքոյ քաղաքին արկանել գազանաց, երթեալ Յուլիանոս բժիշկ՝ ողջոյն տուեալ սրբոցն եւ գիրկս արկեալ համբուրէր զնոսա․ քանզի եւ զհաւատս քրիստոնէութեան ի նոցանէ էր ընկալեալ ։ Զոր տեսեալ կռապաշտիցն ըմբռնեալ զնա աղաղակէին․ Սպանցուք զսա, զի զամենայն քաղաքս դարձուցանէ յերկրպագութենէ աստուածոց մերոց, քանզի հմուտ է Նազովրեցի աղանդոյն, եւ նովաւ բժշկէ կախարդութիւնս առնելով ի հիւանդս ։ Եւ սուրբն Յուլիանոս հաւանեցուցանէր զժողովուրդն եթէ․ Ոչ կախարդութեամբ այլ անուամբն Աստուծոյ բժշկեմ ։

Իսկ զքաջայաղթ վկայն զՍիղւանոս եպիսկոպոսն եւ զՂուկաս սարկաւագն եւ զՄովկիմոս ընթերցողն ընկեցին լինել կերակուր գազանաց․ եւ աղօթելով կատարեցան ի Քրիստոս ։

Եւ ապա զերանելին Յուլիանոս քարշեալ տանջեցին անխնայաբար․ եւ նորա զաչս յերկինս համբարձեալ ասէր․ Աստուած իմ օգնեա ինձ եւ դասաւորեա զհոգի իմ ընդ սրբոց քոց Սիղուանոսի եւ Ղուկասու եւ Մովկիմայ ։

Եւ խորհեալ ընդ միմեանս զօրականացն սատանայի ասեն․ Եկայք նորագոյն

1 Եւ հրամայեաց... արկանել] Եւ տանջեալ զնոսա՝ հրամայեաց գազանաց արկանել ի զբօսանս քաղաքին B || 8 կախարդութիւնս առնելով... բժշկեմ] զհիւանդս կախարդութեամբ, եւ հաւանեցուցանէ զժողովուրդսն եթէ անուամբ Քրիստոսի բժշկեմ եւ ոչ դեղօք B || 1 զվկայն] Քրիստոսի *add.* B || 17 ասեն] եթէ միով օրինակաւ սպանցուք զսա, զինչ օգտիմք, այլ եկայք *add.* B.

clairement le nom du Christ, Dieu. Il ordonna de les torturer violemment et de les jeter aux fauves.

* A fol. 144 r° a. Tandis qu'on conduisait * les saints hors de la ville pour les jeter aux fauves, le médecin Julien vint donner le salut aux saints et les ayant enlacés de ses bras les baisa, car il avait reçu d'eux la foi chrétienne. Les idolâtres, l'ayant vu, le saisirent en criant : « Tuons-le, car il détourne toute la ville du culte de nos dieux, il est instruit dans la secte du Nazaréen et par là il guérit les malades en opérant des enchantements. « Mais saint Julien persuadait le peuple en ces termes : « Ce n'est pas par magie que je guéris, mais par le nom de Dieu. »

On jeta en pâture aux fauves le vaillant martyr, l'évêque Silvain, le diacre Luc et le lecteur Mocimus et tous, en priant, moururent dans le Christ.

Ensuite, on traîna le bienheureux Julien et on le tortura cruellement. Il éleva les yeux au ciel et dit : « Mon Dieu, aide-moi et place mon âme avec celles de tes saints Silvain, Luc et Mocimus. »

Les soldats du démon se consultèrent et dirent : « Allons, inventons

տանջանարանս իմացուք, զի կարծր եւ անժուժելի տանջանօք մեռցի ։ Եւ եառուն գործել բեւեռս երկայնս եւ սուրս, եւ *բեւեռեցին զերկոսին ոտսն ընդ իրեարս, եւ * A fol. 144 rº b. զերկոսին ձեռսն ընդ միմեանս, եւ գերծեալ զգլուխն վարեցին բեւեռս ի գագաթն եւ մինչեւ յուղեղն հասուցին, եւ կիսամահ թողեալ գնացին ։

Եւ սուրբն յաղօթելոյ ոչ դադարէր, եւ ի քարշ անկեալ դանդաղանօք եմուտ յայր մի, եւ զաչսն միայն յերկինս համբարձեալ պաղատէր առ Աստուած, եւ աւանդեաց զհոգին իւր ի ձեռս հրեշտակաց Դեկտեմբերի ԻԹ ։

Եւ երեւեալ սրբոյն Յուլիանոսի ի տեսլեան ուրումն բրտի առնուլ զմարմին նորա, եւ գնացեալ յայրն եւ բարձեալ զմարմինն թաղեաց ի նշանաւոր տեղւոջ ։

Եւ յաւուրս քրիստոնէութեան յորժամ երեւեցաւ գլուխն Յովհաննու Մկրտչին, այլ ումեմն բրտի ի նոյն քաղաքին Եմեսու, որ է Հէմս, յայնժամ փոխադրեցին եւ զմարմին սրբոյն Յուլիանոսի բժշկի, եւ եդին յեկեղեցւոջն զոր յանուն նորա շինեցին ։

Դարձեալ յայսմ աւուր տօն է Թումասու Ընկլիզաց եպիսկոպոսի եւ մանկանցն Բեթղեհեմի չորեք հարիւր վաթսուն եւ երկուցն ։

[B * Յայսմ աւուր վկայութիւն սուրբ եպիսկոպոսին Ընկլիզաց Թումասու ։ * B p. 316 a.

Երանելին Թումաս աստուածային ընտրութեամբն ձեռնադրեցաւ արքեպիսկոպոս

2 բեւեռեցին] հեղուսին բեւեռօք B || 7 զհոգին իւր] առ Քրիստոս *add.* B — Դեկտեմբերի ԻԹ *om.* B || 8 զմարմինն] զնշխարս սրբոյն B || 10 գլուխն] սրբոյն *add.* B.

quelque nouvel instrument de torture et qu'il meure dans des tourments cruels et intolérables. « Ils firent forger de gros clous longs et * clouèrent ses deux * A fol. 144 rº b. pieds ensemble, ses deux mains ensemble, rasèrent sa tête et enfoncèrent des clous dans son crâne jusqu'à la cervelle, et l'ayant laissé à moitié mort, ils s'en allèrent.

Le saint ne cessa de prier et, se traînant péniblement, pénétra dans une grotte et, les yeux seuls élevés au ciel, il pria Dieu et rendit son âme entre les mains des anges, le 29 Décembre.

Saint Julien apparut en songe à un potier pour qu'il aille chercher son corps; et celui-ci, s'étant rendu à la grotte et ayant enlevé le corps, l'inhuma dans un endroit célèbre.

Lorsqu'aux jours du christianisme [1] la tête de Jean-Baptiste apparut à un autre potier de cette ville d'Émèse qui est Homs (*Hēms*), on transporta en même temps le corps de saint Julien le médecin et on le déposa dans l'église qu'on construisit à son nom.

En ce jour également, fête de Thomas, l'évêque des Anglais, et des quatre cent soixante-deux enfants de Bethléem.

[B * En ce jour martyre du saint évêque des Anglais, Thomas.

Le bienheureux Thomas fut, par élection divine, sacré archevêque des * B p. 316 a.

1. C'est-à-dire quand le christianisme fut libre, après l'édit de Milan.

Ընկլէզաց ի թագաւորանիստ քաղաքն Քանթրպիր ։ Եւ էր այր պարկեշտ զարդարեալ ամենայն առաքինութեամբ եւ վրէժխնդիր օրինացն Աստուծոյ ։

Իսկ թագաւորն ոչ գնայր ըստ կամացն Աստուծոյ եւ արքեպիսկոպոսին. որ եւ յաւել ի վերայ ամենայնի թողուլ զօրինաւոր ամուսին իւր, եւ պոռնկութեամբ պղծանալ ։ Նաեւ զորդի մի իւր ի պոռնկութենէ ծնեալ՝ կամեցաւ նստուցանել յաթոռ թագաւորութեանն ։

* B p. 316 b. * Որոյ ընդդէմ դարձաւ ճշմարիտ քահանայապետն Աստուծոյ յանդիմանական բանիւք՝ ոչ արար զկամս արքային առ ի յօծանել զորդին ։

Յայնժամ թագաւորն ժողովեալ զեպիսկոպոսս աշխարհին արտաքոյ կաթուղիկէ եկեղեցւոյն եւ ընդդէմ կամաց արքեպիսկոպոսին ետ օծանել զորդի աղախնոյն՝ թագաւոր ։ Եւ ընդ նմա մախացեալ այնուհետեւ եւ արգելոյր զօրինաւոր հասս եկեղեցւոյն ։

Եւ յարուցեալ երանելին՝ եկն պատմեաց հայրապետին Հռոմայ Աղեկսանդրի զեղեալ գործն. եւ նա իրաւունս վարկաւ ընդ բանիւ առնել նմա զթագաւորն եւ զամենայն աշխարհն որք համախոհ էին նմա ։ Եկն ապա եւ կատարեաց զհրամայեալսն փակեալ զդրունս եկեղեցեացն եւ արգելեալ զերիցունսն ի քահանայագործելոյ վասն թագաւորին անօրէնութեանն. եւ ինքն նստէր լռութեամբ յեպիսկոպոսարանն ի սուգ՝ որպէս եւ Սամուէլ վասն Սաւուղի ։

Բայց թագաւորն անզեղջ մնայ ի կամս իւր եւ անխոնարհ եպիսկոպոսին զամ մի ։

Anglais dans la ville royale de Cantorbéry (*Khantherpir*). C'était un homme modeste, orné de toutes sortes de vertus et zélé pour les commandements de Dieu.

Or, le roi ne se comportait pas selon la volonté de Dieu et de l'archevêque, et pour comble il abandonna son épouse légitime et se souilla par la fornication. Il voulut même faire monter sur le trône un de ses fils, né de la fornication.

* B p. 316 b. * Le vrai pontife de Dieu s'y opposa par un langage de blâme et il ne voulut pas accomplir la volonté du roi de sacrer son fils.

Alors le roi ayant convoqué les évêques du pays, hors de l'église catholique et contre la volonté de l'archevêque, fit sacrer roi par eux le fils de sa maîtresse. Dès lors, il jalousa (Thomas) et supprima les revenus légaux de l'Église.

Le bienheureux partit soumettre les faits au pontife de Rome Alexandre, et celui-ci jugea de son droit d'interdire le roi et tous ceux du pays qui étaient ses partisans. Ensuite (Thomas) revint et accomplit ce qui lui avait été ordonné : il ferma les portes des églises et interdit aux prêtres d'accomplir leur ministère pour cause de l'impiété du roi; lui-même se confina silencieux et triste dans son archevêché comme jadis Samuël pour Saül.

Mais le roi persista, sans remords, dans sa volonté pendant une année et

Ապա տեսեալ զտագնապ աշխարհին ի կապանացն՝ զի պաշտամունք եկեղեցեացն խափանեցան, եւ մանկունք ոչ մկրտէին, եւ մեռեալքն ոչ օրինաւոր թաղման արժանաւորէին փոխանակ ապաշաւելոյ եւս առաւել խռովեցաւ, եւ ասէ ցիշխանսն իւր. Ընդէ՞ր ոչ խնդրէք զվրէժս իմ յառնէն որ զայս պատուհաս էած իմոյ աշխարհիս ։

Ցայնժամ սպառազինեցան արք չորք ի սպասաւորացն եւ առեալ զսուրս զիմեցին յեպիսկոպոսարանն, եւ մտեալ յեկեղեցին գտին զերանելին ի խորանն սուրբ յաղօթս առաջի տէրունական սեղանոյն, եւ ասեն. Արձակեա զաշխարհս ի նզովիցն հրամայէ թագաւորն ։ Արքեպիսկոպոսն ասէ. Ածցէ թագաւորն զպարանոցն իւր ընդ լծով օրինացն Աստուծոյ, եւ ինքն Աստուած արձակեսցէ յայնժամ զաշխարհս հրամանաւն իւր իմով կամօք ։

Իսկ նոցա հանեալ ի պատենիցն զսուրսն շարժեցին ասելով. Եթէ ոչ * հաւանեսցիս՝ * B p. 317 a.
սրովքս խողխողեսցիս ։ Սուրբն պատասխանի ետ եւ ասէ. Ի գիրկս մօրն զմանուկն սպանանել վայելուչ է, քանզի ես պատրաստ եմ վասն Տեառն իմոյ օրինացն աստէն ի տանս իմում մեռանել ։ Եւ ձգեալ մի ոմն զսուրն եհար զգլուխ երանելոյն մինչդեռ խոնարհեալ էր ի վերայ սրբոյ սեղանոյն յաղօթս ։

Տեսեալ ոմն ի սարկաւագացն զայն՝ ընդդէմ ձգեալ սրոյն զձեռն զի պատսպարեսցէ զարքեպիսկոպոսն, եւ կրկնեալ սրոյն ի վերայ եհատ զբազուկս նորա եւ զպարանոց

sans s'incliner devant l'évêque. Puis, voyant le trouble du pays à cause des entraves qui empêchaient le service des églises, alors que les enfants n'étaient pas baptisés, et que les morts étaient privés de la sépulture régulière, au lieu de faire pénitence, il s'émut davantage et dit à ses princes : « Pourquoi ne me vengez-vous pas de cet homme qui a amené ce fléau sur mon pays ? »

Alors, quatre de ses serviteurs revêtirent leurs armures, prirent leurs épées et se dirigèrent vers l'évêché; ils pénétrèrent dans l'église, trouvèrent le bienheureux dans le sanctuaire en prières devant la sainte table du Seigneur et lui dirent : « Absous le pays des anathèmes, le roi l'ordonne. » L'archevêque répondit : « Que le roi mette son cou sous le joug de la loi de Dieu, et Dieu lui-même absoudra alors le pays par son ordre et ma volonté. »

Ils tirèrent alors leurs épées du fourreau, les agitèrent et dirent : « Si tu ne consens pas, * tu seras égorgé par ces épées. » Le saint leur répondit : « Il * B p. 317 a.
convient de tuer l'enfant dans les bras de sa mère, et moi, je suis prêt à mourir ici dans ma maison pour les lois de mon Seigneur. » L'un d'eux ayant brandi l'épée, frappa la tête du bienheureux pendant qu'il était incliné, en prières, sur le saint autel.

Ce que voyant, un des diacres étendit son bras devant l'épée levée pour abriter l'archevêque, et (le soldat) ayant de nouveau brandi l'épée, trancha son

սրբոյն, որ անդէն ի տեղւոջն ի վերայ տէրունական սեղանոյն աւանդեաց զհոգին իւր ի ձեռս Տեառն ։ Եւ արքն դարձան փութանակի առ թագաւորն ։

Իսկ մինչդեռ թաւալէր պատուական մարմինն յարեան, եւ խռովութիւն մեծ անկաւ յեպիսկոպոսարանն ։ Եւ կոյրք որ էին ի գաւիթս եկեղեցւոյն լուան եթէ սպանաւ արքեպիսկոպոսն, եւ մի ոմն ի նոցանէ փութացաւ ի խորանն սուրբ, եւ առեալ ի պատուական արեանէն՝ հաւատով կնքեաց զաչս իւր անուամբն Աստուծոյ եւ առժամայն ետես ։ Հռչակ ապա հարաւ համբաւս այս ի քաղաքն, եւ եկեալ ախտաժէտք իւրաքանչիւր ցաւոցն գտանէին զբժշկութիւն ։

Իսկ թագաւորն յորժամ լուաւ զեղեալ սքանչելիսն՝ զղջացաւ. եւ հրամայեաց գաւառին եպիսկոպոսացն ժողովել եւ պատուով դնել ի տապան զերանելին ։ Նոյնպէս եւ արքն սպանողքն զղջացեալ ողբային զթշուառութիւն իւրեանց ։

Ժողովեալ ապա եպիսկոպոսաց եւ ամենայն բազմամբոխ ժողովրդոց եդին պատուով զերանելի վկայն ի նոյն տեղւոջ ուր կատարեցաւ ի տապան. եւ բազում սքանչելիք եղեն ի տապանի նորա ։ Զոր լուեալ թագաւորին զարհուրեցաւ յանձն իւր. եւ դարձաւ յամենայն անօրէնութենէն ի ճշմարիտ ապաշխարութիւն, լայր եւ կոծէր զանձն իւր ։ Եւ հրամայեաց տալ զամենայն զպտուղն կանոնեալս եկեղեցւոյն ըստ սահմանեալ օրինացն ։

Եւ ահ եւ երկիւղ արկ նահատակութիւն երանելոյս ի վերայ արեւմտական թագաւորացն եւ իշխանացն որք ըմբոստանային կտրել զպտուղ եկեղեցւոյ ։

bras et le cou du saint qui, là même, sur l'autel du Seigneur, rendit son âme entre les mains du Seigneur. Les hommes retournèrent en hâte auprès du roi.

Pendant que le corps vénérable se débattait dans le sang, il y eut une grande confusion à l'archevêché. Les aveugles qui se trouvaient dans la cour de l'église ayant appris le meurtre de l'archevêque, un d'eux s'approcha en hâte du saint autel, et ayant pris de ce sang vénérable en frotta ses yeux, avec foi, au nom de Dieu, et vit aussitôt. Le bruit s'en répandit dans la ville et les infirmes accoururent et trouvèrent la guérison de leurs infirmités respectives.

Le roi ayant appris les miracles survenus, se repentit et ordonna aux évêques de la province de se réunir et de mettre le bienheureux au tombeau avec honneur. De même aussi, les assassins s'étant repentis déplorèrent leur malheur.

Les évêques se réunirent donc et accompagnés d'une grande multitude de peuple, mirent honorablement au tombeau le bienheureux martyr, dans le lieu même où il avait été exécuté, et de nombreux miracles eurent lieu sur sa tombe. Ce qu'ayant appris, le roi en fut effrayé et, abandonnant toutes ses impiétés, fit une vraie pénitence; il versa des larmes et frappa sa poitrine. Il ordonna de restituer à l'église tous les revenus canoniques suivant les lois établies.

Le martyre du bienheureux jeta l'effroi et la crainte parmi les rois et les princes de l'Occident, qui s'étaient permis de supprimer les revenus de l'Église.

Կատարեցաւ երանելի քահանայապետն եւ վկայն Քրիստոսի յամսեանն Դեկտեմբերի ԻԹ, եւ ի թուականի Հայոց վեց հարիւր տասն եւ վեց, ի թագաւորութեանն Հոռոմոց Մանուէլի :]

Քաղոցի ԻԲ եւ Դեկտեմբերի Լ : Վկայաբանութիւն Ինդոսի ներքինւոյն եւ Դոմնայի քրմուհւոյն :

Դոմնաս քրմուհի էր երկոտասան կռոցն որ էին յապարանսն Մաքսիմիանոսի թագաւորին ի Նիկոմիդեայ քաղաքին. եւ ընթերցեալ * զառաքելական գիրսն Պօղոսի առաքելոյն եւ զԳործոց Առաքելոցն հաւատաց ի Քրիստոս եւ մկրտեցաւ ի Կիւրղոսէ եպիսկոպոսէ. եւ էր ամաց երկոտասանից : * A fol. 144 vº a.

Մկրտեցաւ ընդ նմին եւ Ինդէս ներքինի, եւ զկերակուրս եւ զռոճիկս զոր ընդունէին յարքունուստ բաշխէին աղքատաց եւ զզարդս ոսկւոյ եւ արծաթոյ եւ զհանդերձս պատուականս. եւ ինքեանք ի վերայ խոտեղէնի ննջէին, հաց սակաւ ճաշակելով ընդ երեկս միայն ի ջուր թանալով :

Եւ լուեալ զայս ներքինապետին որ էր փոխանակ թագաւորին թողեալ ի պաղատն, արկ զնոսա ի բանդ, եւ հրեշտակ Տեառն կերակրէր զնոսա ամենայն բարութեամբ :

4 Վկայաբանութիւն ... քրմուհւոյն] Վկայութիւն սրբոյն Ինդոսի ներքինոյն, եւ սրբուհւոյն Դոմնայի քրմուհւոյն B || 8 մկրտեցաւ] ի Նիկոմիդացւոց *add.* B || 12 ննջէին] ննջելով B — ճաշակելով] ճաշակէին B || 15 Եւ հրեշտակ ... բարութեամբ *om.* B.

Le bienheureux pontife et martyr du Christ fut exécuté le 29 Décembre, l'année six cent seize de l'ère arménienne, sous le règne de Manuel (empereur) des Grecs.]

22 Kalotz, **30 Décembre.**

Martyre de l'eunuque Indès et de la prêtresse d'idoles Domna.

Domna (*Domnas*) était prêtresse de douze idoles qui se trouvaient au palais de l'empereur Maximien dans la ville de Nicomédie. Ayant lu les * épîtres apostoliques de l'apôtre Paul et les Actes des Apôtres, elle crut au Christ et fut baptisée par l'évêque Cyrille; elle avait douze ans. * A fol. 144 vº a.

Avec elle, fut baptisé l'eunuque Indès, et tous deux distribuèrent aux pauvres les vivres et les pensions qu'ils recevaient de l'État, ainsi que leurs bijoux d'or et d'argent et leurs habits précieux. Ils dormaient sur de la paille et mangeaient, le soir seulement, un peu de pain trempé dans l'eau.

Le chef des eunuques, qui remplaçait l'empereur pendant son absence du palais, ayant eu connaissance de cela, les fit jeter en prison, mais l'ange du Seigneur les nourrissait avec toutes sortes de produits. La servante du Christ

Եւ Դոմնա աղախինն Քրիստոսի ի հնարս մտեալ իմաստութեամբ որով կարասցէ զերծանիլ յանօրինացն բնակցութենէ, եւ ըստ մարգարէին Դաւթի այլագունեցաւ դիմօք որպէս այսահար, եւ բանս բարբառէր անպատշաճս :

Եւ զայն տեսեալ ներքինապետին տրտմեցաւ յոյժ, եւ խորհուրդ արարեալ առաքէ զնոսա առ եպիսկոպոսն քրիստոնէից սուրբն Անթիմոս որ եկաց յետ սրբոյն Կիւրղոսի, թերեւս կարասցեն բժշկել : Եւ այս յաջողմանէ Աստուծոյ եղեւ որոց երթեալ գոհանային զՏեառնէ, ուրախացեալք ի մէջ քրիստոնէիցն առողջ հոգւով եւ մարմնով :

* A fol. 144 v° b. Եւ արքայն Մաքսիմիանոս յաղթեաց թշնամեաց *իւրոց եւ դարձաւ խնդութեամբ ի քաղաքն. եւ մտեալ ի տաճար երկոտասան կռոցն աղօթել եւ զոհել վասն որոյ ետուն զյաղթութիւնն, եւ զքրմուհին Դոմնա եւ զԻնդէս ոչ ետես անդ, հարցանէր թէ ուր իցեն : Եւ իբրեւ ծանուցին բարկացաւ ներքինապետին զի ետ զնոսա առ քրիստոնեայս. մերկացոյց զնա եւ ընկէց ի պատուոյն. եւ կողոպտեալ զինչս նորա առաքեաց յաքսորս ի Կղօդիուպօլիս արածել զուղտս. եւ յետոյ հրամայեաց եւ հատին զգլուխ նորա : Եւ ի խնդիր ելեալ Դոմնայի՝ ոչ գտին ի վանորայս կանանց, յորոց զբազումս սպանանէր վասն անուանն Քրիստոսի :

Եւ զկոյս մի կրօնաւոր որոյ անուն Թէոփիլեա յափշտակեալ ի կուսարանէն, եւ վասն զի ոչ ուրացաւ զհաւատն Քրիստոսի արկին զնա ի պոռնկանոցն, եւ նստելով

4 առաքէ] առաքեաց B || 7 զՏեառնէ] զԱստուծոյ B || 8 յաղթեաց] յաղթեալ B || 10 զԻնդէս] ներքինին *add.* B || 17 զհաւատն] ի հաւատոցն B

Domna chercha avec sagesse comment elle pourrait éviter la cohabitation des impies, et, à l'exemple du prophète David, elle changea son visage en celui d'un possédé et se mit à proférer des paroles incohérentes.

Voyant cela, le chef des eunuques fut très attristé et après avoir pris conseil, les envoya à l'évêque des chrétiens, saint Anthème, qui avait succédé à saint Cyrille, dans l'espoir de trouver guérison auprès de lui. Et cela arriva par inspiration divine. Étant allés, (Indès et Domna) rendirent grâces à Dieu de se trouver sains d'âme et de corps au milieu des chrétiens.

* A fol. 144 v° b. L'empereur Maximien après avoir remporté la victoire sur ses ennemis *, revint avec joie à sa ville. Ayant pénétré dans le temple des douze idoles pour y prier et immoler, parce qu'elles lui avaient donné la victoire, il n'y vit pas la prêtresse Domna et Indès, et demanda où ils étaient. Lorsqu'on le lui déclara, il s'irrita contre le chef des eunuques de ce qu'il les avait remis aux chrétiens, le fit dépouiller et le destitua de sa dignité; puis, ayant confisqué ses biens, il l'envoya en exil à Claudiopolis pour paître les chameaux; plus tard, il ordonna de lui trancher la tête. Ceux qui furent envoyés à la recherche de Domna ne la trouvèrent point dans les couvents de femmes, dont beaucoup furent tuées pour le nom du Christ.

Une vierge religieuse du nom de Théophila (*Theophilia*) fut enlevée du couvent, et comme elle ne consentit pas à renier la foi du Christ, elle fut

անդ ընթեռնոյր զաւետարանն եւ աղօթէր առ Աստուած ։ Եւ յորժամ մտանէին առ նա վաւաշոտ երիտասարդքն վասն աղտեղի ցանկութեան՝ ըմբռնէր զնոսա ահ եւ դողումն, եւ անկանէին յոտս երանուհւոյ կուսին, եւ ելեալք արտաքս պատմէին թէ. Տեսանէաք լուսաւորիլ երիտասարդ մերձ նորա կալով, եւ յահէ հրաշիցն կործանէաք յերկիր ։ Զոր եւ զնոյն հրակերպեան զուարթունն առաջնորդեալ նմա տարաւ յեկեղեցւոջն ուր ժողով քրիստոնէիցն էին ։

* Եւ ի սրբոյն Ինդոսի ներքինոյն պարանոցն կապեալ երկան ընկեցին ի ծով, եւ կատարեցաւ մարտիրոսական խոստովանութեամբ ի Քրիստոս. եւ զմարմին նորա հանին ալիքն ի ցամաք ։ * A fol. 145 r° a.

Իսկ սրբուհին Դոմնա զգեցեալ զգեստ առնն գնաց ի ծովեզրն, եւ գտեալ զնշխարս սրբոյն Ինդոսի եւ այլ սրբոցն՝ տարեալ թաղեաց ի տեղի նշանաւոր ։ Եւ տեսեալ զնա ոմանք ի կռապաշտիցն զեկուցին թագաւորին, եւ հրամայեաց եւ հատին զգլուխ նորա Դեկտեմբերի Լ, եւ այրեցին հրով զմարմինն ։

[B * Ի սմին աւուր յիշատակ Տիմոնի առաքելոյ ։ Սա էր մի յեօթն սարկաւագացն * B p. 318. որ ձեռնադրեցան ի սպասաւորութիւն սեղանոյ սրբոցն ։ Եւ յետոյ եղեւ սա եպիսկոպոս

1 առ նա] անդ B || 2 վասն աղտեղի ցանկութեան *om.* B || 4 կալով] կացեալ B || 8 մարտիրոսական խոստովանութեամբ] խոստովանողական մարտիրոսութեամբ B || 11 սրբոյն *om.* B — տարեալ թաղեաց ի տեղի նշանաւոր] արկեալ ի նաւ եւ տարեալ արտաքոյ քաղաքին թաղեաց ի թաքստեան, եւ ինքն սպասաւորէր սրբոցն B || 13 զմարմինն] վասն սիրոյն Քրիստոսի *add.* B.

enfermée dans une maison de prostitution; elle passait son temps à lire l'Évangile et à prier Dieu. Lorsque des jeunes gens débauchés s'introduisaient auprès d'elle en vue de satisfaire leur immonde désir, l'effroi et la crainte les saisissaient, et ils tombaient aux pieds de la bienheureuse vierge, et en sortant racontaient : « Nous apercevions un jeune homme à l'aspect lumineux qui se tenait près d'elle, et nous tombions à terre frappés de ce spectacle terrifiant. » Ce fut ce même ange flamboyant qui la conduisit à l'église où se rassemblaient les chrétiens.

* On attacha une grosse pierre au cou du saint eunuque Indès (*Indos*), on le jeta à la mer, et c'est ainsi qu'il mourut en confession de martyr pour le Christ. Les vagues déposèrent son corps sur le rivage. * A fol. 145 r° a.

Quant à sainte Domna, ayant pris des vêtements masculins, elle se rendit au rivage, et y ayant trouvé les restes de saint Indès et d'autres saints, elle les inhuma en un endroit célèbre. Quelques idolâtres l'ayant vue, en avisèrent l'empereur qui ordonna de lui trancher la tête, le 30 Décembre. On brûla son corps dans les flammes.

[B * En ce jour commémoration de l'apôtre Timon. Il était l'un des sept * B p. 318. diacres qui furent ordonnés pour le service de table des saints. Il devint

Բոստրայ քաղաքին Արաբացւոց, եւ շրջելով քաղաքէ ի քաղաք ուսուցանէր եւ դարձուցանէր զբազումս ի Քրիստոս : Եւ նենգեալ եղեւ ի Հելլենացոցն վասն համարձակ քարոզելոյ նորա զՔրիստոս. յոլով չարչարեցին եւ ի հնոց հրոյ արկին. եւ այնպէս կատարեցաւ վասն Քրիստոսի :]

Քաղոցի ԻԳ եւ Դեկտեմբերի ԼԱ : Տօն է Աբգարու թագաւորին Հայոց եւ Ասորոց :

Անդրանիկն ամենայն հաւատացելոց թագաւորաց, բարեպաշտօն Աբգարիոս, ըստ մարմնոյ թագաւորակից է Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. զի յառաջին ամին թագաւորութեանն Աբգարու ծնաւ Քրիստոս ի Մարիամայ ի Բեթղեհէմ Հրէաստանի : Եւ է սա թագաւոր Հայոց եւ Ասորոց, եւ էր այր իմաստուն եւ հանճարեղ, ազգաւ Արշակունի :

Դէպ եղեւ սմա երթալ յերկիրն Պարսից եւ խաղաղուցանել զԱրտաշէս արքայն Պարսից եւ զեղբայր նորա, զի ժխորեալ էին ընդ միմեանս վասն թագաւորութեանն,
* A fol. 145 r° b. եւ անդ պատահեաց նմա ցաւս զոր ոչ * կարացին օգնել նմա բժիշկքն :

Իսկ յայնմ ժամանակի Քրիստոս ի Հրէաստանի բժշկութիւն կատարէր առանց դեղոց եւ արմատոց : Եւ լուեալ Աբգարու առաքէ զԱնանիա սուրհանդակ իւր, եւ այլ

6 վկային] որ թարգմանի խրատարար B || ընթացաւ առ նա] եւ թաքեաւ առ նա B ||

ensuite évêque de Bostra, ville d'Arabie, et passant de ville en ville, il instruisit et convertit des multitudes au Christ. Il fut dénoncé par les Hellènes pour avoir ouvertement prêché le Christ. Après l'avoir soumis à de nombreuses tortures, on le jeta dans une fournaise ardente; et c'est ainsi qu'il mourut pour le Christ.]

23 Kalotz, 31 Décembre.

Fête d'Abgar, roi d'Arménie et de Syrie.

L'aîné de tous les rois chrétiens, le pieux Abgar (*Abgarios*), d'après le corps, est le roi collègue de Notre-Seigneur Jésus-Christ, car c'est la première année du règne d'Abgar que le Christ naquit de Marie à Bethléem de Judée. Il est le roi d'Arménie et de Syrie, homme sage et intelligent, de la race des Archakounis.

Il eut l'occasion de se rendre en Perse, et de faire la paix entre le roi de Perse, Artachès, et son frère, qui étaient brouillés au sujet du royaume, et c'est là qu'il gagna une infirmité devant laquelle les soins des médecins
* A fol. 145 r° b. * furent impuissants.

A cette époque, le Christ opérait des guérisons en Judée sans médicaments et sans extraits de racines. Ce qu'ayant appris, Abgar expédia son

այս փառաւորս ընդ նմա, եւ գրեաց առ Յիսուս այսպէս. Աբգար Արշամայ, իշխան աշխարհաց, առ Յիսուս փրկիչ եւ բարերար, որ երեւեցար յաշխարհիդ Երուսաղեմացւոց ողջոյն : Լուեալ իմ վասն քո եւ վասն նշանացդ զոր առնես, զի որպէս ասեն, զկոյրս բանաս դու, զբորոտս սրբես, խլից լսել տաս, զդեւս պիղծս հալածես, զկաղս գնացուցանես, եւ զայլ ախտս անբժշկելիս ողջացուցանես, նա եւ զմեռեալս յարուցանես դու : Եւ իմ զմտաւ ածեալ մի յերկուց. կամ աստուած ես դու իջեալ յերկնից գործես զայդ, եւ կամ որդի ես դու Աստուծոյ որ կատարես զայդ : Նա եւ լուայ եթէ Հրէայք տրտնջեն զքէն, քաղաք մի փոքրիկ եւ գեղեցիկ է իմ, եւ բաւական է երկոցունցս. աղաչեմ զքեզ գալ եւ լինել ընդ մեզ :

Եւ իբրեւ գնացին հրեշտակքն Աբգարու, պատահեցան յայնմ ժամու՝ յորժամ գայր Յիսուս յաւանակաւ յԵրուսաղէմ, եւ մանկունքն աղաղակէին. Ովսաննա, օրհնեալ որ գաս յանուն Տեառն : Եւ իբրեւ հանդարտեցին ամբոխն՝ ծառայքն Աբգարու մատեան առ Փիլիպպոս առաքեալն եւ ասեն. Տէր կամիմք զՅիսուս տեսանել : Եւ Փիլիպպոս * A fol. 145 v° a.
ասաց Անդրէի եւ երկոքեանն ետուն զթուղթն Աբգարու * եւ զընծայսն ցՅիսուս, եւ պատմուճան առանց կարանի :

Եւ Յիսուս ասաց. Եհաս ժամ զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ : Եւ հրամայեաց

courrier Ananie et, avec lui, d'autres personnages de marque, et il écrivit à Jésus en ces termes : « Abgar d'Archam[1], prince des pays, à Jésus sauveur et bienfaiteur, qui es apparu dans le pays de Jérusalem, salut. J'ai été informé sur toi et au sujet des miracles que tu opères : d'après ce que l'on dit, tu donnes la vue aux aveugles, tu purifies les lépreux, tu accordes l'ouïe aux sourds, tu chasses les démons impurs, tu redresses les boiteux, et tu guéris d'autres infirmités incurables, tu ressuscites même les morts. Or je suppose de deux choses l'une : ou tu es un dieu, descendu du ciel pour opérer de la sorte; ou tu es le fils de Dieu pour agir ainsi. J'ai entendu également que les Juifs se plaignent de toi, j'ai une ville petite et belle, qui peut suffire à nous deux. Je te prie de venir et de vivre avec nous. »

Lorsque les envoyés d'Abgar arrivèrent, ils survinrent au moment où Jésus faisait son entrée à dos d'âne dans Jérusalem, et les enfants criaient : « Hosanna! sois béni, toi qui viens au nom du Seigneur. » Lorsque le public se fut calmé, les serviteurs d'Abgar s'approchèrent de l'apôtre Philippe et lui dirent : « *Seigneur, nous voulons voir Jésus*[2]. » Philippe en parla à André et tous les deux présentèrent à Jésus la lettre d'Abgar*, ses présents et une * A fol. 145 v° a.
tunique sans couture.

Jésus répondit : « L'heure est arrivée pour que le fils de l'homme soit glo-

1. Habituellement : Abgar Oukkama. — 2. Joan. XII, 21.

Թումայի գրել այսպէս. Երանի այնմ որ ոչ իցէ տեսեալ զիս եւ հաւատացէ յիս. զի գրեալ է վասն իմ այսպէս. Որք տեսանեն զիս՝ ոչ հաւատան յիս, եւ որք ոչն տեսանեն նոքա հաւատասցեն եւ կեցցեն ։ Փոքր ինչ ժամանակ վասն մատակարարութեան իրիք առաքեցայ աստ, ապա վերացայց առ այն որ առաքեացն զիս, եւ յայնժամ զմի յաշակերտաց իմոց առաքեցից առ քեզ կեանս տալ քեզ եւ որոց ընդ քեզ են ։ Եւ առաքեաց ընդ թղթոյն զանձեռագործ պատկերն իւր ի սուրբ դաստառակին ։

Եւ յետ յարութեանն Քրիստոսի Թադէոս առաքեալն հրամանաւ Հոգւոյն սրբոյ, եկն յՈւռհայ եւ եմուտ ի տուն Տուբիայ հրէի, եւ բժշկեալ զնա ի չար ցաւոց ։ Եւ լուեալ Աբգարու իմացաւ թէ նա է զոր խոստացաւ նմա Յիսուս, եւ իսկոյն կոչեաց զառաքեալն ։ Եւ ընդ մտանելն նորա՝ տեսիլ սքանչելի երեւեցաւ յերեսս առաքելոյն ։ Եւ անկեալ թագաւորին ի գահոյիցն երկիր եպագ առաքելոյն, եւ եդեալ Թադէոսի զձեռն ի վերայ գլխոյն Աբգարու՝ բժշկեաց զնա անուամբն Քրիստոսի, բժշկեաց եւ զամենայն հիւանդս քաղաքին, եւ մկրտեաց զթագաւորն եւ զբազմութիւնս քաղաքին,
* A fol. 145 v° b.
եւ շինեաց նոցա եկեղեցիս. եւ ձեռնադրեաց զԱդդէ * զաշակերտն իւր եպիսկոպոս քաղաքին, եւ փոխանակ իւր եթող անդ, եւ գրեաց կանոնս եւ ետ ի ձեռն Ադդէի ։

Եւ իբր առեալ հրովարտակ յարքայէ զի ամենեքեան լուիցեն աւետարանի նորա, գայ ի Հայս առ Սանատրուկ քուերորդի Աբգարու, զոր կացուցեալ էր ի վերայ աշխարհին եւ զօրաց ։

rifié[1]. » Il ordonna à Thomas d'écrire ainsi : « Heureux celui qui ne m'a pas vu et qui croit en moi, car il est écrit à mon sujet : Ceux qui me voient ne croient plus en moi, et ceux qui ne me voient pas croiront et vivront. Je suis envoyé ici en mission pour peu de temps, ensuite je monterai à Celui qui m'a envoyé; c'est alors que je t'enverrai un de mes disciples pour te donner la vie (à toi), et à ceux qui sont avec toi. » Il lui envoya avec la lettre son image achiropite sur le saint linge.

Après la résurrection du Christ, l'apôtre Thaddée, par ordre du Saint-Esprit, vint à Édesse, descendit à la maison du juif Tobie (*Toubia*) et le guérit d'une cruelle infirmité. Ce qu'ayant appris, Abgar comprit qu'il était celui que Jésus lui avait promis et manda aussitôt l'apôtre. A son entrée, il se produisit une transformation merveilleuse sur le visage de l'apôtre. Le roi descendit de son trône, se prosterna devant l'apôtre, et Thaddée posa sa main sur la tête d'Abgar et le guérit au nom du Christ. Il guérit également tous les malades de la ville, et baptisa le roi et les multitudes de la ville. Il
* A fol. 145 v° b.
leur édifia des églises, sacra Addaï, * son disciple, évêque de la ville et le laissa à sa place, puis écrivit des canons et les remit entre les mains d'Addaï.

Ayant reçu un décret du roi pour que tous acceptent son évangile, il partit pour l'Arménie, auprès de Sanatrouk, fils de la sœur d'Abgar, qui avait été établi sur le pays et les troupes.

1. Joan. xii, 23.

Իսկ թագաւորն Աբգար եղեւ այր առաքելական, եւ առաւ շնորհս բժշկութեան, քարոզէր ամենեցուն զՔրիստոս, խորտակէր զկուռս, փակէր զդրունս մեհենաց ։ Գրեաց առ Տիբերիոս կայսր Հռոմայ ամբաստանութիւն զՊիղատոսէ որ ունկնդիր եղեւ Հրէիցն եւ ետ խաչել զՔրիստոս. վասն որոյ սպան կայսրն զՊիղատոս, եւ ետ իշխանութիւն որք կամին պաշտել զՔրիստոս՝ պաշտեսցեն համարձակ ։

Գրեաց առ Արտաշէս պարսից արքայն, եւ առ Ներսեհ մանուկ արքայ Բաբելոնի եւ յանձն արար նմա զառաքեալն Սիմոն, զի մի ոք կացցէ հակառակ նորա քարոզութեանն ։ Եւ այսպէս փոյթ էր ի հաւատս, եւ կացեալ բարեպաշտութեամբ՝ հանգեաւ ի Քրիստոս Դեկտեմբերի ԼԱ, թագաւորեալ ամս քառասուն ։

Յայսմ աւուր վկայութիւն սրբոյն Թէմիստոկլէոսի վկային ։

Այս Թէմիստոկլէս հովիւ էր հօտից ի Միւռիս քաղաքին Լիւկիացւոց յաւուրս Դեկոսի կռապաշտ արքային ։ Եւ մատնեցին առ Ասկլեպիոս իշխան քաղաքին զոմն * քրիստոնեայ՝ որոյ անուն էր Դիոսկորիդոս, եթէ քարոզէ ի հրապարակս զՔրիստոս. * A fol. 146 rº a.
եւ հրամայեաց ըմբռնել զնա ։

Իսկ նորա լուեալ եւ զանգիտեալ ի տանջանացն փախեաւ ի լեառն, յորում արածէր Թեմիստոկլոս զխաշինսն, ընթացաւ առ նա ։ Եւ զօրականացն զհետ ընթացեալ զի կալցեն, եւ տեսեալ զԹէմիստոկլոս հարցանէին թէ ո՞ւր իցէ ։ Եւ նա

Quant au roi Abgar, il devint un homme apostolique, et reçut les grâces (d'opérer) des guérisons; il prêcha à tous le Christ, fit renverser les idoles, ferma les portes des temples païens. Il écrivit à Tibère, empereur de Rome, une accusation contre Pilate qui avait prêté l'oreille aux Juifs et avait fait crucifier le Christ; c'est pourquoi l'empereur fit mettre à mort Pilate et donna l'autorisation à ceux qui voulaient adorer le Christ, de le faire manifestement.

(Abgar) écrivit au roi de Perse, Artachès, et à Nerseh, le jeune roi de Babylone, en leur recommandant l'apôtre Simon, afin que personne ne mette obstacle à sa prédication. Tel était son zèle pour la foi. Il vécut pieusement et reposa dans le Christ le 31 Décembre, après un règne de quarante ans.

En ce jour martyre de saint Thémistocle le martyr.

Ce Thémistocle gardait les troupeaux à la ville de Myre (*Miuris*) en Lycie, aux jours de Dèce, l'empereur idolâtre. On dénonça à Asclépius, gouverneur de la ville, un * chrétien, nommé Dioscoride (*Dioscoridos*), comme prêchant le * A fol. 146 rº a.
Christ sur les places publiques, et il ordonna de l'arrêter.

Ce dernier l'ayant appris et redoutant les supplices, s'enfuit à la montagne, où Thémistocle paissait ses troupeaux, et courut vers lui. Les soldats qui le poursuivaient pour l'arrêter, apercevant Thémistocle, lui demandèrent où il se trouvait. Il ne leur fit rien savoir à son sujet, mais leur dit : « S'il

ոչ կալանեաց զնմանէ այլ ասէր թէ. Փոխանակ նորա եթէ ինչ պարտական է ձեր՝ զիս առեալ տարջիք առ իշխանն, զի եւ ես քրիստոնեայ եմ իբրեւ զնա :

Եւ առեալ ածին զնա առ իշխանն, եւ յոյժ բռնադատեալ նեղեցին զնա ուրանալ զՔրիստոս : Հրամայեաց եւ պարզեցին զնա յորսայս ի վերայ գետնոյ, եւ այնքան հարին մերկ զորովայնն՝ մինչեւ պատառեալ հեղան աղիքն : Եւ ապա կախեալ զփայտէ աւանդեաց զհոգին իւր առ Աստուած, ի նմին տեղւոջ թաղեցին զնա ուր հեղան աղիքն եւ արիւնն : Եւ կանգնեալ զհովուական գաւազանն մերձ ի գերեզմանն, առժամայն արմատացեալ ծաղկեցաւ, եւ եբեր նուշ :

Յետ աւուրց ինչ մարտիրոսացաւ եւ սուրբն Դիոսկորիդոս որ փախեաւն, ի նոյն քաղաքին Միւռոս Լիկիացւոց, եւ ընկալաւ զանթառամ պսակն ի Քրիստոսէ Աստուծոյ :

* B p. 319 a. [B * Յայսմ աւուր վարք երանելի աղախնոյն Քրիստոսի Եւսեբեայ կուսի :

Սա էր ի Հռոմ քաղաքի դուստր մեծատան իշխանի եւ բարեպաշտ քրիստոնէի : Եւ կամեցեալ հայրն տալ զնա առն՝ այլ նա ոչ առնոյր յանձն, քանզի ասէր եթէ. Ես Քրիստոսի եմ հարսնացեալ եւ ոչ տաց զկուսութիւնս իմ յապականութիւն : Եւ հայրն չանսացեալ նմա՝ քանզի ոչ ունէր այլ զաւակ լինել ժառանգորդ ընչից իւրոց, սկիզբն արար հարսանեացն :

Եւ իբրեւ ետես Եւսեբիա զհայր իւր զի պատրաստէր զհարսանիսն՝ առեալ ի գիշերին երկուս աղախնայս համախոհս իւր, եւ զգեցեալ զգեստ առն՝ ելին գաղտ եւ

3 ուրանալ] եւ ոչ ուրացաւ B || 7-8 Եւ կանգնեալ ... եբեր նուշ *om.* B.

vous doit quelque chose, prenez-moi à sa place et conduisez-moi au gouverneur, car, moi aussi, je suis chrétien comme lui. »

On l'emmena au gouverneur, qui fit une forte pression sur lui afin qu'il reniât le Christ. Sur un ordre, on l'étendit par terre sur le dos et on lui frappa tellement sur le ventre nu, qu'il s'entr'ouvrit et que les intestins en jaillirent. On le supendit ensuite à un poteau et il rendit son âme à Dieu; on l'inhuma à l'endroit même où ses intestins et son sang s'étaient répandus; son bâton de berger qu'on avait planté près de sa tombe, prit aussitôt racine, donna des fleurs et porta des amandes.

Quelques jours plus tard, saint Dioscoride, qui avait fui, fut martyrisé dans la même ville de Myre en Lycie, et reçut du Christ la couronne immarcescible.

* B p. 319 a. [B * En ce jour, vie de la bienheureuse servante du Christ la vierge Eusébia.

Elle était de la ville de Rome, fille d'un prince riche et pieux chrétien. Son père voulut la marier, mais elle n'accepta pas, en disant : « Je suis fiancée au Christ et je ne livrerai point ma virginité à la corruption. » Le père ne l'écouta pas et comme il n'avait pas d'autre enfant pour hériter de ses biens, il commença à s'occuper des fiançailles.

Lorsque Eusébia vit que son père préparait les fiançailles, elle prit, de nuit, deux servantes de même avis qu'elle, et se revêtant d'habits masculins,

գնացին ի ծովեզրն ։ Եւ գտեալ նաւ պատրաստական չոգան յԱղեքսանդրիա, եւ անտի նաւեալք գնացին ի Կոյոն կղզին, եւ վասն անծանօթ լինելոյն զգեցաւ դարձեալ զզգեստ կանացի եւ անուանեաց զինքն Քսենի, որ թարգմանի օտար ։

Եւ մեծաւ ճգնութեամբ եւ առաքինի վարուք կացեալ ժամանակ ինչ ի կղզւոջն, հանդիպեցաւ ծերունւոյ ուրումն կրօնաւորի՝ եւ գնաց զկնի նորա ի Միլասոն ի քաղաքն Կառիվայ ։

Եւ արգելեալ ի խցի յերկուս եւ յերիս աւուրս՝ էր զի եւ ի շաբաթուն միանգամ ճաշակէր, եւ ոչ բանջար եւ ոչ ունդ եւ ոչ միրգ եւ ոչ գինի եւ ոչ ձէթ եւ ոչ այլ ինչ որ ընդ հուր անցանէր՝ ընդունէր կերակուր, բայց միայն սակաւ ինչ հաց թանալով յարտասուսն այնու կերակրէր ։

Եւ յերեկորեայ մինչեւ ցառաւօտն համբառնայր զձեռսն յերկինս, եւ տքնութեամբ եւ արտասուօք կատարէր զաղօթսն որ առ Աստուած, եւ ի վերայ մերկ ծնկացն կանգնելով սակաւ ինչ հանգչէր եւ ննջէր ։ Եւ զգեստ նորա մազեղէն որպէս զխորգ՝ եւ այն մինչեւ ի ծունկսն, եւ առանց թեզանեաց. եւ բացաւ գլխով, եւ բոկ ի ձմերայնի եւ յամարայնի ։

Բայց զանբաւ ճգնութիւն վարուց նորա եւ զխստամբեր ժուժկալութիւնն՝ որ իբրեւ զանմարմին էր ի մարմնի՝ ո՞վ կարասցէ ընդ գրով արկանել ։ Եւ ի ժամ հանգստեան իւրոյ տարածեալ զձեռսն յերկինս, լոյս մեծ ծագեաց ի խցի անդ, եւ ընթացեալք ի

elles sortirent en cachette et se rendirent au rivage; ayant trouvé un navire en partance, elles se rendirent à Alexandrie, et de là naviguèrent jusqu'à l'île de Coyon. (Eusébia) y était inconnue, elle reprit ses vêtements de femme et se fit appeler Xénia, c'est-à-dire étrangère.

Après avoir vécu un certain temps dans l'île dans un grand ascétisme et une vie de vertus, elle rencontra un moine âgé qu'elle suivit à Mylasson, à la ville de Kariba (*Kariway*).

Elle se cloîtra dans une cellule pendant deux et trois jours et elle ne mangeait qu'une fois par semaine et ne prenait comme nourriture ni verdure, ni légumes, ni fruits, ni vin, ni huile, ni aucune autre chose qui passât au feu; elle trempait seulement un peu de pain dans ses larmes, et s'en nourrissait.

Du soir au matin, elle élevait ses mains au ciel et, avec persévérance et larmes, elle accomplissait les prières qu'elle (adressait) à Dieu; elle sommeillait brièvement en se reposant sur ses genoux nus. Son vêtement de poils ressemblait à un sac qui lui arrivait jusqu'aux genoux, sans manches; elle avait la tête et les pieds nus l'hiver et l'été.

Qui pourra jamais décrire le grand ascétisme de sa vie et sa rigoureuse austérité, qui la faisait paraître comme incorporelle, malgré son corps? A l'heure de son repos, elle étendit ses bras vers le ciel, une grande lumière illumina sa cellule, et ceux qui étaient accourus à ce spectacle trouvèrent la

տեսին զոլին զերանելին Քսենի հանգուցելոյ ի Քրիստոս ։ Որ եւ նշան սքանչելի եցոյց Աստուած ի պատիւ սրբոյն, քանզի պսակ լուսեղէն աստեղանման իջեալ յերկնից յայտնապէս եկաց ի վերայ դագաղացն մինչեւ եդին զնա ի տապանի, եւ ապա վերացաւ յերկինս ։]

* A fol. 146 r° b. * Ամիս Յունվար ունի աւուրս ԼԱ ։

Քաղոցի ԻԴ եւ Յունվարի Ա ։ Վարք եւ յիշատակ Բարսղի եպիսկոպոսապետի Կեսարու Կապադովկեցւոց ։ Զոր գրեաց երանելին Ամփիլոքոս յԻկոնիոյ եպիսկոպոսն՝ զպատմութիւն վարուց եւ սքանչելեաց մեծի վարդապետին եւ քահանայապետին ճշմարտութեան ։

Այս մեծ փառաւոր եւ սքանչելիս Բասիլիոս, ի տղայութենէ սնաւ եւ վարժեցաւ յաստուածային գիրս, ի ժամանակս հերձուածող թագաւորացն Կոստանդեայ եւ Յուլիանոսի եւ Վաղէսի ։ Էր աստուածազգեաց այր՝ այս Բասիլիոս վեցերորդ եպիսկոպոսապետ Կեսարիոյ աթոռոյն ։

Զսա ծնողքն իւր եօթնամեայ եդուն յուսումն գրոց, եւ հինգ ամ ի դպրոցի լեալ՝ գնաց յիմաստութեան մայրն յԱթէնս, եւ ի միասին ընդ աստուածաբանին Գրիգորի եւ

6 Վարք եւ յիշատակ Բարսղի] Յիշատակ մեծին Բասիլիոսի B || 7 Ամփիլոքոս] Ամփիլոքիոս B 9 փառաւոր *om.* B — սքանչելիս] սքանչելի այրս Աստուծոյ B || 11 Յուլիանոսի] ուրացողին B || 12 Կեսարիոյ] Կեսարու B.

bienheureuse Xénia reposée dans le Christ. Dieu fit voir un prodigieux miracle en l'honneur de la sainte, car une couronne lumineuse, en forme d'étoiles, étant descendue du ciel s'arrêta visiblement sur le cercueil jusqu'à ce qu'on l'eût transporté au tombeau, et ensuite remonta au ciel].

* A fol. 146 r° b. * Le mois de janvier a trente et un jours.

24 Kalotz, 1er Janvier.

Vie et commémoration de Basile (*Barsegh*), archevêque de Césarée de Cappadoce, écrite par le bienheureux Amphiloque [1], évêque d'Iconium et relatant l'histoire de la vie et des miracles du grand docteur et pontife de la vérité.

Ce grand, glorieux et merveilleux Basile (*Basilios*) fut élevé et exercé dès l'enfance dans les Écritures divines, aux jours des empereurs schismatiques Constant, Julien et Valens. Basile, cet homme revêtu de Dieu, fut le sixième pontife sur le siège de Césarée.

Ses parents, lorsqu'il eut sept ans, le donnèrent à l'étude des lettres; il fut auditeur à l'école pendant cinq ans, et se rendit ensuite à Athènes, la

1. Compilation tardive, faussement attribuée à Amphiloque; cf. traduction latine de l'original grec par Combafis dans *P. G.* XXIX, p. CCXCIV-CCCXVI.

ընդ յանցաւորին Յուլիանոսի ուսանէին յԵւուղոսէ վարդապետէ զամենայն հանճարս իմաստութեան զամս հնգետասան ։

Եւ ի միում աւուր տեսեալ Գրիգորիոս զՅուլիանոս յանառակ խաղս՝ մարգարէացաւ եւ ասէ. Ով պատանի ոչ երեւին ի քեզ շնորհք աստուածայինք ։ Որ եւ յետոյ կռապաշտ լեալ թագաւորեաց ։

Եւ յետ հնգետասան ամաց գնաց Բասիլիոս յԱղեկսանդր Եգիպտոսի, եւ արարեալ առ Պորփիւրոս * ժամանակ ինչ, որ էր առաջնորդ վանացն, ուսաւ ի նմանէ զամենայն * A fol. 146 v° a.
պատուիրանս աստուածաշունչ գրոցն ։ Եւ յետ տարւոյ միոյ գնաց յԵրուսաղէմ փափաքանօք տեսանել զսուրբ տեղիսն Երուսաղէմի, եւ երկրպագեալ սուրբ Յարութեանն, դարձաւ յԱթէնս առ Եւուղոս վարդապետն իւր, եւ մեծաւ ջանիւ արար զնա քրիստոնեայ եւ ի միասին գնացին յԵրուսաղէմ, եւ զբազումս ի հեթանոսաց դարձուցին յաստուածգիտութիւն ։

Եւ հանդիպեցան հանճարեղ վարդապետի միոյ որոյ անուն էր Լիբիանոս, եւ ուսան ի նմանէ զՀոմերոսի ստորոգութիւնս ի հռետորական շարս մեկնեալ ։ Եւ դարձեալ նոքա ուսուցին նմա եւ աշակերտաց նորա զպատուիրանս աստուածգիտութեան. եւ հասեալ յԵրուսաղէմ ողջունեցին զամենայն սուրբ տեղիսն. գնացին եւ

1 յանցաւորին] յանցողին B || 7 որ էր *om.* B — վանացն] վանից B.

mère de la sagesse, où, en compagnie de Grégoire le théologien et du coupable Julien, ils fréquentèrent les cours du maître Euboulos, s'instruisant dans toutes les branches de la sagesse durant quinze années.

Un jour, Grégoire ayant surpris Julien dans des jeux obscènes, prophétisa en ces termes : « Oh! jeune homme, on n'aperçoit pas en toi les grâces divines. » Plus tard, en effet, il se fit idolâtre et régna.

Après ces quinze années, Basile se rendit à Alexandrie d'Égypte, demeura un peu de temps chez Porphyre *, qui était supérieur de couvent, et apprit * A fol. 146 v° a.
de lui tous les préceptes des Écritures inspirées de Dieu. Un an après, il se rendit à Jérusalem dans le désir d'y visiter les saints lieux, et après s'être prosterné dans la sainte Anastasis [1], il retourna à Athènes chez son maître Euboulos (*Evoughos*), en fit un chrétien, non sans grandes peines, puis ils se rendirent tous deux à Jérusalem, où ils convertirent beaucoup de gentils à la connaissance de Dieu.

Ils rencontrèrent un docteur de talent nommé Libanius (*Libianos*) et apprirent de lui les œuvres d'Homère expliquées dans des compositions rhétoriques [2]. En échange, ils lui enseignèrent ainsi qu'à ses disciples les préceptes de la science de Dieu. Arrivés à Jérusalem, ils visitèrent tous les saints lieux,

1. La Sainte Résurrection, nom de l'église en forme de rotonde élevée par Constantin au-dessus du tombeau du Christ. — 2. Exercices littéraires consistant à mettre en prose les poèmes d'Homère.

առ Մաքսիմոս պատրիարքն Երուսաղէմի եւ մկրտեցան ի Յորդանան եւ մինչդեռ ի ջուրն էր՝ լոյս մեծ ծագեաց զանձամբն Բասիլիոսի, եւ էջ յերկնից աղաւնի, շարժեաց զջուրն, եւ դարձեալ վերացաւ յերկինս ։ Եւ զկնի նորա մկրտեցաւ Եւուղոս ։

Եւ արարեալ անդ ամ մի՝ գնացին յԱնտիոք քաղաք, եւ ձեռնադրի Բասիլիոս ի Մելիտոսէ պատրիարքէն՝ սարկաւագ. եւ նորին հրամանաւն մեկնեաց զգիրս առակացն Սողոմոնի ։

Եւ ապա գնացին ի Կեսարիա, եւ հանդիպեցան սրբոյն Եւսեբի եպիսկոպոսապետին Կեսարու, եւ տեսեալ զԲասիլիոս ասէ. Տեսի զկերպարանս քո եւ ծանեայ զի
* A fol. 146 v° b. Աստուած երեւեցոյց * ինձ՝ որ զկնի վախճանի իմոյ դու նստցիս յաթոռն Կեսարու. որ եւ եղեւ իսկ ։

Զի յետ նորա հանգստեանն ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոսապետ Կեսարու՝ Բասիլիոս ։ Եւ լցեալ Հոգւով սրբով գրեաց զխորհուրդ սուրբ պատարագին. եւ մատուցեալ զսուրբ եւ զանարիւն պատարագն, վերացոյց զպատուական մարմինն Քրիստոսի եւ ասէ. Սրբութիւն սրբոց ։ Եւ հրամայեաց ժողովրդեանն ասել. Միայն սուրբ, միայն Տէր, Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հօր, ամէն ։ Եւ բաշխեալ զնշխարն յերիս մասունս, զմի մասն մեծաւ երկիւղիւ հաղորդեցաւ. եւ զմինն՝ արարեալ ոսկի աղաւնի՝

1 եւ մինչդեռ... Եւուղոս *om.* B || 4 արարեալ] արար B.

rendirent visite à Maxime, patriarche de Jérusalem et furent baptisés par lui dans le Jourdain [1]. Pendant qu'il était dans l'eau, une forte lumière enveloppa Basile personnellement; une colombe descendit du ciel, remua l'eau, et remonta au ciel. Après lui, fut baptisé Euboulos.

Ils y restèrent une année, puis se rendirent à la ville d'Antioche, où Basile fut ordonné diacre par le patriarche Mélitus; et il commenta, sur son ordre, le livre des proverbes de Salomon.

Ils se rendirent ensuite à Césarée et y rencontrèrent saint Eusèbe, archevêque de Césarée, qui dit en voyant Basile : « J'ai vu ton visage, et j'ai
* A fol. 146 v° b. reconnu ce que Dieu m'a révélé *, qu'après ma mort tu siégeras sur le trône de Césarée. » Ce qui arriva en fait. Car, après sa mort, Basile fut sacré archevêque de Césarée. Inspiré par le Saint-Esprit, il écrivit le mystère du saint sacrifice [2]. Offrant le saint sacrifice non sanglant, il éleva le précieux corps du Christ et dit : « La sainteté aux saints. » Il ordonna aux fidèles de répondre : « Un seul saint, un seul Seigneur, Jésus-Christ, dans la gloire de Dieu le Père, Amen. » Il partagea l'hostie en trois parties, il en consomma une partie avec le plus grand recueillement, il renferma une autre partie dans une

1. Basile fut baptisé par Dianée, évêque de Césarée, d'après les documents les plus authentiques. — 2. Allusion à la liturgie qui porte son nom.

եւ եդ ի ներքս, եւ կախեաց հանդէպ սրբոյ սեղանոյն. եւ զմիւս մասն պահեաց ինքեան, զի ի վախճանին իւրում թաղեսցի ընդ նմա ։ Եւուղոս եւ ժողովուրդն որ էին յեկեղեցին տեսին ի խորանին լոյս պայծառ յոյժ եւ հրեշտակս սպիտակազգեստիւք որ սպասաւորակից լինէին սրբոյն Բասիլիոսի ։

Վասն հրէին ։

Ի միում աւուր մատոյց սուրբն Բասիլիոս զաստուածային խորհուրդն, եւ հաղորդեցան ժողովուրդք բազումք. եւ հրէայ մի գաղտնի եւ ի ծածուկ հայէր ի սուրբ խորհուրդն, եւ տեսանէր զի Բասիլիոս միս արիւնախառն տայր ժողովրդեանն ։ Եւ յանդգնեալ առ ի բերան իւր ի ձեռաց սրբոյ եպիսկոպոսապետին, եւ մասն ինչ ի բերանոյն հանեալ տարաւ ի տուն իւր, եւ եցոյց ամենայն ընտանեաց իւրոց ։ Եւ երթեալ առ * երանելին Բասիլիոս պատմեաց զսքանչելիսն, եւ հաւատաց եւ մկրտեցաւ ամենայն ազգականօք իւրովք ։ * A fol. 147 rº a.

Վասն Յուլիանոսի ։

Ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ ելեալ Յուլիանոս յանցաւոր թագաւորն ի Պարս ի պատերազմ. եւ անցեալ ընդ Կեսարիա՝ ընդ առաջ ելին ամենայն քաղաքացիքն, եւ եպիսկոպոսապետն Բասիլիոս մատոյց ի ձեռն թագաւորին հաց երիս նկանակս ։ Եւ նա

2-4 Եւուղոս ... Բասիլիոսի *om.* B.

colombe en or, qu'il suspendit devant le saint autel, et l'autre partie, il la garda pour lui, afin qu'à sa mort, elle fût enterrée avec lui. Euboulos et le peuple, qui se trouvaient à l'église, aperçurent sur l'autel une lumière fort resplendissante et des anges vêtus de blanc qui servaient saint Basile.

Au sujet d'un juif.

Saint Basile offrit un jour le mystère divin et beaucoup de personnes communièrent. Un juif, qui observait en cachette le saint mystère, vit que Basile distribuait aux fidèles de la chair saignante; il eut l'audace d'en recevoir dans sa bouche des mains du saint archevêque, et en ayant retiré une partie de sa bouche, l'emporta chez lui et la montra à toute sa famille. Il se rendit ensuite* auprès du bienheureux Basile, lui raconta le prodige, crut et se fit baptiser avec tous ses proches. * A fol. 147 rº a.

Au sujet de Julien.

En ces jours, Julien, l'empereur coupable, partit en guerre contre la Perse, et lorsqu'il traversa Césarée, toute la population alla à sa rencontre; l'archevêque Basile présenta à l'empereur trois petits pains. Celui-ci les accepta

կեղծաւորութեամբ ընկալաւ, եւ հրամայեաց տալ Բասիլիոսի երիս որայս խոտոյ : Եւ առեալ ի ձեռս իւր զխոտն՝ ասէ. Ով թագաւոր, մեք յորմէ ուտեմք՝ մատուցաք քեզ, եւ դու յորմէ ուտես՝ ետուր մեզ : Եւ բարկացեալ յոյժ ընդ բանս քահանայապետին՝ սպառնացաւ խստութեամբ զի ի դառնալն իւրում աւերեսցէ զքաղաքն Կեսարիոյ, եւ յարուցեալ գնաց ի Պարս :

Իսկ սուրբն Բասիլիոս կոչեաց զամենայն մեծատունս քաղաքին, հրամայեաց ժողովել յընչից իւրեանց գանձս զի տացեն Յուլիանոսի, թերեւս դարձուսցէ զսպառնալիսն ի քաղցրութիւն, եւ տարան ամենեքեան յընչից իւրեանց ոսկի, արծաթ, դիպակ, ականս պատուականս եւ մարգարիտս, եւ եդուն ի մեծն Բասիլիոս եւ նա պահեաց ի գանձատան եկեղեցւոյն : Եւ ել խաչիւք եւ աղօթիւք յերկուորեակ լեառն մերձ Կեսարիոյ՝
* A fol. 147 r° b. * յեկեղեցի ամենասրբուհւոյ աստուածածնին, եւ անդ զամենայն գիշերն պաղատանօք մեծաւ աղաչեաց զԱստուած զի վերացուսցէ զբարկութիւն արքային : Եւ տեսանէ յանուրջս զբազմութիւն զօրաց երկնաւորաց, եւ ի մէջ նոցա զամենօրհնեալ Աստուածածինն որ ձայնեաց առ սուրբ վկայն Մերկուրիոս եւ ասէ. Երթիջիր ի Պարս եւ սպան զՅուլիանոս զհայհոյիչ Որդւոյն իմոյ : Զնոյն տեսիլ ետես ի Պարս եւ Լիբիանոս՝ պատուեալ կեսարոսն՝ որ էր զկնի Յուլիանոսի : Եւ ընդ առաւօտն սուրբն Բասիլիոս փութով էջ ի լեռնէն, եւ գնաց յեկեղեցի սրբոյն Մերկուրիոսի, եբաց զտապանն, եւ զնշխարս սրբոյ մարտիրոսին ոչ եգիտ եւ զզէնսն, եւ դարձեալ ել ի լեառն՝ աւետիս ետ

6 սուրբն] երանելի արքեպիսկոպոսն B || 12 զբարկութիւն] անօրէն *add.* B || 16 պատուեալ *om.* B || 17-18 եւ գնաց յեկեղեցի ... ել ի լեառն *om.* B.

hypocritement et ordonna de remettre à Basile trois bottes de foin. Ayant pris le foin dans ses mains, il dit : « Oh! empereur, nous t'avons offert de ce qui nous sert de nourriture, et tu nous as donné de ce que tu manges. » L'empereur, fort irrité des paroles du pontife, menaça sérieusement qu'à son retour, il réduirait en ruines la ville de Césarée ; et il partit pour la Perse.

Saint Basile convoqua tous les riches de la ville, leur enjoignit de recueillir, parmi leurs biens, des trésors qu'ils donneraient à Julien, dans l'espoir qu'il changerait ses menaces en amabilités; tous apportèrent de leurs biens : or, argent, étoffes, pierres précieuses, perles et les confièrent au grand Basile, qui les conserva dans le trésor de l'église. Puis, il se rendit avec la croix, en
* A fol. 147 r° b. priant, sur la montagne jumelle, près de Césarée, * à l'église de la très sainte Mère de Dieu et là, toute la nuit, il pria Dieu avec grande ferveur d'éloigner la colère de l'empereur. Il eut une vision : une multitude de milices célestes, au milieu de laquelle se trouvait la toute bénie Mère de Dieu, qui ayant appelé le saint martyr Mercure lui dit : « Va en Perse, et tue Julien, le blasphémateur de mon Fils. » Libanius, honoré de la dignité de César (καίσαρος) et le second après Julien, eut la même vision en Perse. Le matin, saint Basile descendit en hâte de la montagne, se rendit à l'église de saint Mercure, ouvrit le tombeau et n'y trouva point les restes du saint martyr, ni son armure. Il remonta

ժողովրդեանն վասն սատակմանն Յուլիանոսի ։ Եւ գոհութեամբ փառս ետուն Աստուծոյ եւ մեծ խնդութեամբ իջին ի լեառնէ անտի ։

Եւ յետ սակաւ աւուրց դարձաւ ի Պարսից՝ Լիբիանոս, պատմեաց զտեսիլն եւ զսատակումն Յուլիանոսի, եթէ. Մինչդեռ ի մէջ խմբից պատերազմացն էաք, ել ի զօրաց մերոց երիտասարդ մի խարտեաշամօրուս, սպիտակ երիվարաւ եւ զինուք. եհար գեղարդեամբ զկողսն Յուլիանոսի, եւ նոյնժամայն անկեալ մեռաւ ։ Եւ ասաց զօրն, եւ էր յայնմ աւուր յորում ետես Բասիլիոս զտեսիլն ։

Եւ զինչսն զոր ժողովեաց դարձուցանէր ի տեարս իւրեանց, եւ նոքա ոչ առին այլ թողին յեկեղեցին. եւ նորա * արարեալ զկէսն անօթս եկեղեցւոյն, եւ զկէսն բաշխեաց աղքատաց ։ *A fol. 147 v° a.

Վասն սարկաւագին ։

Սովորութիւն իսկ էր, զի յորժամ մեծն Բասիլիոս զաստուածային խորհուրդն

1-10 վասն սատակմանն ... բաշխեաց աղքատաց] պատմելով նոցա զտեսիլն ։ Եւ յետ սակաւ աւուրց լուան զսատակումն Յուլիանոսի ի Պարսս . եւ ստուգեալ ծանեան զօրն եւ զժամն յորում սուրբն Բասիլիոս ետես զերազն, եւ գոհութեամբ փառս մատուցին Աստուծոյ, եւ տօն ուրախութեան կատարեցին զօրն զայն ։ Եւ սուրբն Բասիլիոս զինչսն զոր ժողովեաց՝ դարձուցանէր ի տեարս իւրեանց, եւ նոքա ոչ առին այլ թողին յեկեղեցին . եւ նորա արարեալ զկէսն անօթս եկեղեցւոյն, եւ զկէսն բաշխեաց աղքատաց, եւ ապա յետոյ եւ զայն ետ աղքատաց, եւ արար անօթս եկեղեղեցւոյն պղնձեղէնս եւ ապակեղէնս եւ փայտեղէնս ։ Եւ զթագաւորն Վաղէս՝ վասն զի էր արիոսական հերձուածողն՝ բազում անգամ յանդիմանէր եւ նզովէր . եւ հրամայեաց զնա աքսորել ։ Եւ եղեւ հիւանդանալ որդւոյ թագաւորին ի մահ . եւ կին թագաւորին երթեալ անկաւ յոտս եւ աղաչէր զԲասիլիոս, եւ սուրբն աղօթիւք կանգնեաց զհիւանդն, եւ թողին զսուրբն յաքսորանացն, բայց թագաւորն ի հերձուածոյն ոչ դարձաւ, այլ մեռաւ նովին հերձուածովն ։ B.

sur la montagne pour annoncer aux fidèles la mort de Julien. Ils rendirent gloire à Dieu avec action de grâces et descendirent la montagne avec grande joie.

Quelques jours après, Libanius revint de Perse, raconta sa vision et la mauvaise mort de Julien, en ces termes : « Pendant que nous nous trouvions au milieu des groupes de combattants, surgit d'entre nos troupes un jeune homme à barbe blonde, monté sur un cheval blanc et armé qui frappa de sa lance les côtes de Julien, lequel tomba aussitôt et mourut. » Il indiqua le jour, et c'était le jour même où Basile avait eu la vision.

(Basile) rendit les biens qu'il avait recueillis à leurs propriétaires, mais ils n'acceptèrent point et les abandonnèrent à l'église. D'une moitié il fit faire * des vases d'église et il distribua aux pauvres l'autre moitié. * A fol. 147 v° a.

Au sujet du diacre.

D'habitude, quand le grand Basile offrait le mystère divin, le Saint-Esprit

կատարէր. իջանէր սուրբ Հոգին, եւ գունդ աղաւնոյն որ ի վերայ սրբոյ սեղանոյն կախեալ կայր զթեւսն շարժէր ։ Եւ ի միում աւուր ոչ էջ սուրբ Հոգին եւ ոչ աղաւնին շարժեցաւ. եւ տեսանէ զի սարկաւագն որ զքշոցն ունէր՝ ակնարկէր կնոջ միոյ ի վերնատունս եկեղեցւոյն. եւ առժամայն եհան զսարկաւագն ի խորանէն եւ յեկեղեցւոյն. եւ դարձեալ շարժեցաւ աղաւնին ։ Եւ հրամայեաց վարագոյր կախել ի վերնատունս եկեղեցւոյն ։ Եւ զսարկաւագն ապաշխարութեան արժանաւորեցոյց ։ Եւ բազում հեթանոս մկրտեաց սուրբն Բարսեղ ։

Գրեաց եւ զվեցօրեայ գիրսն, եւ ի քառասնօրեայ պահսն ընթեռնոյր ժողովրդեանն ։ Եւ զթագաւորն Վաղէս՝ քանզի էր արիոսի հերձուածոյն՝ բազում անգամ յանդիմանէր եւ նզովէր ։ Եւ հրամայեաց զնա աքսորել ։ Եւ եղեւ հիւանդանալ որդւոյ թագաւորին ի մահ, եւ կին թագաւորին անկեալ յոտս աղաչէր զԲարսեղ, եւ նա աղօթիւք կանգնեաց զհիւանդն ։ Եւ թողին զսուրբն յաքսորանացն, բայց թագաւորն ի հերձուածոյն ոչ դարձաւ, այլ նովին մեռաւ ։

Վասն երիտասարդ ծառային որ ուրացաւ զՔրիստոս ։

* A fol. 147 v° b. Ոմն իշխանաց կամէր զդուստր * իւր տալ ի վանս եւ առնել կրօնաւոր, եւ մի ի ծառայից իւրոց սատանայական ցանկութեամբ հարաւ յաղջիկն. եւ վասն զի անարժան էր գործոյն՝ գնաց առ աղանդաւոր կախարդ մի եւ խոստացաւ նմա որ թէ, զդուստր

descendait et faisait mouvoir les ailes de la colombe en or qui était suspendue au-dessus du saint autel. Un jour, le Saint-Esprit ne descendit pas et la colombe ne s'agita point; (Basile) s'aperçut que le diacre qui tenait le flabellum regardait une femme à la tribune de l'église, et il fit sortir immédiatement le diacre du sanctuaire et de l'église, et la colombe s'agita. Il ordonna de suspendre des rideaux aux tribunes de l'église et fit admettre le diacre à la pénitence. Saint Basile baptisa de nombreux infidèles.

Il écrivit le livre de l'Hexaméron et le lisait au peuple pendant le carême de quarante jours. Après avoir réprimandé plusieurs fois l'empereur Valens parce qu'il était pour l'hérésie d'Arius, il l'anathématisa. (L'empereur) ordonna de l'exiler. Le fils de l'empereur vint à tomber malade mortellement, la femme de l'empereur supplia Basile en se jetant à ses genoux, et celui-ci, par ses prières, remit sur pieds le malade. On fit grâce au saint de l'exil, mais l'empereur n'abandonna point le schisme, et même y mourut.

Au sujet du jeune serviteur qui renia le Christ.

* A fol. 147 v° b. Un certain prince ayant l'intention de * mettre sa fille dans un couvent et d'en faire une religieuse, un de ses domestiques s'éprit de la fille d'une passion diabolique, mais comme il en était indigne, il alla trouver un sorcier d'une secte et lui promit que s'il réussissait à épouser la fille de son maître,

տեառն իւրոյ տացէ ի կնութեան տացէ նմա գանձս, եւ զոր ինչ ասիցէ նմա արասցէ : Եւ կախարդն առ ի ծառայէն ձեռնագիր ուրացութեան զՔրիստոս եւ զմկրտութիւնն : Եւ երթեալ դեւք պոռնկութեան մտին յաղջիկն եւ գաղտ փախուցեալ ի հօրէն՝ ամուսնացաւ ընդ ծառային սատանայական գործակցութեամբ :

Եւ յորժամ անցին աւուրք բազումք տեսանէր կին զայր իւր՝ զի յեկեղեցին ոչ երթայր եւ յաղօթս ոչ կայր եւ յօրինաց հեռանայր, խոշտանգեաց զնա եւ բռնադատեաց, մինչեւ խոստովանեցաւ կնոջն զահագին չար գործն զոր արար : Եւ լուեալ կնոջն անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց յերկիր, եւ հառաչմամբ արկանէր մոխիր յերեսն եւ ի գլուխն, եւ փութապէս ընթացաւ առ քաջ հովիւն Քրիստոսի որ դնէր զանձն իւր ի վերայ ոչխարացն մեծն Բասիլիոս. անկաւ առ ոտս նորա հերարձակ, մածուցեալ հողով զգլուխն եւ լալով աղաչէր. Ողորմեա ինձ մոլորեալ եւ գերեալ ոչխարիս, եւ պատմեաց զմա զեղեալ չարիս : Եւ նա ասէ. Մի երկնչիր, քաջալերեաց. ոչ թողից զձեզ կորնչել : Եւ կոչեաց * առ ինքն զերիտասարդն, եւ նա պատմեաց նմա խոստովա- * A fol. 148 r° a.
նութեամբ զոր ինչ արարն : Ասէ Բասիլիոս. Կամիս դառնալ առ Քրիստոս : Ասէ երիտասարդն. Ոչ կարեմ, վասն զի ձեռագիր տուեալ եմ սատանայի : Ասէ սուրբն. Դու զքո միտս ուղղեա, եւ թող զիս մարտնչել ընդ սատանայի : Եւ տարեալ զայրն արգել ի սենեակս եկեղեցւոյն առանձինն, տուեալ նմա ուխտ եւ ինքն անդադար աղօ-

il lui donnerait un trésor et ferait ce qu'il lui dirait de faire. Le sorcier se fit remettre par le domestique son reniement autographe du Christ et du baptême. Dès lors, les démons de prostitution s'emparèrent de la fille, qui s'étant enfuie secrètement de chez son père, se maria avec le domestique avec l'aide des démons.

Lorsque de nombreux jours furent passés, la femme vit que son mari n'allait pas à l'église, ne faisait pas de prières et s'éloignait des commandements; elle le blâma sévèremeut et le pressa tellement qu'il avoua à sa femme l'énormité de la mauvaise action qu'il avait commise. Apprenant cela, la femme tomba la face contre terre, sanglota, se couvrit la figure et la tête de cendre, puis alla précipitamment trouver le grand Basile, le courageux pasteur du Christ qui risquait sa vie pour son troupeau; elle se jeta à ses pieds, les cheveux en désordre, la tête couverte de terre et le supplia en pleurant : « Aie pitié de moi, brebis égarée et captive! » Et elle lui raconta le méfait commis. Il lui répondit : « Ne crains rien, prends courage, je ne te laisserai pas te perdre. » Il appela à lui * le jeune homme qui lui confessa ce qu'il avait * A fol. 148 r. a.
fait. Basile lui dit : « Veux-tu revenir au Christ? » Le jeune homme répondit : « Je ne peux pas, car j'ai donné ma signature à Satan. » Le saint lui dit : « Toi, dirige bien ta pensée, et laisse-moi lutter avec Satan. » Il le conduisit et l'enferma seul dans une cellule de l'église, lui donna un vœu (à accomplir), puis se mit à prier incessamment pour lui. Pendant quarante jours les

թեր վասն նորա, եւ զքառասուն օր դեւք ոչ դադարեցին ի սպառնալոյ եւ յահացուցանելոյ զայրն, եւ քարինս եւ հրայեալ շանթս ձգէին ի վերայ նորա, եւ ասէին. Ոչ մեք առ քեզ այլ դու առ մեզ եկիր եւ զքո փափաքումն կատարեցաք. եւ ոչ Բասիլիոս եւ ոչ այլ ոք կարէ կորզել զքեզ ի ձեռաց տեառն մերոյ սատանայի :

Եւ յետ քառասուն աւուրն հարցանէր երանելին զայրն եթէ. Որպէս կաս : Եւ պատմեաց նմա զարձակումն դիւացն եւ զսպառնալիսն :

Եւ դարձեալ փակեաց զդուռն, տուեալ նմա խստագոյն ուխտ : Եւ յետ քառասուն աւուր՝ բանայ զդուռն եւ հարցանէր թէ. Որպէս կաս : Եւ նա ասէ. Ի հեռաստանէ զձայն դիւացն միայն լսեմ, բայց զնոսա ոչ տեսանեմ : Եւ տուեալ նմա ծանրագոյն կանոն՝ փակեաց զդուռն : Եւ յետ տասն աւուր՝ եբաց դարձեալ. եւ ընթացեալ երիտասարդն անկաւ յոտս նորա եւ ասէ. Տեսանէի այսօր զի մարտեար ընդ սատանայի
* A fol. 148 r° b. վասն իմ, եւ յաղթեցեր նմա քաջութեամբ : Եւ եհան * զնա յարգելանոցէն, եւ ժողովեաց զամենայն ուխտ եկեղեցւոյ, եւ կրօնաւորս եւ բազում ժողովուրդս, եւ սաղմոսիւք եւ օրհնութեամբ մուծին զայրն յեկեղեցին :

Եւ յորժամ ել յեկեղեցւոյն՝ երեւեալ սատանայ յօդս, աղաղակէր մեծաձայն եւ ասէր. Անիրաւեցար ընդ իս Բասիլիէ. եւ մատեալ սկսաւ շարժել զԲասիլիոս աներեւութաբար, եւ կամէր յափշտակել զայրն ի ձեռաց նորա եւ ոչ կարաց : Եւ յօդս ցուցանէր զձեռագիր երիտասարդին, եւ ասէր. Յահուոր ատենին Քրիստոսի՝ այս ձեռագրովս

démons ne cessèrent pas de menacer et de terroriser le jeune homme, ils lui lancèrent des pierres et des tisons enflammés en disant : « Ce n'est pas nous qui sommes venus à toi, mais c'est toi qui es venu à nous, et nous avons accompli ton désir; ni Basile ni tout autre ne pourra te délivrer des mains de notre seigneur Satan. »

Après les quarante jours, le bienheureux demanda à l'homme : « Comment vas-tu ? » Il lui raconta l'assaut des démons et leurs menaces. Il referma la porte après lui avoir imposé des devoirs plus stricts. Quarante jours après, il ouvrit la porte et lui demanda : « Comment vas-tu? » Il répondit : « J'entends seulement de loin la voix des démons, mais je ne les vois plus. » Il lui donna des prescriptions plus sévères encore et referma la porte. Il revint ouvrir dix jours après. Le jeune homme se précipita à ses genoux et dit : « Je t'ai aperçu aujourd'hui luttant pour moi avec Satan, et tu l'as vaincu brave-
* A fol. 148 r° b. ment. » * Il le fit sortir de la cellule, convoqua tout le corps ecclésiastique, les religieux et un nombreux public, et avec psaumes et bénédictions, on introduisit l'homme à l'église.

Lorsqu'il quitta l'église, le démon apparut en l'air criant à forte voix et disant : « Tu as agi injustement avec moi, Basile. » Et, s'approchant, il secoua invisiblement Basile, cherchant à ravir l'homme de ses mains, mais il n'y parvint point. De l'air, il montrait le billet du jeune homme en disant :

ընդ քեզ ի դատաստան մտից : Եւ տեսեալ սրբոյն զձեռագիրն՝ տարածեաց զձեռս իւր յերկինս, եւ հրամայեաց ժողովրդեանն այնպէս տարածել զձեռս իւրեանց եւ մեծաձայն ասել. Տէր ողորմեա : Եւ առժամայն էջ ձեռնագիրն եւ անկաւ առաջի նորա : Եւ առեալ ի ձեռս եցոյց երիտասարդին, եւ տեսեալ ծանեաւ, եւ պատառեալ այրեաց հրով : Եւ մտեալ յեկեղեցին՝ հաղորդեցոյց զայրն ի պատուական մարմնոյ եւ յարենէ Որդւոյն Աստուծոյ : Ետ զնա կնոջն իւր եւ յուղարկեաց խաղաղութեամբ : Եւ զկախարդն կալեալ սրբոյն՝ ետ ի քաղաքին դատաւորն, եւ նա ըստ արժանեաց նորա մատնեաց զնա ի կորուստ յաւիտենից :

Վասն Եփրեմի խորին Ասորւոյն :

Տեսանէր երանելին Եփրեմ յանապատին սիւն լուսոյ զի ելանէր յերկրէ յերկինս. եւ լուաւ ձայն որ ասէր * եթէ. Այդ լուսաւոր սիւնդ՝ աղօթք են Բասիլիոսի Կեսարու արքեպիսկոպոսին : Եւ առեալ թարգման՝ քանզի ոչ գիտէր ամենեւին հոռոմ խօսս, եւ իջեալ ի լեռնէն՝ գնաց ի Կեսարիա յաւուր Յայտնութեան Տեառն մերոյ, եւ մտեալ յեկեղեցին տեսեալ զԲասիլիոս սպիտակ զգեստիւք սպասուն եւ ոսկի եմփորոնաւ, եւ * A fol. 148 vº a.

9 խորին *om.* B || 10 տեսանէր] ի տեսլեան *add.* B || 12 արքեպիսկոպոսին] եպիսկոպոսապետին B || 14 զգեստիւք] զգեստուք B.

« Avec cette signature, je te ferai un procès au terrible jugement du Christ. » Le saint apercevant le papier signé, étendit ses bras au ciel et ordonna à la multitude d'étendre également les bras et de dire à haute voix : « Seigneur, ayez pitié! » Aussitôt, le billet descendit et tomba devant lui. Il le prit en mains, le montra au jeune homme, qui le reconnut, et l'ayant déchiré, il le brûla au feu. Il retourna à l'église et communia l'homme au corps et au sang précieux du Fils de Dieu. Il le rendit à sa femme et les laissa partir en paix. Puis, le saint ayant fait arrêter le sorcier, le remit au juge de la ville qui, selon ce qu'il méritait, le livra à la perte éternelle.

Au sujet d'Éphrem, le khouri [1] syrien.

Le bienheureux Éphrem aperçut, dans le désert, une colonne de lumière qui montait de la terre* au ciel; et il entendit une voix qui disait : « Cette colonne lumineuse est la prière de Basile, l'archevêque Césarée. » Et, prenant avec lui un interprète, parce qu'il ne connaissait aucunement la langue grecque, (Éphrem) descendit de la montagne et arriva à Césarée le jour de l'Épiphanie de Notre-Seigneur. Il entra à l'église et aperçut Basile vêtu des * A fol. 148 vº a.

1. *Khouri* = chorévêque; ce titre ne convient guère à saint Éphrem, qui demeura diacre.

բազում քահանայս եւ սարկաւագունս սպիտակ զգեստուք զարդարեալս, եւ սպասաւորէին առաջի սրբոյն Բասիլիոսի եւ երկրպագէին նմա խոնարհութեամբ ։ Եւ ասէ ի միտս իւր. Խաբեցայ ի տեսլենէն. այն սիւնն որ ելանէր ի Կեսարիոյ յերկինս՝ ոչ դորա է որ յայսպիսի փառաց է յերկրի ։ Եւ յորժամ մատուցանէր երանելին Բասիլիոս զաղօթսն՝ տեսանէր Եփրեմ զի հուր ցոլանայր ի բերանոյ նորա, եւ իբրեւ զսիւն ելանէր յերկինս ։ Յայնժամ հաւատաց եւ ասէ. Ճշմարիտ հրեղէն սիւն է Բասիլիոս ։

Եւ կոչեաց Բասիլիոս մի ի սարկաւագացն եւ ասէ. Երթիջիր յայս նիշ սեան եկեղեցւոյն, եւ գտցես այր մի կարճահասակ, քաչ, ալեւոր, ծաղկերես եւ թուխ, կոչեա առ իս ի խորանս ։ Եւ երթեալ կիսասարկաւագն եգիտ ի տեղին զԵփրեմ եւ ասէ. Կոչէ զքեզ տէր արքեպիսկոպոսն ։ Ասէ Եփրեմ ի ձեռն թարգմանին. Մեք օտար եմք եւ զմեզ ոչ ճանաչէ, զայլ ոք կոչէ եւ ոչ զիս ։ Դարձաւ կիսասարկաւագն եւ ասաց տեառն
* A fol. 148 v° b. * Բասիլիոսի զխօսս Եփրեմի ։ Եւ նա ասէ. Երթ ասա Տէր Եփրեմ, եկեսջիր առ իս, զի Տէր առաքեաց զքեզ ։ Իբրեւ լուաւ Եփրեմ որ յանուանէ կոչեաց՝ գնաց զկնի. եւ մտեալ ի բեմն ողջոյն ետ նմա ։ Եւ աղաչեաց Բասիլիոս զԱստուած եւ առժամայն խօսեցաւ Եփրեմ հոռոմ բարբառով ։ Եւ ձեռնադրեաց զնա սարկաւագ ։ Եւ ասաց Եփրեմ. Եւ եւս խաղաղութեան զՏէր աղաչեսցուք ։ Եւ ժողովուրդքն ասացին. Տէր

2 երկրպագէին] երկիրպագանէին B || 3 որ ելանէր ի Կեսարիոյ յերկինս] որ ի Կեսարիա B || 9 խորանս] սեղանս B — կիսասարկաւագն] սարկաւագն B || 14 եւ աղաչեաց .... հոռոմ բարբառով *om.* B.

parements blancs liturgiques avec l'omophorion d'or, entouré de prêtres et de diacres revêtus d'ornements blancs qui servaient saint Basile en s'inclinant humblement devant lui. Il se dit à lui-même : « Je me suis trompé au sujet de la vision, la colonne qui montait de Césarée au ciel ne doit pas être l'image de cet homme à qui appartient tant de gloire sur la terre. » Mais tandis que Basile offrait les prières, Éphrem vit une flamme qui jaillissait de sa bouche et montait au ciel comme une colonne. Il crut alors et dit : « Basile est une véritable colonne de feu. »

Basile appela un des diacres et lui dit : « Tu iras à telle colonne de l'église et tu y trouveras un homme de petite taille, chauve, vieillard, d'une figure riante et brun, fais-le venir à l'autel. » Le sous-diacre alla trouver Éphrem à cet endroit et lui dit : « Le seigneur archevêque t'appelle. » Éphrem lui répondit par l'interprète : « Nous sommes des étrangers, et il ne nous connaît point, il appelle quelqu'un d'autre, et non moi. » Le sous-diacre retourna
* A fol. 148 v° b. et rapporta au seigneur Basile * les paroles d'Éphrem. Il lui dit : « Va et dis : Seigneur Éphrem, viens auprès de moi, car c'est le Seigneur qui t'a envoyé. » Lorsque Éphrem entendit qu'il l'appelait par son nom, il le suivit, entra dans le chœur et lui donna le salut. Saint Basile pria Dieu et aussitôt Éphrem se mit à parler le grec. (Basile) l'ordonna diacre. Éphrem dit : « Prions le Seigneur

ողորմեա ։ Եւ Եփրեմ ասէ. Ընկալ, կեցո եւ ողորմեա եւ պահպանեա զմեզ Աստուած քոյին շնորհիւ ։ Եւ յետ եօթն աւուր ձեռնադրեաց զնա քահանայ ։ Եւ յետ հաղորդութեանն ուրախացեալք ի միասին, եւ ողջունեալք զմիմեանս՝ գնաց Եփրեմ յանապատն ։

Վասն եկեղեցւոյն որ ի Նիկիա ։

Ժողովեցան ամենայն արիոսական հերձուածողքն առ թագաւորն Վաղէս, զի եւ նա նոյին հերձուածոյն էր, եւ առին յուղղափառացն զսուրբն Սոփիա՝ զՆիկիոյ եկեղեցին ։

Եւ մտեալ սուրբն Բասիլիոս ի Կոստանդինուպոլիս, ասէ ցթագաւորն համարձակութեամբ. Պատիւ թագաւորի զիրաւունս սիրէ, եւ դու յանիրաւի ետուր զեկեղեցին յարիանոսս ։ Արդ հրամայեա փակել զեկեղեցին, եւ կնքեմք մեք եւ նոքա, եւ զերիս աւուրս նոքա աղօթեսցեն Տեառն. եթէ բացցի եկեղեցին յինքենէ, տէր են նոքա. եւ եթէ ոչ բացցի նոցա՝ *կացցուք եւ մեք յաղօթս օր մի. եթէ բացցի՝ դարձո՛ զեկեղեցին ի մեզ, ապա թէ ոչ մեզ բացցի՝ լիցի եկեղեցին առ նոսա ։ Եւ հաճոյ եղեւ բանն արքային, եւ հրամայեաց լինել ըստ խնդրուածոյն Բասիլիոսի ։ Եւ երթեալ ի Նիկիա մեծաւ * A fol. 149 r° a.

2 քահանայ] երէց B || 3 յանապատն] իւր *add.* B.

de nous accorder plus de paix encore [1]. » Les fidèles répondirent : « Seigneur, aie pitié! » Éphrem dit : « Accueille et délivre-nous, aie pitié de nous et garde-nous, ô Dieu! par ta grâce. » Sept jours après, (Basile) l'ordonna prêtre. Après la communion, ils se réjouirent ensemble, se saluèrent mutuellement et Éphrem retourna au désert.

Au sujet de l'église de Nicée.

Tous les hérétiques ariens s'étant rassemblés auprès de l'empereur Valens, qui appartenait à la même hérésie, enlevèrent aux orthodoxes l'église Sainte-Sophie de Nicée.

Basile arriva à Constantinople et dit avec hardiesse à l'empereur : « L'honneur de l'empereur exige la justice, mais toi tu as donné injustement l'église aux ariens. Ordonne donc de fermer l'église, et nous y mettrons les scellés nous et eux. Ils prieront le Seigneur pendant trois jours. Si l'église s'ouvre d'elle-même, ils en seront les maîtres. Si elle ne s'ouvre pas pour eux, * nous nous mettrons à prier pendant un seul jour, et si l'église s'ouvre, rends-nous l'église; mais si l'église ne s'ouvre pas pour nous, elle sera à eux. » Cette proposition plut à l'empereur, qui ordonna de faire selon la requête de Basile. * A fol. 149 r° a.

1. Paroles de la liturgie arménienne; la formule byzantine correspondante est : Ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

զգուշութեամբ փակեցին զդրունս եկեղեցւոյն, եւ կնքեցին առ հասարակ երկու կողմն : Եւ արարեալ արիանոսքն զաղօթս իւրեանց զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս, եւ եկեղեցին ոչ բացաւ, եւ այն ունէին թէ եւ նոցա ոչ բացցի : Եւ առեալ սուրբն Բասիլիոս զժողովուրդն խաչիւ եւ աւետարանաւ գնաց յեկեղեցի սրբոյն Դիոմիդեայ, եւ անտի պաշտամամբ եկին ի դուռն աւագ եկեղեցւոյն սրբոյն Սոփիայ : Մտին եւ արիանոսքն զկնի տեսանել եթէ զինչ լինիցի : Եւ արարեալ Բասիլիոս զնշան սուրբ խաչին ասէ . Համբարձէք իշխանք զդրունս ձեր ի վեր, եւ թէ . Բացէք ինձ զդրունս արդարութեան, եւ առժամայն խորտակեցան փականքն եւ կնիք երկուց կողմանցն բեկեցան եւ բացան դրունք եկեղեցւոյն :

Եւ մտեալ սրբոյն ժողովրդեամբքն ասելով . Այս դուռն Տեառն է եւ արդարք մտանեն ընդ սա : Եւ ամօթալից լեալ հերետիկոսացն՝ գնացին ի յարկս իւրեանց . եւ բազումք ի նոցանէ գնացին առ Բասիլիոս եւ եղեն ուղղափառք : Եւ առին դարձեալ զեկեղեցին ուղղափառքն եւ ունին մինչեւ ցայսօր, ի փառս Քրիստոսի :

Վասն մեղաւոր կնոջն :

* A fol. 149 r° b.

* Կին մի զղջացաւ ընդ չար գործս իւր, եւ ի քարտէսի գրեաց զամենայն զմեղս

Ils se rendirent à Nicée, et avec de grandes précautions, ils fermèrent les portes de l'église, et les deux parties apposèrent les scellés. Les ariens, ayant accompli leurs prières pendant trois jours et trois nuits et l'église ne s'étant pas ouverte, ils espérèrent qu'elle ne s'ouvrirait pas non plus pour les autres. Saint Basile, à la tête de la population, se rendit avec la croix et l'évangile à l'église de Saint-Diomède et, de là, ils se rendirent en officiant à la porte de la grande église de Sainte-Sophie. Les ariens les suivirent pour voir ce qui arriverait. Basile fit le signe de la sainte croix et dit : « *Princes, relevez nos portes*[1]. » et : « *Ouvrez-moi les portes de la justice* » ; aussitôt, les fermetures se brisèrent, les scellés des deux parties se rompirent et les portes de l'église s'ouvrirent.

Le saint y pénétra avec la population en disant : « *C'est la porte du Seigneur, et les hommes justes entrent par elle.* » Les hérétiques honteux se retirèrent chez eux ; nombre d'entre eux allèrent trouver Basile et devinrent orthodoxes. Les orthodoxes reprirent l'église et l'ont conservée jusqu'aujourd'hui, pour la gloire du Christ.

Au sujet de la femme pécheresse.

* A fol. 149 r° b.

* Une femme se repentant de ses mauvaises actions, avait inscrit sur un

1. Ps. xxiii, 7-9.

իւր, եւ կնքեալ կապարեայ մատանեաւ՝ տարաւ առ մեծն Բասիլիոս եւ ասէ. Քոյով աղօթիւք ջնջեա զձեռագիր իմոց յանցանաց : Եւ առեալ ի ձեռս իւր զքարտէսն եւ համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս, եւ աղօթիւք հաշտեցոյց զԱստուած ընդ կնոջն, եւ ետ զքարտէսն կնքեալ ի կինն, եւ բացեալ կնոջն առաջի նորա՝ եգիտ զգիրն ջնջեալ, բայց միայն մին մեղք որ ոչ ջնջեցաւ :

Եւ հրամայեաց նմա գնալ յանապատն առ Եփրեմ, զի նա զմնացեալ մեղսն ջնջեսցէ : Եւ կինն փութապէս գնաց առ Եփրեմ յանապատն, եւ նա դարձոյց միւսանգամ զկինն առ Բասիլիոս, եւ ասէ. Նա որ զայլս ջնջեաց կարող է եւ զայդ ջնջել, բայց փութա զի ժամանեսցես : Եւ ի դառնալ կնոջն վախճանեցաւ Բասիլիոս : Եւ տեսեալ զմահիճս զի տանէին ի թաղումն, եւ մեծաւ բարբառով եւ հառաչմամբ կագէր ընդ սրբոյն, եւ ձգեաց զքարտէսն ի վերայ մարմնոյն : Եւ առեալ մի ի սարկաւագացն եբաց եւ եգիտ զամենայն ջնջեալ, եցոյց ժողովրդեանն եւ ետ ի կինն, եւ ամենեքեան հիացեալք ընդ սքանչելիսն ետուն փառս Աստուծոյ :

Վասն Անաստաս քահանային :

Գնաց երանելին Բասիլիոս ի տուն քահանային Անաստասիոսի, քանզի հոգւովն գիտաց զաստուածահաճոյ վարս նորա. եւ նա զարմացաւ ընդ գալուստ * քահա- * A fol. 149 v° a.

14 Անաստասիոսի] Անաստասայ B.

papier tous ses péchés et l'ayant cacheté avec un sceau de plomb, l'apporta au grand Basile et lui dit : « Par tes prières efface l'inscription de mes péchés. » Il prit le papier dans ses mains, éleva ses bras au ciel et par ses prières réconcilia Dieu avec la femme; il remit le papier effacé à la femme, qui l'ayant ouvert devant lui, trouva l'écriture effacée; toutefois un seul péché n'était pas effacé.

Il lui ordonna de se rendre au désert auprès d'Éphrem pour qu'il lui remette le peché qui restait. La femme partit aussitôt pour le désert chez Éphrem, qui renvoya la femme à son tour à Basile en lui disant : « Celui qui a remis les autres péchés, est capable de remettre celui-là aussi ; mais hâte-toi pour arriver à temps. » Au retour de la femme, Basile était décédé; apercevant la litière sur laquelle on le transportait pour être enterré, elle se mit à discuter avec le saint avec de grands cris et des sanglots et jeta le papier sur le corps. Un des diacres saisit le papier, l'ouvrit, et y trouva tous les péchés effacés; il le montra au peuple et le rendit à la femme. Tous émerveillés d'un tel miracle rendirent grâces à Dieu.

Au sujet du prêtre Anastase.

Le bienheureux Basile s'était rendu à la maison du prêtre Anastase, connaissant, par l'Esprit, sa conduite agréable à Dieu. Celui-ci fut étonné de la visite * chez lui du pontife du Christ, alla au-devant, se prosterna devant lui, * A fol. 149 v° a.

նայապետին Քրիստոսի առ ինքն եւ ընդ առաջ՝ երկիր եպագ նմա, եւ յորժամ նստաւ՝ ասէ ցԱնաստաս. Կոչեա առ իս զքոյրն քո : Եւ նա ասէ. Ոչ գոյ իմ քոյր, կինս այս՝ ամուսին իմ է : Եւ նա ընդ բանիւ արար զքահանայն, եւ պատմեաց նմա զճշմարիտն եթէ. Քառասուն ամ ի միասին եմք եւ անարատ պահեցաք զկուսութիւնս մեր. եւ զոր ինչ վաստակին երկու լուծք եզանց մերոց, յերիս մասունս բաժանեմք, զմին աղքատաց, զմինն օտարաց, զմիւսն ի պէտս մեր : Ասէ Բասիլիոս. Բաց զներքսագոյն դուռն քո : Եւ քահանայն ոչ կամէր, եւ բռնադատեաց զնա զի բացցէ : Եւ ասէ քահանայն. Աւրուկ է ի ներքս, եւ է խստասիրտ եւ թշնամանող : Ասէ Բասիլիոս. Այնչափ ժամանակս դուք ծառայեցէք նմա, օր մի ես ծառայեցից : Եւ մտեալ ի տունն առ աւրուկն փակեաց զդուռնն, եւ աղօթելով առ Աստուած արար ողջ զգողին, եւ ելեալ գնաց յեպիսկոպոսարանն : Եւ մտեալ քահանային եւ կնոջն ի տունն գտին զաւրուկն ողջացեալ եւ ետուն փառս Աստուծոյ :

Վասն հրեայ բժշկին :

Հրեայ ոմն ճարտար բժիշկ որոյ անուն էր Յովսէփ, սիրելի սրբոյն Բասիլիոսի, եւ ստէպ ստէպ երթայր առ նա, եւ բազում վարդապետութեամբ ուսուցանէր նմա զքրիստոսական հաւատն. եւ ոչ հաւանեցաւ հրեայն լինել քրիստոնեայ : Ասէ սուրբն.

4 եմք] իցեմք B || 6 Ասէ Բասիլիոս... փառս Աստուծոյ] զոր լուեալ սուրբն Բասիլիոս՝ փառս մատոյց Աստուծոյ եւ դարձաւ ի քաղաքն B || 15 զքրիստոսական] զքրիստոնէական B.

et lorsqu'il se fut assis, (Basile) dit à Anastase: « Fais venir ta sœur. » Il lui répondit : « Je n'ai pas de sœur, cette femme est mon épouse. » (Basile) confondit le prêtre, qui lui dévoila la vérité, en ces termes : « Depuis quarante ans, nous vivons ensemble, et nous avons conservé intacte notre virginité, nous partageons en trois parties le produit de nos deux couples de bœufs, l'une pour les pauvres, l'une pour les étrangers, et l'autre pour nos besoins » Basile lui répondit : « Ouvre-moi ta porte intérieure. » Le prêtre ne voulait pas, mais il l'obligea à l'ouvrir. Le prêtre lui dit : « Il y a au dedans un lépreux, qui est entêté et insolent. » Basile lui répondit : « Il y tant d'années que vous le servez, pendant un jour je le servirai. » Et pénétrant dans la maison auprès du lépreux, il referma la porte, pria Dieu et lui rendit la peau saine; puis il alla à l'évêché. Le prêtre et sa femme étant rentrés dans la maison, trouvèrent le lépreux guéri et donnèrent des louanges à Dieu.

Au sujet du médecin juif.

Il y avait un médecin juif renommé, du nom de Joseph, ami de saint Basile; celui-ci allait souvent le voir et, par de longs entretiens de doctrine, lui enseignait la foi chrétienne. Le juif ne consentait pas à devenir chrétien. Le saint

Յուսամ յԱստուած զի նախ զքեզ մկրտեցից եւ ապա մեռայց : * Ասէ հրեայն. Այդ ոչ երբէք լինիցի : * A fol. 149 v° b.

Եւ եղեւ հիւանդանալ սրբոյն Բասիլիոսի, գնաց հրեայն եւ ետես զերակն եւ ասէ. Այսօր արեւդ ընդ արեգական մտցէ : Ասէ սուրբն. Եթէ ոչ մեռայց այսօր՝ զինչ առնիցես : Ասէ հրեայն. Անհնար է քեզ յառաւօտն հասանել : Ասէ սուրբն. Եթէ ոչ վաղիւն մեռանիցիմ՝ մկրտիս : Զի ակն ունէր նմա յերեկունն մեռանելոյ եւ յանձն էառ զի մկրտիցի : Եւ վաղիւն երթեալ հրեայն բժիշկ՝ եգիտ զնա կենդանի եւ լաւագոյն քան զանցեալ օրն եւ զահի հարեալ մկրտեցաւ ամենայն ընտանեօք իւրովք : Եւ յետ սրբոյ պատարագին ողջունեալ զամենայն ժողովուրդն սուրբն Բասիլիոս, հանգեաւ խաղաղութեամբ ի Քրիստոս՝ Յունվարի Ա : Եւ ասաց հրեայ բժիշկն. Եթէ ոչ էիր կամեցեալ, եւ ոչ այժմ եւս մեռանէիր :

Եւ ժողովեցան ամենայն ժողովուրդք քաղաքին եւ ուխտք եկեղեցեաց եւ եպիսկոպոսունք, եւ Գրիգոր աստուածաբանն՝ որ եւ գրեաց ճառս ի թաղումն Բասիլի ներբողական, եւ եդին զմարմինն յեկեղեցւոջ սրբոյ վկային Եփսիքոսի, ի տապանի յորում էին նշխարք սրբոյն Ղեւոնդեայ, որ յառաջ քան զնա եպիսկոպոս էր :

6 զի] քանզի B || 8 ընտանեօք իւրովք] զի ինքնին սուրբ եպիսկոպոսապետն գնացեալ յեկեղեցին՝ ձեռօք իւրովք մկրտեաց զնոսա առաջի ամենայն ժողովրդեանն *add.* B || 9 զամենայն ժողովուրդն] զամենեսեան B || 13 Բասիլի] նորա B || 14 սրբոյն *om.* B || 15 եպիսկոպոս] եպիսկոպոսապետ B.

lui dit : « J'ai l'espoir en Dieu de te baptiser d'abord et de mourir ensuite*. » Le juif lui répondit : « Cela ne sera jamais. » * A fol. 149 v° b.

Il arriva que saint Basile tomba malade, le juif alla le voir, tâta le pouls et dit : « Aujourd'hui, ton astre se couchera avec le soleil. » Le saint lui répondit : « Et si je ne meurs pas aujourd'hui, que feras-tu? » Le juif lui répondit : « Il est impossible que tu parviennes jusqu'au matin. » Le saint lui dit : « Si je ne meurs pas demain, te feras-tu baptiser? » Et comme l'autre attendait sa mort pour le soir, il accepta de se faire baptiser. Le lendemain le médecin juif alla le visiter, le trouva vivant et mieux que le jour précédent; il fut stupéfait et se fit baptiser avec toute sa famille. Après la sainte messe, saint Basile salua tout le peuple, et reposa en paix dans le Christ, le 1er Janvier. Le médecin juif dit : « Si tu ne l'avais pas voulu, tu ne serais pas mort même maintenant. »

Toute la population de la ville se rassembla avec le corps ecclésiastique et les évêques, parmi lesquels Grégoire le théologien, qui écrivit le panégyrique de Basile à l'occasion de ses funérailles; ils déposèrent le corps dans l'église du saint martyr Eupsychius (*Ephsichios*), dans le tombeau où se trouvaient les restes de saint Léon, qui fut évêque avant lui.

* A fol. 150 r° a.

* Քաղոցի ԻԵ եւ Յունվարի Բ ։ Տօն Սեղբեստրոսի հայրապետին Հռոմայ, որ գլխաւոր էր Նիկիոյ առաջին ժողովոյն. եւ նախատօնակ Յայտնութեան Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի ։

Երանելին Սեղբեստրոս էր ի քաղաքէն Հռոմայ, եւ սպասաւորէր հայրապետին Տիմոթէոսի՝ որ էր եկեալ յԱնտիոքայ. զոր կալեալ Տարկինոս եպարքոս քաղաքին՝ յոյժ չարչարեաց վասն հաւատոյն Քրիստոսի, եւ ապա եհատ զգլուխ նորա ։ Եւ առեալ զմարմին սրբոյն Տիմոթէոսի՝ Սեղբեստրոս, թաղեաց ի տան իւրում, եւ կանթեղօք լուցելօք եւ խնկօք ծառայէր նմա. զոր յետոյ Մենդիատոն Հռոմայ հայրապետն շինեաց եկեղեցի ի վերայ գերեզմանին յանուն սրբոյն Տիմոթէի ։

Եւ կալեալ զՍեղբեստրոս՝ Տարկինոս եպարքոսն, եւ պահանջէր ի նմանէ զինչս սրբոյն Տիմոթէի. եւ նա մարգարէացաւ նմա եւ ասէ. Ի վաղիւ մեռանիցիս ։ Որպէս եւ եղեւ իսկ ։ Զի մինչդեռ ճաշակէր Տարկինոս կերակուր, փուշ ձկան արգելաւ ի փողն եւ նոյնժամայն սատակեցաւ ։

Եւ յորժամ եղեւ Սեղբեստրոս երեսուն ամաց՝ ձեռնադրեցաւ ի Մենդիատոնէ հայրա-

1 տօն Սեղբեստրոսի ... Քրիստոսի] Վարք եւ յիշատակ սրբոյն Սեղբեստրոսի Հռոմայ հայրապետին, որ գլխաւոր էր Նիկիայի սուրբ ժողովոյն երեք հարիւր տասն եւ ութ եպիսկոպոսացն B.

* A fol. 150 r° a.

* 25 Kalotz, 2 Janvier.

Fête de Sylvestre, pontife de Rome, qui fut le président du premier concile de Nicée, et veille de l'Épiphanie de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

Le bienheureux Sylvestre était de la ville de Rome, et servait le pontife Timothée, venu d'Antioche, et que Tarquin (*Tarkuinos*)[1], l'éparque de la ville, avait arrêté, et soumis à de nombreuses tortures pour la foi du Christ, à qui enfin il avait fait trancher la tête. Ayant pris le corps de saint Timothée, Sylvestre l'inhuma dans sa maison et le servait avec des lampes allumées et de l'encens. Plus tard, Miltiade (*Mendiaton*), pontife de Rome, édifia une église sur ce tombeau, au nom de saint Timothée.

Tarquin l'éparque fit arrêter Sylvestre et exigea qu'il lui livrât les biens de saint Timothée; mais il lui répondit en prophétisant : « Tu mourras demain. » Ce qui arriva en effet; car, pendant que Tarquinus prenait son repas, une arête de poisson se prit dans sa gorge et il mourut sur-le-champ.

Lorsque Sylvestre eut trente ans, il fut ordonné prêtre par le pontife

1. Tranquillinus, τραγχυλῖνος dans *Syn. Cp.*, corrompu en ταρχυλῖνος par certains mss., d'où provient par une nouvelle corruption la leçon arménienne.

պետէն քահանայ ։ Եւ եղեւ աստուածահաճոյ վարուք եւ համարձակութեամբ քարոզէր զՔրիստոս՝ հրէից եւ հեթանոսաց, եւ սիրեցեալ էր յամենեցունց ։

Եւ եղեւ յետ վախճանելոյն Մենդիատոսի՝ ձեռնադրեցաւ յաթոռ նորա Սեղբեստրոս Հռոմայ հայրապետ ։ * Եւ զգենոյր ապիտակ վերարկու ի ժամ սուրբ խորհրդածութեանն, զոր ասէին թէ իցէ Յակոբայ Տեառն եղբօրն Երուսաղէմայ եպիսկոպոսապետին ։ * A fol. 150 r° b.

Սեղբեստրոս կարգեաց լինել յեկեղեցիս սարկաւագունս եւ կիսասարկաւագունս, եւ անուանս եդ աւուրց շաբաթուն. զԱրեգական օր՝ տէրունական, որ է կիւրակէ վասն յարութեան Տեառն, եւ Զեւս լուսին՝ երկշաբաթ, եւ զԱրէսի՝ երեքշաբաթ, զԵռային՝ չորեքշաբաթ. զԴիոսին՝ հինգշաբաթ, զԱփրոդիտեայ՝ ուրբաթ, եւ զԿռոնայ՝ շաբաթ ։ Հրամայեաց եւ փոխեցին զԶատիկն ի չորեքտասանն լուսնին, որպէս զի յետ չորեքտասաներորդի լուսնին՝ զկիւրակէն արասցեն Զատիկ ։ Հրամայեաց զի փառաւորեսցեն զհինգշաբաթի օրն իբրեւ զկիւրակէն ։ Եւ կանոնադրեաց զի յաւուրն մեծի հինգշաբաթուն յամենայն ամի՝ բանայցեն զբանդս եւ զարգելեալսն ազատեսցեն. եւ կատարի պատուէրս այս մինչեւ ցայսօր ։

11 Հրամայեաց... զկիւրակէն *om.* B || 14 յամենայն ամի *om.* B.

Mendiatus. Il eut une conduite agréable à Dieu et prêchait le Christ avec hardiesse, aux Juifs et aux gentils; il était aimé de tout le monde.

Il arriva, après la mort de Mendiatus, que Sylvestre fut sacré sur son siège, pontife de Rome. * Il se revêtait, au moment de la célébration du saint sacrifice, d'un manteau blanc qu'on disait avoir appartenu à Jacques le frère du Seigneur, archevêque de Jérusalem. * A fol. 150 r° b.

Sylvestre établit qu'il y eût dans l'église des diacres et des sous-diacres et fixa les noms des jours de la semaine : (pour le) jour du soleil, dominical, c'est-à-dire dimanche (κυριακή), en souvenir de la résurrection du Seigneur; (pour celui) du dieu Lune, deuxième de la semaine[1]; (pour celui) de Mars (*Arès*), troisième de la semaine; (pour celui) de Mercure (*Erayi*)[2], quatrième de la semaine; (pour celui) de Jupiter (*Diosi*), cinquième de la semaine; (pour celui) de Vénus (*Aphroditeay*), sixième de la semaine; (pour celui) de Saturne (*Khronosi*), sabbat. Il ordonna de transférer Pâques au quatorzième (jour) de la lune, afin que l'on fît Pâques le dimanche après le quatorzième (jour) de la lune. Il ordonna de célébrer le jeudi (saint)[3] comme un dimanche; et il établit que tous les ans, le jeudi saint, on ouvrît les prisons et qu'on libérât les détenus; cet ordre est exécuté jusqu'à nos jours.

1. En latin : *feria secunda, tertia... sabbatum,* dénominations conservées dans la liturgie, tandis que le calendrier civil a continué l'usage païen : lundi, mardi..., sauf pour le dimanche. — 2. Restituer *Armayi*. — 3. Il s'agit, semble-t-il, du jeudi saint, bien que le texte arménien porte seulement « jeudi » ; restituer մեծ.

Եւ էր վիշապ մի բնակեալ յապարանսն որ կոչի Կապիտոլիոն, եւ աղանդաւոր կանայք իջանէին երեք հարիւր եւ վաթսուն եւ հինգ աստիճանս ի վիշապն եւ մատուցանէին նմա զոհս. եւ բազում վնաս լինէր ի քաղաքին Հռոմայ ի վիշապէ անտի : Եւ երանելին Սեղբեստրոս ոչ դադարէր յուսուցանելոյ զհրէայս եւ զհեթանոսս յաստուածային գրոց, եւ նոքա ասէին. Եթէ կարող ես զվիշապին զզոհսն խափանել, եւ ազատեսցես զքաղաքս ի նորին մահաբեր վնասուցն : * Եւ կացեալ յաղօթս Սեղբեստրոս պահօք՝ հանդերձ այլ քրիստոնէիւքն զերիս աւուրս, եւ երեւեցաւ նմա յանուրջս Պետրոս առաքեալն եւ ասէ. Առ զկնի քո զԹէոդորոս եւ զԴիոնէսիոս եւ զՓիլիկոսիկոն զերիցունս, եւ զՈնորատոն եւ զՌոմանոս սարկաւագունս, եւ իջիք ընդ երեք հարիւր եւ վաթսուն եւ հինգ աստիճանսն, եւ ի մուտս դրան վիշապին կանգնեա՛ զնշան խաչին սրբոյ : Եւ ի ներքսագոյն այրն յորում վիշապն դադարեալ է՝ են դրունք պղնձիք, եւ անուանելով զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ փակեցէք զդրունսն եւ նիգս դիջիք, եւ ասասցէք. Այսպէս ասէ Պետրոս աշակերտն Յիսուսի, դրունքս այս ոչ բացցին մինչեւ յօրն դատաստանի : Եւ ըստ հրամանի առաքելոյն արար Սեղբեստրոս, եւ տեսեալ սպասաւորացն վիշապին հաւատացին ի Քրիստոս :

*A fol. 150 v° a.

1 Եւ էր վիշապ... ի Քրիստոս] Ընհետ արար աղօթիւք եւ զվիշապ մի ժանտ, որ բնակեալ էր ի Հռոմ ի Կապիտոլիոն, որում զոհս մատուցանէին բազումք. վասն որոյ եւ բազումք հաւատացին ի Տէր B.

Il y avait un dragon niché dans le palais appelé Capitole, et des femmes sectaires descendaient les trois cent soixante-cinq marches pour arriver au dragon et lui offraient des sacrifices. Ce dragon causait bien des dommages à la ville de Rome. Le bienheureux Sylvestre enseignait inlassablement aux juifs et aux gentils les Écritures divines, mais eux ils disaient : « Es-tu capable d'empêcher les sacrifices au dragon et de délivrer la ville de ses ravages mortels? » * Sylvestre se mit en prières avec jeûnes, lui et d'autres chrétiens, pendant trois jours; l'apôtre Pierre lui apparut dans une vision et lui dit : « Prends avec toi les prêtres Théodore (*Thēodoros*), Denys (*Dionēsios*), Philicosicus (*Philikosikon*), les diacres Honoratus (*Onoraton*) et Romanus (*Romanos*); descendez les trois cent soixante-cinq marches et dressez la sainte croix à l'entrée du repaire du dragon. Dans la grotte intérieure où demeure le dragon, il y a des portes de bronze; en prononçant le nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ, vous fermerez les portes, et vous mettrez les barres en disant : « Ainsi dit Pierre, le disciple de Jésus, ces portes ne s'ouvriront qu'au jour du jugement. » Sylvestre fit selon l'ordre de l'apôtre; ce que voyant, les desservants du dragon crurent au Christ.

*A fol. 150 v° a.

Վասն սրբոյն Կոստանդիանոսի մեծի թագաւորին, թէ զիա՞րդ հաւատաց ի Քրիստոս ի ձեռն Սեղբեստրոսի հայրապետին ։

Թագաւորն Հռոմայ Կոստանդիանոս կռապաշտ էր, եւ հրապուրեալ ի մաքսիմինայէ կնոջէն իւրմէ, որ էր թոռն Դիոկղետիանոսի արքային, հալածէր զքրիստոնեայս. եւ բազում հաւատացեալս եսպան որ ոչ զոհեցին կռոցն ։ Իսկ երանելին Սեղբեստրոս՝ առեալ զաշակերտսն իւր փախեաւ ի լեառնն, եւ էր անդ ի թաքստի ։

Եւ եղեւ բորոտութիւն Կոստանդիանոսի իբրեւ ի տապաստէ, եւ բժիշկք ամենեքին ոչ * կարացին բժշկել ։ Ասացին աղանդաւորք եթէ. Անհնարին է քեզ բժշկել՝ բայց *A fol. 150 v° b. միայն եթէ անարատ մանկունս ժողովեսցես, եւ զարիւն նոցա լցցես յաւազան, եւ մինչդեռ ջերմ իցէ մտցես մերկ յաւազանն եւ լուասցիս արեամբն եւ ապա ողջասցիս ։

Եւ հրամայեաց եւ փութապէս ժողովեցին տղայս մանկունս բազումս եւ անթիւս յոյժ. եւ ելեալ թագաւորին երթալ ի Կապետոլին ի տաճար կռոցն, եւ ընթացան կանայքն մարք տղայոցն՝ ի գիրկս ունելով զտղայսն՝ մեծաւ հառաչանօք, հերարձակք եւ ստինք իւրեանց ի բերանս նոցա, անկան առաջի թագաւորին մեծաւ ողբովք ։ Եւ նորա տեսեալ զաշխարումն եւ զկոծ մարցն, եւ զլալումն տղայոցն, յոյժ ողորմեցաւ եւ գթացաւ ի նոսա, որ եւ արտասուք հեղան յաչացն, եւ լաւ համարեցաւ զփրկութիւն

2 ի ձեռն] սրբոյն *add.* B — հայրապետին *om.* B || 7 ի տապաստէ] տապաստ B || 8 Անհնարին] Անհնար B || 90 ելեալ] երթեալ B || 13 մեծաւ] արտասուալից B || 16 հեղան] հեղուին B.

Au sujet de saint Constantin, le grand empereur: comment il crut au Christ par l'entremise du pontife Sylvestre.

Constantin (*Kostandianos*), l'empereur de Rome, était idolâtre et, entraîné par sa femme Maximina qui était la petite-fille de l'empereur Dioclétien, il persécutait les chrétiens. Il fit tuer beaucoup de fidèles qui ne voulurent pas sacrifier aux idoles. Le bienheureux Sylvestre prit ses disciples avec lui et s'enfuit à la montagne, où il se tint caché.

Constantin fut atteint de la lèpre et de la fièvre et tous les médecins ne* purent le guérir. Des sectaires lui dirent : « Il te sera impossible de guérir, *A fol. 150 v° b. à moins que tu ne rassembles des enfants sains, et que tu remplisses de leur sang un bassin, dans lequel tu entreras nu pendant que le sang est encore chaud; tu te laveras avec leur sang, et ensuite tu guériras. »

Il en donna l'ordre et on rassembla promptement beaucoup de jeunes enfants, en nombre infini. L'empereur se rendit au Capitole au temple des idoles; alors les mères des enfants accoururent tenant les enfants entre leurs bras, avec de grands soupirs, les cheveux en désordre, le sein aux lèvres des enfants, et se jetèrent devant l'empereur avec de gros sanglots. Celui-ci, voyant la désolation et la douleur des mères, les pleurs des enfants, eut grande pitié et compassion d'eux, à tel point que les larmes lui coulèrent des

նոյա քան զառողջութիւն անձին իւրոյ, եւ արձակեաց զնոսա ուրախալից ի յարկս իւրեանց, տուեալ նոցա ծախս եւ ռոճիկս ։

Եւ ի գիշերին յայնմիկ երեւեցան թագաւորին Պետրոս եւ Պօղոս առաքեալքն Քրիստոսի եւ ասեն. Որովհետեւ ողորմեցար տղայոցն առաւել քան անձին քո՝ եկաք յօգնութիւն քեզ ։ Արդ առաքեա՛ յայս անուն լեառն եւ բերցես առ քեզ զեպիսկոպոսապետն Սեղբեստրոս, եւ նա պատրաստեսցէ քեզ աւազան ջրոյ եւ լուասցիս այնու, եւ
*A fol. 151 r° a. բժշկեսցիս * յանբժշկելի բորոտութենէդ ։

Եւ ընդ առաւօտն առաքեաց ի լեառն եւ տարան զնա. եւ նա կարծէր եթէ ի մարտիրոսութիւն տանէին, որ եւ ուրախութեամբ երթայր ։ Եւ մտեալ առաջի թագաւորին՝ ողջոյն ետ ։ Եւ ասէ ցնա. Են աստուածք քո որ անուանին Պետրոս եւ Պօղոս ։ Պատասխանի ետ Սեղբեստրոս. Ոչ են դոքա աստուածք՝ այլ ծառայք են Աստուծոյ, եւ Յիսուսի Քրիստոսի առաքեալք։

Ասէ թագաւորն. Որո՞վ կերպարանօք են, եւ կամ յո՞րչափ հասակի ։ Եւ հանեալ ի ծոցոյ իւրմէ պատկերս փոքունս սրբոց առաքելոցն եցոյց թագաւորին, եւ տեսեալ ծանեաւ եւ ասէ. Ճշմարիտ դոքա են զոր տեսի յանուրջս ։

Եւ առժամայն լցին զաւազանն ջրով, եւ երթեալ ի տեղին օրհնեաց Սեղբեստրոս զջուրն, եւ մերկացուցեալ զթագաւորն՝ իջոյց ի ջուրն, եւ լոյս փայլեաց ի վերայ ջրոյն եւ ձեռն մերձեցաւ յերկնից ի մարմին նորա, եւ եղեւ ճարճատումն որպէս ի

4 ասեն] ասացին B || 5 անուն] նիշ B || 10 ցնա] թագաւորն *add.* B || 12 Աստուծոյ եւ Յիսուսի *om.* B || 17 եւ լոյս փայլեաց ի վերայ ջրոյն *om.* B.

yeux, et il préféra leur salut à sa propre guérison; il les renvoya pleins de joie chez eux, en leur distribuant des gratifications et des pensions.

Cette nuit-là, les apôtres du Christ Pierre et Paul apparurent à l'empereur et lui dirent : « Puisque tu as eu plus de pitié des enfants que de ta personne, nous sommes venus à ton secours. Tu enverras à telle montagne et tu feras venir à toi l'archevêque Sylvestre; il te préparera un bassin d'eau,
*A fol. 151 r° a. tu t'y baigneras et tu guériras de ta lèpre * incurable. »

Au matin, il envoya à la montagne et on ramena (Sylvestre); et lui croyant qu'on le conduisait au martyre, marchait avec joie. Il se présenta à l'empereur et lui donna le salut. (L'empereur) lui dit : « Parmi tes dieux y en a-t-il qui s'appellent Pierre et Paul? » Sylvestre lui répondit : « Ce ne sont pas des dieux, mais des serviteurs de Dieu, et des apôtres de Jésus-Christ. »

L'empereur dit : « Comment sont leurs traits, et quelle taille ont-ils? » (Sylvestre) sortit de son sein de petites images des saints apôtres, et les montra à l'empereur, qui les regarda, les reconnut et dit : « En vérité, c'est eux que j'ai vus dans mon rêve. »

On remplit aussitôt un bassin d'eau, Sylvestre s'y rendit et bénit l'eau, puis ayant fait déshabiller l'empereur, il le fit descendre dans l'eau; une lumière brilla sur l'eau et une main du ciel s'approcha de son corps; il y eut

տապակէ, եւ անկան իբրեւ կեղեւանք յանձնէն եւ ելից զջուրն, եւ ել մաքուր մարմնով ։ Եւ մկրտեցան յաւուր յայնմիկ ի ձեռաց Սեղբեստրոսի՝ ոգիք երկոտասան հազար ի գետն, որոց զգեցոյց թագաւորն հանդերձս սպիտակս եւ վերարկուս եւ կօշիկս, եւ իւրաքանչիւր մոմեղէն ի ձեռս ։

Եւ գրեաց հրամանս թագաւորն, եթէ ոք հայհոյեսցէ զՔրիստոս՝ զկէս ընչից իւրոց յարքունիս տացեն, * եւ անխափան եւ անարգել ո՛վ եւ կամեսցի մկրտեսցի, եւ աներկիւղ լիցին ի կործանել զպատկերս կռոցն ։ Եւ շինեաց թագաւորն եկեղեցի անուամբ սուրբ Փրկիչ, եւ ինքնին բրէր եւ հանէր զհողն եւ դնէր զքարինսն ։ Եւ հրամայեաց ի մէջ հրապարակին աղաղակել զօրականացն մեծաւ բարբառով քառասնիցս անգամ եթէ. Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած է. եւ եթէ եկեղեցիք Քրիստոսի բացցին տասն անգամ, եւ որք զՔրիստոս ոչ պաշտեն՝ թշնամիք են թագաւորութեանս իմոյ, տասն անգամ. եւ որ կեցոյց զթագաւորն Աստուած է, երեսուն անգամ. եւ որ զՔրիստոս պաշտէ՝ յարաժամ յաղթող է, տասն անգամ. եւ որք ոչ հաւատան ի Քրիստոս ի ճշմարիտ Աստուած՝ ելցեն ի քաղաքէս, քառասուն անգամ ։ * A fol. 151 rº b.

Իսկ Հեղինէ մայրն Կոստանդիանոսի արքային՝ էր ի Բիւթանիա եւ երկու թոռունքն ընդ նմա, Կոստանդինոս եւ Կոստաս ։ Եւ ժողովեցան առ նա հրէայք եւ ասեն. Որդին քո թագաւորն մեր՝ բարիոք արար զի եթող զկուռսն, բայց ճշմարիտ հաւատ ոչ առացաւ.

1 եւ ելից զջուրն] ի ջուրն B || 9 քառասնիցս անգամ *om.* B || 10 տասն անգամ *om.* B || 11 տասն անգամ *om.* B || 13 տասն անգամ *om.* B || 14 քառասուն անգամ *om.* B || 16 հրէայք] բազումք *add.* B.

un grésillement comme d'une poêle, des pellicules se détachèrent du corps et remplirent l'eau, et (l'empereur) en sortit sain de corps. Ce jour-là, douze mille personnes furent baptisées dans le fleuve des mains de Sylvestre, et l'empereur les fit habiller de vêtements blancs, de manteaux et de chaussures, et chacun (eut) un cierge en main.

L'empereur écrivit des ordres : « Quiconque blasphémera le Christ, aura la moitié de ses biens confisqués par le trésor impérial; * quiconque voudra se faire baptiser, ne sera ni inquiété ni gêné; aucune crainte pour ceux qui renverseront les statues des idoles. L'empereur édifia une église dédiée au saint Sauveur : lui-même creusait, enlevait la terre et posait les pierres. Il ordonna qu'au milieu de la place des soldats crient à haute voix : quarante fois, que le Christ est vrai Dieu; dix fois, que les églises du Christ peuvent s'ouvrir; dix fois, que ceux qui n'adorent point le Christ sont des ennemis de l'empire; trente fois, que c'est Dieu qui a guéri l'empereur; dix fois, que celui qui adore le Christ est toujours vainqueur; quarante fois, que ceux qui ne croient pas au Christ, vrai Dieu, doivent quitter la ville. * A fol. 151 rº b.

Hélène, mère de l'empereur Constantin, se trouvait en Bythinie avec ses deux petits-fils Constantin et Constans. Les Juifs se rassemblèrent auprès d'elle et dirent : « Ton fils, notre empereur, a bien fait d'abandonner les

արդ գրեա՛ առ նա զի թլփատեսցի եւ լիցի հրեայ որպէս եւ մեք ։ Եւ նորա անարգեալ զնոսա թշնամանօք դարձոյց ։

Եւ գրեաց առ որդին իւր զի հաստատեսցէ զհաւատ քրիստոնէութեան, եւ արասցէ ժողով քրիստոնէից եպիսկոպոսաց եւ հրէից վարդապետաց, եւ խօսեսցին ի մարգա-
* A fol. 151 v° a. րէից գրոց ընդ միմեանս ։ Եւ ժողովեցան բստ հրամանի դշխոյին Հեղինեայ՝ ի * հրէից․ դպիրք եւ օրինաւորք երկոտասան, եւ ի քրիստոնէից եպիսկոպոսք քսան եւ չորք, որոց էր գլուխ երանելին Սեղբեստրոս․ նստաւ եւ թագաւորն ի մէջ եպիսկոպոսացն, եւ ի հրէից դպրացն Աբիաթար սկսաւ յառաջագուշակ վկայութիւնս մարգարէիցն որ վասն Քրիստոսի ի բաց ընկենուլ ։ Իսկ սուրբն Սեղբեստրոս լցաւ Հոգւով սրբով, եւ յայտնապէս եցոյց զվկայութիւնս մարգարէիցն ի Քրիստոս՝ վասն յաւիտենական եւ անսկզբնական աստուածութեանն, եւ զմարդեղութիւնն յետին ժամանակի ի սրբոյ կուսէն Աստուածածնէն ։

Եւ յարուցեալ զիւթ ոմն՝ Զամբրի անուն, ասէ ցթագաւորն․ Հրամայեա՛ ածել ցուլ մի, եւ ես խօսեցայց յունկն եւ առժամայն սատակի ։ Եւ յորժամ խօսեցաւ Զամբրի յունկն եզինն եւ հերձաւ ընդ մէջն ։ Եւ ասէ ցթագաւորն․ Եթէ յարուցէ Սեղբեստրոս բանիւ միայն՝ գիտասջիր, ո՛վ թագաւոր, որ եւ բանք իւր ճշմարիտ են ։ Եւ աղօթեալ առ Աստուած սրբոյն՝ կենդանացաւ ցուլն ։ Ասէ թագաւորն․ Արժան է հաւատալ

8 մարգարէից] մարգարէական B || 11 յետին ժամանակի] յետ ժամանակայ B || 13 Եւ յարուցեալ ... պատուեաց զՍեղբեստրոս *om.* B.

idoles, mais il n'a pas acquis la vraie foi; écris-lui donc de se faire circoncire et de devenir juif comme nous. » Elle les méprisa et les renvoya avec injures.

Elle écrivit à son fils, afin d'affirmer la foi chrétienne, de convoquer un conseil d'évêques chrétiens et de docteurs juifs, pour qu'ils discutent entre eux sur les livres des prophètes. Ainsi, on réunit sous l'ordre de la reine
* A fol. 151 v° a. Hélène, * du côté des Juifs, des scribes et des docteurs de la Loi, au nombre de douze, du côté des chrétiens, vingt-quatre évêques, à la tête desquels se trouvait le bienheureux Sylvestre. L'empereur siégea au milieu des évêques. Abiathar, du groupe des scribes juifs, commença de réfuter les témoignages prophétiques des prophètes au sujet du Christ. Alors, saint Sylvestre, plein du Saint-Esprit, démontra clairement les témoignages des prophètes au sujet du Christ, de sa divinité éternelle et sans commencement et de son incarnation à la fin des temps, de la sainte Vierge, mère de Dieu.

Un mage, nommé Zambri, se leva, et dit à l'empereur : « Ordonne d'amener un taureau et je lui parlerai à l'oreille et il crèvera aussitôt. » Lorsque Zambri eut parlé à l'oreille du bœuf, il éclata par le milieu; et il dit à l'empereur : « Si Sylvestre le ressuscite par sa seule parole, tu sauras, ô empereur. si ses paroles sont vraies. » Le saint pria Dieu et le taureau reprit vie. L'empereur dit : « Il est préférable de croire à celui qui rend la vie qu'à celui

կեցուցանողին քան մահացուցանողին : Եւ տեսեալ հրէիցն զոր արար Սեղբեստրոս անկան ամենեքեան յոտս նորա եւ հաւատացին ի Քրիստոս եւ մկրտեցան :

Եւ յոյժ ուրախ եղեւ թագաւորն, եւ մեծապէս պատուեաց զՍեղբեստրոս : Եւ այնպէս փայլեաց * սուրբ հայրապետն յեկեղեցին Աստուծոյ, զի զհիւանդս բժշկէր աղօթիւք *A fol. 151 v° b. միայն, եւ զդեւս ի մարդկանէ հալածէր, եւ բազում հրէայս եւ հեթանոսս դարձոյց յաստուածգիտութիւն : Եւ եղեւ գլխաւոր երից հարիւր եւ տասն եւ ութ եպիսկոպոսացն որ ժողովեցան ի Նիկիայ առաջին սինհոդոսին : Եւ ի բարիոք ծերութիւն հանգեաւ խաղաղութեամբ ի Քրիստոս՝ Յունվարի Բ :

[B * Յայսմ աւուր յիշատակ է երանելոյն Գրիգորի պարսկի : * B p. 6 b.

Էր սա ի ռաժիկ ազգէ, յաւուրս Խոսրովու որդւոյ Կաւատայ Պարսից արքայի, ծնեալ յանհաւատ ծնողաց, եւ եկեալ ի Հայս բնակեցաւ ի Դուին քաղաք, եւ ընկալեալ զսուրբ հաւատս Քրիստոսի մկրտեցաւ. եւ մտեալ ի վանս եղեւ կրօնաւոր առաքինի : Եւ յորժամ Դենշապուհ պարսիկ մարզպան եկն ի Հայս՝ լուաւ վասն սորա թէ քրիստոնեայ եղեալ է, կալաւ զնա՝ եւ ստիպէր դառնալ անդրէն ի կրօնս Պարսից. այլ նա հաստատուն եկաց ի հաւատս, եւ խոստովանեցաւ զՔրիստոս Աստուած. եւ հրամանաւ բռնաւորին ընկալաւ զմահ վկայական՝ Յունվարի Բ :]

qui la détruit. » Les Juifs, témoins de ce qu'avait fait Sylvestre, tombèrent tous à ses pieds, crurent au Christ et furent baptisés.

L'empereur fut au comble de la joie et honora grandement Sylvestre. Le * saint pontife brilla dans l'église de Dieu, à tel point qu'il guérissait les *A fol. 151 v° b. malades par ses seules prières, et qu'il chassait des hommes les démons ; il convertit beaucoup de Juifs et de gentils à la science de Dieu. Il fut le chef des trois cent dix-huit évêques qui se rassemblèrent au premier concile de Nicée. Il parvint à une bonne vieillesse, et reposa en paix dans le Christ, le 2 Janvier.

[B * En ce jour, commémoration du bienheureux Grégoire le persan. * B p. 6 b.

Il était de la race des Rajiks aux jours de Khosroès, fils de Kavat, roi de Perse, né de parents infidèles; il vint habiter l'Arménie, dans la ville de Dovin, reçut la sainte foi du Christ et se fit baptiser. Il entra dans un couvent et devint un religieux vertueux. Lorsque Denchapouh, le satrape persan, vint en Arménie et apprit qu'il (Grégoire) était devenu chrétien, il le fit arrêter et l'obligea à revenir à la religion des Perses; mais il tint fermement dans sa foi, confessa le Christ Dieu, et sur l'ordre du tyran, reçut la mort du martyre, le 2 Janvier.]

Քաղոցի ԻԶ եւ Յունվարի Գ ։ Վկայաբանութիւն սրբոյն Գորդիոսի ։

Սա էր ի Կեսարիոյ Կապադովկիացւոց, յամս Լիկիանոսի կռապաշտ արքային. եւ էր պատուով հարիւրապետ, եւ հաւատով քրիստոնեայ ։ Եւ վասն հալածանաց ժամանակին եթող զզօրականութիւնն եւ ել ի լեառն, եւ բնակէր միայն առանձինն ընդ գազանս եւ ընդ վայրի երէս ։

Եւ ի միում աւուր էջ ի լեռնէն, եւ համարձակութեամբ վասն ճշմարիտ հաւատոյն Քրիստոսի յորժամ զձիընթաց խաղսն կատարէին, եմուտ ի մէջ ժողովրդեանն եւ ասէ մեծաւ բարբառով. Գտին զիս որ ոչն խնդրէին, երեւեցայ այնոցիկ որ զինէն ոչ կամէին, պատասխանի արարից որոց ոչն հարցանէին ։ Եւ առժամայն կալան զնա եւ տարան
* A fol. 152 r° a. առ իշխան քաղաքին, եւ խօսեցաւ ընդ նմա բազում խոստմամբք եւ * ողոքանօք, եւ ոչ կարաց փոխել զնա ի հաւատոյն Քրիստոսի. ապա սպառնալեօք եւ հարուածովք ջանացեալ, եւ նա առաւել եւս աղաղակէր. Քրիստոնեայ եմ, եւ Քրիստոսի ծառայ եւ ոչ ուրանամ զնա, եւ զկուռս ոչ պաշտեմ ։

Եւ նոյնժամայն ի ձիընթաց ասպարիսին առաջի ամենայն ժողովրդեանն հատին զգլուխ նորա վասն անուանն Քրիստոսի Յունվարի Գ, եւ եղաւ ի նոյն քաղաքին

1 Վկայաբանութիւն ... Գորդիոսի] Վկայութիւն սուրբ վկային Գորդիոսի || 2 Կապադովկիացւոց] Կապադովկիոյ B || 4 ի լեառն] ի լերինս B || 6 հաւատոյն] խոստովանութեանն B || 10 ընդ նմա *om.* B || 12 եւ Քրիստոսի ծառայ *om.* B || 13 զնա] զՔրիստոս B.

26 Kalotz, 3 Janvier.

Martyre de saint Gordius.

Il était de Césarée de Cappadoce, aux jours de l'empereur idolâtre Licinius (*Likianos*); il avait le grade de centurion, et était de foi chrétienne. A cause des persécutions de son temps, il quitta le service militaire et se retira sur une montagne, où il vivait seul avec les fauves et les bêtes sauvages.

Un jour, il descendit de la montagne, et, pour proclamer avec hardiesse la vraie foi du Christ, il se mêla à la population, le jour des courses de chevaux et dit à haute voix : « Ceux qui ne me cherchaient pas m'ont trouvé, je suis apparu à ceux qui ne voulaient point de moi, et je répondrai à ceux qui ne m'interrogent point. » On l'arrêta aussitôt et on le conduisit au gouverneur de la ville, qui lui parla doucement et avec des * promesses, mais il ne
* A fol. 152 r° a. put le détourner de la foi du Christ; ensuite il le pressa, avec des menaces et des coups, mais (Gordius) criait de plus en plus : « Je suis chrétien, et serviteur du Christ, je ne le renie point, et je ne sers point les idoles. »

Aussitôt dans l'arène des courses de chevaux, en présence de tout le peuple, on lui trancha la tête pour le nom du Christ, le 3 Janvier, et il fut

Կեսարիայ ։ Եւ յետոյ սուրբն Բասիլիոս Կեսարիոյ արքեպիսկոպոսն ներբողեան ճառիւք պատուեաց զնա, եւ շինեաց վկայարան յանուն սրբոյ վկային Գորդիոսի ։

[B * Տօն է մարգարէին Մաղաքիայի, որ թարգմանի հրեշտակ ։

Սա յետ դարձի գերութեանն ծնաւ ի Սուքէս, յազգէ Ղեւեայ. եւ մինչդեռ ամենեւին եւս մանուկ էր բարիոք եւ գեղեցիկ կենօք եկաց, եւ առաքինի վարուք վարէր յոյժ. վասն որոյ ամենայն ժողովուրդն պատուէր զնա իբրեւ զսուրբ անարատ եւ հեզ ։ Եւ կոչեցին զնա Մաղաքիա, քանզի եւ տեսլեամբն էր վայելուչ. եւ ի մարգարէանալն ի հրեշտակէ Աստուծոյ ընդունէր զխորհուրդս եւ զմեկնութիւնս ։

Գուշակեաց զխափանիլն Ահարոնեան քահանայութեանն, եւ աւետարանեաց զգալուստն Քրիստոսի յաշխարհ՝ յառաջընթացութեամբ հրեշտակի իւրոյ * երկրորդ Եղիայի, * B p. 6 b. այսինքն Յովհաննու Կարապետի. եւ եւս մանուկ գոլով յաւելաւ առ հարս իւր, եւ թաղեցաւ յագարակի իւրում ։

Յայսմ աւուր յիշատակ երանելւոյն Ստեփաննոսի վարդապետի ։

Սա էր ի գաւառէն Տոսպայ՝ յԱրտամէտ գեղջէ, որդի տէր Յուսիկ քահանայի ։ Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ յորժամ արշաւեցին աշխարհաւեր ազգն * Թաթարաց ի * B p. 7 a. Հայաստան, ոմանք ի նոցանէ գունդ կազմեալ դիմեցին ի Վասպուրական աշխարհ, եւ

1 Կեսարիոյ արքեպիսկոպոսն] Կեսարացին B — ներբողեան] ներբողական B.

inhumé dans cette même ville de Césarée. Plus tard, saint Basile, archevêque de Césarée, l'honora d'un panégyrique et fit construire une chapelle au nom du saint martyr Gordius.

[B * Fête du prophète Malachie, nom qui se traduit « ange ».

Il naquit, après le retour de la captivité, à Sopha (*Soukhès*)[1], de la tribu de Lévi. Étant encore tout jeune, il avait une bonne et belle conduite, et menait une vie très vertueuse; c'est pourquoi toute la population l'estimait comme saint, sans tache et doux. On l'appela Malachie, car il était bien de figure, et quand il prophétisait, il recevait les symboles et les commentaires de l'ange de Dieu.

Il annonça l'abrogation du sacerdoce aaronique, prédit la venue au monde du Christ précédé de son ange, * le second d'Élie, c'est-à-dire de Jean le pré- * B p. 6 b. curseur. Il était encore jeune quand il alla rejoindre ses ancêtres, et fut enterré dans sa terre.

En ce jour, commémoration du bienheureux docteur Étienne.

Il était de la province de Tosp, du village d'Artamet, fils du prêtre Ter Houssik. A cette époque, lors de l'incursion en Arménie des * Tartares, * B p. 7 a. nation qui sème la ruine des pays, plusieurs d'entre eux formèrent un groupe

1. Les autorités grecques de la vie de Malachie donnent communément ἐν Σοφᾷ ou ἐν Σοφαῖς (sic. *Syn. Cp.*) La recension d'Épiphane, que Scherman désigne par G., porte ἐν Σοχᾷ, cf. *Propheten-und apostollegenden*, t. II, 31, 3, Leipzig, 1907, p. 72.

հարին զգաւառն Տոսբայ եւ Ռշտունեաց, եւ առին աւար եւ գերի բազում, ընդ որս ի գերութիւն վարեցին եւ զկին երիցու ումեմն բարեպաշտի Յուսիկ կոչեցելոյ, եւ տարեալ ի Դաւրէժ վաճառեցին ամիրայի ումեմն այլազգեաց. եւ զի տիկին ամիրային Բիբի անուն քրիստոնեայ էր հաւատով՝ յանդորրու կայաւ զնա ։

Իսկ Յուսիկ երէց ի խնդիր ելեալ կնոջ իւրոյ ի բազում տեղիս, գնաց եւ եգիտ զնա ի Դաւրէժ. եւ աղաչանս մատոյց առ տիկինն Բիբի ազատել զնա. եւ տիկինն զիջեալ յաղաչանս երիցուն ազատեաց զկինն. յաւել տալ նմա հինգ հարիւր դահեկան առ ի հոգալ զկարեւոր պէտս իւրեանց. եւ ոչ այլ ինչ խնդրեաց փոխարէն՝ բայց զայս միայն. Զի յորժամ, ասէ, լինիցի ձեզ որդի որ ելցէ ի կարգ քահանայութեան, զառաջին պատարագն մատուսցէ վասն հոգւոյ իմոյ ։

Եւ Յուսիկ երէց առեալ զկինն իւր՝ եկն յԱրտամէտ, եւ յետ տարւոյ միոյ եղեւ նմա որդի զոր կոչեաց Ստեփաննոս. որ անդստին ի տիս մանկութեան կրթեալ վարժեցաւ ի վարս բարիս եւ ի կրօնս աստուածպաշտութեան ։

Եւ յորժամ ի պատանեկութեան էր՝ յաւուր միում առաքեցաւ ի հօրէն իւրմէ ի գիւղն Անկղ տանել զցորեան յաղօրիսն. եւ էր յաւուրսն յայնոսիկ նուազութիւն հացի, եւ աղքատք տառապէին յոյժ ։ Եւ ինքն Ստեփաննոս ի բերելն զաղացեալ ցորեանն՝ տեսեալ ի ճանապարհին զմանկունս աղքատաց բաշխեաց զամենայնն ի նոսա ափով իւրով. եւ յորժամ դատարկացաւ պարկն՝ անտես ի մարդկանէ ելից զայն մոխրով եւ

et envahirent le pays de Vaspourakan, dévastèrent la province de Tosp et de Rechtounikh, et emportèrent un grand butin et de nombreux captifs. Parmi ceux qui furent conduits en captivité, se trouvait la femme d'un prêtre pieux, nommé Houssik; elle fut conduite à Tauriz et vendue à un émir infidèle; mais comme l'épouse de l'émir, nommée Bibi, était de foi chrétienne, elle la garda en paix.

Le prêtre Houssik, à la recherche de sa femme, visita bien des endroits et la trouva à Tauriz. Il présenta des supplications à la dame Bibi pour qu'elle la libère. La dame acquiesça aux prières du prêtre, libéra la femme et, en outre, lui accorda cinq cents écus pour subvenir à leurs besoins, et elle ne demanda en échange que cela seulement : « Si jamais, dit-elle, vous avez un fils qui arrive au sacerdoce, qu'il offre sa première messe pour mon âme. »

Le prêtre Houssik prit sa femme, vint à Artamet et, un an après, il eut un fils qu'il nomma Étienne et qui, dès l'enfance, fut exercé et instruit dans les bonnes mœurs et la pratique de la piété.

Devenu jeune homme, il fut, un jour, envoyé par son père au village d'Ankel, porter du blé au moulin. En ce temps-là, il y avait disette de pain et les pauvres souffraient beaucoup. Étienne, en rapportant le blé moulu, vit sur son chemin des enfants de pauvres et leur distribua tout, poignée par poignée. Lorsque le sac fut vidé, il le remplit, loin du regard des gens, de cendre et de

աւազով ի գիւղ անդր, եւ բերեալ յԱրտամէտ եղ զգրաստն ի գաւիթ տանն, եւ ինքն փախուցեալ գնաց ի Բերկրի :

Իսկ ծնողքն նորա բացեալ զպարկն եւ գտեալ ի նմա ալիւր լի՝ արարին հաց. * եւ խնդրէին զՍտեփաննոս զի եկեալ կերիցէ հաց, եւ ոչ գտանէին. եւ յետ որոնելոյ ի բազում տեղիս, նաեւ ի Վան քաղաքի եւ յՈստան, դարձան ի տունս իւրեանց, եւ լային անմխիթար սգով զցայգ եւ զցերեկ : * B p. 8 a.

Եւ յետ տասն աւուրց պատմեաց նոցա այր ոմն թէ տեսի զՍտեփաննոս յայս նիշ օր ի կողմանս Բերկրւոյ, ի գիւղն Անի : Յայնժամ ուրախացեալ Յուսիկ վաղվաղակի չոգաւ անդր, եւ եգիտ զնա ի վանսն որ կոչէր Արգելան. եւ հարցեալ զպատճառս փախստեան նորա, լուաւ ի նմանէ զիրսն եւ սքանչացաւ : Յայնժամ ծանոյց նմա հայրն զտագնապ մօր նորա, եւ աղաչեաց զնա գնալ ընդ իւր ի տուն, եւ նա ոչ էառ յանձն. Աստուած էած զիս, ասէ, յայս տեղի այսպիսի իմն օրինակաւ կրօնաւորիլ ինձ աստէն եւ ծառայել նմա, աստ կեցից եւ աստ մեռայց : Եւ իբրեւ շատ ողոքեաց հայրն, ասեն ցՅուսիկ միաբանք ուխտին. Գնա դու ի տուն քո, եւ առեալ բերցես զմայր տղայիդ զի եւ նա տեսցէ զդա եւ մխիթարեսցի :

Եւ ի հասանիլ նորա ի կարգ քահանայութեան՝ ծանոյց նմա հայրն զգերիլ մօրն եւ զազատիլն, եւ զխնդիր հայցուածոց Բիբի տիկնոջն : Եւ եղեւ ի յիշատակել Ստեփաննոսի զանուն նորա ի պատարագի, յայտնեցաւ նմա տեսիլ ահեղ, քանզի տեսանէր

sable dans le même village, et l'ayant apporté à Artamet, il amena l'âne dans la cour de la maison, et lui-même s'enfuit et alla à Berkri.

Ses parents ouvrirent le sac, le trouvèrent plein de farine, et en firent du pain. * Ils cherchèrent Étienne pour qu'il vînt manger le pain, mais ils ne le trouvèrent point. Après avoir cherché en divers endroits jusqu'à la ville de Van même et à Ostan, ils retournèrent chez eux et pleurèrent jour et nuit sans trouver aucune consolation. * B p. 8 a.

Dix jours après, quelqu'un leur dit : « J'ai aperçu Étienne, tel jour, du côté de Berkri, au village d'Ani. Houssik, plein de joie, s'y rendit aussitôt et le trouva au couvent qu'on appelle Arkélan. L'ayant interrogé sur le motif de sa fuite, il apprit le fait et en fut émerveillé. Alors, son père lui apprit les inquiétudes de sa mère et l'engagea à rentrer avec lui à la maison, mais il refusa : « Dieu, dit-il, m'a amené ici d'une telle façon, pour que je devienne religieux ici et que je Le serve ; je vivrai et je mourrai ici. » Lorsque le père eut insisté longtemps, les moines du couvent dirent à Houssik : « Toi, va chez toi, et tu amèneras ici la mère de l'enfant, pour qu'elle le voie aussi et soit consolée. »

Lorsqu'il arriva à l'ordre du sacerdoce, son père lui fit connaître la captivité de sa mère, sa délivrance et la demande de prières de la dame Bibi. Lorsque Étienne mentionna le nom de celle-ci pendant la messe, il lui fut révélé

զինքն յեզր ծովու որ լի էր արեամբ, եւ Բիբի ի մէջ նորա. եւ յաղօթել նորա հանեալ եղեւ ի ծովէ անտի, եւ եդաւ ի ցամաքի ։ Ընդ որ յապշութիւն ըմբռնեալ Ստեփաննոսի՝ երկարեաց յոյժ ի պաշտօն անդ, եւ սարսափմամբ աւարտեալ զխորհուրդն էջ ի բեմէն ։ Եւ ի հարցանել վանականաց զպատճառն յամենալոյն՝ պատմեաց նոցա զիրսն ։ Եւ ի վաղիւն խրբեւ աղաչեցին զնա միւսանգամ մատուցանել զպատարագ ոչ էառ յանձն ասելով. Արեան ծովուն ոչ եմ կարող ընդդէմ կալ ։

* B p. 8 b. Եւ խստակրօն վարուք կացեալ ի նոյն վանս Արգելանաց, հարկեալ * յայլոց ընկալաւ զպաշտօն վարդապետութեան ։ Եւ յերկարեալ ի բազում ամս սրբութեամբ եւ հոգելից վարդապետութեամբ եւ նշանագործութեամբ փոխեցաւ առ Քրիստոս ։ Եւ ի տապանէ նորա գործեցան բազում սքանչելիք եւ բժշկութիւնք ախտաժետաց եւ դիւահարաց ։]

Քաղոցի ԻԷ եւ Յունվարի Դ ։ Տօն սրբոյն Զոսիմոսի կրօնաւորի եւ Աթանասի զօրականի ։

Սուրբն Զոսիմոս էր կրօնաւոր լեռնականաց ի Կիլիկեցւոց գաւառէն, եւ բնակէր ընդ գազանս անապատին մաշկեղինօք ։ Եւ լուաւ վասն նորա Դոմետիանոս իշխանն, եւ խնդրեց ի լեռնէն ։ Եւ կացեալ առաջի՝ խոստովանեցաւ զՔրիստոս Աստուած ։ Եւ

12 Տօն] Վկայութիւն B — զօրականի] կոմենտարիսի B || 13 Կիլիկեցւոց] Կիլիկիոյ B || 15 կացեալ] կացոյց B — զՔրիստոս] համարձակ *add.* B — Աստուած *om.* B.

une terrible vision : il se voyait au bord d'une mer pleine de sang et Bibi au milieu; à sa prière, elle fut tirée hors de la mer et déposée sur le rivage. Étienne, saisi de stupéfaction, s'attarda longtemps à ce moment et, après avoir achevé le mystère dans l'horreur, il descendit de l'autel. Ses confrères moines lui demandèrent la raison pour laquelle il s'était attardé; il leur raconta l'affaire. Le lendemain, lorsqu'on le pria d'offrir à nouveau le sacrifice, il refusa en disant : « Je ne peux pas résister à la vue d'une mer de sang. »

Il vécut dans ce même couvent d'Arkélan, d'une vie de grande austérité, * B p. 8 b. et pressé * par d'autres, il accepta le ministère de la doctrine. Ayant vécu de longues années avec sainteté et une doctrine pleine du Saint-Esprit, en accomplissant des miracles, il trépassa au Christ. Sur sa tombe eurent lieu bien des miracles et des guérisons d'infirmes et de possédés de démons.]

27 Kalotz, 4 Janvier.

Fête de saint Zosime, le religieux, et d'Athanase le soldat.

Saint Zosime était religieux vivant dans la montagne, originaire de la province de Cilicie, il vivait, (couvert) de peaux, avec les bêtes sauvages du désert. Le gouverneur Domitien (*Dometianos*) ayant entendu parler de lui, le

հրամայեաց շամփուրս հրացեալս արկանել յականջս նորա, եւ ապա եռացուցին կաթսայ լի տղմով եւ ընկեցին զնա ի ներքս. եւ անտի հանին կենդանի եւ կախեցին գլխիվայր եւ վէմ մի մեծ կապեցին ի պարանոցն :

Եւ էջ առիւծ մի ի լեռնէն յորում բնակեալ էր սուրբն Զոսիմոս, որ էր ընդելակ նմա, եւ եբարձ ուսովն * զվէմն, եւ դիմեցին ի վերայ նորա զի սպանցեն զնա, եւ խօսեցաւ մարդապէս եւ ասէ. Վասն զի խոստովանի զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ վասն մարդկան չարչարեցաւ, չարչարէք զսուրբն Աստուծոյ, որ աղօթիւք իւրովք զմեզ զգազանս յանապատի ընդելացոյց : Եւ զարհուրեալ իշխանն Դոմետիանոս՝ հրամայեաց իջուցանել զերանելին Զոսիմոս եւ կացուցանել առաջի իւր. եւ հարցանէր վասն մարմնանալոյն Քրիստոսի : Եւ պատմեաց զամենայն խորհուրդ գիտութեան հաւատոյն Քրիստոսի : Եւ նա արձակեաց զնա ի կապանացն եւ ի չարչարանացն : Եւ նորա ելեալ գնաց ի լեառն ի վանս իւր : Գնաց եւ զկնի նորա Աթանաս զօրականն, եւ տեսեալ զգազանսն զի երթեալ երկիր պագանէին սրբոյն Զոսիմոսի՝ հաւատաց ի Քրիստոս եւ բնակեցաւ առ նմա մինչեւ ի վախճանն իւր : * A fol. 152 r° b.

Եւ յորժամ գիտաց զվախճանն իւր սուրբն Զոսիմոս, աղաչեաց զԱստուած, եւ

1 յականջս] ընդ ականջս B | 3 ի պարանոցն] ընդ պարանոցն B | 4 Եւ էջ առիւծ ... զարհուրեալ *om.* B || 10 մարմնանալոյն] մարդանալոյն B || 12 զօրականն եւ տեսեալ ... Յունվարի Դ] կոմենտարիոն եւ առ նմա բնակեցաւ ճգնողական վարուք, եւ որպէս անմեկնելի սիրով միացեալ էին ընդ միմեանս ի կենդանութեան իւրեանց, նոյնպէս անմեկնելի միացին եւ ի մահու, քանզի ի միասին վախճանեցան ի խորս լերանց Յունվարի Դ B.

fit descendre de la montagne. Mis en sa présence, il confessa le Christ Dieu. (Le gouverneur) ordonna de lui introduire dans les oreilles des broches enflammées, puis on chauffa un chaudron rempli de boue et on l'y jeta. L'ayant retiré vivant, on le suspendit la tête en bas et on lui attacha une grosse pierre au cou.

Un lion qui lui était familier descendit de la montagne où vivait saint Zosime et souleva la pierre de son épaule *; on accourut pour le tuer, mais il leur parla en langage humain et dit : « C'est parce qu'il confesse le nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ, qui souffrit des tortures pour les hommes, que vous martyrisez le saint de Dieu qui par ses prières nous a apprivoisés, nous les fauves du désert? » Le gouverneur Domitien, effrayé, ordonna de descendre le bienheureux Zozime et de l'amener en sa présence. Il l'interrogea au sujet de l'incarnation du Christ. (Le saint) lui expliqua tous les mystères de la science de la foi du Christ. Il le délivra des liens et des tortures. (Zosime) retourna à la montagne à son couvent. Le soldat Athanase le suivit et apercevant les fauves se prosterner devant saint Zosime, il crut au Christ et cohabita avec lui jusqu'à sa mort. * A fol. 152 r° b.

Lorsque saint Zosime connut l'heure de sa mort, il pria Dieu, et un

պատառեցաւ վէմն ի լերինն, եւ առ զերկոսեանն ի ներքս, եւ այնպէս աւանդեցին զհոգիս իւրեանց Յունվարի Դ :

* B p. 8 b. [B * Ժողովումն եօթանասուն եւ երկու սուրբ աշակերտացն Քրիստոսի :

Տէր եւ Աստուածն մեր Յիսուս Քրիստոս ի փրկագործ տնօրէնութեանն իւրում, ընտրեաց նախ զերկոտասան առաքեալսն. եւ ապա յետ նոցա երեւեցոյց այլ եւս եօթանասուն եւ երկու աշակերտս :

Յաղագս որոց ասէր ընդ երկոտասանսն եթէ. Հունձք բազումք են եւ մշակք սակաւք, աղաչեցէք զտէր հնձոցն զի հանցէ մշակս ի հունձս իւր : Զորս յորժամ երեւեցոյց ի մէջ այլոցն ընտրելով, որպէս պատմէ Ղուկաս, ասաց եթէ. Ցնծացէք զի անուանք ձեր գրեալ են յերկինս. եւ թէ. Տուաւ ձեզ իշխանութիւն կոխել զօձս եւ զկարիճս եւ զամենայն զօրութիւնս թշնամւոյն : Եւ այնպէս զօրացուցեալ զնոսա եւ պատուիրանազրեալ՝ առաքեաց ի քարոզութիւն արքայութեանն :

Զորս նշանակեաց նախ առ Մովսէսիւ՝ եօթանասուն եւ երկու ծերօքն, եւ եօթանասուն եւ երկու արմաւենեօքն որ յԱղիմ : Զորոց ընտրութիւնն եւ զժողովումն զի երեւեցոյց զնոսա յաշակերտութիւն, բայց որոշելով յայլոց հետեւելոցն՝ յայսմ աւուր արար նոյն ինքն Տէրն. զորոց զտօնն կատարեմք ի յԱպրիլի ամսոյ չինն, որոց անուանքն անդ է գրեալ լիակատար :

rocher de la montagne s'entr'ouvrit et les reçut tous les deux à l'intérieur; c'est ainsi qu'ils rendirent leur âme, le 4 Janvier.

* B p. 8 b. [B * Élection des soixante-douze saints disciples du Christ.

Notre-Seigneur et Dieu, Jésus-Christ, dans sa mission salutaire, choisit d'abord les douze apôtres, et après eux il mit en évidence soixante-douze autres disciples.

C'est à leur sujet qu'il dit aux Douze : « *La moisson est grande, mais les ouvriers sont en petit nombre, priez donc le maître de la moisson afin qu'il envoie des ouvriers à sa moisson*[1]. » Et lorsqu'Il les fit apparaître, en choisissant d'entre les autres, ainsi que le raconte Luc, Il dit : « *Réjouissez-vous de ce que vos noms sont écrits dans les cieux*[2]. » Et aussi : « *Voilà que je vous ai donné le pouvoir de fouler aux pieds les serpents et les scorpions de toute la puissance de l'ennemi*[3]. » Après les avoir ainsi fortifiés et leur avoir donné ses commandements, Il les envoya prêcher le Royaume.

Il les avait déjà figurés du temps de Moïse par les soixante-douze vieillards[4], et les soixante-douze palmiers d'Alim[5]. Et c'est aujourd'hui même que le Seigneur lui-même en fit leur élection et leur réunion en les choisissant parmi les autres qui Le suivaient. Nous célébrons leur fête le 9 Avril, où leurs noms y sont écrits au complet.

1. Luc. x, 2. — 2. Luc. x, 20. — 3. Luc. x, 19. — 4. Ex. xxiv, 1. — 5. Ex. xv, 27.

* Ի սմին աւուր վկայութիւն երանելւոյն Վարդանայ նոր նահատակի : * B p. 9 a.

Հաւատարիմ ծառայն Քրիստոսի Վարդան էր յերկրէն Բաղիշոյ՝ ի Դատվան գեղջէ, եւ մտեալ ի կարգ աշխարհի ունէր զաւակս, բայց ինքն սիրէր զառանձնութիւն . ստէպ գնայր ի վանորայս եւ բնակէր ընդ միանձունս՝ հանապազորդեալ յաղօթս ի տուէ եւ ի գիշերի :

Սա լուեալ զբռնութիւն Շամշատին ամիրային որ ընդ այն աւուրս թագաւորաբար իշխէր ի Բաղէշ, եւ էր մահաբեր թշնամի քրիստոնէից . եւ կալեալ զմի մի ի Քրիստոնէից բռնադատէր եւ ճնշէր ուրանալ զՔրիստոս, եւ դառնալ ի կրօնս իւր . եւ քրիստոնեայք որք ընդ իշխանութեամբ նորա էին՝ կային ամենքին յանհնարին տարակուսութեան, * ոչ հանդուրժեաց երանելին մնալ ի Դատվան, այլ յարուցեալ անտի եկն ի Բաղէշ յանդիման լինել նմա : * B p. 9 b.

Եւ աղաչեաց զոմանս ի հաւատացելոց եւ ասէ . Եկայք, ցուցէք ինձ զճանապարհ բերդին եւ զդուռն իշխանին, զի խօսեցայց ընդ նմա քաղցրութեամբ, եւ ծանեայց թէ ընդէր նախատէ եւ նեղէ զազգս քրիստոնէից զգնեալս արեամբն Քրիստոսի Աստուծոյ, եւ կամի ջնջել զպատուական վիճակ սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ : Եւ ծաղր թուէին բանք նորա յաչս ամենեցուն, զի ոչ գիտէին թէ սիրովն Աստուծոյ վառեալ՝ յանձն առեալ էր զչարչարանս եւ զմահ վասն Քրիստոսի :

Եւ գնաց ի դուռն ամիրային, եւ աղաչեաց զծառայս նորա տանել զինքն առաջի

* En ce jour martyre du nouveau martyr Vardan. * B p. 9 a.

Vardan, le fidèle serviteur du Christ, était du pays de Baleš, du village de Datvan: il se maria et eut des enfants. Toutefois, il aimait la solitude et visitait souvent les couvents, y vivant avec les moines, priant incessamment jour et nuit.

Or, il apprit la tyrannie de l'émir Šamsad-din (*Šamsadin*) qui dominait, en roi, à cette époque sur Baleš, lui le mortel ennemi des chrétiens, et de quelle manière il avait fait arrêter chaque chrétien, l'avait obligé à renier le Christ et à revenir à son ancienne religion, et que les chrétiens soumis à son autorité étaient livrés à la plus grande anxiété. Le bienheureux * n'eut plus la patience de rester à Datvan, il quitta l'endroit et se rendit à Baleš pour se présenter à l'émir. * B p. 9 b.

Il pria quelques fidèles en leur disant : « Venez, montrez-moi le chemin de la forteresse et le palais du gouverneur, afin que je lui parle avec douceur et apprenne pourquoi il insulte et opprime la nation chrétienne achetée par le sang du Christ Dieu, et veut détruire le précieux diocèse de notre saint Illuminateur. » Ses propos parurent ridicules aux yeux de tous, car ils ne savaient point qu'il était animé de l'amour de Dieu et qu'il avait accepté d'avance les tortures et la mort pour le Christ.

Il se rendit donc au palais de l'émir et pria ses serviteurs de le mettre en présence de l'émir, parce qu'il avait quelque chose d'important à lui com-

ամիրային, որպէս թէ ունիցի կարեւոր ինչ ասել նմա. եւ ծառայքն հրամանաւ ամիրային մուծին ի ներքս։ Եւ Շամշատին կարծելով թէ, եկեալ իցէ, դառնալ ի կրօնս իւր, խնդութեամբ ընկալաւ զնա եւ ասէ. Զինչ ունիս խօսել ընդ իս։ Ասէ ցնա Վարդան. Լուր ինձ քաղցրութեամբ տէր իմ, ես եւ դու միոյ արարչի ստեղծուած եմք, եւ երկոքին միոյ հօր Ադամայ որդիք։ Եւ զինչ աւելի իցէ քո զի բռնաս ի վերայ իմ եւ ի վերայ այլոց քրիստոնէից, եթէ Աստուած քեզ իշխանութիւն ետ եւ ինձ ծառայութիւն, ոչ էր պարտ այդու մեծամտիլ եւ բռնանալ ի վերայ մեր։

Եւ Շամշատին զմուարեալ ընդ համարձակութիւն նորա սկսաւ նախատել զօրէնս քրիստոնէից, եւ տայր ուրացութիւն. եւ նա աներկիւղ վստահութեամբ խոստովանեցաւ զՔրիստոս Աստուած։ Ընդ որ բարկացեալ բռնաւորն յարեաւ ի տեղւոջէն, եւ երկոքումբք ձեռօք կռփովք եհար զգլուխ նորա։ Եւ նա ասէ. Ով ամիրայ եթէ երկնչէի ես ի հարկանելոյդ քո ոչ գայի առ քեզ, այլ ես վասն սիրոյն Քրիստոսի Աստուծոյ իմոյ յանձն առեալ եմ զմահ. զի զնա տեսանել արժանանամ յորժամ փոխիմ յաշխարհէս։

* B p. 10 a. Յայնժամ հրամայեաց ամիրայն եւ տարան զնա ի բանդ մերկ եւ բոկ եւ * գլխիբաց, եւ էին աւուրքն ձմեռայնոյ եւ ցուրտ սաստիկ. եւ եդին զնա ի կոճեղս եւ զաւուրս երիս չարչարեցին. այլ նա օրհնէր զԱստուած եւ ասէր. Գոհանամ զքէն Քրիստոս Աստուած իմ, որ արժանի արարեր զծառայս քո լինել քեզ չարչարակից. աղաչեմ զքեզ տուր ինձ զօրութիւն համբերել տանջանացս եւ գալ առ քեզ։

muniquer. Les serviteurs l'introduisirent sur l'ordre de l'émir. Šamsad-din, supposant qu'il était venu pour revenir à sa religion, le reçut avec joie et lui dit : « Qu'as-tu à me dire? » Vardan lui répondit : « Seigneur, écoute-moi avec bienveillance, moi et toi, nous sommes les créatures du même créateur, nous sommes tous les deux les enfants du même père, Adam. Qu'as-tu de plus qui te fait exercer cette tyrannie sur moi et sur d'autres chrétiens? Si Dieu t'a donné le pouvoir et à moi la situation de serviteur, il n'y a pas là une raison pour toi de t'enorgueillir et d'exercer la tyrannie sur nous. »

Šamsad-din, vexé de son audace, se mit à injurier les lois chrétiennes et le pressa d'apostasier. Mais lui, il confessa avec une assurance intrépide le Christ Dieu. Sur quoi le tyran, irrité, se leva de sa place et de ses deux mains lui frappa la tète. (Vardan) lui dit : « O émir! si j'avais eu peur de tes coups, je ne serais pas venu à toi, mais j'ai accepté la mort pour l'amour du Christ, mon Dieu, pour que je me rende digne de le voir lorsque j'aurai trépassé de ce monde. »

* B p. 10 a. L'émir ordonna alors de le conduire en prison, nu, pieds nus et * tête nue; c'étaient les jours d'hiver et il faisait grand froid. On le mit à un tronc et on le tortura pendant trois jours, mais lui, il bénissait Dieu et disait : « Je te remercie, Christ mon Dieu, qui as rendu digne ton serviteur d'être ton compagnon de torture. Je te prie, donne-moi la force d'endurer les tortures et de venir à toi. »

Հրամայեաց ամիրայն եւ դարձեալ տարան առաջի իւր ։ Ասէ Վարդան. Որո՞վ իրաւամբք չարչարես զիս, վասն գողութեան կամ շնութեան եւ կամ վասն այլոյ իրիք չարեաց. մի՞թէ անիրաւութիւն ինչ իցէ զի ասացի քեզ զճշմարիտն, եւ դաւանեցի զհաւատն իմ զոր ունիմ ի մանկութենէ իմմէ ։ Ասէ ամիրայն զի եկեալ նախատես զօրէնս մեր, եւ զհաւատն քո ճշմարիտ առնես եւ զՔրիստոս Աստուած դաւանիս ։ Եւ երանելին Վարդան պատասխանի արար նմա իմաստուն բանիւք եւ յաղթահարեաց զամիրայն ։ Եւ նա զայրացեալ առաքեաց զնա առ դատաւորն. եւ նա ասէ. Ծանի՛ր զի եթէ ոչ դառնաս ի կրօնս մեր՝ հրաման տամ սպանանել զքեզ ։ Ասէ Վարդան. Եթէ զմարմինս իմ սպանանես, հոգիս իմ կենդանանայ ։ Եւ յետ բազում բանից տեսեալ դատաւորին զհաստատութիւն մտաց նորա, վճիռ եհատ սպանանել զնա ։

Եւ առեալ տարան արտաքոյ քաղաքին, եւ երանելին Վարդան ինքնին ուրախութեամբ երթայր առաջի նոցա, որպէս թէ ոք ի մեծարանս թագաւորի ընթանայցէ ։ Եւ ի ստիպել զնա դահճաց ուրանալ զՔրիստոս եւ ապրիլ ի մահուանէ, ասէ. Հաւատացեալ եմ եւ հաւատամ զՀայրն անծին, եւ զՈրդին միածին զմարմնացեալն Աստուած, եւ զՀոգին ճշմարիտ, Երրորդութիւն եւ մի աստուածութիւն. դաւանութեամբ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ քրիստոնեայ եմ ։

Յայն բան դիմեցին ի վերայ նորա ամենայն ամբոխն սրով եւ բրով եւ քարամբք եւ սպանին զնա անդ ։ Այսպէս կատարեցաւ երանելին Վարդան ի թուին Հայոց ութ հարիւր եօթանասուն՝ Բաղոցի ԻԷ եւ Յունվարի Դ ։ Եւ քրիստոնեայք քաղաքին

L'émir ordonna de le faire venir de nouveau en sa présence. Vardan lui dit : « De quel droit me tortures-tu ? Est-ce pour vol, pour fornication ou pour tout autre délit? Est-ce un tort de t'avoir dit la vérité et d'avoir confessé ma foi que j'ai depuis mon enfance? » L'émir lui répondit : « Tu viens insulter notre religion, en proclamant la vérité de ta foi et en confessant le Christ Dieu. » Le bienheureux Vardan lui répondit par des propos de sagesse et confondit l'émir. Celui-ci, furieux, le renvoya au juge, en lui disant : « Sache bien que si tu ne te convertis pas à notre religion, je donne l'ordre de te faire tuer. » Vardan lui répondit : « Si tu tues mon corps, tu vivifies mon âme. » Après beaucoup de paroles, le juge voyant la fermeté de son dessein, donna la sentence de le faire mourir.

On conduisit hors de la ville le bienheureux Vardan qui s'en allait allègrement en avant, comme quelqu'un qui accourt pour complimenter le roi. Et lorsque les bourreaux l'engagèrent à renier le Christ pour éviter la mort, il leur dit : « J'ai cru et je crois au Père non engendré, à son Fils monogène, Dieu incarné, et à l'Esprit véritable, Trinité et divinité une ; je suis chrétien suivant la confession de saint Grégoire notre Illuminateur. »

A ces paroles, toute la populace se jeta sur lui avec des glaives, des bâtons et des pierres et ils le tuèrent sur place. C'est ainsi que fut exécuté le bienheureux Vardan, l'an huit cent soixante-dix de l'ère arménienne, le

տուեալ ինչ բազում ամիրային բարձին զմարմին նորա, եւ տարեալ եդին ի տապանի սաղմոսիւք եւ օրհնութեամբ ։ Եւ արար Աստուած բազում նշանս եւ բժշկութիւնս ախտաժետաց ի ձեռն պատուական նշխարաց նորա ։]

Քաղոցի ԻԸ. եւ Յունվարի Ե ։ Ճրագալոյց Յայտնութեան եւ Մկրտութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։

Կանխաճառութիւնք մարգարէիցն որ յառաջագոյն աւետարանէին զգալուստն Քրիս-
* A fol. 152 v° a. տոսի աստ կատարեցաւ ։ Որպէս երեւեցաւ Աստուած Աբրահամու, * եւ խոստացաւ զծնունդն Իսահակայ, եւ որպէս տեսանէր Յակոբ զսանդուղխն հաստատեալ յերկրէ յերկինս, եւ Տէր ի գլուխ սանդղոյն, եւ Մովսէս ի մորենւոջն որ ասաց Էջի փրկել զնոսա, եւ Յեսու ի ձեւ զինուորի սուսերամերկ, եւ ասաց զինքն զօրավար զօրուն Տեառն եւ արդ, ասէ. Եկի, եւ Գեդէոն ետես ի գեղմն եւ ցօղն որ օրինակէր զխոնարհութեամբ ծնունդն Քրիստոսի, զոր եւ Դաւիթ ասէ. Իջցէ որպէս զանձրեւ ի վերայ գեղման, եւ թէ. Տէր ասաց ցիս, որդի իմ ես դու եւ ես այսօր ծնայ զքեզ. եւ Միքիաս զտեղի ծննդեան ցուցանէ. Եւ դու Բեթղեհէմ ոչ ինչ կրսեր ես յիշխանս որ

27 Kalotz, 4 Janvier. Les chrétiens de la ville offrirent une forte somme à l'émir, prirent son corps et le déposèrent dans un tombeau avec psaumes et bénédictions. Dieu fit beaucoup de miracles et de guérisons de malades par ses restes vénérables.]

28 Kalotz, **5 Janvier.**

Vigile de l'Épiphanie et du Baptême de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

Prédictions des prophètes, qui annoncèrent par avance la venue du Christ.
* A fol. 152 v° a. Ici a été réalisé ce qui suit : Dieu apparut à Abraham et * lui promit la naissance d'Isaac[1]; Jacob vit l'échelle établie de la terre au ciel et le Seigneur au haut de l'échelle[2]; Moïse (vit Dieu) dans le buisson, qui disait : « *Je suis descendu pour les sauver*[3] »; Josué (vit un ange) sous la forme d'un guerrier l'épée à la main, lequel se proclama *le chef de l'armée du Seigneur* et dit : « *Maintenant je viens*[4] »; Gédéon vit la toison et la rosée[5] qui figuraient la naissance dans l'abaissement du Christ au sujet de qui David dit : « *Il descendra comme la pluie sur la toison*[6] »; et encore : « *Le Seigneur m'a dit : Tu es mon fils et je t'ai engendré aujourd'hui*[7] »; Michée indique le lieu de la naissance : « *Et toi, Bethléem, tu n'es pas la moindre parmi les principales villes de Juda, car de toi sortira un Chef qui doit gouverner Israël, mon peuple*[8]. » Isaïe

1. Gen. xvii, 15-22; xviii, 9 sq. — 2. Gen. xxviii, 12-15. — 3. Ex. iii, 1-9. — 4. Jos. v, 13 sq. — 5. Jud. vi, 36-40. — 6. Ps. lxxi, 6. — 7. Ps. ii, 7. — 8. Mich. v, 2.

հովուեսցէ զժողովուրդ իմ զԻսրայէլ. եւ Եսայի զկուսութեամբ ծնունդն նորա պատմէ. Ահա կոյս յղասցի եւ ծնցի զԷմմանուէլն. եւ Զաքարիա եւ Մաղաքիա. Ծագեցից ձեզ երկիւղածաց անուան իմոյ, արեգակն արդարութեան, եւ բժշկութիւն ի լեզուի նորա. եւ թէ. Ահա այր եւ ծագումն անուն նորա ։

Արդ այս ամենայն օրինակքս եւ կերպարանք յառաջագոյն ցուցեալ եւ գուշակեալ՝ այժմ արդեամբք եւ ճշմարտութեամբ կատարեցաւ, ծնանելով Որդւոյն Աստուծոյ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, զի զմեզ ծնցի ջրով եւ Հոգւով որդիս Աստուծոյ, ի կոյս աւազանէ ։ Արարիչն երկնի եւ երկրի խանձարրապատ լինի, զի զգեցուսցէ ազգի մարդկան * զանապական պատմուճանն ։ Աղքատաբար դնի ի մսուր յանբանից, զի * A fol. 152 v° b. մուծցէ զմեզ ի դրախտ ուստի անկաք զառաջինն ։ Ճոխն վասն մեր աղքատանայ, զի մեք նորա աղքատութեամբն ճոխասցուք ։ Էառ զմերս, զի տացէ մեզ զիւրն ։ Ի խոնարհ էջ, զի զմեզ բարձրասցուսցէ ի պատիւ եւ ի փառս ։ Կաթն արբ կուսական, զի տացէ մեզ ծարաւելոցս զջուրն անմահական ։ Ծնաւ ի տան հացի, զի կերակրեսցէ զսովամահքս. ի քաղաքի Դաւթի, զի կատարեսցի երդումն ։ Երկրպագի ի մոգուցն, որ ի վերին զօրացն ընդ Հօր երկրպագիւր ։ Գգուի ի Մարիամայ որ օրհնաբանիւր ի քերոբէից եւ ի սերովբէից աննիւթ ձայնիւ ։ Ծնաւ ընդ երեկոյս, որ ի լրման ժամանակի ծնանի զմարդիկ ի հողոյ յարութեամբն վերստին ստացեալ լոյս ծրագացն յարեգակն

annonce sa naissance virginale : *La vierge concevra et enfantera un fils, Emmanuel*[1]. Zacharie et Malachie : « *Je ferai lever, pour vous qui craignez mon nom, le soleil de justice, et la guérison sera sur* sa langue[2]; » et aussi : « *Voilà l'homme et son nom est Orient*[3]. »

Or, tous ces symboles et figures montrés et prédits à l'avance se sont réalisés maintenant en fait et vérité par la naissance du Fils de Dieu de la sainte Vierge Marie, afin de nous faire naître, par l'eau et l'Esprit, fils de Dieu, dans les fonts baptismaux vierges. Le créateur du ciel et de la terre se laisse envelopper de langes, pour revêtir le genre humain du * manteau impérissable. * A fol. 152 v° b. Il est déposé pauvrement dans une crèche d'étable, pour nous faire entrer au paradis que nous avons perdu une première fois. Le riche s'est fait pauvre pour nous afin que nous devenions riches par sa pauvreté. Il a pris du nôtre pour nous donner du sien. Il s'est abaissé pour nous élever en honneur et en gloire. Il but le lait virginal pour nous donner, à nous assoiffés, l'eau immortelle. Il est né dans la maison du pain[4], pour nous rassasier, nous qui mourions de faim. Dans la ville de David pour accomplir le serment. Il est adoré des mages, Lui qui est adoré avec le Père par les milices célestes. Il est caressé par Marie, Lui qui est béni par les chérubins et les séraphins d'une voix immatérielle. Il est né le soir pour faire renaître les hommes à la

1. Is. VII, 14. — 2. Mal. IV, 2; le texte biblique porte : dans ses ailes. — 3. Zach. VI, 12. — 4. C'est-à-dire Bethléem — *Beth lé hém.*

փոխարկեալ որ լուսաւորէ զհաւատացեալս իւր Քրիստոս Աստուած մեր, Ծննդեամբ իւրով եւ Յայտնութեամբն եւ Մկրտութեամբն :

* B p. 10 b. [B * Նաւակատիք եւ ճրագալոյց Ծննդեան եւ Մկրտութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ : Թուղթ տեառն Յովհաննու արքեպիսկոպոսի քաղաքին Նիկիոյ, զոր գրեաց առ երանելին Զաքարիա կաթողիկոսն Հայոց, զոր թարգմանեաց մեծ վարդապետն Հայոց Գրիգոր Սկեւռացի, հրամանաւ աստուածասէր թագաւորին Հայոց Լեւոնի առաջնոյ եւ ի խնդրոյ նորին ի Սիս մայրաքաղաք :

Աստուածային առաքեալն Պօղոս ի սէր եւ ի շնորհս Տեառն եւ ի վաստակ անձին քաջալերեալ սիրեցելոյ աշակերտին գրէր . Ես այսուհետեւ նուիրեալ եմ, եւ ժամանակ դարձի իմոյ հասեալ կայ, զբարւոք պատերազմն պատերազմեցայ, զընթացսն կատարեցի, զհաւատսն պահեցի, այսուհետեւ կայ եւ մնայ ինձ արդարութեան պսակն՝ զոր հատուսցէ ինձ Տէր յաւուրն յայնմիկ արդարն դատաւոր : Որոյ եւ զքեզ տեսանեմ հետեւեալ ով երանելիդ Զաքարիա, յաջորդ առաքելական աթոռոյ երանելւոյն Թադէոսի, եւ մեծի Լուսաւորչին սրբոյն Գրիգորի, եւ վերակացու տանն Թորգոմայ :

Որ ըստ եղբայրական սիրոյ՝ կամէ հայցեալ նուաստութենէ՝ բանս լուսապայծառս եւ աշխարհակեցոյցս, վասն անճառելի Ծննդեան եւ Յայտնութեան Տեառն մերոյ Յի-

fin des temps, par la résurrection du tombeau, ayant changé de nouveau la clarté acquise des lampes [1] en un soleil qui éclaire ses fidèles, (Lui) le Christ notre Dieu, par sa Nativité, son Épiphanie et son Baptême.

* B p. 10 b. [B * Vigile et illumination de la Nativité et du Baptême du Christ, notre Dieu. Lettre du Seigneur Jean, archevêque de Nicée, qu'il écrivit au bienheureux Zacharie catholicos des Arméniens, et que traduisit le grand docteur arménien, Grégoire Skevratzi, sur l'ordre et la demande du pieux roi d'Arménie Léon Ier en la métropole de Sis [2] :

Le divin apôtre Paul écrivait à son cher disciple pour l'encourager dans l'amour et la grâce du Seigneur et le sacrifice de soi : « *Je suis désormais sacrifié, l'heure de mon retour arrive, j'ai combattu le bon combat, j'ai accompli ma carrière, j'ai conservé la foi, maintenant je n'attends plus que la couronne de la justice que le Seigneur, le juge juste, m'accordera ce jour-là* [3]. » Je te vois son disciple, bienheureux Zacharie, successeur du siège apostolique du bienheureux Thaddée et du grand illuminateur, saint Grégoire, gardien suprême de la maison de Thorgom [4].

Tu as demandé avec affection fraternelle, à mon humble personne, des paroles claires, utiles pour le monde entier au sujet de la Nativité et de l'Épiphanie ineffables de Notre Seigneur Jésus-Christ, grand Dieu et créateur de

1. Allusion à l'illumination qui caractérise la solennité de l'Épiphanie dans le rite arménien. — 2. Cette lettre publiée par Combefis est reproduite dans *P. G.* XXVI, 1435-1450. — 3. II Tim. IV, 6-8. — 4. Ancêtre biblique des Arméniens, *al.* Thogorma.

սուսի Քրիստոսի մեծին Աստուծոյ եւ արարչին ամենայնի, որ եւ ըստ չափոյ զօրութեան եւ սիրոյն պարտեաց լցաւ ի մերմէ նուաստութենէ :

Եթէ էր վասն առաքելական եւ նախագիր կանոնին Յակոբայ եղբօր Տեառն՝ որ ի * վեցն Յունվարի ամսեանն ցուցանէ զտօն Ծննդեանն եւ Մկրտութեանն Տեառն, մեք Հոռոմքս փոխադրեցաք ի Դեկտեմբերի ամսեան ի քսան եւ հինգն զտօն Ծննդեան, եւ ի վեցն Յունվարի զՄկրտութեանն : * B p. 11 a.

Եւ արդ՝ երիս ծնունդս կատարեաց կիջանելն իւրում՝ ի Հօրէ ծնեալ Բանն անժամանակ եւ անմարմնապէս : Առաջին՝ մարմնանալովն ի սրբոյ կուսէն, եւ ընծայելով քառասնօրեայ ի տաճարին : Եւ երկրորդն՝ մկրտութեամբն ի Յորդանան ի Յովհաննէ . որ եւ յետ այնր պատերազմեալ ընդ փորձողին յաղթեաց նմա : Եւ երրորդն՝ ահաւոր եւ համառօտագոյն ի մեռելոցն յարութեամբ : Որ եւ սքանչելեօք զաւուրս քառասուն երեւեալ աշակերտաց իւրոց՝ հաստատեաց ի հաւատս յարութեան իւրոյ. եւ ի լեառն Ձիթենեաց համբարձաւ առ Հայր, եւ եդեալ զձեռն ի վերայ առաքելոցն օրհնեաց զնոսա, տպաւորեալ ի նոսա զշնորհս քահանայապետականս. եւ եբաց զմիտս նոցա իմանալ զգիրս, եւ Թնալ սպասել աւետեացն Հօր ի բարձանց :

Եւ ի գալստեան Հոգւոյն սրբոյ ամենեքեան լցան աստուածային իմաստութեամբ եւ հանճարով՝ ամուրս եւ անվանելիս վառեալ. ելին քարոզ ընդ տիեզերս՝ անստուե-

toutes choses, je l'ai entrepris selon la mesure de ma force et de mon amour, mais c'est accompli dans notre impuissance.

Pour quelles raisons la constitution apostolique et primitive de Jacques, le frère du Seigneur, indiquant le 6 * du mois de Janvier comme fête de la Nativité et du Baptême du Seigneur, nous les Grecs, avons transporté au 25 du mois de Décembre la fête de la Nativité et au 6 Janvier la fête du Baptême? * B p. 11 a.

Or, le Verbe, né du Père éternel et incorporel, a accompli trois naissances en venant sur la terre. La première, par son incarnation en la sainte Vierge et sa présentation au Temple quarante jours après. La deuxième, par le baptême de Jean dans le Jourdain à la suite duquel il lutta avec le tentateur et le vainquit. La troisième, terrible et plus courte, par sa résurrection des morts; lorsqu'il apparut miraculeusement pendant quarante jours à ses disciples, les raffermissant dans la foi de sa résurrection, et s'élevant sur le mont des Oliviers vers son Père, après avoir imposé ses mains sur les apôtres, les avoir bénis, leur avoir inculqué les grâces de pontifes, avoir illuminé leur intelligence pour la compréhension des Écritures, et leur avoir enjoint d'attendre les promesses du Père des cieux.

A la descente du Saint-Esprit, tous furent remplis de la sagesse et de l'esprit divins, se sentirent forts et inexpugnables, et se répandirent par l'uni-

բաբաւ բարբառով բանի վերապատմել զաստուածութիւնն համագոյ եւ զուգական Երրորդութեանն ։ Առ այս միայն հայելով զլոտ հեթանոսականացն բազմաստուածութեանն երկրպագութիւն ընդհանուրս հրապարակել՝ ի միջոյ բառնալ, ոչ կարի ինչ փութացեալ զկարգաց եկեղեցականաց եւ զտօնից մանրամասնաբար քննութիւն ։ Մանաւանդ վասն եօթնեցունց չար հերձուածոցն որ ի Հրէից անտի ելին ընդդիմակայք եղեալ առաքելոցն, եւ որք նոցին հետեւողք, որք են այսոքիկ ։ Առաջին՝ դպիրքն. երկրորդն՝ փարիսեցիքն. երրորդն՝ սադուկեցիքն. չորրորդն՝ օրինականքն. հինգերորդն՝
* B p. 11 b. ասիանիքն. * վեցերորդն՝ հերովդիանոսքն. եօթներորդն՝ նազովրեցիքն ։ Զկնի այսոցիկ եւ սիմոնացիքն եւ կիւրենացիքն, եւ արիանոսքն, եւ սաբէլլիանոսքն եւ եւնոմիանոսքն ։ Սոքա ամենեքեան յիւրաքանչիւր ժամանակի հակառակեալք եկեղեցւոյ, ոչ կարէին կարգք զհաստատութիւն առնուլ ։

Զինչ ասացից որ ի հեթանոսացն բռնութենէ մրրկածին ալիք փորձանաց՝ զիմաստութեան հարկանէր զտուն ։ Նաեւ զպատիկն որ է գլուխ ամենայն տօնից, զամս բազումս ըստ հրէիցն տօնէին եկեղեցիք, մինչեւ ի ժամանակս բարեյաղթ թագաւորին մեծին Կոստանդիանոսի եւ ի ժողովն Նիկիայ, որ զամենայն խցին զբերանս հերետիկոսացն, եւ կարկեցին զլեզուս յանդգնեալս ընդդէմ ճշմարտութեանն, եւ բարձրացուցին զեղջիւր եկեղեցւոյ ։ Եւ անտի յառաջեալք հարքն սուրբք եւ երանելի եպիսկոպոսք հետեւողք սուրբ առաքելոցն՝ եւ զարդարեցին զկաթողիկէ եկեղեցի, պայծառացուցին զպաշտա-

vers pour prêcher dans un langage sans obscurité la divinité de la Trinité consubstantielle et coexistante. Ayant le seul but de détruire le culte du polythéisme universellement répandu parmi les Gentils, il ne leur fut pas possible de hâter l'examen détaillé des institutions ecclésiastiques et des fêtes. D'autant plus que sept méchants schismes des Juifs surgirent pour s'opposer aux apôtres et à ceux qui les suivirent, à savoir : premièrement, les Scribes; deuxièmement, les Pharisiens; troisièmement, les Sadducéens;
* B p. 11 b. quatrièmement, les Docteurs de la Loi; cinquièmement, les Asianites; * sixièmement, les Hérodiens; septièmement, les Nazaréens. Après ceux-là encore, les Simoniens, les Cérinthiens (*Giurenatsikh*), les Ariens, les Sabelliens, les Eunoméens. Tous ces gens, chacun en son temps, s'étant opposés à l'Église, les règlements ne purent obtenir leur établissement.

Que dire ensuite des vagues orageuses soulevées par la tyrannie des Gentils cherchant à renverser la maison de la Sagesse? Pâques même, qui est la principale de toutes les fêtes, a été pendant de longues années célébrée par les églises d'après les Juifs, jusqu'aux jours du victorieux empereur Constantin le Grand et du concile de Nicée, qui fermèrent la bouche à tous les hérétiques, réduisirent au silence les langues audacieuses opposées à la vérité, et exaltèrent la puissance de l'Église. Les successeurs, les saints pères, les bienheureux évêques imitateurs des apôtres, embellirent aussi l'Église catho-

ման եւ զերգս հոգեւորականս, եւ զպակասեալ տառն հատուածեցին զիւրաքանչիւր յիւրում տեղւոջ :

Իսկ վասն Ծննդեան եւ Մկրտութեան Տեառն մերոյ՝ ի նախնեաց ունիմք այսպէս. Եթէ առաքեալքն որ էին յաշակերտաց անտի Յովհաննու Մկրտչի, եւ լուան զբարձրագոյն վկայութիւնն ի վարդապետէն իւրեանց որք վասն Քրիստոսի հաւատացին եւ հետեւեցան նմա ըստ աւետարանին Յովհաննու. որ եւ էին ի մկրտութեան Տեառն, եւ ի վերուստ լուան զձայնն հայրական՝ զաւանելով զմկրտեալն Որդի իւր սիրելի, եւ փառակից Հոգին՝ աղաւնակերպ տեսանելի իջեալ ի վերայ Հօր վկայեցելոյն. եւ յաւուր յորում տեսին՝ ի նմին հաստատեցին զտօն Մկրտութեանն :

Նաեւ որդին Յովսեփայ եղբայր Տեառն Յակոբոս որ ի Բեթղեհէմ՝ մերձ էր Ծննդեան Տեառն, եւ գիտէր քաջ զօրն * եւ զժամն, որ յետոյ եղեւ եպիսկոպոս Երուսաղեմի ամս երեսուն, ի նմին աւուր հաստատեաց կատարել զտօն Ծննդեանն եւ զՄկրտութեանն : Որ եւ դէպ եղեւ երկոցունցն՝ ըստ թուոյ ամսոց ի միում հանդիպել աւուր ի վեցն Յունվարի ամսոյ. թէ եւ ոչ համօրէն ամենայն ուրեք նմանապէս կատարէին՝ վասն ոչ ունելոյ տիրապէս հաստատութիւն եկեղեցւոյ : * B p. 12 a.

Որ եւ ինքն Յակոբոս թէպէտ եւ տեսանէր զի ոչ համգոյն ինքեան յայլ քաղաքս առնէին, սակայն ոչ խափանէր զնոսա իշխանութեամբ, այլ յարգէր եւ տանէր. ըստ

lique (καθολική), l'enrichirent d'offices et de chants spirituels et corrigèrent les éléments défectueux, chacun dans son domaine.

Quant à la question de la Nativité et du Baptême de Notre-Seigneur, voici ce que nous tenons de nos ancêtres : les apôtres qui avaient été du nombre des disciples de Jean-Baptiste, et avaient entendu le témoignage suprême de leur maître au sujet du Christ, qui avaient cru en Lui et l'avaient suivi selon l'évangile de Jean, qui avaient été présents au baptême du Seigneur et avaient entendu la voix paternelle déclarant que le baptisé était son fils bien-aimé, et qui avaient vu l'Esprit, participant à la même gloire, descendre sous la forme d'une colombe sur Celui qui avait reçu la déclaration du Père, fixèrent en ce jour qu'ils avaient vu la fête du Baptême.

De même, le fils de Joseph, le frère du Seigneur, Jacques de Bethléem, était proche de la naissance du Seigneur, et en connaissait bien le jour * et l'heure; il fut plus tard évêque de Jérusalem pendant trente ans et fixa au même jour la célébration de la fête de la Nativité et du Baptême. Or, il arriva pour ces deux fêtes, que par le nombre des mois elles se rencontraient un même jour, le 6 du mois de Janvier, mais tous ne les célébraient pas unanimement, parce qu'il n'y avait pas d'affirmation officielle de l'Église. * B p. 12 a.

Jacques lui-même, bien qu'il ait vu que les autres villes ne faisaient pas comme lui, ne les en empêcha cependant pas d'autorité, mais les respecta,

որում օրինակի եւ յորում ժամու իցէ՝ միայն կատարեսցի, զիջեալ ըստ անկատարութեան դեռահաւատ մարդկան ։

Զոր օրինակ եւ առաքեալքն յորժամ քարոզեցին զաւետարանն բազմախիտ պատուիրանօք, եւ տեսին զտկարութիւն այն ինչ զերծելոցն ի կռոց, զի ոչ զօրէին բառնալ զլուծ յոքնաքարոզ աւետարանին, խորհրդակցութեամբ ամենեցունց շարժեալք ի Հոգւոյն՝ օրինադրեցին ի կարեւորացս յայսցանէ միայն զատանիլ ի զոհելոյ կռոց եւ ի պոռնկութենէ եւ ի հեղձուցելոյ ։ Բայց յետոյ հետեւողք նոցին, յորժամ հաստատեցան հաւատացեալքն զամենայն մի ըստ միոջէ օրինադրեցին ։

Եւ արդ թէ ո՛րպէս փոխադրեցաւ տօն Ծննդեանն եւ Մկրտութեանն յորում էր՝ եւ եղաւ ի քսան եւ հինգ Դեկտեմբերի ամսոյ Ծնունդն, եւ ի վեցն Յունվարի Մկրտութիւնն՝ է այսպէս ։ Գրեաց երբեմն Կիւրեղ արքեպիսկոպոսն Երուսաղէմի, ոչ այն որ գրեաց զթուղթն առ Կոստանդիոս թագաւորն՝ որդի մեծին Կոստանդիանոսի, այլ այն որ յետ ժամանակի եկաց ի նոյն աթոռ՝ առ Յուլիոս եպիսկոպոսապետն Հռոմայ եւ ասէ. Մեծ աշխատութիւն հասանէ պաշտօնէիցս, եւ նուաղութիւն լինի հրաշալի եւ
* B p. 12 b. փառաւոր տօնից Ծննդեան եւ * Մկրտութեան Տեառն մերոյ՝ երկոցունցն ի միում աւուր կատարելով. զի ընթերցմունքն եւ երգն ամենայն ըստ խորհրդեանն յաղագս բազմութեան պատուոյ աւուրցս եւ նուազութեան ժամուն անկատար մնան ։ Քանզի որպէ՞ս կարողութիւն ի միում աւուր կատարել իւրովք խորհրդածութեամբք՝ յայրն

en disant : « De quelque manière et à quelque jour que ce soit, il suffit que cela ait lieu; » et il céda à l'imperfection de l'humanité de peu de foi.

Ainsi les apôtres, lorsqu'ils prêchèrent l'évangile avec de multiples préceptes, voyant la faiblesse de ceux qui venaient d'être à peine libérés des idoles, qu'ils ne pouvaient supporter le fardeau de l'évangile prêché par beaucoup, ayant délibéré tous ensemble et mus par le Saint-Esprit, légiférèrent sur les points essentiels seulement : s'abstenir d'immoler aux idoles, de fornication, et de la (viande) étouffée. Mais plus tard, leurs successeurs, lorsque les fidèles furent fermes, réglèrent toutes choses, une par une.

Or, voici de quelle manière les fêtes de la Nativité et du Baptême, qui se célébraient le même jour, furent transportées, la Nativité au 25 Décembre et le Baptême au 6 Janvier. Il a été écrit autrefois à Jules, pontife de Rome, par Cyrille, archevêque de Jérusalem, non par celui qui écrivit la lettre à l'empereur Constantin, fils du grand Constantin, mais par celui qui ensuite occupa le même siège : « C'est une grande fatigue pour mes ministres et une dimi-
* B p. 12 b. nution pour les sublimes et glorieuses fêtes de la Nativité et du * Baptême de Notre-Seigneur, que de les célébrer toutes les deux en un même jour, car toutes les lectures et les chants projetés, à cause de l'éclat de ces jours, et de la brièveté des heures, restent incomplètes. Comment, en effet, serait-il possible, dans un même jour, de célébrer, avec toute sa signification, dans

Բեթղեհէմի, եւ գնալ ժամանել ի Յորդանան, եւ անդ զՄկրտութիւնն ըստ իւրում կատարել պատշաճից : Վասն զի Բեթղեհէմ հեռի գոլով յԵրուսաղեմէ երեք միլիայ՝ որ է փարսախ, ի հարաւոյ կուսէ. եւ Յորդանան հնգետասան միլիայ՝ յԵրուսաղեմէ, յարեւելից կուսէ : Եւ զայսքան ճանապարհի երկարութիւն զիա՞րդ հնար է հասանել անցանել տօնաւորին, եւ զխորհրդածութիւն տօնիցն կատարել : Վասն որոյ բաժանեցին զտօն Ծննդեանն եւ զՄկրտութեանն ի միասին տօնելոյն. որպէս զի առանձինն իւրաքանչիւրքն ըստ արժանեացն պատուեսցին ընթերցմամբ աստուածային գրոց եւ երգովք հոգեւորօք :

Եւ ոչ որպէս ոմանք զրպարտութեամբ ասեն եթէ. Վասն այնորիկ բաժանեցին զմի տօնն յերկուս, զի եւ զՔրիստոս ըստ Նեստորի երեւեցուեալ յերկուս դէմս եւ յերկուս որդիս : Իսկ մեք նզովեմք զՆեստորիոս որպէս զմարդադաւան, եւ զԵւտիքէս եւ զՅուլիանէ եւ զհամախոհս նոցին : Եւ խոստովանիմք զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ Աստուած ճշմարիտ եւ մարդ կատարեալ. Աստուած՝ ի Հօրէ ծնեալ նախ քան զյաւիտեանս անժամանակ եւ անմարմնապէս, եւ ժամանակաւ ի սրբոյ կուսէն մարդ կատարեալ : Ոչ շփոթեալ աստուածային անյօդ եւ պարզական բնութիւնն ի մարդն լինել յիւր յաւէտն պարզութենէ. եւ ոչ թանձր եւ յօդական բնութիւն մարդկութեանս զիւրն կորուսեալ զբնաւորն թանձրութիւն եւ յօդաւորութիւն : Այլ նա ինքն մի որդին

la grotte de Bethléem, puis d'aller et arriver à temps au Jourdain, et d'y accomplir le Baptême avec toutes les cérémonies? Car Bethléem se trouve à trois milles de Jérusalem, c'est-à-dire à une parasange au sud; le Jourdain à quinze milles de Jérusalem, vers l'est. Est-il possible au fervent de la fête de parcourir cette distance de chemin et d'y accomplir le mystère des fêtes? C'est pourquoi on a séparé les fêtes de la Nativité et du Baptême, au lieu de les célébrer simultanément, de telle sorte que l'on peut les célébrer chacune séparément et dignement par des lectures des saintes Écritures et des chants religieux[1].

Et non pas, comme disent quelques-uns tendancieusement : on a séparé une seule fête en deux pour démontrer, selon Nestorius, que le Christ est deux personnes et deux fils. Nous anathématisons Nestorius comme adorateur de l'homme, en même temps qu'Eutychès, Julien et leurs partisans. Et nous confessons Notre-Seigneur Jésus-Christ, vrai Dieu et homme parfait, Dieu, né du Père avant les siècles, éternellement et incorporellement, et de la Sainte Vierge, dans le temps, homme parfait. La nature divine, sans jointures et simple, n'a pas dérangé dans l'Incarnation sa simplicité éternelle, et la nature humaine, grossière et articulée, n'a pas perdu sa naturelle grossièreté et ses jointures. Mais ce même fils unique de Dieu, étant consubstantiel du

1. L'auteur omet un long passage historico-chronologique, relatif à la date du 25 Décembre.

* B p. 13 a. Աստուծոյ համագոյակից գոլով Հօր և փառակից սուրբ Հոգւոյն՝ զոր ոչն * ունէր էառ, և զոր ունէրն ոչ կորոյս. որով և եղև յերկուց բնութեանց անձն յաստուածայնոյն և ի մարդկայնոյն՝ միով անձնաւորութեամբ մի Որդի և Տէր Յիսուս Քրիստոս:

Ոչ յաւելուած եղև յԵրրորդութիւնն ըստ անձնաւորութեանցն ի զգենուլն զմեզ. այլ կայ և մնայ նոյնպէս երրեակ անձինքն կատարեալ թուով՝ թէ, և մինն մարմին զգեցաւ, և անբովանդակելին բովանդակեցաւ, և անտանելին տարեալ եղև յարգանդի կուսին: Ծնաւ մարդկաբար՝ և ի վեր քան զմարդ. մարդկաբար՝ զի ի կնոջէ. և ի վեր քան զմարդ՝ զի ի կուսէ: Ընծայեցաւ ի տաճարին, և ընծայեաց զբնութիւնս Հօր ի յերկինս: Մկրտեցաւ ի Յորդանան՝ և եբաց զարգանդ որդեծնութեան աւազանին: Խաչեցաւ՝ և խաչակնքեաց զիմ մեղս: Մեռաւ՝ և կեցոյց զմեռեալս: Ի գերեզման էջ՝ և անդ արար այցելութիւն: Յարեաւ՝ և ընդ իւր վերաբերեաց զամենեսեան: Վերացաւ առ Հայր՝ և մեզ հորդեաց ի նոյն շաւիղ: Նստաւ ընդ աջմէ առ հաւատչեաւն մերով, և մեզ զնոյն պարգևեաց: Գալոց է դատել զաշխարհս արդարութեամբ, և հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ գործոց իւրոց: Նմա փառք ընդ Հօր և ընդ Հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանս, ամէն:]

* B p. 13 a. Père, et ayant la même gloire que le Saint-Esprit, prit * ce qu'il n'avait pas, mais ne perdit pas ce qu'il avait, de façon que des deux natures, je veux dire la divine et l'humaine, il fût une personne, un Fils et Seigneur Jésus-Christ.

(Lorsque le Fils) revêtit notre (nature), il n'y eut aucune adjonction à la Trinité, quant aux personnes, mais elle est et reste semblablement composée de trois personnes, parfaite en nombre, bien que l'une ait revêtu le corps, que celui qui ne pouvait être contenu fût contenu, et que celui qui ne pouvait être porté fût porté dans les entrailles de la Vierge. Il est né comme un homme, supérieur à l'homme; comme homme, parce que d'une femme, supérieurement à l'homme, parce que d'une vierge. Il fut présenté au Temple, et offrit notre nature au Père (qui est) dans les cieux. Il fut baptisé dans le Jourdain, et ouvrit pour l'enfantement le sein des fonts baptismaux. Il fut crucifié, et crucifia mes péchés. Il est mort, et ressuscita les morts. Il descendit au tombeau, et visita les tombeaux. Il ressuscita et fit monter avec lui tous (les morts). Il s'éleva auprès du Père et nous prépara la même voie. Il s'est assis à sa droite auprès de notre gage, et nous l'a offert à nous aussi. Il viendra pour juger la terre avec justice et rendre à chacun selon ses œuvres. A lui gloire avec le Père et le Saint-Esprit dans les siècles. Amen. »]

Քաղոցի ԻԹ եւ Յունվարի Զ : Տօն Յայտնութեան եւ Մկրտութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :

Յետ ելանելոյն Ադամայ ի դրախտէն՝ զկնի հինգ հազար եւ երկու հարիւր ամաց, ըստ եօթանասնիցն թարգմանութեան, Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս օծեալն Աստուծոյ՝ ըստ յառաջ գուշակելոյն վասն Նորա սուրբ մարգարէիցն՝ ծնանի նա ըստ մարմնոյ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ ի * Բեթղեհէմ Հրէաստանի, յինքնակալութեանն Հռոմոց Օգոստոսի կայսեր, ի քառասներորդի վեցերորդի ամի թագաւորութեան նորա, որպէս ասէ Ղուկաս աւետարանիչն թէ. Ելեւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ՝ ել հրաման յՕգոստոս կայսերէ աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս : Եւ էր թագաւորութեանն Հայոց առաջին ամն, եւ Հերովդէի Հրէից արքային երեսներորդ չորրորդ ամ : *A fol. 153 r° a.

Եւ ընդ ծնանելն Յիսուսի Քրիստոսի՝ եկին մոգք յարեւելից երկոտասան հազար այր եւ վեց գլխաւորք որդիք թագաւորաց յաշխարհէն Պարսից, եւ հասեալք յՌաղայ՝ լուան թէ, սով է ի Հրէաստանի. թողին անդ զզօրսն, առին ընդ իւրեանս արս երեք հազար. եկին յԵրուսաղէմ եւ ասեն. Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից, զի տեսաք զաստղ Նորա յարեւելս եւ եկաք երկրպագանել Նմա : Եւ լուեալ Հերովդէս խռովեցաւ եւ ամենայն Երուսաղէմ ընդ Նմա, եւ կոչեալ Հերովդէի զգիտունս Հրէիցն, հարցանէր

29 KALOTZ, 6 **Janvier**.

Fête de l'Épiphanie et Baptême de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

Cinq mille deux cents ans après la sortie d'Adam du Paradis, selon la traduction des Septante, Notre-Seigneur Jésus-Christ, l'oint de Dieu, suivant les prédictions des saints prophètes à son sujet, naquit selon le corps, de la sainte Vierge Marie, à * Bethléem de Judée, sous le règne des Romains, Auguste étant empereur, la quarante-sixième année de son règne, ainsi que le dit l'évangéliste Luc : « *En ce jour-là fut publié un édit de César Auguste ordonnant qu'on fît le recensement des habitants de toute la terre* [1]. » C'était la première année du règne des Arméniens et la trente-quatrième année d'Hérode, roi de Judée. *A fol. 153 r° a.

A la naissance de Jésus-Christ, des mages arrivèrent de l'Orient au nombre de douze mille hommes et six chefs, fils de rois du pays des Perses. Arrivés à Rhala (*Rhagha*)[2], ils apprirent qu'il y avait une disette en Judée, ils laissèrent là leurs troupes, prirent avec eux trois mille hommes, vinrent à Jérusalem et demandèrent : « *Où est le roi des Juifs qui vient de naître? Car nous avons vu son étoile en Orient et nous sommes venus l'adorer.* » *L'ayant appris, le roi Hérode fut troublé et tout Jérusalem avec lui. Hérode assembla tous les*

1. Luc. II, 1. — 2. Ragès (?).

թէ ո՞ւր ծնանի Քրիստոս ։ Եւ նոքա ասեն. Ի Բեթղեհէմ Հրէաստանի, որպէս մարգարէն ասէ ։ Եւ Հերովդէս խորամանգութեամբ զաղտ կոչէ զմոգսն, եւ ուսանի ի նոցանէ զժամանակս երեւելոյ աստեղն ։ Եւ նոքա ասացին թէ. Այս երկու ամ է ։ Նա առաքեաց զնոսա ի Բեթղեհէմ, եւ ասէ. Յորժամ գտանիցէք զմանուկն, ազդ արասջիք ինձ՝ զի եւ ես եկեալ երկիր պագից նմա ։ Եւ յորժամ ելին ի թագաւորէն՝
* A fol. 153 r° b. ահա աստղն որ անյայտ եղեւ ի մտանելն նոցա * յԵրուսաղէմ, այժմ երեւեալ առաջնորդեաց նոցա, եւ եկեալ եկաց ի վերայ այրին ուր էր մանուկն ։

Իսկ Մարիամ իբրեւ ծնաւ զնա պատեաց ի խանձարուրս եւ եդեալ ի մսուր եզին եւ իշոյ, զի ոչ գոյր նոցա տեղի յիջեւանին, վասն բազմութեանն որ անդ ժողովեալ էին վասն աշխարհագրին ։

Եւ իբրեւ եկին մոգքն՝ ի վեր առեալ ի մսրոյ անտի, ի գիրկս ունէր զնա ։ Եւ մտեալ մոգուցն երկիր պագին նմա, եւ բացեալ զգանձս իւրեանց մատուցանէին նմա պատարագս, ոսկի իբրեւ թագաւորի, եւ կնդրուկ որպէս Աստուծոյ, եւ զմուռ որպէս համբերձեալ մեռանելոյ ։ Եւ հրաման առեալ ի հրեշտակէն որ յայտնեաց զխորամանգութիւնն Հերովդէի, ընդ այլ ճանապարհ գնացին յաշխարհ իւրեանց ։

Իսկ մերձ Բեթղեհեմի հովիւք էին բացօթեայք. եւ հրեշտակ Տեառն երեւեցաւ նոցա

savants des Juifs et s'enquit d'eux où devait naître le Christ. Ils lui dirent : « Bethléem de Judée, selon ce qui a été écrit par le prophète[1]. » Hérode ayant, par ruse, fait venir secrètement les mages, apprit d'eux la date à laquelle l'étoile leur était apparue. Ils lui répondirent : « *Depuis deux ans.* » *Et il les envoya à Bethléem, en disant : « Lorsque vous aurez trouvé l'enfant, faites-le-moi savoir, afin que moi aussi j'aille l'adorer*[2]. » Lorsqu'ils furent éloignés de la présence du roi,
* A fol. 153 r° b. *voilà que l'étoile*, qui avait disparu * à leur entrée à Jérusalem, apparut à nouveau et *allait devant eux; jusqu'à ce que, venant au-dessus de la grotte où était l'enfant*, elle s'arrêta[3].

Marie, après avoir mis au monde (l'enfant), *l'enveloppa de langes et le coucha dans une crèche* de bœuf et d'âne, *parce qu'il n'y avait pas de place pour eux dans l'hôtellerie*[4], à cause de la multitude des gens assemblés pour le recensement.

Lorsque les mages arrivèrent, (Marie) le souleva de la crèche et prit l'enfant dans ses bras. Les mages entrèrent, se prosternant, l'adorèrent; puis, ouvrant leurs trésors, ils lui offrirent en présent de l'or, comme à un roi; de l'encens comme à Dieu; et de la myrrhe comme à qui est appelé à mourir. Et ayant été avertis par l'ange qui leur dévoila la ruse d'Hérode, *ils regagnèrent leur pays par un autre chemin*[5].

Aux environs de Bethléem se trouvaient des bergers qui passaient la nuit

1. Matth. II, 1-5. — 2. Matth. II, 7 sq. — 3. Matth. II, 9 sq. — 4. Luc. II, 7. — 5. Matth. II, 12.

եւ փառք Տեառն ծագեցին ի նոսա, եւ երկեան երկիւղ մեծ : Եւ ասէն ցնոսա հրեշտակքն . Մի երկնչիք, զի ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ, որ է օծեալ Տէր ի քաղաքի Դաւթի : Եւ եղեւ յանկարծակի ընդ հրեշտակին ընդ այնմիկ բազմութիւն զօրաց երկնաւորացն, որք օրհնէին զԱստուած եւ ասէին . Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն : Եւ վերացան հրեշտակքն յերկինս, եւ հովուացն եկեալ ի Բեդղեհէմ տեսին զՄարիամ եւ զՅովսէփ եւ * զմանուկն, պատեալ ի խանձարուր եւ * A fol. 153 v° a.
եդեալ ի մսուր. եւ դարձան հովիւքն ի տունս իւրեանց՝ փառաւոր առնելով զԱստուած :

Եւ յետ երեսուն ամի, ի սոյն աւուր Յունվարի ամսոյ ի Զ, յաւուր կիւրակէի, գայ Յիսուս ի մկրտութիւն ի Յորդանան առ Յովհաննէս, զի ծնաւ ընդ երէկս հինգշաբաթին ի լուսանալ ուրբաթին, յորում աւուր ստեղծաւ Ադամ. եւ աւետարանեցաւ ի չորեքշաբաթի եւ մկրտեցաւ ի կիւրակէի յաւուր արարչութեան եւ յարութեանն : Ուստի դարհուրեալ Յովհաննէս ասէր. Ինձ պարտ է ի քէն մկրտիլ եւ դու առ իս գաս : Եւ Յիսուս ասաց. Թոյլ տուր, զի այսպէս վայել է մեզ լնուլ զամենայն արդարութիւնս : Եւ յորժամ մկրտեցաւ Յիսուս, ել վաղվաղակի ի ջրոյ անտի, եւ ահա բացան նմա երկինք : եւ Հայրն վկայեաց . Դա է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ, զմա լուարուք : Եւ Հոգին սուրբ ի նմանութիւն աղաւնոյ էջ ի վերայ նորա զի ցուցցէ զփառակիցն իւր :

aux champs. *Un ange du Seigneur leur apparut et la gloire du Seigneur resplendit autour d'eux, et ils furent saisis d'une grande crainte. Mais l'ange leur dit : « Ne craignez point, il vous est né aujourd'hui, dans la ville de David, un Sauveur qui est le Christ, le Seigneur. » Au même instant se joignit à l'ange une troupe de la milice céleste, louant Dieu et disant : « Gloire à Dieu au plus haut des cieux et paix sur la terre aux hommes de bonne volonté.* » Les anges remontant au ciel, les bergers vinrent à Bethléem *et trouvèrent Marie, Joseph et** *l'Enfant* * A fol. 153 v° a.
enveloppé dans les langes et couché dans la crèche[1]. *Les bergers retournèrent* chez eux *en rendant gloire à Dieu*[2].

Trente ans après, en ce même jour du 6 Janvier, un jour de dimanche, Jésus vint au Jourdain pour être baptisé par Jean ; il est né en effet un jeudi soir, à l'heure où pointait le vendredi, jour où fut créé Adam ; il fut annoncé le mercredi, et fut baptisé le dimanche, jour de la création et de la résurrection. *Jean s'en défendit en disant : « C'est moi qui dois être baptisé par toi et tu viens à moi! » Jésus lui répondit : « Laisse faire maintenant, car il convient que nous accomplissions ainsi toute justice. » Jésus ayant été baptisé, sortit aussitôt de l'eau, et voilà que les cieux lui furent ouverts et le Père témoigna ainsi : « Celui-ci est mon Fils bien-aimé, en qui je me suis complu*[3]. *Obéissez-lui*[4]. » Et l'Esprit-Saint, sous forme d'une colombe, descendit sur lui pour le désigner comme celui qui partageait sa gloire.

1. Luc. II, 8-16. — 2. Luc. II, 20. — 3. Matth. III, 14-17. — 4. Matth. XVIII, 5; Marc. IX, 6 ; Luc. IX, 35.

Արդ եւ մեք ուրախացեալք ի Ծննդեան եւ Յայտնութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, ընդ հրեշտակսն փառաւորեսցուք եւ ընդ հովիւսն բարեբանեսցուք եւ ընդ մոգուցն երկրպագեսցուք, եւ մատուցուք նմա պատարագ օրհնութեան՝ զհաւատս, զանուշահոտ վարս, զմեռելութիւն ախտից. ընդ Յովհաննու խայտասցուք եւ զարհուրեսցուք. զառն Աստուծոյ եւ բարձօղ մեղաց զնա քարոզեսցուք :

* B p. 13 a. [B * Տօն է Ծննդեան եւ Յայտնութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ : Ի ճառէ սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի ի Ծնունդն Տեառն :

Բայց մեզ դեռ եւս կայ պատմել ձեզ զծնունդն Աստուածորդւոյն ի կուսէն, թէ զիարդ եղեւ՝ մի ըստ միոջէ կարգեսցուք : Զի ոչ եթէ յորմէհետէ ծնունդն ի կուսէն եղէ՝ * յայնմհետէ սկիզբն անսկզբնականին գոյութեան. այլ յառաջ քան զամենայն ի Հօրէ ծնեալ : * B p. 13 b.

Իսկ արդ՝ վասն մեր էջ, եւ մարմնով ծնաւ ի կուսէն. այն առաջին ծնունդն յաւիտենական Հայրն որ զնա ծնաւ՝ նա միայն գիտէ : Իսկ երկրորդ ծնունդս՝ շնորհօք իւրովք ի մէջ մարդկան վասն զի կեցուսցէ զմարդիկ, եւ օրհնեսցէ յառաջին անիծից անտի զերկիր, եւ իւրովք օրհնութիւնաբեր գարշապարօքն նորոգեսցէ. զի ետես կորուսեալ զմարդիկ, ժողովեաց զցրուեալս եւ եգիտ զկորուսեալս :

Եւ յղացեալ այնուհետեւ ի Հոգւոյն սրբոյ՝ շնորհագիւտ կուսին, յանարատ եւ յանապական արգանդին զորդին Աստուծոյ՝ անհատական պայմանաւ : Եւ ըստ օրինակի

Or, nous aussi, réjouis par la Nativité de l'Épiphanie du Christ, notre Dieu, glorifions avec les anges, rendons grâce avec les bergers, adorons avec les mages, et offrons-lui nos présents de bénédictions, la foi, une conduite agréable, la mortification des passions. Avec Jean tressaillons de joie et tremblons de crainte; prêchons l'agneau de Dieu, celui qui remet nos péchés.

* B p. 13 a. [B * Fête de la Nativité et Épiphanie du Christ notre Dieu. Tiré de l'homélie de saint Jean Chrysostome sur la Nativité du Seigneur.

Il nous reste encore à vous parler de la naissance du Fils de Dieu de la Vierge et de quelle manière elle eut lieu. Nous en donnerons tous les détails.
* B p. 13 b. Car, ce n'est pas lorsque la naissance de la Vierge * a eu lieu que l'existence de Celui qui n'a pas de commencement, a commencé : il est né du Père avant toute chose.

Or, il est descendu pour nous et naquit avec un corps, de la Vierge. Cette première naissance éternelle, le Père qui l'a engendré seul la connaît, mais la deuxième naissance, par sa grâce, eut lieu parmi les hommes, pour qu'il vivifie les hommes, bénisse la terre contre la première malédiction, et la renouvelle par les traces de ses pas qui apportent les bénédictions, car il voyait les hommes perdus, et pour qu'il rassemblât les dispersés et retrouvât les égarés.

La Vierge, qui avait trouvé grâce, le conçut de l'Esprit-Saint, dans des entrailles pures et sans corruption, Fils de Dieu, dans une condition indivi-

ծննդականացն ծնեալ զանդրանիկն ի քաղաքին Դաւթի ի Բեթղեհէմ՝ առ ի կատարելոյ զմարգարէականն թէ. Եւ դու Բեթղեհէմ տուն Եփրաթայ՝ ոչ ինչ սակաւաւոր լինիս ի հազարաւորս Յուդայ, ի քէն ելցէ ինձ պետ եւ իշխան Իսրայէլի, եւ ելք նորա ի սկզբ-բանէ աւուրց յաւիտենից :

Տեսանես զելսն յառաջընծայս, որպէս եւ ասէ իսկ թէ. Յառաջագոյն տեսանէի զՏէր առաջի իմ յամենայն ժամ, եւ ընդ աջմէ իմմէ : Գիտէր մարգարէն Հոգւովն եթէ. Երդմամբ երդուաւ նմա Աստուած՝ ի պտղոյ որովայնէ նորա նստուցանել յաթոռ նորա. որում եւ օրինակքն իսկ վկայէին եթէ յազգէ Դաւթի եւ ի Բեթղեհէմ գեղջէ գալոց է Քրիստոս : Իսկ նա ոչ միայն յառաջագոյն գուշակելոցն՝ այլ եւ առժամայն նշանաւ մոգուցն ելելոց թագաւոր ճանաչէր որք եւ ասէին. Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից. եւ տեղեկացեալ ի դպրացն՝ հասանէին ուր էր մանուկն. որում երկրպագեալ, եւ մատուցին պատարագս. եւ միանգամայն տիրագէտ եւ հրեշտակածանօթ եղեալ՝ դարձեալ գնացին յաշխարհն իւրեանց :

* Յայսմ աւուր յիշատակ սքանչելեաց Գետադարձ սուրբ նշանին, ձեռամբ երանե-լւոյն Պետրոսի Հայոց կաթուղիկոսի : * B p. 14 a.

Յորժամ մեծ կայսրն Յունաց Վասիլ դարձեալ ի պատերազմէն Վրաց՝ եկեալ

duelle. Selon la coutume des femmes qui enfantent elle l'enfanta, fils aîné, dans la ville de David, Bethléem, pour accomplir la prophétie : « *Et toi Bethléem, maison d'Euphrathe, tu n'es pas la moindre parmi les milliers de villes de Juda, car de toi sortira le chef qui doit gouverner Israël, dont l'origine est au commencement des temps éternels* [1]. »

Vois-tu les prémices de ce commencement? Ainsi qu'il est dit : « Je voyais auparavant le Seigneur devant moi, à toute heure, et assis à ma droite. » Le prophète connaissait par l'Esprit que : Dieu lui a fait le serment de mettre sur le trône celui qui sera né de ses entrailles [2] et les prédictions témoignaient que le Christ devait venir de la race de David et du village de Bethléem. Il fut reconnu roi, non seulement par les prédictions anticipées, mais présentement par le témoignage des mages qui vinrent à lui, et qui dirent : « *Où est le roi des Juifs qui vient de naître?* [3] » Et ayant été renseignés par les scribes, ils arrivèrent à l'endroit où se trouvait l'enfant, se prosternèrent devant et lui offrirent des présents, et ayant fait connaissance en une fois avec le Seigneur et les anges ils regagnèrent leur pays.

* En ce jour commémoration du miraculeux arrêt du fleuve par le saint signe (de la croix), par les mains du bienheureux Pierre, catholicos d'Arménie. * B p. 14 a.

Lorsque le grand empereur des Grecs (*Younats*) Basile (*Vasil*) revenant de la

1. Mich. v, 2. — 2. Cf. Ps. cxxxi, 12. — 3. Matth. ii, 2.

էր ի քաղաքն Դրապիզոն ձմեռոցի պատճառաւ, յաւուրսն յայնոսիկ գնաց առ նա Պետրոս կաթուղիկոս, եւ կայսրն բազում սիրով ընկալաւ զնա, եւ առ ժամանակ մի պահեաց առ իւր :

Եւ ի գալ տօնի Աստուածայայտնութեանն հրամայեաց նմա օրհնել զջուրն ի գետն առաջի իւր ըստ ծիսի եւ արարողութեան Հայոց : Եւ եղեւ սքանչելիք ի ժամու օրհնութեանն, զի յորժամ խաչակնքեաց զջուր գետոյն կենաց փայտիւն զոր առ իւր ունէր, առժամայն արգելաւ գետն յընթացից իւրոց վայր մի, եւ ի հեղուլ զաստուածային մեռոնն՝ ճառագայթք լուսոյ հատան ի ջուրց : Ընդ որ կարի իմն սքանչացեալ Վասլի կայսեր իւրովքն հանդերձ, մեծարեաց զհայրապետն. եւ ապա բազում պատուով արձակեաց զնա :

Եւ եղեւ սքանչելիքս այս թուին Հայոց չորս հարիւր եօթանասուն եւ մէկ, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ :]

* A fol. 153 v° b. * Քաղոցի Լ եւ Յունվարի Է : Վերստին տօն է Յայտնութեան եւ յիշատակ Յովհաննու Մկրտչի եւ Ստեփաննոսի նախավկային :

Յերկրորդում աւուր Յայտնութեան Տեառն՝ յիշատակ է Յովհաննու Կարապետին որ առաքեցաւ յԱստուծոյ գալ յանապատէն ի Յորդանան գետ, եւ քարոզել մկրտութիւն

guerre contre les Géorgiens, vint à Trébizonde pour y passer l'hiver, le catholicos Pierre alla chez lui en ces jours, et l'empereur l'accueillit avec beaucoup d'affection et le retint auprès de lui quelque temps.

Vint la fête de l'Épiphanie et l'empereur lui ordonna de bénir les eaux du fleuve, en sa présence, selon le rite et les offices arméniens. Il se produisit un miracle à l'heure de la bénédiction, car, lorsqu'il fit le signe de la croix sur l'eau du fleuve avec le bois de vie [1], qu'il avait avec lui, le fleuve s'arrêta aussitôt dans son cours, pour un instant, et lorsqu'il répandit le baume divin, des rayons de lumière brillèrent sur les eaux. Basile et sa suite furent saisis d'admiration; il honora grandement le patriarche et le congédia avec de grands honneurs.

Ce miracle eut lieu l'année quatre cent soixante et onze de l'ère arménienne, pour la gloire du Christ, notre Dieu.]

* 30 Kalotz, 7 Janvier.

* A fol. 153 v° b. De nouveau fête de l'Épiphanie et commémoration de Jean-Baptiste et du protomartyr Étienne.

Le deuxième jour de l'Épiphanie du Seigneur est la commémoration de Jean le Précurseur, qui fut envoyé par Dieu pour aller du désert au fleuve du

1. Des reliques de la vraie croix.

ապաշխարութեան ի թողութիւն մեղաց : Որոյ հանդերձն ստեւ ուղտոյ եւ գօտի մաշկեղէն, եւ կերակուրն մարախ եւ մեղր վայրենի . եւ քարոզութիւնն բարձրագոյն քան զօրինացն, ոչ զոհիւք եւ պատարագօք՝ այլ ջրով եւ մկրտութեամբ որ մերձեցուցանէ ի հուր եւ ի Հոգին : Որ զկնի իմ գայ, ասէ, նա մկրտեսցէ զձեզ ի Հոգին սուրբ եւ ի հուր, որոյ հեծանոցն ի ձեռին իւրում է եւ սրբէ զկալ իւր :

Եւ Սադուկեցւոցն եւ Փարիսեցւոցն ասէր . Ծնունդք իժից, ո՞ ցոյց ձեզ փախչել ի բարկութենէ . եւ զինուորացն թէ . Շատ լիցին ձեզ թոշակքն ձեր . եւ մաքսաւորացն թէ . մի աւելի ինչ քան զհրամայեալսն ձեզ առնիցէք : Իսկ յորժամ ետես զՅիսուս Յովհաննէս ասաց . Ահաւասիկ գառն Աստուծոյ որ բառնայ զմեղս աշխարհի :

Իսկ զտօնն Ստեփաննոսի նախավկային կատարեմք այսօր զյիշատակ, զի ճշմարիտ քահանային որ ծնաւ այսօր ի կուսէն, պիտոյ էր սարկաւագ եւ սպասաւոր՝ որ քարոզէր զնա համարձակութեամբ . որպէս եւ Ստեփաննոս * որ ասէր հրէիցն . Խստապարանոցք * A fol. 154 r° a. եւ անթլփատք սրտիւք եւ ականջօք, դուք հանապազ Հոգւոյն հակառակ կայք : Ահա տեսանեմ զերկինս բացեալ եւ զորդի մարդոյ զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ, որպէս ի Յորդանան բացան նմա երկինք եւ Հայր ի վերուստ վկայեաց . Դա է որդի իմ սիրելի

Jourdain et prêcher le baptême de la pénitence pour la rémission des péchés. *Il avait un vêtement de poil de chameau et une ceinture de cuir, et il se nourrissait de sauterelles et de miel sauvage* [1]. Sa prédication était supérieure à la Loi, non par les sacrifices et les offrandes, mais par l'eau et le baptême qui rapprochait du feu et de l'Esprit-Saint. Il disait : « *Celui qui doit venir après moi vous baptisera dans l'Esprit-Saint et dans le feu; sa main tient le van, il nettoiera son aire* [2]. »

Il disait *aux Sadducéens et aux Pharisiens* : « *Race de vipères, qui vous a appris à fuir la colère qui vient* [3]. » Aux soldats : « *Contentez-vous de votre solde* [4]. » Aux publicains : « *N'exigez rien au delà de ce qui vous est commandé* [5]. » Mais, quand il aperçut Jésus, Jean s'écria : « *Voici l'Agneau de Dieu, celui qui ôte le péché du monde* [6]. »

Nous faisons également en ce jour la commémoration de saint Étienne, le protomartyr, parce qu'il fallait, au vrai prêtre qui naquit aujourd'hui de la Vierge, un diacre et un serviteur qui l'annonce avec hardiesse, ainsi que fit Étienne* qui disait aux Juifs : « *Vous autres obstinés, incirconcis de cœur et d'oreilles, vous êtes continuellement opposés à l'Esprit-Saint. Je vois le ciel entr'ouvert et le Fils de l'homme debout à la droite de Dieu* [7]. » Au Jourdain le ciel s'entr'ouvrit et le Père témoigna des hauteurs : « *Voici mon fils bien-aimé en qui je me suis complu* [8]. » Aujourd'hui aussi l'Esprit-Saint, descendu sous forme de * A fol. 154 r° a.

1. Matth. III, 4; Marc. I, 6. — 2. Matth. IV, 11; Luc. III, 15. — 3. Matth. III, 7; Luc. III, 7. — 4. Luc. III, 14. — 5. Luc. III, 13. — 6. Joan. I, 29. — 7. Act. VII, 51, 56. — 8. Matth. III, 17.

ընդ որ հաճեցայ. որոյ այսօր և Հոգին սուրբ աղաւնակերպ երևումն իջեալ վկայեաց ձայնիւ Հօր երևեցուցեալ զխառնակիցն իւր ճշմարիտ թագաւոր երկնի և երկրի :

* B p. 14 a. [B * Վերստին տօն է Ծննդեան և Մկրտութեան Քրիստոսի, և ընդ նմին ժողով մկրտչին իւրոյ և յառաջընթաց կարապետին Յովհաննու :

Երանելւոյն Պրոկղի եպիսկոպոսապետի Կոստանդնուպօլսի ասացեալ յԱստուածայայտնութիւնն :

Քրիստոս աշխարհի յայտնեցաւ, և զանզարդ աշխարհս զարդարեալ լուսաւորեաց. զաշխարհի մեղս եբարձ, և զթշնամին աշխարհի արտաքս ընկէց. սրբեաց զաղբիւրս ջուրց, և լուսաւորեաց զոգիս մարդկան :

* B p. 14 b. Զարմանք պատեցին զիս * մեծագոյն զարմանալեօք. քանզի այսօր երկիր և ծով մասնաւորեալ՝ բաժանեցին զուրախութիւն Փրկչին, և աշխարհ ամենայն խնդութեամբ լցաւ : Քանզի ի Ծննդեան Փրկչին՝ երկիր ուրախացաւ, ի մսուր կրելով Տէրն բու-նալով, և յԱստուածայայտնութեան՝ ծով յոյժ ընկալեալ զուարճանայ, որպէս ի ձեռն Յորդանանու զսրբութեանն օրհնութիւն ընդունելով :

Այսօր ամենայն արարածք օրհնելով զմկրտեալն գոչեն. Օրհնեա՜լ որ գայն յանուն Տեառն, օրհնեա՜լ որ յամենայն ժամ գալոցն է, քանզի ոչ եթէ զառաջին եկն այսօր : Օրհնեա՜լ որ գայ յանուն Տեառն, որ յաղագս նախախնամութեան արարածոց գայ,

colombe, témoigna par la voix du Père en désignant celui qui partage sa gloire, le vrai roi du ciel et de la terre.

* B p. 14 a. [B * De nouveau, fête de la Nativité et de l'Épiphanie du Christ, avec, en même temps, commémoration de son Baptiste et Précurseur Jean.

Homélie du bienheureux Proclus, archevêque de Constantinople, sur l'Épiphanie.

Le Christ s'est révélé au monde et a illuminé, en l'embellissant, la terre privée d'ornement. Il a supprimé les péchés de la terre et a jeté dehors l'ennemi de la terre. Il a purifié les sources d'eaux et a illuminé les âmes des hommes.

* B p. 14 b. Je suis saisi * par la plus grande admiration, car aujourd'hui la terre et la mer en y participant se partagent la joie du Sauveur et toute la terre est remplie de joie à la Nativité du Sauveur; la terre s'est réjouie en tenant dans la crèche le Seigneur de toutes choses et, à l'Épiphanie, la mer reflète sa grande joie en recevant, par l'intermédiaire du Jourdain, la bénédiction de la sainteté.

Aujourd'hui, toutes les créatures en bénissant le baptisé, crient : « *Béni soit celui qui vient au nom du Seigneur* [1], béni soit celui qui doit venir à toute heure. Car il ne vient pas aujourd'hui pour la première fois. *Béni soit celui qui*

1. Matth. xii, 10; Joan. xii, 13.

զերկնիցն բարձրութիւն՝ անմերձենալի պահել, զարեգական ընթացս՝ արուեստիւ կատարելով, աստեղացս բազմութեան՝ անմոլար կարգապետելով, զօդոցն շնչմունս՝ բարեխառնութեամբ յօրինելով, գետոցն վտակաց՝ անմոլորաբար առաջնորդելով ։ Զայս ամենայն ապա նկատելով ասեմ. Օրհնեալ որ գայն յանուն Տեառն ։

Ո՞վ է սա, ասա՛ յայտնապէս ո՛վ երանելիդ Դաւիթ. Աստուած Տէր երեւեցաւ մեզ ։ Եւ ոչ միայն մարգարէս Դաւիթ ասէ, այլ եւ առաքեալն Պօղոս վկայէ բարբառեալ վասն նորա այսպէս. Երեւեցաւ շնորհքն Աստուծոյ՝ փրկիչ ամենայն մարդկան. ոչ սակաւուց ոմանց՝ այլ բոլորից իսկ հրէից եւ հեթանոսաց՝ ի ձեռն մկրտութեանս զփրկութիւն ամենեցուն շնորհելով, հասարակաց բոլորից առաջի արկանելով զմկրտութեանս պարգեւսն ։

Եկա՛յք այսուհետեւ տեսէք նոր եւ սքանչելի ջրհեղեղ՝ յոյժ վեհագոյն եւ լուսաւորագոյն քան որ առ Նոյիւն երեւեալ ։ Անդ՝ ջուր ջրհեղեղին զմարդկային բնութիւնն ապականեալ կորոյս. իսկ աստ՝ ջուր մկրտութեանս ի ձեռն մկրտելոյն զմեռուցեալսն կենագործեաց ։ Անդ՝ Նոյ յանփուտ փայտից զտապանն վերականգնեաց. * իսկ աստ՝ * B p. 15 a.
Քրիստոս իմանալին Նոյ՝ առ ի յանապականն Մարեմայ զմարմնոյն զտապան կազմեաց ։ Անդ* Նոյ զտապանն արտաքուստ նիւթով եւ ձիւթով ծեփեաց։ իսկ աստ՝ Քրիստոս զգուշութեամբ հաւատոյն զմարմնոյն զարդացոյց զտաճար ։ Անդ՝ աղաւնոյն զշիւղ

vient au nom du Seigneur, qui vient pour (être) la providence des créatures, en gardant la distance infranchissable des cieux, en dirigeant avec maîtrise le cours du soleil, en réglant imperturbablement la multitude des astres, en organisant avec harmonie le souffle des airs, en montrant leur voie invariable aux fleuves et aux rivières. En considérant toutes ces choses je dis : « *Béni soit celui qui vient au nom du Seigneur.* »

Qui est celui-là? Dis-nous-le clairement, ô bienheureux David! Le Seigneur Dieu nous est apparu. Ce n'est pas seulement le prophète David qui le dit, mais l'apôtre Paul en témoigne aussi, en disant à son sujet : *La grâce de Dieu,* Sauveur de tous les hommes, est apparue non pas à quelques-uns seulement, mais à tous, aux Juifs et aux gentils, en accordant, par l'entremise du baptême, le salut à tous; en offrant à tous, en général, les présents du baptême.

Venez donc voir désormais le nouveau et prodigieux déluge, bien plus sublime et plus lumineux que celui qui eut lieu du temps de Noé. Là, les eaux du déluge ont corrompu et perdu la nature humaine, mais ici, l'eau du baptême, par le moyen du baptême, a vivifié les morts. Là, Noé construisit l'arche avec du bois incorruptible, * mais ici, le Christ, le Noé spirituel, a formé * B
l'arche de son corps de Marie incorruptible. Là, Noé enduisit l'extérieur de p. 15 a.
l'arche avec du goudron et de la poix, mais ici, le Christ a consolidé le temple du corps avec les ménagements de la foi. Là, la colombe portant le rameau

ձիթենոյն բարձեալ՝ զՏեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ելից զանուշութիւն. իսկ աստ՝ Հոգին սուրբ տեսութեամբ աղաւնոյ եկեալ՝ զողորմածն եցոյց զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս:

Բայց առաւել հիացուցանէ զիս Փրկչին խոնարհութեամբն գերազանցութիւնն, զի ոչ համարեցաւ բաւական առ ի կատարելոյ կատարեալն՝ տղայ ի կնոջէ ծնանիլ: ոչ համարեցաւ բաւական՝ որ աթոռակիցն էր Հօր՝ առնուլ զծառայի կերպարանս, այլ որպէս մեղաւոր գայ առ ի մկրտիլ առաջի մկրտչին:

Բայց մի՛ լիցի հասարակաց բանին ներգործութիւն՝ գայթակղութիւն լսողաց, քանզի մկրտեցաւ բոլորից Տէրն՝ ոչ զի մաքրութեան կարօտեալ, որ քաւ եւ մի՛ լիցի. այլ երկու այս օրինակօք զօգուտն մեզ մատակարարեալ. զի եւ ջրոյ զսրբարարական շնորհ պարգեւեսցէ. եւ զի զամենայն մարդ առ ի մկրտութիւն հրաւիրեսցէ:

Յայնժամ գայ Յիսուս ի Գալիլեէ ի Յորդանան առ Յովհաննէս մկրտել ի նմանէ: Եւ զինչ էին յայն ժամու կատարեալքն եղբարք՝ զմտաւ ածել անհնարին է, քանզի վերագոյն էին մարդկայնոցս աչաց տեսեալքն: Դողան միտք եւ լեզու փախստական լինի ի բերանոյ՝ ոչ իշխելով ճառել զանճառելիս: Ուստի տեսեալ Յովհաննու զՅիսուս զի գայր առ նա ճգամբ բազմաւ՝ սրտին լցեալ լինէր. անկանելով եւ առաջի զինքն տարածանելով, զոտից նորա բուռն հարեալ՝ աղաչէր բարբառելով առ նա

d'olivier a remplacé la douceur de Jésus-Christ, Notre-Seigneur, mais ici, le Saint-Esprit, venant sous la forme de colombe, nous a montré le miséricordieux Jésus-Christ, Notre-Seigneur.

Mais ce qui m'émerveille davantage, c'est la supériorité du Sauveur par son humilité car, Il n'a pas jugé suffisant, pour être parfait, lui le tout-parfait, de naître petit enfant d'une femme. Il n'a pas jugé suffisant, lui l'associé au trône du Père, de prendre l'apparence de serviteur, mais encore, comme un pécheur, il vient au baptiste pour être baptisé.

Pourtant, que ces expressions générales n'aient aucune influence pour scandaliser les auditeurs, car, si le Seigneur de toutes choses a été baptisé, ce n'est pas parce qu'il avait besoin d'être purifié; loin de moi une telle pensée, mais il a voulu par ces deux exemples nous procurer un avantage, en accordant à l'eau la grâce purificatrice, et en invitant tous les hommes au baptême.

Alors Jésus, venant de Galilée, alla trouver Jean au Jourdain pour être baptisé par lui[1]. Mes frères, ce qui se passa à cette heure est impossible à imaginer, car ce qui s'est vu dépasse les limites des yeux humains. La pensée se trouble et la langue fait défaut à la bouche de crainte de parler des choses ineffables. Car Jean apercevant Jésus venant à lui, avec un grand effort et le cœur plein, se prosterna, s'étendit devant lui, saisit ses pieds, et le supplia

1. Matth. iv, 13.

այսպէս. Զի՞ բռնադատես զիս ամենազօրդ առնել ինձ տկարի, որ ի վեր գոյ քան զիմ զօրութիւն։ Որպէս իշխեցից զքեզ մկրտել, երբ եւ կամ յո՞րժամ հուր ի խոտոյ այրեցեալ եղեւ, * եւ կամ երբ կաւ զաղբիւր լուաց։ * B p. 15 b.

Զիա՞րդ իշխեցից մկրտել զդատողդ՝ որ ընդ դատապարտութեամբս։ Որպէս մկրտեցից զքեզ ով Տէր՝ բիծ ինչ ոչ տեսանեմ ի քեզ, քանզի մեղս ոչ արարեր, եւ ոչ անկար ընդ անիծիւք Ադամայ. զի թէպէտ եւ իջեր՝ այլ ոչ եւս յանցեար. զի՞ առնես ով Տէր, գործել ինչ որ ի վեր քան զիմ զօրութիւնս բռնադատեալ։

Ով ինձ ոչ երբէք առ ի բարկացուցանել զքեզ իշխեցեալ որպէս զծառայ տիրասէր, յառաջընթաց եղեալ զգալուստ քո զեկուցի։ Դեռ տակաւին եւս յորովայնի գոլով՝ զլեզու մօրն վարձեալ՝ Աստուած զքեզ աշխարհի քարոզեցի. զբոլորս՝ առ ի հանդիպումն քեզ կազմեցի։ Ասա ինձ ով Տէր՝ ո՞րպէս բերցէ արեգակն տեսանելով զբոլորից Տէրդ՝ ի ծառայէս յանդգնութեամբ թշնամանեալ, եւ ոչ իսկ եւ իսկ որպէս զՍոդոմացիսն՝ հրացեալ ճառագայթիւքն իւրովք հրակէզ զիս առնիցէ։ Կամ զիա՞րդ բարձցէ երկիր տեսանելով զսրբողդ հրեշտակաց ի ծառայէս մկրտեալ, եւ ոչ վաղվաղակի բացեալ զբերան իւր կլցէ զիս։

Որպէս մկրտեցից զքեզ ով Տէր, ծննդական աղտեղութեամբ ոչ եղեր ներկեալ. վասն զի առ ի յանարատ որովայնի յառաջ ընծայեցար պտուղ։ Եւ զիա՞րդ անկեալս

en disant : Pourquoi m'obliges-tu, tout-puissant, moi qui suis faible, à faire ce qui est au-dessus de mes forces? Comment oserais-je te baptiser? Quand et comment le feu a-t-il été brûlé par l'herbe, * et quand l'argile a-t-il lavé la source? * B p. 15 b.

Comment moi qui suis sous le coup de la condamnation, oserais-je te baptiser, toi, le juge? Comment te baptiserais-je, ô Seigneur! moi qui ne vois aucune tache en toi, car tu n'as commis aucun péché et tu n'es pas tombé sous la malédiction d'Adam? Car, bien que tu sois descendu du ciel, tu n'as commis aucune faute. Que fais-tu, ô Seigneur! tu m'obliges à faire ce qui est au-dessus de mes forces!

Moi, qui n'ai jamais osé te faire de la peine, en tant que serviteur aimant son maître, devenu ton précurseur, j'ai annoncé ta venue. Étant encore dans le sein, empruntant la langue de ma mère je t'ai proclamé Dieu à la terre; j'ai convoqué tout le monde à ta rencontre. Dis-moi, ô Seigneur! comment le soleil souffrira-t-il de te voir, toi, le Seigneur de toutes choses, outragé audacieusement par ton serviteur, et ne voudra-t-il pas aussitôt, comme pour Sodome, me brûler de ses rayons enflammés? Ou bien comment la terre supportera-t-elle de te voir, toi, qui sanctifies les anges, baptisé par ton serviteur, et ne s'ouvrira-t-elle pas aussitôt pour m'engloutir?

Comment te baptiserais-je, ô Seigneur! qui n'as été taché d'aucune souillure génitale, car tu as été offert, fruit de pures entrailles? Et comment moi, homme déchu, souillé, purifierais-je le Dieu innocent? *C'est moi qui*

աղտեղութեամբք մարդ՝ սրբիցեմ զԱստուած անմեղ ։ Ես պէտս ունիմ ի քէն մկրտիլ, եւ դու առ իս գաս ։ Մկրտել զիս առաքեցեր ով Տէր, եւ ոչ եղէ ստունգանող հրամանաց քոց. այլ զբոլորս հրաւիրելով առ ի մկրտութիւնն ստիպէի ։ Խոստովան եղերուք Տեառն զի բարի է ։ Քանզի ոչ է բարկացող որ գալոցն է, քանզի բարի ի բարւոյ ծնեալ որդի, ոչ առ սակաւ ինչ ցուցանելով զբարերարութիւնսն եւ իսկոյն փոփոխելով՝ այլ յաւիտենական է ողորմ նորա ։ Վասն այնորիկ եւ որ ընդ երկնիւք զօրութիւնքն օրհնելով զնա ասացին.
* B p. 16 a * Օրհնեալ որ գայն անուամբ Տեառն, Աստուած Տէր երեւեցաւ մեզ ։ Յայտնեցաւ արդարութեան արեգակն, եւ զխաւար անգիտութեանն խափանեաց ։ Երկնաւորն յայտնեցաւ հովիւ, եւ զսատանայական գայլսն առ ի հօտէն փախստական արար ։ Յայտնեցաւ որ ամենեցունցս է կեանք, եւ զմահ՝ մահու մեռուցեալ, որպէս զանմահ անմահութեան կենաց զմահկանացուս արժանի արար, վասն զի անչափ է ողորմ նորա ։ Յայտնեցաւ միածին որդին Աստուծոյ, եւ ի ձեռն մկրտութեանս հաւատացելոց զորդեգրութիւնն պարգեւեաց ։

Արդ այսոցիկ այսպէս կատարելոց, Հօր ի վերուստ ցնծացեալ յաղագս դեռաաւելեալ խոնարհութեան Որդւոյ, յանկարծակի բացեալ զդրունս երկնից եւ որոտման բարբառոյ արձակէ ձայն՝ լիապատար հայրախափագ սիրով. Դա է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ ։ Եւ զի մի երկբայեսցին միտք լսողացն առ ի մկրտեալն եւ ի մկրտիչն.

dois être baptisé par toi, et tu viens à moi[1]! Tu m'as envoyé pour baptiser, ô Seigneur! et je ne me suis pas opposé à ton ordre; aussi, j'ai invité tout le monde avec insistance à se faire baptiser. Je leur ai dit : « *Confessez-vous au Seigneur, car il est bon*[2]. » Celui qui vient n'est pas un homme de colère, car il est bon, il est le fils né du bon (père), ne dispensant pas ses bienfaits partiellement et se reprenant aussitôt, mais sa charité est éternelle. C'est pourquoi toutes les puissances sous les cieux ont dit avec bénédictions :
* B p. 16 a. * « *Béni soit celui qui vient au nom du Seigneur*[3]! *Le Seigneur Dieu nous est apparu*[4]. » Le soleil de la justice est apparu et a dissipé les ténèbres de l'ignorance. Le berger céleste est apparu et a mis en fuite du milieu des troupeaux les loups démoniaques. Celui qui est la vie de tous est apparu et il a tué la mort par la mort et a rendu les mortels dignes de la vie immortelle de l'immortalité, si grande est sa pitié. Le Fils unique de Dieu s'est révélé et a accordé l'adoption aux fidèles, par le baptême. »

Or ces choses s'étant ainsi accomplies, le Père aux cieux, réjoui par l'humilité accrue de son Fils, entr'ouvrit tout à coup les portes du ciel et a émis une voix semblable au grondement du tonnerre, au comble de sa joie paternelle : « *Celui-ci est mon Fils bien-aimé, en qui je me suis complu*[5]. » Et

1. Matth. iv, 14. — 2. Ps. cv, 1 : cvi, 1 : etc. — 3. Matth. xxi, 9. — 4. Luc. ii, 11. — 5. Matth. iv, 17.

գայ Հոգին սուրբ ի նմանութիւն աղաւնոյ ծանուցոյց առնելով զմկրտեալն ։ Որում վայելէն փառք, պատիւ եւ զօրութիւն Հօր եւ Որդւոյ եւ ամենասուրբ Հոգւոյն, այժմ եւ յանսպառ յաւիտեանս, ամէն ։

Յայսմ աւուր ժողով սուրբ մկրտչին Յովհաննու Կարապետին ։

Տէր եւ Աստուածն մեր Յիսուս Քրիստոս պատուեաց յամենայնի զյառաջընթաց կարապետն իւր եւ զմեծ մկրտիչն զՅովհաննէս ։ Ոչ միայն զի որպէս Աստուած հայրն իւր յարոյց ինքեան մարգարէս եւ քարոզս, այսպէս եւ ինքն որդի իբրու ճշմարիտ Աստուած եւ հաւասար Հօր՝ մարգարէ եւ քարոզ աստուածութեան իւրոյ բերէ ի մէջ զՅովհաննէս, որ յառաջ ընթացեալ եւ նախ քան զնորա յայտնութիւնն երեւեալ մարդկան՝ գուշակէր եւ մարգարէանայր թէ. Զկնի իմ գալոց է Քրիստոսն ։ Այլ եւ յեւս առաւելագոյն * բարձրութիւն պատուոյ եւ փառաց հանէ զնա, որ անհամեմատ էր ամենայն առաջին մարգարէիցն եւ արդարոց, եւ բոլոր իսկ եղական բնութեան երկնայնոցն եւ երկրայնոց ։ * B p. 16 b.

Վասն զի յերեւելն եւ ի յայտնութիւնն ինքեան, ոչ միայն զՀօր եւ զՀոգւոյն սրբոյ վկայութիւնն ընդունելով՝ յայտնեալ ցուցանէր զինքն Աստուած գոլ եւ որդի Աստուծոյ մարմնացեալ, այլ եւ որպէս զՀայր եւ զՀոգին եցոյց իւր վկայս յերկնէ, այսպէս եւ զՅովհաննէս ի յերկրէ վկայ ինքեան ընդունելով առնոյր, որպէս եւ ասէր ինքն ·

pour qu'aucun doute ne subsiste dans la pensée de ceux qui l'entendirent à l'égard du baptisé et du baptiste, le Saint-Esprit, sous la forme de colombe, vint désigner le baptisé. A qui conviennent gloire, honneur et puissance, au Père, au Fils et au très Saint-Esprit, maintenant et dans l'éternité sans fin. Amen.

Aujourd'hui solennité de saint Jean-Baptiste le précurseur.

Notre-Seigneur et Dieu Jésus-Christ honora en tout son précurseur et devancier le grand Baptiste Jean. Non seulement, de même que Dieu son Père suscita ses prophètes et ses hérauts, ainsi lui, le Fils, en vrai Dieu et égal au Père, fait apparaître Jean prophète et héraut de sa divinité, qui, le précédant et antérieurement à sa révélation aux hommes, prédit et prophétisa : « *Celui qui doit venir après moi est le Christ*[1]. » Bien plus, il * l'éleva à de plus hautes dignités et à une gloire incomparablement supérieures à celles de tous les anciens prophètes et justes, et à toutes les natures privilégiées : célestes et terrestres. * B p. 16 b.

Car à son apparition et à son épiphanie, non seulement il reçut le témoignage du Père et du Saint-Esprit et montra qu'il était Dieu et Fils de Dieu incarné, mais de même qu'Il cita le Père et le Saint-Esprit, comme ses témoins du ciel, il prit pour témoin de la terre Jean, en disant : « *Vous avez envoyé vers*

1. Joan. I, 27.

Դուք առաքեցէք առ Յովհաննէս, եւ վկայեաց ճշմարտութեանն, եւ ես ունիմ վկայութիւն մեծ քան զՅովհաննու ։ Որ եւ վասն այնորիկ խոնարհեալ գայր առ նա, որպէս եւ ասէ աւետարանիչն եթէ. Տեսանէր զՅիսուս զի գայր առ նա, եւ ասէր, ահա Քրիստոս գառն Աստուծոյ. եւ զայս ոչ միանգամ՝ այլ երկիցս եւ երիցս վկայէր ի վերայ Քրիստոսի յերկրի ։ Եւ Հայր դարձեալ երկիցս եւ երիցս յերկնից ձայնելով ի վերայ Նմին Որդւոյ վկայէր, այսինքն ի Յորդանան գետ եւ ի Թաբօր լեառն եւ ի ժամ չարչարանացն ։

Այսպէս ապա եւ Յովհաննէս վկայէր Քրիստոսի, որով յայտնանէ պարտ է զանհամեմատ մեծութիւն կարապետին տեսանել. զի որպէս Աստուած Հայր յերկնից՝ այսպէս եւ Յովհաննէս մարդ յերկրէ Քրիստոսի վկայեաց ։ Եւ ինքն Քրիստոս այնքան արժանահաւատալի զնա համարեցաւ, մինչ զի նորա վկայութեամբն հաստատեաց մարդկան զիւր ինքեան երեւումն յաշխարհ ։

Որ եւ եկեալ առ նա ի Յորդանան՝ ձեռնադրի եւ մկրտի խոնարհութեամբ, ընդ որ բոլոր հրաբուն երկնայինքն պակեան զարմացմամբ. զի համարձակեցաւ Յովհաննէս ամբառնալ զձեռն իւր հողեղէն ի վերայ երկնաւոր եւ արարչական գլխոյն Աստուծոյ՝ որ բարձր է քան զամենայն բարձունս, եւ ձեռն եդ մկրտել զամենեցուն մաքրութեան աղբիւրն ։

* B p. 17 a. * Վասն որոյ եւ ի յայսմ աւուր՝ քահանայական ժողովումն եւ տօն կատարի Նմին

Jean et il a rendu témoignage à la vérité[1]. *Pour moi j'ai un témoignage plus grand que celui de Jean*[2]. » C'est pourquoi il vint avec humilité à Jean, ainsi que le dit l'évangéliste : « *Il vit Jésus qui venait vers lui, et il dit : Voici l'Agneau de Dieu*[3]. » Et non pas seulement une fois, mais deux et trois fois, il donna ce témoignage du Christ sur la terre. Et le Père, à son tour, deux et trois fois, de sa voix, témoigna au sujet du Fils, au fleuve du Jourdain, au mont Thabor et au moment de la passion.

Jean témoigna de la même manière au sujet du Christ, et c'est en cela que nous devons voir l'incomparable grandeur du Précurseur : comme Dieu le Père témoigna des cieux, de même Jean, homme, témoigna sur la terre au sujet du Christ. Et le Christ lui-même le jugea à tel point digne de foi, qu'Il établit, par son témoignage, aux hommes, sa venue sur la terre.

Il vint donc au Jourdain, reçut l'imposition des mains et se fit baptiser avec humilité, ce dont tous les célestes, flamboyants de feu, furent stupéfaits d'admiration, que Jean ait eu la hardiesse d'élever ses mains terrestres au-dessus de la tête de Dieu, créateur céleste, qui est plus haut que toutes les hauteurs, et qu'il ait imposé la main en baptisant la source de la purification de tous.

* B p. 17 a. * Voilà pourquoi en ce jour, une assemblée ecclésiastique et une fête

1. Joan. v, 33. — 2. Joan. v, 36. 3. Joan. i, 29.

ինքեան սրբոյ եւ պատուական նախընթաց Մկրտչին Յովհաննու, ի սկզբանէ եւ ի վերուստ ընկալեալք զայս սովորութիւնս տօնելով նմա՝ իբրեւ զխորհրդոյ աստուածային մկրտութեանն սպասաւորի եւ պաշտօնէի, շարակարգելով եւ զայս ընդ այլոց նորա հանդիսիցն. զի մի ինչ նորա անփառաւորելի իցէ՝ մնալով անտօնելի նորին յիշատակ. զոր Տէրն իւրով ամենագէտ իմաստութեամբն սատար եւ պատճառ իւրոյ մաքրագործ եւ փրկաւէտ մկրտութեանն ընկալաւ եւ նախ ընտրեաց ընդունել :

Առ այսոքիւք դարձեալ զոյգ եհաս եւ շարայարեցաւ եւ այլ միւս եւս նմա տօն աստանօր. այսինքն այլ իմն յիշատակ երանելոյ նախընթացին ըստ շրջանակի տարւոյ որ է այս. քանզի ամենապատիւ եւ ամենափառ նոյն կարապետին եւ Մկրտչին Յովհաննու աջ ձեռնն՝ յայսմ աւուր տարեալ եղեւ ի թագաւորական քաղաքն հաճութեամբն Աստուծոյ. որ եւ նախ հատեալ եղեւ այսպիսի յեղանակաւ :

Քանզի ուր մարգարէասպան խնճոյքն եւ արբեցութիւն այն եղեւ, այսինքն ի քաղաքն Սեբաստի ուր բնակութիւնն էր Հերովդէի, ի գլխատելն թաղեալ եղեւ նոյն երանելի Մկրտիչն՝ ուր եղեւ մարգարէին Եղիսէի թաղումն. յորում եղեալ եւ անդ երանելի աւետարանիչն Ղուկաս՝ փոյթ յինքեան ունելով բառնալ անտի զմարգարէին եւ զերանելոյ կարապետին Քրիստոսի զմարմինն, եւ ոչ կարացեալ վասն երեւելոյ եւ յայտնի լինելոյ իրացն, յաղագս այնորիկ միայն զաջ ձեռն մարգարէին եւ զՄկրտչին Քրիստոսի

ont lieu pour ce saint et précieux précurseur Jean-Baptiste. Ayant reçu cette coutume dès le commencement et dans l'ancien temps, de fêter (Jean-Baptiste) comme ministre et officiant du mystère du baptême divin, nous avons classé (cette fête) parmi ses autres solennités, afin que rien de lui ne reste sans gloire, parce qu'on négligerait d'en célébrer la commémoration, le Seigneur par sa sagesse, qui connaît tout, l'ayant accepté pour instrument et cause de son baptême purificateur et salutaire et l'ayant choisi par avance.

A ces solennités vient s'adjoindre, en prenant rang à ce jour, une autre fête encore, c'est-à-dire une autre commémoration du bienheureux précurseur selon le cours de l'année. Car la main droite de ce même très honoré et très glorieux précurseur Jean-Baptiste fut, en ce jour, transportée à la ville impériale avec l'assentiment de Dieu. Cette main avait été coupée de la façon suivante :

Lors du festin et de la griserie qui fut la cause de la mort du prophète, dans la ville de Sébaste où habitait Hérode, le bienheureux Baptiste, après sa décollation, fut inhumé au même endroit où était inhumé le prophète Élisée. Le bienheureux évangéliste Luc ayant résidé en cet endroit, eut le souci de faire transporter de là les corps du prophète et du bienheureux précurseur du Christ, mais ne put mettre son projet à exécution par la crainte de dévoiler et rendre publiques les choses; c'est pourquoi il coupa seulement

եհատ, եւ առեալ ընդ իւր բերէր ի քաղաքն իւր յԱնտիոք. որ եւ նոյն բազում սքանչելիս կատարէր ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ :

Սովորութիւն էր անդ զի ի բարձրացուցանելն զխաչն սուրբ, բարձրացուցանէին * եւ զաջ սրբոյ Մկրտչին ի տեսութիւն ժողովրդոցն : Որ եւ ի թագաւորելն Կոստանդիանոսի եւ Ռոմանոսի ծիրանածնացն՝ ազդմամբն Աստուծոյ եւ կամօք թագաւորացն, ի սարկաւագէ ումեմնէ Անտիոքացւոյ որ կոչէր Յոբ՝ նոյն պատուական ձեռն Մկրտչին տարեալ եղեւ ի թագաւորական քաղաքն. եւ բարձրացուցեալ ցուցաւ ի սուրբ ճրագալոյց Յայտնութեանն, յորում զսրբութիւնս սովոր են քրիստոնեայք կատարել. եւ քրիստոսասէր թագաւորքն ընկալեալ մեծ պատուով, եւ համբուրեալ ամենայն բազմութեամբն ընկալան ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ :]

* B p. 17 b.

la main droite du prophète et du Baptiste du Christ et l'apporta avec lui à la ville d'Antioche où elle opéra nombre de miracles pour la gloire du Christ, notre Dieu.

* B p. 17 b.

Il était d'usage, en cette ville, en exposant la sainte croix, d'exposer * en même temps la main droite du saint Baptiste à la vue du public. Pendant le règne de Constantin et Romanos, membres de la famille impériale, par l'inspiration de Dieu et la volonté des empereurs, un diacre d'Antioche, du nom de Job, transporta cette précieuse main du Baptiste à la ville impériale; elle fut exposée et montrée à l'office de la veille de l'Épiphanie, où les chrétiens ont coutume d'accomplir leur devoir de sainteté. Les empereurs, amis du Christ, la reçurent avec grand honneur et la baisèrent avec toute la multitude pour la gloire du Christ, notre Dieu.]